

Csáth Géza

Csáth Géza novellái

*Mercator
Stúdió*

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 075 4

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

Csáth Géza novellái

TARTALOM

A VARÁZSLÓ KERTJE	6
TOR	7
FEKETE CSÖND	10
TÖRTÉNET A HÁROM LEÁNYOKRÓL	13
JOLÁN	16
A KÁLYHA	19
MARISKA AZ ANYJÁNÁL	22
TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL	26
EROICA	28
A GYERTYÁK	32
ESTE	34
SZOMBAT ESTE	37
A VARÁZSLÓ KERTJE	39
NYÁRI BÁL	42
A BÉKA	44
MESÉK, AMELYEK ROSSZUL VÉGZŐDNEK	47
ELSŐ MESE	47
MÁSODIK MESE	47
HARMADIK MESE	48
NEGYEDIK MESE	48
ÖTÖDIK MESE	49
A SEBÉSZ	51
A KÉK CSÓNAK	55
A KÖLTŐ MEGTÉRÉSE	58
TAVASZI OUVERTURE	60
A VÖRÖS ESZTI	63
A VARÁZSLÓ HALÁLA	70
AZ ALBÍRÓÉK ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK	73
APA ÉS FIÚ	74
AZ ALBÍRÓÉK	77
PÉTER LEVELE	82
DÉLUTÁNI ÁLOM	85
DÉLUTÁNI ÁLOM	86
ANYAGYILKOSSÁG	95
A KISASSZONY	101
RÉGI LEVÉL	105
ÓPIUM	108

JOHANNA	111
JÓZSIKA	118
PISTA	127
NAGY BALÁZS – KIS BALÁZS	131
EMLÉKIRAT ELTÉVEDÉSEMRŐL	136
A KÁLVIN TÉREN	141
HEGYSZOROS	144
SCHMITH MÉZESKALÁCSOS	149
SCHMITH MÉZESKALÁCSOS	150
EGYMÁST BOLDOGÍTVA	154
GYILKOSSÁG	161
A KUTYA	164
GIMNAZISTA FANTÁZIÁK	171
SZÓKRATÉSZ	171
A PÁSZTOR	172
A DOKTORNÉ	174
PALI	180
NERVUS RERUM	186
HAJNALI ELBESZÉLÉS	190
MUZSIKUSOK	193
MUZSIKUSOK	194
ROZI	199
ERNA	203
EGY VIDÉKI GIMNAZISTA NAPLÓJÁBÓL	207
IRÉN MAMA	214
A DÍSZOKLEVÉL	218

A VARÁZSLÓ KERTJE

(1908)

TOR

A téli éjszakának vége volt... és messze, a fekete háztömegeken túl: ott, ahol a mező homályos vonalban végződik – egy szürke csík jelent meg az ég alján. Fönn még a csillagok pislogtak. És lenn a házak között, a mély, árnyéktalan sötétségben, ahol az alvó emberek lélegzése hallatszott, még semmit se tudtak arról a szürke csíkról.

Maris megfordult az ágyában, kinyitotta a szemeit, és kinézett az ablakon. Azután gondolkodás nélkül hamar kiugrott az ágyából, és végigment a konyha hideg tégláin. Még a lábait se fázította. Meggyújtott egy kénes gyufát, s a haját a képéből elsímítva várta, míg fölgyullad a láng. Mikor ez megtörtént, meggyújtotta a konyhalámpást, és munkához fogott. Öltözködni nemigen kellett, mert ruhástul aludt, csak éppen a réklíjét vetette le. Végigfésülte a haját, nagy gyorsan összefonta, és feltűzte két hajtűvel. (Kicsiny, szőke haja volt, mint a kóc, nem kellett sokáig bajlódni.) Megvizezte és megdörzsölte piros, tizenöt éves leányarcát, megszappanozta erős, vörös, de finom szőke pelyhekkkel borított kezeit.

Mindezt gyorsan, lélektelenül csinálta, mint valami gép. Végre előkereste a papucsait, összerakta az ágyat és kiment a konyhából.

Künn gyenge dér esett, s az udvar kövei sikamlósak voltak. A lány majd elvágódott.

– Haj-né! – sikoltott a fogai között.

Az udvar végén rőfögött és turkált a koca, amelynek ma leendett a tora.

Odament hozzá Maris, és megsimogatta:

– No, te is fölkelteél már, kocám, abbahagyta az alvást, ne neked, szegény kocám, levágunk máma, elgyön az az ember a nagy késsel, sutt le a nyakadra, szegény árva.

A koca rőfögve dörgölődött a lányhoz, aki csakhamar a mosópincébe sietett, tüzet gyújtott a kondér alá.

A januári kemény hideg itt se volt enyhébb, sőt, mintha a fagy befészkelte volna magát a falakba és a padlóba. Marisnak gyengén öltözött, erős, gyönyörű teste mégse didergett. Letérdelt a hideg kőre, fújta a tüzet, és rakta rá a szalmát, a fát, míg csak a tűzhelyen cikázva nem dübörgött a láng. Azután a szakácsnét keltette föl, előkészítette az élesre fent késeket, és visszasietett a tűzhöz. A koca berőfögött a mosókonyha ajtaján, Maris felelt neki:

– Bizony, akárhogy beszélsz, leölnek téged máma. Jön a hentes a nagy késsel, beüti a torkodba, sírhatsz, sírhatsz!...

Mialatt a tüzet rakta, szürke lett az udvar, s az égen csak néhány csillagot lehetett látni. Az udvarra bejött egy ember. A hentes volt. Ragyás arcú, szép bajszú, izmos parasztember, amilyenről nem lehet tudni, hogy huszonöt vagy negyvenéves-e.

Bement a konyhába.

– Jó reggelt!

– Adjon az isten!

Szóltanul szétrakta a késeit, levetette a kabátját, fölgűrte az inge ujjait, és kötényt kötött. Mindezt lassan, módosan tette, és míg tette, le nem vette a szemét a lányról. Azután megnézte a tüzet, belemártotta az ujját a melegedő vízbe.

– Jól van, nagylány – mondotta, és ráütött Maris vállára.

Maris nem fordult hátra, csak dacosan, kényesen megrázta a fejét, és rakta a szalmát tovább.

Egy óra múlva fönn volt a ház. Az udvaron a gyerekek, az ifiurak és a kisaszszony.

A kocát hamarosan előterelték. A hentes meg csak odament, lefogta a fejét, a lábai közé szorította, egykettő, szépen végzett vele. Maris eltakarta kötényével az arcát. A gyerekek kiabálni kezdtek:

– Ujjé, a Maris fél!

A disznó nem sokáig sírt. Egy óra múlva már kisebb-nagyobb darabokban a konyhában volt. A ház megtelt disznóhússzaggal. A konyhában az asztalokon szalonnák, húskok heverték, az edények szízig álltak, s a tűzön forrott a víz.

A hentes, a szakácsné és Maris keményen dolgoztak. Délre már csak a kolbászok és a hurkák voltak hátra. A hentes, aki benn ebédelt az asztalnál, kissé sok bort ivott, és jókedvűen vágta a töltelékhuszt. A lányok a beleket mosták. Mikor elkészültek, Maris odavitte a hentesnek, megmutatta.

– Nem jó még – mondta a hentes, amikor megvizsgálta – ne kíméld a kezedet, nagylány (megcsiklandozta Marist), mert akkor sose lesz semmi.

– Kíméli a fene – kiáltotta a lány, és ráütött a hentes hátára nagyot, – ököllel –, és elpirult.

Estefelé kész volt minden. A kolbászsrudak, a sonkák, a szalonnák az éléskamrában pihentek; a hentes dolgozott csak még lenn a mosópincében, a serték tisztításán.

– Hó, Maris, gyere ide! – kiáltott.

A mosópincében nem volt senki más. Fönn a szakácsné a vacsorát főzte. A disznóölés minden érdekessége elmúlt, csak a fáradtság maradt meg, melyet a sok munka okozott, és a bágyadság, amely az erős vér- és hússzaggal lopódzkodott a fejekbe. Künn hideg téli este volt, míg a konyhában a tűz melegsége terpeszkedett.

Alig lépett be Maris a konyhába, a hentes átkarolta a derekát, és magához szorította egész testében.

Megölelték őt már mások is, de sohasem érezte az ölelést – kisiklott, ütött és továbbszaladt. De most ránehezedett az izmos kar, megkötözték és megbénították a hatalmas húskötelek. A lélegzete is majd elállott, kiáltani sem tudott.

Félóra múlva szemre húzott kendővel járt az udvaron.

– Majd adna nekem anyám, ha tudná. Elpusztítna, úgy is kellene. Nem megmondta édesszülém, hogy úgy járok, ha buta leszek... megmondta édesszülém, mint a Kovács Julcsa... mint a Julcsa...

Azután behitták. Ágyazni kellett, és a vacsorát fölszolgálni. Sok dolog volt. Ne ki kellett elaltatni a kicsit is. Hempergőzött a gyerekekkel és csókolta.

Csak amikor az ágyba feküdt, jutott eszébe újra a dolog, a gyerekről, akit az imént elaltatott.

– Nekem is lesz... nagy baj is a... – vigasztalta magát; mégis elkezdett csendesen sírni. De igen rövid ideig tartott a sírás, mert Maris csakhamar könnyen, a fáradtak tiszta, nagy lélegzésével – elaludt.

FEKETE CSÖND

Leírom ide, doktor úr, hogy miről van szó. Az öcsémről, a szőke, piros képű kisfiúról, akinek sötét szemei mindig a messzeségbe néztek. És még egy dologról. A fekete csöndről.

Egyszerre nőtt meg.

Tegnap este még egészen kicsiny, kedves, pötyögő gyermekecske volt. És reggelre nagy kamasz lett. Iszonyú izomzattal, vastag sörtehajjal és gonosz, égő, félelmes szemekkel. Ó, hogy fáj a szívem ezen a reggelen. Tudtam, éreztem... hogy jó a fekete csönd. Óriási denevérszárnyakon.

Tele lett a rózsabokros, tiszta kis udvarunk utálatos, bűzös dudvákkel. A ház tetejéről lehullott a cserép, s a falakról lepattogott a vakolat.

S jöttek borzasztó éjjelek. Kishúgaim álmukból hangosan fölsírtak. Apám meg édesanyám meggyújtották a gyertyát, és álomtalan, üres arccal néztek egymásra. Senki se tudta, mi történik, és mi fog történni. Csak én. Csak én. Én éreztem, hogy jó a fekete csönd.

Richard, az állati, undok kamasz, pénteken kitépte az udvaron a fiatal fákat, és lassú tűzön megpirította a fehér cicát, az Anikóét. A kis állat irtózatosan vonaglott, amíg gyenge, rózsaszínű bőre barnára pörköldött.

Hogy sírtunk mindannyian. Richard pedig röhögve otthagytott bennünket.

Éjjel betört a zsidó boltjába, és kiszedte a pénzt a fiókból. Elszaladt vele, és elszórta az utcán. Reggel az ágyában aludt, amikor láttuk, hogy át van löve a tenyere. A csendőr lőtte át. Édesanyánk letérdelt az ágy mellé, és gyengéden lemosta a vért. Richard nyugodtan aludt.

Ó, milyen utálatos volt.

Körülállottuk és sirattuk Richardot, a szőke, piros képű fiúcskát. És szorongva vártuk mindannyian a fekete csöndet.

Az édesapám egyszer kétségbeesve rákiáltott:

– Richard! Te gaz, gonosz állat, menj közülünk, ne lássunk többé!

Richard nem szólt semmit, de megette a húst mind, ami a tálban volt. A húgaim sóvárogva nézték, amint felfalta az ételt egymaga. Az apám az édesanyámra tekintett. Könnyes volt a szemük. Láttam, hogy apám halászápadt, reszket. Félt Richardtól.

Fölugrottam és arcul ütöttem Richardot. Ő a falhoz vágott engem, és kirohant a szobából.

Lázasan feküdtem az ágyamban. Még vérzett is a fejemen a bőr, ahogy Richard megcsúfolt. Akkor jött meg. Éjjel. Betörte az ablakot, s a szobában termett. A szemeim közé vigyorgott, és rikácsolva beszélt:

– Fölgyújtottam az ispán házát, mert a lánya benn alszik a szobában, hófehér ágyban. A melle lassan emelkedik fel-le. Azután belekap az ágyába a tűz. Az én tüzem. Tüzes ágyban ébred föl. És a fehér lábát sötétbarnára csókolja a piros tűz.

És kopasz lesz a feje is, mert a haja elég. Kopasz! Hallod, kopasz! Az ispán gyönyörű szőke lánya kopasz lesz.

Elvittük Richardot az orvoshoz. Azt mondta, hogy Richard bolond.

Miért lenne bolond? Miért éppen bolond?

Nem, ó, nem. Mindez a fekete csönd miatt volt. Jól tudom én azt.

Elvittük a bolondokházába. Amikor észrevette, hogy az ápolók megfogják, nekik esett. Véresre verte valamennyit. Azok aztán megkötözték, és vaspálcákkal ütötték dühös káromkodások közben. Richard véres tajtékot köpött a szájából, és bömbölt. Ó, de hogyan, milyen iszonyatosan sűrű hangon. Megtöltötte a hangja a levegőt, mérföldekre.

Mikor apával hazautaztunk a tébolydából, észrevettem, hogy a vasúti kocsik sarkai is tele vannak azzal az iszonyatos hanggal. Ha odaértél az ujjaddal valahová, menten kitört az elrejtőzött szörnyű bömbölés.

Richard még az éjjel hazaszökött. Széttörte az ablak vaspántjait. Leugrott az útra. A homloka bezúzódot. De azért hazajött. Szaladva.

...És nyomában a fekete csönd.

Hajnal volt, három óra. Ébren voltam, amikor Richard hazaért. Jól hallottam mindent. A kapun mászott be.

A fekete csönd pedig beborította a kis házunkat nedves, undok szárnyaival.

A virágok elhervadtak a kertben. Az alvókat nehéz, kínos álom lepte meg. Csikorogtak az ágyak, nyögő, fájdalmas sóhajtások hallatszottak.

Csak én voltam ébren, és füleltem.

Richard halkan átsietett az udvaron. Bejött a szobánkba, ahol azelőtt együtt aludtunk. Én nem mertem mozdulni. De Richard nem is törődött velem. Zihálva ledőlt az ágyra és aludt.

Ezután úgy történt minden, ahogy a fekete csönd akarta. Ránehezedett a mellemre, és belebújt a vérem csöppjeibe. Irtózatos volt. Menekülni akartam tőle, de odaköltözött az ágyamhoz, és káromgva a fülemből sűrű rémségeket.

Fölkeltem. Előkerestem a kötelet. Egy erős hurkot kötöttem rá, és odalopóztam Richard ágyához.

Úgy éreztem, mintha az agyvelőmet és a vállaimat mázsás kövek nyomnák. A térdeim roskadoztak.

Nagy, véres feje alatt átdugtam a kötelet, és belefűztem a végét a hurokba.

Egy kicsit vártam.

Richard mélyen hörgő lélegzettel aludt. Jól tudtam, hogy ha fölébred, megöl mindannyiunkat, hogy rá fog ütni öklével édesapánk szomorú arcára, hogy a hajuknál fogva végigvonszolja kis húgaimat az udvaron. Nem is haboztam hát egy pillanatig se. Teljes erővel nekifeküdtem a huroknak. Richard levegő után kapkodott, de nem ébredt föl; azután egy iszonyút nyögött, és kirúgta az ágy fenekét. Állati nagy teste vonaglott a kezeim között, de nem sokáig.

Egyszer csak hallottam, amint a fekete csönd elkezd kacagni. Örületesen, hangtalanul. Elöntött a hideg rettegés.

Richard kihűlt teste összezsugorodott a kezeim közt.

Gyertyát gyújtottam.

Az ágyban egy kis gyöngye gyermek feküdt. Szederjes kék arccal.

Az én kis bolondom volt, a szőke, piros képű, petyegő Richard öcsém. És sötét szemei a végtelenbe néztek.

A fekete csönd pedig – tisztán hallottam – kacagott.

Azt szeretném, hogy ne halljam többé ezt a kacajt, mert akkor fáj nekem a hátamban és a fejemben, és nem akarom látni a kis Richard sötét szemeit, amelyek a végtelenbe merednek; mert ez összeszorítja a torkomat, és sohase tudok aludni. Egyáltalán, doktor úr, nem tudok rendesen aludni.

TÖRTÉNET A HÁROM LEÁNYOKRÓL

Egy nagy-nagy, liliomos, orgonabokros kertben lakott a három leány. Az első fekete, a második vörös, a legkisebb aranyszőke hajú. Együtt szedték le a tavasz ibolyáit, együtt énekelték túl a hiú rigómadarat, együtt kergetőztek az őzikekkel meg az öreg, százéves baglyokkal, akiket nagyon szerettek mind a hárman. Megosztották velök az ebédjüket és a forrásvizet, melyet utána ittak, s amely a kert közepén bugyogott fel a földből. Ilyenkor az őzikek kecses ugrándozásokkal köszönték meg az ennilalót, a nagyfejű, komoly baglyok pedig integettek és hahagytak hozzá, mintha így szóltak volna:

– Köszönjük szépen az ebédet. Az egészségetekre!

Egy test, egy lélek volt ez a három leány, mert testvérek voltak, s nem volt titkuk egymás előtt, de még csak olyan gondolata se egyiknek is, amelyet a másik kettő ne tudott volna. Tavasztól őszig egész nap a kertben tanyáztak, és csak este mentek be a házukba, amely olyan volt, mint valami kis kastély. Az őzikeket is bevitték magukkal a hálószobájukba, s a baglyoknak is ott adtak helyet egy erős régi diófarúdon, amely az ablak előtt húzódott el. Akkor aztán meggyújtották a gyertyákat, és levetköztek. (Az ingök a legfehérebb patyolatból készült, a rózsaszínű bőrük átlátszott rajta.) Elővették a rokkát, kieresztették a gyönyörű, selymes nagy hajukat, és fontak késő éjszakáig. És mondtak gyönyörű hosszú meséket, amelyeket ki-ki maga gondolt ki. Mikor ebbe már belefáradtak, megcsókolták egymást, és belefeküdtek a hatalmas nyoszolyába, amely a szoba közepén állott. S ott elaludt a három szépséges leány. (Még lélegzetet is egyszerre vettek.)

Így folyt az élet őszig, amikor a sárga szőlőfürtöket leszedték a tőkéről, és bevitték fölaggatni a házba. Ezután már csak keveset jártak ki, s naphosszat fontak az ablak mellett, s mesélték egymásnak a csodálatos szép meséket, miközben az ég felhőit nézték sokáig.

Így múltak az esztendőik...

Egyszer azután megváltozott a lányok házának békességes élete.

Éppen azon a napon, amikor a barackfa virágai kinyíltak a nagy kertben, és a barnahajú lány a kert sarkából föl nézett a hegyek hágói felé, egy lovagot pillantott meg. (Nem is volt még lovag talán, csak apród.) A fiú megszólította:

– Jó reggelt, te szép barna lány.

A lány eltakarta kezeivel az arcát, mert még addig fiút sohasem látott, és el akart szaladni, de a lábai gyökeret vertek, és nem tudott egy lépést se tenni.

A fiú folytatta.

– De ne takard ám el arcodat, kérlek, mert nem látom a szép szemeidet.

A lány levette kezeit az arcáról, s a fiúra nézett, aki közelebb lépett, és erősen, borzasztóan és édesen belenézett a szemeibe. S a kisasszony hófehér arca tele lett lángrózsákkal. Remegve visszaköszönt a fiúnak.

– Jó reggelt!

Észre se vette, hogy ez már átvette magát a kerítésen, és megfogta a kezét. Azaz dehogynem vette észre. Hiszen égette a kézfogás. S amikor a lovag átölelte a nyakát, s a szájára rányomta a száját, csupa tüzes, gyönyörűséges izgalom lett az egész teste.

A következő pillanatban már ő is átölelte az apródot, és viszonzta csókjait.

S szépen múlt így az idő addig, amíg az egyik őzike oda nem dörgölődött hozzájuk, mire a lovag átvette magát a kerítésen, és eltűnt. (Hol kóborolt addig ez az őzike?)

Azontúl minden nap találkoztak. És minden maradt a régiben. De a testvérek semmit sem tudtak erről, mert a lány nem szólt a lovagról egy szót sem. S a másik két leány éjszakái továbbra is nyugodtak és álomtalanok voltak. De a barna lány álmai tele voltak a lovag alakjával.

Így múlt el a nyár. Míg egy napon leszedték a lányok az óriási sárga szőlőfürtöket, s bevitték a házba, selyemfonalakra kötve. Azontúl nemigen jártak a kertben. A barnahajú ugyan titokban másnap kilopózkodott, de nem találkozott a lovaggal. A lovag nem jött el azután se.

Tele volt a szíve aggodalommal a barnahajú lánynak. Egy napon testvérei úgy találták, amint egy vízestálban nézegeti az arcát, és könnyezik. Megölelték és megkérdezték, miért búsul, hiszen a bánat előttük ismeretlen; a barna csak ennyit mondott:

– Elment! Elhagyott!

A testvérei többet nem kérdezték.

De elérkezett a másik tavasz. S a barackfák egy reggelen újra tele lettek virággal.

A barna lány visszaemlékezve az elmúlt tavaszra, reménykedően várta a lovagját. De hiába.

Egyszer azután hetek múlva meglátta. A kert másik sarkában. A húgával, a vöröshajúval. Hévvél csókolták egymást.

Elkezdett sírni a barnahajú lány, és ájultan esett hátra, de a szőke húga, aki szintén látta a dolgot, fölfogta.

Aztán eljött megint az ősz, s vége volt a vöröshajú lány szerelmének is. A lovag bizony nem jött többé.

Keserves sóhajokkal volt teli a lányok hálószobájának éjszakája. Csak a legfiatalabb aludt nyugodtan, tiszta, hideg álommal.

A vén baglyok rosszkedvűen rázták a fejüket. Bizonyosan azt gondolták magukban:

– Oh, ezek a lányok! Már nem is alhatik az ember miattok nyugodtan!

Múltak, múltak a hónapok és egyszer a lányok arra ébredtek, hogy a barackfa virága megint kivirágzott. Vidáman felöltöztek, s mindegyik eltűnt valahová. A kert sarkaiba lopóztak és vártak.

A szőke lány, a legfiatalabb találkozott vele azon a napon. És azon túl is. A testvérei pedig hiába várták nap-nap után. Egyszer azután megpillantották, amint a szőke húgukkal a lovag szerelmeskedik. Oly erősen szorította magához a deli vitéz a szép lányt, hogy annak szinte a lélegzete is elállott. A barna és vöröshajú

lányok szíve pedig úgy vert ennek láttára, hogy majd kiugrott a mellükből. De egyikük se szólt egy szót se.

És elmúlt az a nyár is, mint a többi. S a lovag őszre megint nem jött többé. A tél pedig bánatban – ábrándokban múlt el. Az őzikek kedvetlenül csüggesztették le a fejöket, s még a sóskenyérnek se örültek, a baglyok pedig mogorvák voltak mindig, amit különben nem lehet csodálni.

Amikor pedig a barackfák negyedszer is kivirágoztak, a három lány a kert sarkában epedve várta a lovagot. De a lovag nem jött.

És a testvérek néhány nap alatt megértették, hogy nem is jön többé.

Éjjel pedig, amikor a csendes szobájukban alszanak a százéves baglyok, meg a pajkos őzikek, s a lányok beléunak a fonásba meg a mesékbe, némán néznek a gyertyalángba, s azután róla beszélnek, csak a lovagról, aki jött tavasszal, és elment őszre, s megcsalta mind a hármukat.

A három lány szemeiben a könnyeket a gyertya vörösre festi. A vén baglyok pedig morcosan rázzák a fejöket.

– Oh, ezek a lányok; hát nem lehet tőlük nyugodtan aludni!!!

Ez az a régi történet a három lányokról.

JOLÁN

Gyermekkorom egyik legtisztább emléke: Jolánnak, a latintanárunk lányának alakja. Mi, én és Telkes Pali, mindig őt tartottuk a legszebb lánynak az egész városban, és ezt hirdettük is.

Koltai Jolán a legszebb lány! És mindannyiszor elpirultunk.

Mindig olyan finoman bánt velünk. Például, ha a latindolgozatokat hazavittük, nem mondott valami különös szíves szót, de amikor kinyitotta nekünk az ajtót, és mosolyogva bebocsátott a szobába, hogy édesapja íróasztalára lerakjuk a füzeteket, úgy tetszett, hogy körülölel bennünket a finom fehér karjaival. Magas termetű, nyúlánk lány volt. Többnyire piros vagy rózsaszínű empire ruhákat viselt. Ha az ember látta, mindig azt kellett gondolnia: milyen forró lehet a ruha alatt a test.

A mozdulataiban valami úrias bágyadság volt – és szöke, selymes hajának finom illatát mindig lehetett érezni. Sokszor beszélgettünk erről Telkes Palival, aki akkor a legjobb barátom volt. Hogy mért szép egyik lány, és mért nem a másik. Felfedeztük például, hogy Jolánnak azért volt olyan szép a nagy, sötétszürke szeme, mert a szeme alatt, a fehér bőrben, két hamvas-lilaszínű karika kanyarodott. Ez adta arcának azt a különös, bánatos és mégis kedves kifejezést.

Valóban. Többször lerajzoltuk Jolánt, én is, Pali is, és ha ezt a két szelíd hajlású gyűrűt oda nem rajzoltuk az arcára, a kép nem is hasonlított.

Mi mind a ketten szerettük Jolánt, és mikor még hetedikesek voltunk, akkor is naponta elsétáltunk az ablakuk előtt, és beszélgettünk, hogy mit csinálhat ő. Néha láttuk, amint az egyik ablakban megvillant a ruhája, s ez volt az egész örömmünk.

Sohase beszélünk vele máskor, csak ha az apja elküldött bennünket valamiért a lakásukra. Ezenkívül az utcán nagyokat köszöntünk neki. Ránk nézett, és könnyedén intett a fejével. Ilyenkor azt vitattuk meg Palival, hogy mit gondolhat rólunk Jolán.

Egy napon – március tizedike volt – nem jött ki a korzóra Jolán, és azután is hetekig hiába vártuk. A tanár lakásán sem ő nyitott ajtót.

Mi történhetett – csak erről beszélünk Palival tízpercekben és máskor is. De mindössze csak annyit sikerült kitudni, hogy Jolán elutazott.

A rokonait ment látogatni.

Nem jött vissza. Karácsony után, tudom, egy hónapig este mindig kimentünk a vonathoz. Lassanként azután elfelejtettük. Csak néha, amikor kinn a szabadban kószáltunk, és alkonyatban hazafelé bandukoltunk, kezdtünk el hirtelen róla beszélni, és ilyenkor egész este nem tudtunk szabadulni az emlékétől. Álmainkban felénk jött, különös, édesen csillogó szürke szemeivel reánk nézett. És nekem egyszer megengedte csókolni a karját.

Csak mostanában tudtam meg – legnagyobbbrészt nagymamától –, hogy mi történt azóta Jolánnal.

Jolánékhoz nagyon kevés fiatalember járt. Még, tudom, szidták is az öreg Koltait, hogy fös vénységből vagy miből, nem hítt senkit, és lányát nem vitte sehova.

Különben is olyan ember volt mindig, mint egy harapós kutya. A templomot el nem mulasztotta egy ünnepen se, ott sorakoztatott bennünket, hogy rend legyen. És leste, hogy az úrfelmutatásnál ki nem térdepel le, ahhoz azután odament és letérdepeltette. Komisz ember volt egyszóval, s amellet folyton az általános erkölcstelenséget szidta. Valószínűleg erkölcsi elvei diktálták neki azt is, hogy leánya udvarlóit egyenkint elriogassa.

Azt mondják, hogy mindjárt a második, harmadik látogatásnál megkérdezte tőlük, hogy komoly szándékkal járnak-e a házhoz, mert ha nem, akkor ne hozzák hírbe az ő lányát, ne potyázzanak. És ebben a munkában segített neki a felesége is. Olyan egyforma gondolkodású embert nemigen lehetett találni még egy párt. Az a szegény fiatal leány sokat szenvedhetett tőlük.

Nem hiába az anyja is vénlány korában ment férjhez: nem engedte a lányát bálozni, mulatni. Pedig tellett volna. A nagymama ezen a ponton hosszasan szidta a tanárékat. Micsoda lehetetlen, ostoba, rideg emberek. Mintha mindig citromot szopogattak volna. Kiállhatatlan velök szóba is állni!...

Elég az hozzá, hogy az utóbbi időben csak Richter Zoltán, a Jolán második unokatestvére járt hozzájuk. A hatalmas termetű, elegáns fiút sokszor láttuk befordulni a Csokonai utcába, ahol Jolánék laktak.

Míg mi a hófúvásos utcán hideg fejjel szőttük ábrándjainkat, nem tudtuk, hogy mi történik benn a melege fűtött szobákban, ahol Jolán puha szövetű, empire ruhájában járt-kelt, és tüzes vason illatos leveleket égetett el... Nem tudtuk, hogy a szobában, ahonnan halványan derengett a függönyön át a rózsaszín ernyős lámpa fénye, és vánszorogva szűrődtek ki egy Chopin-mazurka méla hangjai, Jolán zongorázik, igen, zongorázik, de úgy, hogy valakinek az ölében ül. Hosszú selymes pilláit lecsukja, és hátrahajtja a fejét annak a valakinek a vállára, és finom ajkai, mint egy nagy, jószagú vörös virág szirmai, pihegve kinyílnak, és odaforrnak egy másik ajakhoz.

Minderről akkor senki se tudott semmit.

Egyszer azután Jolán írt a bátyjának, aki Pesten valahol orvos volt. Nagymama állítja, hogy ezt írta:

„Jere haza, ha nem jössz, elvesztem. Csak te segíthetsz rajtam.”

És Jolán bátyja, egy hosszú, komoly ember, fekete szakállal, fehér arcbőrrel és ugyanolyan szemekkel, mint Joláné – a legközelebbi vonattal már jött is. Nagyon szerette a húgát, otthagya betegeit és minden dolgát.

A lány pedig, mondta a nagymama emelkedett hangon, megmondta neki azt, amit se az anyjának, se az apjának.

Erre azután az orvos elment Richter Zoltánhoz. Ezt mondta neki:

– Te, Zoltán, nem vagy hibásabb, mint Jolán. És egyiktek se hibás. Mégis megkérdelek tőled, nem akarod-e elvenni a húgomat, mielőtt elhatározom magam, hogy mit teszek. Még ne felelj rá. Először azt is meg akarnám mondani, hogy nem foglak rákényszeríteni a házasságra semmilyen eszközökkel. Érted, nem foglak kényszeríteni. Ha akarod, elveszed, ha akarod, nem. Kérni se kérek tőled semmit, de rögtön és biztos választ akarok.

Richter Zoltán pedig azt felelte, hogy nem.

A Jolán bátyja erre szó nélkül fogta a kalapját, és elment.

Így mondta a nagymama. (Azt hiszem, hogy ő sokat gondolkozott erről, de igazán is így lehetett.)

Hogy tovább mi történt, azt is mind a nagymamától hallottam.

Otthon pedig behívta az orvos a szobába az apját és az anyját, és megmondta nekik, hogy úgy áll a dolog. Hogy Jolánnak hat-hét hónap múlva gyereke fog születni Richter Zoltántól.

Az öreg Koltai erre elkezdett ordítózni, hogy rögtön kirúgja a házából a lányát. A Jolán bátyja pedig azt felelte, hogy a Jolánt fel fogja vinni Budapestre, és az apja ne merjen egy rossz szót se szólani hozzá. Ő elviszi a lányt, nála lesz, és punctum.

Az apja azt mondta, hogy:

– Pofozd fel azt a gazembert, és lödd le, mint egy kutyát.

A Jolán bátyja azt felelte:

– Éppen most beszéltem vele. Nem akarja elvenni Jolánt.

– Kényszeríteni fogjuk rá – mondta a vén Koltai.

– Nem fogjuk kényszeríteni – mondta a Jolán bátyja.

– Félsz, te gyalázatos, aki gyalázatossá akarod tenni a húgodat – félsz, hogy az lő le téged, ugye! – így az apja.

– Nem akarom boldogtalanná tenni a húgomat – felelte egész nyugodtan a Jolán bátyja.

Az öreg hiába beszélt, hiába ordítózott, a fia nem hajlott. És másnap Jolánnal Pestre utazott az orvos. Azontúl pedig vele tartott Jolán. Ott született meg a gyereke is, és a bátyjával együtt nevelték, mintha csak az övéké lett volna.

– Ilyenek is történnek! – fejezte be a nagymama az elbeszélést.

Tegnap délután láttam Jolánt az Üllői úton. Éppen olyan volt, mint öt év előtt. Egy kisiút vezettek ketten a bátyjával. Vidámak voltak, siettek, csomagokat vittek. Bájos, könnyű, lányos léptekkel ment az utcán, sokan utána is fordultak. A mozgulatai éppen olyan simák és puhák, mint azelőtt. Szürke szemei körül a gyönyörű kék gyűrűk. Melegség és tűz a szemében.

Amint köszöntem neki, könnyű pirosság ömlött el az arcán, és elmosolyodott. Barátságosan, szomorúan.

Sokáig néztem utána.

A KÁLYHA

A diák begyújtott a kályhába. Tüzet fogott a papír, és azután a fa. Néhány perc múlva pedig dübörgött a kis vasalkotmány.

A lángok barátságos, jó tanyának találták sima vasfalait. A diák pedig élesztette, becézte a lángokat. Szeneket rakott a kályha torkába, s nézte, mint emésztik meg az éhes lángnyelvek a nedves, fekete kődarabokat.

Lassanként az egész szoba megtelt bizalmas, lusta melegséggel, s e kedves, jó melegség kedvéért a diák otthon maradt. Egész nap. Ott ült a nagy, zöld bőr karosszékekben, a kályha mellett, s nézte a sárga, kék, táncoló lángnyelveket, a sápadó-piruló parazsat, papírszeletet dobott be, és gyönyörködve figyelte, mint hamvad el a gyöngye jószág a tűz ölelő karjai között.

És nézte a lángokat hosszú órákon át. Nagyokat gondolkozott, csöndesen mormogva néha. És megfeledkezett az egyetemről, az utcákról. Még a nagy, fehér fényben úszó kávéházakról is, a kék cigarettafüstről, amely azokban tévetegeten imbolyog az asztalok fölött, a fehér és piros biliárdgolyókról, amelyek oly simán és halk csattanással gurulnak a zöld posztón. Sokszor még ott is evett a kályha mellett.

Nem tudott tőle megvárni, mint valami véletlenül föltalált jó baráttól.

Valóban véletlenül történt, hogy a szobát kivette. Sötét kis szobának látszott, és tizenöt forintot kértek érte. Már el akart menni, amikor a házmesterné rámutatott a kályhára:

– És milyen finom, jól fűtő kályhánk van, kérem. Tavaly volt itt egy úr, azt mondta, hogy ilyen jó kályhát még nem látott. Este befűtünk, még reggel is langyos! Pedig vaskályha.

A diák megnézte a vaskályhát. Nagyon szerette a meleg szobát, először került Pestre. Kivette a szobát.

Többször mondogatta is napközben, amikor a kályha már munkában állott:

– Ez biz' derék kályha.

És a kályha még meg is vörösödött a dicsérettől.

Később is hű maradt a diák az ő meleg barátjához. Az egyetemről egyenesen hazasietett, ott olvasott. Közben letette a könyvet, s a szemét félig behunyva, szeretettel vizsgálta a kályha vashordáit, és nézte, nézte a kicsiny lángokat. Ha almát evett, juttatott belőle barátjának is. Rátette a tetejére. A kályha mohón kiszívta belőle a nedvet, s hálából jó szagot terjesztett szét a szobában.

Egy időben a diák kezdett nem járni rendesen haza. Nem törődött többé annyit a kályhával. S ez méltán búslakodott a mellőzésért – nem is melegített úgy, mint azelőtt. Néha csak a fenekén pislogott álmosan, kelletlenül a hamvasodó parázs. A diák szórakozottan szította ilyenkor föl a tüzet, s a lámpavilágnál írt soká. Időnként fölkelt, nagyokat sóhajtott, s le-föl járt a szobában nyugtalanul. A kályha, amikor ezt látta, már nem haragudott. Szánni kezdte a diákokot.

A fiú végre odaült a kályha mellé. Gyöngéden megsimogatta langyos vaslapockáit, kinyitotta az ajtaját, nyilván, hogy jól meghallhassa a kályha azt, amit ezután mond.

Csakugyan beszélni kezdett.

– Szerelmes vagyok... szerelmes – mondotta rekedten suttogva a diák.

A lángok élénken ugráltak föl, az öreg kályha helyeslőleg megroppant, és azután még vígabban dübörgött benne a tűz.

– A lány, akit szeretek – mondotta tovább lassan a fiú –, ez a lány nagyon szép. Az arca fehér, puha, bársonyos, a haja fekete, s a szemében olyan tüzek égnek, mint benned. Csakhogy még jobban melegítenek, sokkal jobban...

A kályha irigykedés nélkül hallgatta a diákot, és természetesnek találta, hogy a lány szemében a tűz fényesebb és melegebb, mint benne.

A fiú nagyot sóhajtott, fejét a tenyerei közé fogta, s irígyen nézte a lángoknak, a színes kis fickóknak táncoló vidámságát. Azután tovább suttogott:

– Szeret-e engem ez a lány, ez a tűzszemű lány, szeret-e, szeret-e?

A kályha nem felelt. A lángnyelvek most mint komor kérdőjelek nyúltak fölfelé.

De a fiú lelke tele volt édes-keserű nagy reménykedésekkel. A szeme szinte kigyúlt a kályha izzó fényén, a hajszálai ragyogtak, az arca piros lett. Cigaretára gyújtott, és reggelig ott maradt hű barátja mellett. Azután, amikor az ablak jégvirágai a nap sárga fényében csillogni kezdetek – elnyomta az álom.

A kályha még tovább is ébren maradt, de a lángok mind lustábban és lustábban jártak benne táncukat, végre ők is lefeküdtek a hamvadó parazsak közé.

A diák délfelé ébredt föl, a kályha fekete torka csúnyán, haragosan ásított rá. Nagyot nyújtózott, fölállt, becsapta a kályhaajtót, és elment. Csak másnap reggelfelé jött haza. Az arca sápadt volt. Minden öröm nélkül üdvözölte öreg barátját; s ez most igen rosszul esett a kályhának. De amint elnézte a fiút, hogy milyen fáradt és bús szép, fiatal arca – megbocsátott neki. Igyekezett kötelességét teljesíteni, hogy csak úgy recsegett a nagy erőlködésben.

A diák megnyomkodta kezével a halántékát, és leült a kályha mellé. Fojtott, reszkető volt a hangja.

– Nem, nem szeret a lány, a tűzszemű lány, nem engem szeret, szegény diákot. Mást, egy urat, egy gazdag urat... – A kályha mérgesen ropogott, bizonyosan haragudott a lányra.

A diák pedig kétségbeesetten tördelte a kezét. Igen, nagyon szomorú volt! Azután az ablakhoz szaladt, kinézett az éjszakába, meg visszajött, és újra leült.

– Nem szeret engem a tűzszemű lány, minek akkor nekem élni? – mondotta, és elkezdett keservesen zokogni. Csuklott, és folytak a könnyei. A kályha tüze pirosra festette ezeket a könnyeket, és úgy látszott, mintha vért sírt volna a szegény árva diák.

Keservesen összegörnyedt a széken, és megint csak a lángokat nézte, a tűz rejtelmes, fényes, vidám gyermekeit, a kályha forró, táncoló lakóit.

Azután elaludt...

A lángnyelvek pedig bebújtak a parazsak alá, és nehéz, piszkos zöld füstöt küldöttek onnan. A füst szállt, gomolygott kifelé. Elöntötte a sötét kis szobát, körülölelte a szegény, kínlódó diákot, körülcsókolta a cipőit, a ruháját, reácsúszott a mellére, belopódzott a szájába, a tüdejébe, és megállította szívének a dobogását.

Mire az első fénysugár szürke csilláma beért az ablakon, az egész kis szoba – amelyben valamikor otthonosan terpeszkedett a bizalmas, lusta melegség – halált hozó füsttel telt meg.

A diák hideg testtel ül a széken. Barátja, a kályha is kihűlt. S az ablak mögött ködös, fázós téli reggel bámul a két jó barátira.

MARISKA AZ ANYJÁNÁL

A Mariska, akiről itt szó van, az én nagymamám.

Harminc álló esztendeje már, hogy nem látta az anyját Mariska. Pedig vasúton nincs messze a szülővárosa, ahol Májkó – így hívjuk a mi dédanyánkat – lakik. Csakhogy kétféle vonaton kell menni, és egyszer háromnegyed óráig kocsin, hogy odaérjen az ember, s ez okból Mariska – sokszor emlegette mentegetőzve – nem ment el annyi idő óta. Holott igazában jó leány. Névnapi napokon el nem feledte:

– Ejnye, holnap van édesanyám névnapja; majd gratulálok neki. Szegény, mit csinálhat?!...

De az esztendő egyéb részeiben ritkán esett szó Májkóról. Néha hírek jöttek, hogy kívánja a bort és mindennemű szeszt, sőt a rumot is kiszörpöli, ha a kezébe kerül! Ilyenkor Mariska hevesen tiltakozott:

– Az nem lehet, az én édesanyám sohase szerette a bort, soha, mióta az eszemet tudom. Mikor megesküdtem boldogult férjemmel, Pintérrel, akkor is csak nehezen ivott ki egy fél pohár bort, amikor koccintani kellett. Nekem beszélhet-nek, nem igaz. Különben is, majd én elmegyek, és utánanézek.

Hiába magyaráztam, hogy aki kilencvenöt éves, hát kívánhatja a bort, és joggal, mert a szíve immár fáradt, lassúdik – Mariska idegesen közbevágott:

– Öreg, de egészséges; nézz meg engem, hetvenéves vagyok. Van valami bajom? Köll nekem bor? Megiszom az én kis kávémmal reggel, délután, és mást ugyan nem is iszok én egész nap.

Ami az elutazást illeti, semmi se lett belőle. Az unokáknak gyermekeik születtek, és Mariska nagymamám egy nyáron dédanyává lépett elő. Mint dédanya ápolta sorra a gyermekágyas asszonyokat.

Ezen a nyáron már magam is kíváncsi lettem Májkóra, és fáradozásomnak vége az lett, hogy elment ez a levél:

Kedves mama, én, ha időm engedi, jövő héten elmegyek. Itthon mindenki egészséges. Margitéknál fiú lett. Tisztelteti és csókolja szerető leánya, özv. Pintér Gyuláné Donner Mariska. Ha a jövő héten nem is megyek, de azután bizonyosan.

És megérkeztünk egy sárga színű, kissé már fázós augusztusi napon. Mikor beléptünk a Májkó szobájába, mindjárt megcsapott az a finom, sajátos szag, amelyet csak igen öreg asszonyok szobáiban tapasztalhatunk, s amelyben a ménta illatától kezdve régi levelek porzójának, jól kivasalt és bizonyára megsárgult öreg fehérneműnek, apró kincses ládikáknak, tömjének és muskátlinak édesen elvegyülő illatát érezni. A mama egy óriási bőr karosszékekben ült az ablak mellett, és a vakok méla arcával bámult maga elé. Finom, halványsárga arcán fehér, ragyogó fénysávot vont az ablakon özönlő fény. Fekete ruha volt rajta, és fekete felöltő takarta ezüstszerű haját. Megriadt, amikor Mariska nagy zajjal berontott, és megcsókolta mind a két kezét s mind a két arcát:

– Ejnye, Mariska, Mariska, hát nem tudod, hogy szegény öreg anyád beteges. Így megijeszteni az embert. (Mosolygott a mama.) Nem járja ez, Mariska. De

nehogy nekem széthajigáld a holmidat. Majd Katalin megmutatja, hová tégy mindent.

Ez a Katalin egy húszéves leány volt. A mama sohase tartott öreg nőt. Ki nem állhatta őket.

– Fösvények, és nem tisztelik a kort!

Fiatal lányokat fogadott, akiket meghallgatott előbb – jól tudnak-e olvasni? Gyakran kapott leveleket unokáitól (a gyerekeitől alig), és így alaposan tájékozódva volt a családi dolgokról. Az utóbbi időben hamar felejtett. Ilyenkor efféle beszélgetések estek:

– Te, Katalin, most nem tudom, hány gyerek is van Lujzáéknál?

– Öt van, ténsasszony.

– Ne mondd, alig mintha egy hónapja lenne, hogy három volt.

– Én már egy éve vagyok itt, de akkor négy volt, amikor gyöttem.

– Igazad van, Katalin, gyere ide, megcsókollak.

És megcsókolta a piros képű, jókedvű parasztlányt. Nála nem bírta ki, aki nem szerette őt. Sokszor éjjel ébredt föl, és sétálni akart menni az utcára. Ilyenkor Katalin szó nélkül felöltöztette, és lassan topogva sétáltak egy órát a csillagos, nyári éjszakában.

Katalin elhelyezte holminkat. Azután két zsámolyra odaültünk a Májkó lábaihoz. A kezeinket a kezébe vette. Énvelem hamar végzett:

– Doktornak készülsz és írsz az újságba? Hát csak legyél jó doktor. Az a legsebbe.

Azután elkezdték a család és a város dolgait. Amit mások harmincéves levelezésekkel intéznek el apránként, ők keresztülfutották aznap – estig.

... Hogy a Mariska volt barátnője, az Irma, háromszor ment férjhez, és azután rákban halt meg tavaly... hogy a Mariska legkisebb leánya, a Margit, akkor halt meg – épp öt esztendeje volt egy hete –, amikor Pistikét megszülte... és hogy az orvosok voltak a hibásak...

A mama ezt nem hitte el, mert betegnek tudta magát – komolyan hitte, hogy szervi baja van –, és nem akart rosszat mondani az orvosokra.

– Nem, fiam, annak oka volt az ura, meg – ne haragudj, Mariskám – te! Érted?

Mariska egy szót se szólt, mert tényleg része volt benne, hogy az orvost csak későn hítták. De mit tehet ő róla. Életében nála orvos nem volt.

– Bizony énhozzám orvos még nem nyúlt életemben, és itt vagyok ni, semmi bajom.

A mama nem hagyta annyiban:

– De hiszen lettél volna csak beteg!

Nemsokára Katalin jelentette, hogy asztalon van a leves. Berántott csirkeleves volt, s Mariska, mi tagadás, mohón szürcsölte, talán azért, mert az utazásban kifáradt. A mama finom arca idegesen összeráncolódtott:

– De Mariskám, hogy eszel? Gyerekkorod óta nem szoktál le róla, és milyen gyorsan kanalazol. Nem szép a mohóság!

Mariska elpirult, és lassabban evett. A következő tál ételre sokat kellett várni, és Mariskát a konyhába küldték:

– Ejnye, fiam, nézz utána csak. Ha nem lennék vak, magam néznék utána, mit bajmólódik az a Katalin oly soká avval a nyavalyás csirkepecsenyével.

Mariska mindent elintézett, de a mama nem volt megelégedve, mert a szárnyas földarabolása szabálytalanul történt.

– Én így szoktam, mama – mentegetőzött Mariska.

– Te így szoktad, azt mondd, de én egészen másképpen tanítottalak; hát amire anyád tanít, az semmi. Ezt nem vártam tőled, Mariska.

Ebéd után megint folytatták a beszélgetést. A mama ekkor végigsimogatta Mariska arcát, és így szólt:

– Mit veszek észre, Mariska. Neked bajuszod van. Micsoda dolog ez egy nőnél. Hiszen csak hetvenéves vagy. Nem mondanám már, ha olyan idős lennél, mint én, de nálad. Ilyet! Mindig fiús természetű voltál, azokkal jobban szerettél játszani, mint babaruhát varrni. Férjhez alig is tudtalak adni, mert olyan voltál mindig, mint egy kis csikó. Most meg szőrök nyólnak az orrod alatt és az álladon. A hajad meg fogy. Nem jól van ez, Mariska. Nézd meg az én képemet, van-e rajta egy szál olyan? Nézd meg a hajamat. Fehér. De megvan mind. És ha nincs is, nem baj, mert én már kilencvenöt éves vagyok.

Az öregasszony itt kifogyott a mondanivalóból, de mert Mariska szégyenkezve hallgatott, hát nem beszéltek többet erről a kellemetlen ügyről. Szóba kerültek azután az unokák. Legtöbb rosszul házasodott, és szegény emberhez ment férjhez. Majd a dédunokák következtek. Akik közül egyik két éve tett érettségit, és valahol Pesten már gyereke is van. A mama elmondta azután, de lehetőleg titokban, hogy ő játszik az osztálysorsjátékon, és egyszer visszanyerte már a sorsjegy árát. Mariska, akinek még ennyire se ütött be a dolog, kijelentette:

– Svindli az egész!

Lassanként beesteledett. Katalin behozta a zöldernyős lámpát, és Mariska, aki eddig nem érzékenykedett, most egyszerre elkezdett sírni. De csak rövid ideig, és szégyellte is a dolgot a mama előtt.

Lassan vallotta csak be, hogy miért sírt.

– Hát csak eszembe jutott... hogy ez a zöld lámpás volt nálunk, még kislány koromban, is. És az esküvőmön ott égett a szekrény tetején.

– Dehogyan volt ez a lámpa – mondta nevetve a mama – hiszen azt most két éve törte el Erzs. Eltörte az ernyőjét. Arra se emlékszel, Mariska, hogy az az ernyő jóval cifrább volt.

Vacsora után sokáig hallgattunk. Katalin is, amikor elmosogatott, bejött, akarta hallgatni, amit beszélünk. Végre Mariskának eszébe jutott valami. Levette a gitárt, és elkezdte inkább csak mondani, mint énekelni:

Földiekkel játszó

Égi tünemény

De mivel rosszul csinálta, a mama félbeszakította. Mariska hiába próbálta. Újra nem ment. A mamának kellett megmutatni.

És cérnavékony hangon, kezében a zümmögő gitárral, énekelte a vak öregasszony:

*Földiekkel játszó
Égi tünemény.
Istenségnek látszó
Csalfa, vak remény...*

Majd együtt daloltak, és Mariska újra megtanulta, mint egykor, hatvan esztendő előtt, ugyanazon a helyen.

A nótával azután elálmosodtak mind a ketten, aludni mentek.

Mariska csak a kanapén kapott ágyat. A mama kacagva mondta – jól áthallatszott az ajtón:

– Fiatal vagy, alhatsz még kanapén!

És nevettek sokáig. Majd megcsókolták egymást. Mariska elfújta a lámpát, és ágyba bújtak.

Tíz perc múlva már csak két egymást követő, gyenge horkolás hallatszott a szobából.

TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL

Anyám meghalt, amikor én születtem. Orvosságbúzzal volt tele a szoba, és sok helyen friss vér gőzölgött. Lábujjhegyen járkáltak, és suttogtak.

Még a hajnal messze volt. Nagyon messze volt. És anyácskám hiába várta a hajnalt vágyón, kínban lehelő imával. Mire én az elsőt lélegzettem, ő meghalt. Nehezét, nagyot sóhajtott, mert szerette az apámat, és húsz éves volt csak.

És én elfelejtettem őt. Nem kérdezősködtem róla soha. Nem éreztem, hogy kellett lenni anyámnak, s hogy ő, aki miattam fiatalon a sírba feküdt le, s ott porlad – én vagyok.

Sok idő elmúlt így.

Azóta találok a lányokkal. Illatos hajjukkal végigtörölték sápadt, égő arcomat. Puha, lusta rózsakarjukkal átölelték sovány és csontos derekam. Elkény-szeredett, gúnyos ajkaimat lecsókolták pompás, halálos izgalmú csókokkal. És én még akkor sem gondoltam anyámra, aki egyszer egy orvosságbúzzos, véres szobában nehéz, nagy sóhajtással meghalt.

De múlt éjjel a fejembe jött. – Honnan? Most már tudom, hogy találkoznom kellett vele.

Egy asszonytól jöttem haza késő éjjel. Kábult, mámoros fáradtsággal aludtam el. Kis idő múlva már láttam őt messziről. Szembejött. Üde volt, fiatal, mintha a gyermekágyból kelt volna ki.

Bújtam előre. De meglátott, és belém mélyesztette sötétkék szemeit. A vidám melankólia, mely sápadt, finom kis arcából felém áradt, arra készítetett, hogy oda-siessek hozzá, és megöleljem, és megcsókoljam. Olyan szép volt és fiatal. A kezét (ezen csodálkozom) nem engedte megcsókolni.

Régi divatú, nagy szalmakalap és tiszta kartonruha volt rajta. Ezt a ruhát láttam a nagymama szekrényében; kopottan és pecsétesen. A pecsétek a nagymama könnyeitől vannak, melyeket anyám ócska ruhájába kora, szeles, őszi estéken belesírt.

Megfogtuk egymás kezeit. Éreztük a kapcsot, mely közöttünk egyszer megszakadt azon a véres, orvosságzagú hajnalon – és lassan előreindultunk.

Május volt körülöttünk. Hárfaszó és fuvolaének csengett messzire a mezők fölé. Gyöngyvirágok daloltak nekünk ifjú illatokat.

Egyszerre megálltunk a zöld mező és kék ég boldogságában. És amint egymásra néztünk, a szemeinkből sűrűn patakzottak le a könnycseppek. Ajkaink eközben mosolyogtak.

Ő, milyen szép, fiatal volt az anyám. Én gyorsan összeszedtem a mező ős-szes gyöngyvirágait, és rászórtam. Elborítottam vele ifjú, lányos emléit, melyekkel engemet sohasem szoptatott. Ő pedig néma nevetéssel nézett engem, míg csak el nem fogytak a gyöngyvirágok.

Azután folytattuk az utunkat a mezőben a kék erdő felé. Lassan, kézenfogva mentünk. És a levegőbe merengve, boldogan éreztük egymást.

Jaj, egyszerre a kék erdőnél voltunk.

A hegedű- és a hárfaszó már csak messziről, elhalóan csengett. És mind a ketten elszomorodtunk. Egymást átölelve révedeztünk a néma, harmatos mezőn, és néztük az alkonyóra ködeit, melyek a lábunk körül imbolyogtak.

Az erdő szélén válnunk kellett. Búcsúzól meg akartam ölelni utoljára szép, halott anyácskámat. Rámnézett, mintha megbántottam volna, azután megsímogatta az arcomat, hogy megbocsát.

Azután gyenge, könnyű léptekkel sietett az erdőbe. Az esti szél durván le akarta tépni a kalapját, de ő kecsesen megfogta. Majd megállt, és búcsút intett felém. Sokáig mozdulatlanul nézett vissza, s végre, mint egy fehér árnyék, egyszerre elsietett.

Sokáig álltam ott a kék erdő szélén, és néztem utána csendes, imádó bánattal.

Azóta naponként gondolok rá. És elhagytam miatta a fekete hajú asszonyokat és az édes hangú lányokat, hogy vele álmodjak – anyácskámmal, húszéves anyámmal, aki meghalt egy sötét hajnalon. Meghalt nagy, nehéz sóhajtással.

EROICA

Bálba járó húgaim és unokahúgaim, de egyéb leányismerőseim között is – akiket közösen jellemez, hogy mindannyian undorodnak a chipre szagától, melyet a kabátom kihajtóján gyanús nevetések között már többször kiszagoltak – sokat hallottam beszélni a báróról, aki főhadnagy a huszároknál, és remekül táncol.

Átmulatott báli éjszakák után, ha összejöttek és behúzódtak sugdosni a kis szalonba, sokszor megütötte a fületem:

– A báró.

– Igen, a báró!

A ki nem aludt, sápadt arcú, kócos lányok között az alkonyati lusta félhomályban mintha valami kéjes ábránd szellője lebbent volna el. Föllelkesültek. Dícsérték a báró táncát, alakját, az atillájának kék színű posztóját, melyre egyszer – egy pillanatra csak, hogy érezze, milyen sima – a legfiatalabb szőke kuzinom: Judit, a fejét rá is hajtotta. Ezt Iréntől tudom, a Judit nagynénjétől, aki csak tegnap beszélte el nekem, amikor – mint mondotta – „már úgys lehet”.

Valóban, amikor először nekem a bárót megmutatták, rögtön tisztában voltam, hogy nem tartozik a közönséges katonatiszt-báli-hősök típusába. A remekbe készült lakkcsizmákban úgy taposta az aszfaltot, hogy az embernek, ha értett a dologhoz, elállt a szeme-szája, mert nem tudta egyhamarjában elgondolni ennek a különös, kimondhatatlanul könnyed és előkelő járásnak anatómiai lehetőségeit. Kicsiny, sápadt arcán az orr, egyedül az orr volt félreismerhetetlenül zseniális szabású, a szeme közönséges szürke szem, az egész arc leborotvált, és vékony ajkai lefelé konyultak. (Kissé, nagyon kissé. Dacosan vágyóan.) A haja sötétszőke, oldalt elválasztva.

Jól megnéztem. Amint elhaladt mellettem, megcsapott a belőle áradó parfüm illata. Különös illatszeret használt; első pillanatban csodálatos finomnak találtam, valami soha meg nem ütött szagbillegető mozgatott meg az orromban – azután lassan múlt el a hatása, míg végre csak sejteni lehetett, akárcsak a halk, mindjobban távolodó vonószeneke hangját.

Nagyon tetszett nekem a báró, bár – mit tagadjam – azelőtt nagyon ellenszenveztem vele. Hallottam róla a sok dícséretet (ez magában is bosszantó), továbbá hallottam egyet-mást; hogy például a báró asszonyokkal nem foglalkozik, csupán lányokkal. Fehér ruhás, pihegő lányokkal, akiknek, amikor visszanéztek a szürke szemeibe, hideg borzongás fut végig a fehér hátukon, és könyökig a karjuk is libabőrös lesz.

... És megtudtam, hogy a báró mért használ olyan teménytelen sok parfümöt.

De erre csak akkor jutottam, amikor már mindent egybevetve tiszta és érthető lett előttem a báró alakja. Ez az ember meg akarta élni életének utolsó napjait – mert csak hónapok voltak már neki hátra – és kidolgozta magának a dolgot. Csupa kontrasztal. És mert az ő élete egy rémes elmúlásé volt – elment a nevető, az életkíváncsi lányokhoz. Semmi se kellett neki a testükből – hiszen vérének min-

den harmadik cseppje meghalt már –, meglegegedett azzal, hogy megejtette a lelkét valamennyinek.

Ő, a teste csupa gyengeség, lázas bágyadság volt. Parfümözni kellett magát, hogy ne érezze senki rajta a betegszagot. És ő kikereste a világ legfinomabb illatszerét, és azzal árasztotta el a ruháját. Nagy, bő bricseszeket viselt. A legutóbbi időben erősen vattáztatnia kellett a blúza vállait is, mert napról napra fogyott a húsa. A nyár utolsó báljára, amelyet a fürdőn szeptember első szombatján tartottak, elmentem. Híreket hallottam, hogy a bárónak már csak napjai vannak hátra, másfelől Judittól sikerült megtudnom, hogy biztosan ott lesz. Megígérte neki a báró. És a báró gavallér!

A nagy verandán, ahol a fürdővendégek és a bálozók vacsoráztak, kékes fényű ívlámpák égtek, és a szeptemberi nedves, kora őszi köd mintha még kékebbre színezte volna a levegőt. A lányok vállai hideg fényben csillogtak, és bepillantottak a bálterembe, ahol vörös villamos körték ontották a fényt. Zaj nélkül vacsoráztak szerte az asztaloknál. A lányok és a fiúk szemei minduntalan találkoztak. Judit a bárót várta, és nővérei, Irén és Gitta, akik másokat vártak, jól észrevettem: tulajdonképpen szintén csak a báróra gondoltak. Egyébként senki se szólt egy szót se. A cigány is a legcsendesebb nótákat szedte elő.

Végre megkezdtek a táncot, nem volt több tizenkét párnál, és akkorra megérkezett ő is. Majdnem fölkiáltottam, ahogy az allée végén megláttam derengeni a kék blúzat. A sötétben gubbasztó barna fák között mintha csodálkozó susogás suhant volna végig. Bámulatos energia és jókedv ült a báró arcán – szép fiatal arcán –, pedig az inai a térdéig roskadoztak, és homloka gőzölgött a láztól. A teraszt elborította a parfümjé, és sarkantyúja fölverte a fázós őszi melázást, amelyben mindenki egy pillanatra elmerült. Az arca tisztára volt borotválva, és a szembogarai csillogtak. Atropint csepegtetett beléjük – ezt könnyű volt megállapítani. És én azt hiszem, hogy vékony ajkait is kifestette.

Többször benéztem a bálterem ablakán. Nem volt a teremben por, és kurjongatás se hallatszott. Láttam a bárót táncolni. Gyönyörűen, finom lebegéssel táncolt a fényes parketten, odasimult a lányokhoz (nem tudtam rá emiatt haragudni), és egészen az arcukba sugdosott. Minden lánnyal táncolt. Láttam, amint sorba szédültek el a parfümjétől, és részegen hunyták le a szemeiket, és hajtották hátra nyakukat. Időnként kijött a báró a verandára, és kevés pezsgőt ivott, azután egy kicsit leszaladt az allée-ra, és lenézett a tóra. Abban a pillanatban jött fel a nádas sötétkékké foltja mögött az újhald karcsú sarlója. A báró egy percig mozdulatlanul nézte. (Micsoda művészettel éli végig ez az ember utolsó óráit is. Kiélvezi a szeptemberi holdfeljöttét, mint egy egészséges – csak kicsit neuraszténiás – és az egyetemen bölcsészetet hallgató lírai költő.)

Mikor cigarettázva visszajött, egy francia verset mormogott. De hamarosan eldobta a cigarettát, és visszament a bálterembe. Édes szép dolgokat mondott a lányoknak, valami tehetetlen vággyal ölelte őket vékony, fehér keze, és ragyogó szemeivel a szívükbe nézett.

Reszkettek, és hozzásimultak mindannyian.

Éjfél után már minden tánc után kijött inni, és nagyon sápadt volt. – A térdeiben nem tudta titkolni a rogyadozó gyengeséget.

Valami hihetetlenül nagyszerűnek, hősinek tűnt föl előtttem ekkor a báró. Vékony arcán vonaglottak az izmok, bájos tűz ült a szemeiben, és ahogy suttogott a rekedt hangján, olyan szépen, kedvesen mozgott a szája...

Mindezt ő egy napon gondolta ki! Ez kétségtelen; amikor a művelt és cinikus emberek okosságával belátta, hogy neki, mint bárónak és huszár főhadnagynak immár nincs mit tenni az életben. Ez a báró egy megalkuvásokhoz nem hajló, drámai hősnek született! Igen, kigondolt előre mindent. Hogyan állít ő emléket foszló, porladozó alakjának annyi szépálmú leányfejecskében?

Sorban kigondolta a dolgokat... Bálokra fog járni. Ahol mindenki csak őt nézi, ahol elámulnak előkelő mozdulatainak láttára. Ahol az emberek bután bizalmaskodva és vihogva beszélnek – ő finom, elmés és mosolygó lesz. És csupa befűzött lány (csak igen kevésbé kivágva), akinek báli ruháit és fehérneműit is aznap délután még otthon vasalták, s akik szívdobogva gondolnak arra a pillanatra, amikor az ő egészséges, fiatal testüket átöleli a báró, az édes beszédű, elegáns, szőke báró.

Igen, át fogja ölelni sorvadó izmaival, amelyben a rothadó vér már mind lassabban kereng. Át fogja ölelni üde fiatalságukat az ő halálba menő testének megmaradt, roncs, hazug vágyaival!... De ők ne sejsék, hogy egy szerencsétlen ember táncolja velők haláltáncát. Csak azon a reggelen, amikor majd megtudják, hogy az ő szemei kinyíltak, hogy neki, a szép, a kedves bárónak – aki olyan finom és illatos volt mindig, de aki igazán semmi illetlent nem tett (nem is képes ilyenre igazi úriember!), ha csak egy-egy gyöngéd szorítást a reszkető csuklón, egy-egy finom simítást a bársonyos karon ide nem számítunk... Igen, ha meghallják, hogy neki, a szép, kedves bárónak immár vége: akkor mindannyian könnyezni fognak, és nem feledik el őt – a legjobb táncosukat – még akkor se, ha ötgyerekes anyák lesznek.

Mindezt akkor gondolta el a báró. Ezt nem találtam ki, ennek igaznak kellett lenni.

Judittal táncolt a legtöbbet. Judit volt a bálban a legfiatalabb lány. Tizenöt éves, és csupán egy homlokkal alacsonyabb a bárónál. Gyönyörűen táncoltak. Judit szinte feküdt a férfi karjaiban, és szőke haja hozzáért a vállához. A báró pedig folyton beszélt, holott láttam, hogy minden egyes izmát csak rettenetes erőfeszítéssel mozgatja.

Három óra felé már harmat kezdett leszállni a párás, langyos, szeptemberi éjszakában. Néhányan haza készültek a vasúttal, és el is mentek. Csak négy vagy öt család maradt még ott. De a cigányok azért muzsikáltak. A báró nagy pénzeket osztott szét köztük, és föltétette a szordínókat.

Bölcs, szép és művészi halálbamenés!

Hallottam, hogy színészek, akik a színpadon gyönyörűen haldokoltak: az igazán kellemetlenül, nehezen és többnyire a művészek csúnya, tehetetlen élni akarásával pusztulnak el. Mintha az ő művészetük nélkül a világ meg nem lehetne! A báró bölcsőbb volt. Minden filozofálás nélkül, ösztönszerűen rájött arra,

hogy meg kell halnia, és hogy szépen kell meghalni. A szép halált nem a kadétiskolában tanulta a tanáraitól, kik közül egy kövér és kopasz százados egyszer valóban elő is adta, hogy „Hogyan kell a hazáért dicsően meghalni?” Ez a kérdés tisztán zenei élményei révén vetődött fel benne. Valamikor Bécsben és Pesten sokat járt az Operába; és nem egy éjjel, mint fiatal tiszthelyettes álmodta, hogy őt, mint Siegfriedet temetik. Ezer tagú zenekar ordító fortisszimója siratja a vasba öltözött óriás hőst, és a lovát fekete posztóban vezetik. Arany kandeláberekben ég a tömjén, az asszonyok sírnak, és az arca fenn a magas ravatalon nyugalmasan néz a kék, tiszta égre.

Most erővel Chopin-mazurkát akart húzatni, és mivel a cigány egyet se tudott, hát végre beleegyezett egy régi, de kedves valcerbe, amelyet gyermekkorom óta nem hallottam sehol. Kétszer megállította a zenét, hogy „csendesebben és lassabban”.

Juditall táncolt. Bosztont táncoltak. Judit csodálatosan járta. Odaadóan és könnyedén lépkedett, kipirult az arca, oldalt hajtotta szőke fejét, és szemeit lesütötte. A cigány olyan halkan és finoman játszott... hogy önkéntelenül is Baudelaire egyik sora jutott az eszembe:

„Zokog a tört szív, mint a hegedű.”

Azután látom, hogy a báró meghajtja magát Judit előtt. Sietve kijön. Az asztalnál fölhajt egy pohár pezsgőt. Fehér az arca, mint a fal. Megtámasztja a homlokát a kezével. Erőltetve mosolyog. – A zsebében cigarettát keres. Egyszerre lehanyatlik a keze. Azután kisiklik a feje alól a másik könyöke is. Ő maga meg levágódik a földre.

Odarohantam és kigomboltam mellén a kabátot. A szíve már nem vert. A retentő izomerőltetés miatt a teste pár pillanat alatt már csaknem merev volt. Kinyújtottuk. Én egy asztalkendővel felkötöttem az állát, egy másikkal a szemét. Csak azért tettem ezt, mert tudtam, hogy a báró romantikus, mint mi annyian: akik mind kívánjuk, hogy bekössék a szemünket és föl az állunkat.

Benn a cigány tovább játszott. Beüzentem, hogy játsszanak; ez a báró utolsó kívánsága. A lányok összeverődtek egy sarokba. Kivörösödve néztek egymásra, azután lassanként mindannyian titkolózás nélkül sírni kezdtek. Künn a tavon hajnali kék, őszi párák ültek. Hideg szürkület nehezedett az allée-ra. A fák dideregni kezdtek, amikor vittük a bárót a rendőrszobába. A faszor végéről visszanéztem.

A teremben, mint kisírt szemek, vörösen pislogtak a lámpák, halkan szólt a zene, és az ablakon fehér ruhás lányalakok bámultak utánunk.

A GYERTYÁK

A rövidre leégett gyertyácska – amelynek üszkös kanócában fekete kis manó alszik – mellettem állt. Igen, benn alszik a kis legény. Jóízűt szundikál naphosszat, csak ha a közelben gyufát gyújtanak, röppen el az álma és csak azt várja akkor, hogy odaértessük hozzá a tüzes varázsbotocskát, fölpattan ő is, hunyorgatja egy ideig a szemét, aztán ragyogóan, sárgán, mereven tekint szét maga körül.

De azt hiszem, hogy amikor benn alszik a füstös kis kanócban, akkor is mindent észrevesz, tud maga körül. Kissé búsul, ha látja a citromszínűen ragyogó gázlángok diadalát, amelyek alatt neki meg kell húzódnia az éjjeliszekevényen, a karos bronz gyertyatartómban. Hiszen senki se törődik vele komolyan. Kicsit olvasnak mellette, leginkább újságot, ha az, aki ágyba fekszik, nem tud mindjárt elaludni. Közönyösen gyújtja meg a gyertyát, elcsavarja a gonosz gázcsövek csapjait, azután lefekszik. Olvas egy negyedórát, és a végén nagyot fúj a levegőbe. A kis manó erre sóhajt egyet, talán haragszik is. Legalább erre vall, hogy a kanóc vörösen pislogó hegyéről bosszúságában rossz szagú füstöt bocsát, azután bánatosan nyugalomra tér. Megint egész nap alhatik.

Igazán alig van rá szükség. Legfőlőbb, ha a kamrában keresnek valamit és a leány nem találja meg – mert a kamrában már kora délután is sötét van – no ilyenkor kikerül a gyertya a szobából. A kis manó előre örül, hogy valami szép dicső dolgot lát. Reméli tán, hogy még karácsonyfára kerül, ami valóban pompás lehet, de hát egy nyolckrajcáros vastag gyertya helyzetében valóban hívságos remény. Mondom, előre örül neki, és persze azután elszomorodik, mert valaki így szól:

– Mindig mondtam, hogy a kamrába is be kellett volna vezetnünk a gázt, most lecsepegtetik a ruhákat és a bőröndöket. Az az ostoba gyertya is hozzá úgy csöpög, mintha fizetnének neki.

Ilyenkor este szó esik a gyertyáról. Vagy egyébkor is, mert a nagymama szereti emlegetni:

– Mikor én lány voltam, bizony gyertya mellett varrtunk. Tudtuk is mi, hogy mi az a lámpa... az én stafírngomat édesanyámmal csináltuk hét hét alatt, éjjel. Azt is csak fagyúgyertya mellett.

Ilyenkor a kis manó fülel. Jólesik neki az ilyen beszéd.

Egyéb szórakozása azonban ritkán van. Ha szombat este kiviszik a konyhába a gyertyatartókat, hogy megtisztítsák és kifényesítsék őket, nyírott, színes papíros gallérral díszítsék a töveiket és ollóval lenyírják a fölösleges kanócrészeket, ilyenkor egymás mellé kerülnek a gyertyák, és beszélgethetnek. Az öreg gyertya, amelyből már csak két-három hüvelyknyi maradt meg, többnyire panaszkodik, hogy a mai világban a gyertyának már nincs alkalmja se társadalmi, se irodalmi műveltséget szerezni. Ha a szalonban vendégek vannak és beszélgetnek, a gyertya az éjjeliszekevényen egy szót sem érthet belőle. S ha regényt olvas valaki, vagy

az ifjú úr tanul a szobájában, mindez gázvilágítás mellett történik. A kisasszony pedig, ha este néha odaül a zongorához, nem visz be gyertyákat, hogy hangjegyekről a nagy mesterek remekműveit zongorázza, hanem csak nótákat játszik – magyar nótákat – ahogy éppen eszébe jut, kegyetlen suszterbasszusokkal. Ezért méltán haragudhatnék a gyertya a kisasszonyra. De ezt mégse teszi, mert a kisasszony szép lány. Vékony fehér ujjai vannak, csodálatos csillogó fekete szemei és jóillatú, selymes, szőke haja. Éjjel néha nyugtalanul alszik, és azután álmatlanul bámul be a szoba koromsötét szögleteibe. Fáj a feje is bizonyára. Ilyenkor a kisasszony gyufát keres és megkönnyebbül, amikor végre felébreszti a gyertyában lakó kis manót, hogy virrasszon vele. (Aki ezt szívesen is teszi.) A kisasszony szekrényén azonban olykor nincsen gyufa. Finom hosszú ujjai hiába tapogatnak utána, csak a gyertya akad a keze ügyébe... De a gyertya ennek még jobban örül, mintha meggyújtának a kanócán. Azt gondolja, hogy a fény és meleg közül – ha választani kell az élet dolgai között – mégis a melegség a szebbik.

Vagy ha éjjel a fiatalúr várja a leányt, s a fiatalúr a szíve dobogása miatt nem tud egy helyen maradni, csak halkan, harisnyában, hogy meg ne hallják, lépked, szaladgál ide-oda a szobában – hol leülve az ágyra, hol újra fölugorva – eközben is a gyertya világít neki. Sárga lángja most kékesen, kótyagosan libeg-lobog, hogy a fiatalúr nevetne rajta, ha nem vacogna a foga... Amikor pedig süket csikorgással fölnyílik az ajtó, fehér ruhában lebben be a leány, és nevet is – a gyertyaláng meghajol, és köszönti őt... Azután pedig vígan, jókedvűen alszik el. És csak a sötétben kuncog jókat, tovább hallgatódzik, és vidám dolgokra gondol.

Nem kell azonban azt hinni, hogy a gyertyák szereplése az emberek életében pusztán az ilyen kisebb jelentőségű alkalmakra szorítkozik.

Ugyanabba a gyertyatartóba, amely most a nagymama fiókos szekrényén áll, sok évvel ezelőtt, éppen szombaton, új gyertyát tettek. Hétfő hajnalán még sötét volt künn – tél volt –, ezt a gyertyát egy sápadt, széparcú asszony gyújtotta meg. Nemsokára megelevenedett a ház. Lótottak, futottak. Mire pedig a nap feljött, gyereksírás hallatszott a szobában. A gyertyát égve feledték. Láttam. Őt láttam először a világból.

Valószínűleg őt fogom látni utoljára is.

Valahol idegen városban szállóban alszom. Arra ébredek, hogy a szívem boldul ver és fáj is. A fejemben pedig hideg veríték üt ki. Megkeresem a gyufát és fölgyújtom a hosszú, kormos kanócot. Nagyot lobban a láng és soká táncol. – Végre megállapodik. De akkorra én már nagyot sóhajtok, s utána nemsokára a szemeim is kinyílnak.

Magára hagyom a kis manót. Egy ideig csodálkozva borul rám. Először bohóckodva vidáman költöget – mint aki tréfának veszi a dolgot –, azután lekúszik a kanóc tövére, és ott alacsony kék nyelvecskével pislákol.

Végre azt is megunja. Elszomorodva kilobban, és soká, ünnepélyesen füstöl.

ESTE

Sötétkék, kora őszi este volt. A nagykörúton nem siető, ünneplő népség mozgott. Ezen az estén a melankólia terjeszkedett szét a lázas Budapest fölött.

Az utcán sétálók között sok szép szőke asszonyok bukkantak föl, akik könnyes szemekkel kapaszkodtak férjeik karjába. Ki tudná, miért könnyeztek. Magányos utcalányok sétájuk közben hirtelen megálltak, lecsüggesztették fejüket, vagy mereven néztek a kigyúlt lámpák lángjaiba.

Az emberek zaja elcsendesedett.

Mintha mindenki lassan és vigyázva lépkedne. Mintha sóhajok szállanának végig a kövek között, mintha könnyektől volna nedves az aszfalt... mintha a csendes, olvatag szél erőteljes és bús melódiákat hordana szerteszét. S mindenki azokat hallgatná.

A szép szőke asszonyok megtörülték szemeiket, és még szorosabban simultak férjeikhez. A gyermekek nem lármáztak, értelmetlenül, hallgatagon nézegettek szét maguk körül, egymás kezét szorongatva.

Az ablakokban enyhe világosság derengett és enyészett el. A kávéházakban egy-egy ember ült csak, maga elé málázva, és a cigarettáját ki hagyta aludni. A nagy, emeletes házak nyitott ablakain fiatal leányok hajoltak ki, szorongó torokkal, nagyokat lélegezve.

Péter doktor, a Szent András kórház főorvosa, aki lassan ballagott haza – megállott. Ő nem szokott az utcán megállni, s egyáltalában fölösleges dolgokkal tölteni az időt. Régen neki is szentimentális hajlamai voltak, de belátta, hogy az érzékenyülések sok időt rabolnak, és lassankint kicserélte lelki életének rugóit.

Most azonban meg kellett állania. Levette kalapját és nagyot sóhajtott. A fák lombjai már régen lehullottak. December volt, langyos, tavaszi léggel, de a tavasz illata, részegsége nélkül.

A földnek és az embereknek az emlékezése volt ez a nap: a tavaszra, az elmúltra. Végig a nagy úton csend volt, ugyanaz a kimondhatatlan érzés ejtett rabul mindenkit. Péter sem tudott ellenállni a varázsnak, mely körülvette, és észrevétlenül hatalmába kerítette. Lassú léptekkel, maga elé nézve folytatta az útját.

Olyan csend volt a nagy úton, mint a templomban. Mintha az emberek érezték volna, hogy többé nem lesz soha ilyen nap, mint ez. Hogy egyszer életükben imádkozniuk is kell; bár semmi hasznuk belőle, de meg kell tenni.

Hazaért. Megsimította a homlokát, végigjárta a lakást, kinyitotta a rendelőszoba ablakát, és leült mellé.

Ismeritek ezeket az estéket? Amelyeken az emberi boldogság egyszerű és kicsinyes ügyei óriási fontosságúakká nőnek? A mindenható akarat összezsugorodik és ernyedtté lesz. A lelkeink, amelyekben nem hiszünk, egyszerre valahonnan bebújnak a testünkbe, és irányozzák cselekedeteinket.

Halk szárnylebbenések hallatszanak a levegőben...

Az elhaltak szellemei tekintenek szét mindenfelé.

Az orvos megrezzent. Csöngettek az ajtón. Kinyitotta. Egy fekete, karcsú lányalak surrant be rajta. Nem köszönt. A férfi se szólott.

Az orvos megismerte.

Egy fehér leányarc és egy piros száj elevenedett föl előtte. Egy szép szőke fejnek illatát érezte, és egy nyúlánk, majdnem vézna, de gyönyörű termetre emlékezett. Régi ügye, egy elfelejtett szerelmi história, afféle nagyobb szabású flört még fiúkorából, mely egyszerre abbamaradt.

És mint régen, megfogták egymás kezét.

De a sötétkék, őszinte, könnyező estéből fekete, titokzatos komor éj lett.

Elcsendesedtek a kávéházak.

Az utca néhány percre kiabálásoktól volt zajos; majd újra csend lett. Egyforma, hangulattalan nyugalom következett. Valahonnan a mezőkről bekalandozott a hajnali szél és megzörgetett néhány nyitvahagyott ablaktáblát. Azután kocsizörgés hallatszott több utcából. Álmos, kóbor leányok csöngettek be a kapukon.

A lámpákat oltogatták.

Egyszerre csak szeles, esős téli reggel lett. Nyomát se lehetett találni a tegnapi estének. A parkok füve tele volt dérrrel; a fákon maradt árva leveleket lefújta a szél. Hideg eső áztatta a várost. A munka csörömpölve, kiabálva, fázva indult az újtára. A házakban későn keltek.

Péter doktor erős főfájással ébredt. – Homályosan emlékezett csak az estére. Valami különös érzése volt róla, amit nem tudott volna kimondani. Egy nagyot ásított, és az arcát a párnákba temetve a fal felé fordult. Nem értette világosan, mi történt. Azt se tudta, hogy tulajdonképpen miről kell gondolkodnia.

Hajh, elmúlt az este, és hideg, esős téli reggel volt!

De nem jutott ideje mindezen töprengeni, mert az inasa jelentette, hogy kész a fürdővíze, és hogy a várószobában betegek ülnek.

A doktor egy pillanatig még habozott, hogy törje-e a fejét a tegnapi este problémáján, de azután egyszerre kiugrott az ágyból és a fürdőszobába ment.

Ezzel megkezdte a megszokott, pontos életet, melyben minden dolognak megvolt a maga ideje.

És folytatta ezt az életet tovább, mint azelőtt.

Mintha az az este kiesett volna a múltjából.

Elmúlt a tél. Péter orvos számára éppen úgy, mint a tavalyi. Megjelent néhány szaktanulmánya az orvosi lapokban, egypár klinikai újítást próbált ki a betegein. Az acélos, kemény munka bizonyos állandó örömet okozott neki; gyönyörködött benne, hogy ruganyos, eleven, egészséges. Olykor azonban észrevette, hogy egy hangulatember lappang benne. Rögtön elhatározta, hogy elnyomja a zsarnokot. És ez sikerült is neki.

De egy napon megérkezett a tavasz. Egészen váratlanul. És telefújta jó szagú, életvidám szellővel nagy Budapestet. Egy hét alatt elolvasztott minden havat, a másodikon kicsalt a földből minden szál fűvet.

Az utcákon ibolyát árultak, néhány sápadt arcú ember mámorosan kóválygott künn a mezőkön, és telhetetlenül itta a hideg, részegítő tavaszi levegőt.

Délutánonként ragyogó napsugár sütött. A haldoklók kimúlását megnehezítette és megszépítette ez a gyönyörű reményteljes sugár, mely sok meleget, sok gyümölcsöt, sok virágillatot ígért. Ki ne hitt volna ennek az ígéretnek?

Azután bealkonyodott.

A pajkos Tavasz most fiatal, szentimentális leányhoz hasonlított, aki elbúvik valahová a fák közé, és csendesen könnyezik, anélkül, hogy okát tudná.

A szellő elállott. Enyhe, édes lég hullámok mozogtak a magas házak között.

És a körúton újra csend volt.

Péter doktor megállott egy ház előtt. Fölment a lépcsőkhöz. Belépett egy ajtón, melyet abban a pillanatban nyitottak ki neki. És szája összetapadt két nedves, hű lány-ajakkal, és arcára forró könnyek hullottak.

A Tavasz, a könnyező, szentimentális lány – künn valahol, a nagy csupasz fák között, a halálos csendben, hallgatózott.

SZOMBAT ESTE

Szombat este, ó, az mindig a legszebb. E napon ugyanis nincsen meleg vacsora – hús, főzelék vagy tészta, amit sorban meg kell enni – hanem sok minden. És ehetünk, amit akarunk. Akár teát, amelyet nagymama főz a nagy réz szamováron, a pohárszék melletti kis asztalon. Akár tojást: és akkor szólni kell Évának, a szakácsnőnek, hogy mennyi kell. Akár apró halakat, amelyeket apa hoz haza egy dobozban. Szóval, pompás az egész. Az asztalon egy nagy tálban pirított kenyér van, és egy másikban vaj és túró, a harmadikban főtt burgonya.

Ilyenkor apa és anya is, mintha jobban örülnének. És ők is, legalább azt hiszem, szeretnék, hogy mindig ilyen vacsora legyen, mert ez sokkal-sokkal jobb és kedvesebb, mint a többi napi rendes vacsorák.

Nagymama ilyenkor csak teát iszik. Bordó színűre főzi, és mialatt fő, a csészéjében cukrot éget hozzá rummal. A rum lilás rózsaszínű lángocskákkal ég, és kicsapkod néha a csésze szélén túl is, a nagymama meg leteszi a szemüvegét, és mosolyogva nézi; közben cukrokat dörzsöl a citromhoz. Apa halat eszik először, de azután behozatja a paprikát, a sót, a borsot, a mustárt, a köménymagot, a kaprit és a petrezselymet. Mindenikből szed egy keveset, sok túrot és vajat vesz hozzá, azután pedig a vastag, ezüst tejeskanállal szétkeveri az egészet. Pompás ez kenyérre kenve. Én és Dezső mindenből eszünk sorba. Anyikától kérünk, ő mindent ad. Ha apa így szól: Én nem bánom, de ezek a gyerekek betegek lesznek – akkor ő megkéri: Dehogy lesznek, vigyázok én.

Vacsora után apa rágyújt. Én elhozom a sarokból a pipát, Dezső a gyufát a fiókos szekrényről és Eti a dohányos szitát. Apa lassan megtömi a nagy, faragott tajtékpipát, és azután rágyújt. Gyönyörű, kék füstkarikákat bocsát; mindenkinek hármat; nekem is, Etinek is, Dezsőnek is, és ha kérjük, nagymamának és anyának is. Azután újságot olvas. Anya előveszi a szekrényből az „Olajág”-at, és olvassa. Nagymama a konyhába siet, magával viszi a kamrakulcsot.

Nemsokára jó be Julis. Hozza a mosdótálat; forró benne a víz. Lábat kell mosni. Rendesen Eti kezdi. (Ráfogtuk Dezsővel, hogy lánynak legelőször kell a lábat mosni.) Julcsa pedig összeszappanozza a lábunkat. Csiklandja, mossa, öblíti, míg csak egészen nem tisztá. És három mesét mond el ezalatt. A vasfejről, A hét hollóról és a Boszorkányokról. Legszebb az utolsó, a boszorkányokról szóló.

Ekkor már apa és anya bemennek a tisztaszobába. Két lámpást visznek be, és felnyitják a zongorát. Apa zongorázik, anya mellette ül. Közben beszélgetnek, és apa olykor megcsókolja anyát.

Míg Julcsa a mesét mondja, hallgatom a muzsikát is; mert mindkettőt jól ismerem. Nagyon szomorú zene, csak apa és anya szeretik. Mi nem. Ha valami vígat kezd apa, bezzeg fölugrunk, és táncolunk az ágyban. (Egyszer leszakítottuk így a ruganyt, de ez nem szombat este történt, mert ha akkor történik, akkor nem lett volna verés.)

Julcsa azután kiviszi a tálat, feltörüli a padlóról a tócsát, és mi már szundikálni kezdünk. De nem jó elaludni mindjárt. Többször felnyitjuk a szemünket, mert a Homokember még nem jött, és addig úgyse lehet jól aludni. Meg kár is, amikor olyan szép minden. Az ebédlői lámpa csak kicsit világít be a szobába, mert behajtjuk az ajtót, és jól halljuk a zongorát. De nemsokára bejő a nagymama. A pohárszékre leteszi a kulcsokat, és vizet önt a nagy pohárba. Cukros vizet csinál. Hallani, amint kiveszi a cukortartóból a cukrokat. Megolvashatjuk, amint beledobálja a pohárba. Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét. (Ennyit szokott mindig.) Vizet önt rá, és elkeveri egy kanállal. Amíg hozza, mindig keveri. És odaviszi mindenikünk ágyához, jól vigyáz, nehogy egyikünk is többet igyék, mint a másik.

Most már lehet aludni. Nagymama bemegy a szobájába, és ő is vetkőzni kezd. Künn nyílik a konyhaajtó. Bejő Juliska. Egy tálcán hozza a kancsót és poharakat. Átmegy a szobákon – csilingelnek a poharak, amint egymáshoz ütődnek – és leteszi a tálcát az asztalra. Azután újra kimegy. Néhány perc múlva pedig a mécesest is hozza. Ezt is apáék szobájába viszi az asztalra.

És e pillanatban már itt a Homokember.

Apa azt mondta, amikor mutattuk neki, hogy az a kancsó árnyéka. S ha a kancsót elvette, valóban eltűnt a Homokember is. De mégse árnyék az, hanem a Homokember. Olyan, mint egy bagoly, és éppen mintha apa ágyának peremén ülne. Borzasztó ránézni, mert hatalmas, félelmes és csúnya ő. S olyankor a fülünkre húzzuk ám a takaróinkat. Csak néha hajtjuk le a paplan csücskét, és azon át egy pillanatra még kinézünk. A Homokember még mindig ott áll, mozdulatlanul. Várja, hogy elaludjunk, s aludni is kell, mert ő akarja.

Ha gondolkodik az ember róla, hol van napközben a Homokember, ki nem találja. És senki se tudja azt. Azt az egyet azonban biztos lehet mondani, hogy szombat este a Homokember is jókedvűbb, mint máskor. Elvégre másnap vasárnap lesz, s ilyenkor rendszeren tovább alszunk, s ennek ő örül. Szereti, ha sokat alusznak az emberek. Ha este úgy érezzük, mintha a szemünkben homok volna, s emiatt a pillánk nehezül, ezt a Homokember okozza. Valószínűleg az ásításhoz is van valami köze.

... Apáék a tisztaszobában lassanként készülni kezdenek. Lecsukják a zongorát, elfűjják a lámpákat, és lassan, egymást átölelve átjönnek a szobáinkba. Jól hallok, amikor apa később vizet önt magának, visszateszi a kancsót és iszik.

Utána a Homokember a falon megnyúlik, megnő: most már mindenkinek aludni kell.

Apa azt mondja:

– Holnap reggel magam veszek a piacon kelvirágot.

Anyáé mond rá valamit, de azt már nem lehet hallani. Azután apa végigmegy gyertyával az összes szobákon. Megpróbálja, be van-e zárva az ajtó, és visszajön. Elfűjja a gyertyát aztán, és ő is ágyba fekszik. Most már mindenki lefeküdt. A Homokember, az óriás Homokember, az ágy peremén a falhoz húzódva, komolyan figyelve gubbaszt.

A VARÁZSLÓ KERTJE

A pályaudvar kapuján két magas termetű, nyúlánk fiatalember lépett ki az állomás előtti térre. A következő pillanatban megismertem őket.

– A Vass fiúk!

Együtt mentünk be a városba. Az enyhe júniusi délutánban valami nagyon kedves érzés volt az. A gimnáziumban elválhatatlanok voltunk. Érettségi óta – négy esztendeje – nem láttam őket. Külföldön tanultak. Nagyon megörültek a találkozásnak.

Az arcuk még nem férfiasodott meg végképp. Finom orrukon, a mozgékony, okos szemükön a későn érő, intelligens emberfajta karaktere. Modorukban ugyanaz a világfiás szívesség és kedvesség, amely annyira szokatlan volt a gimnáziumban, s mégis mindenkinek tetszett.

Gyalogolva haladtunk végig a főutcán és a főtéren. Siettek. Két óra múlva tovább kellett utazniuk.

– Tulajdonképpen csak a varázsló kertjét jöttünk megnézni – szólt az idősebb Vass fiú.

– A varázsló kertjét? Hol van az? – kérdeztem.

– Igaz, te ezt nem tudod. Persze, akkor nem mondtuk el senkinek a dolgot. Majd meglátod, eljössz velünk, ugye? Nincs messze...

A főtér felől a templomnak tartottunk. Végighaladtunk a parkon. Az öreg gimnáziumi hittanárunk ott ült a rendes padján, egy könyv olvasásába merülve. Köszöntünk neki. Barátságosan integetett. Azután megkerültük a templomot. A fiúk egy vak utcába vezettek, amelyről eddig semmit sem tudtam. Az utca szűk volt, és körülbelül kétszáz lépés hosszú. Sajátságos! – ilyen házakat, mint itt, sohase láttam a városban. Alacsonyok és kezdetlegesek voltak, de vagy az ablakok hajlásában, vagy a kapuk faragásában és formájában volt valami ósdi. Az utcán padokon és székeken öreg emberek és bánatos arcú, sápadt asszonyok ültek, apró lányok söpörték és öntözték a földet. Kocsikeréknek nyoma se látszott.

Az utolsó ház előtt állapodtunk meg. Azaz – tulajdonképpen ház nem is látszott, csak kerítés. Festetlen, magas fakerítés: olyan sűrű, hogy a kezét rajta bedugni nem lehetett, és egészen közel kellett hajolni, hogy az ember megláthassa, mi van mögötte.

Kábító virágillat csapott meg. A kerítés megett kert volt; nem nagyobb, mint egy kis szoba. A talaja körülbelül a derekunk magasságáig fel volt töltve. És tele az egész kert virággal.

Sajátos növényvilág tenyészett itt. Hosszú szárú, kürt alakú virágok, amelyek szirmai mintha fekete bársonyból volnának. A sarokban liliombokor, óriási kelyhű fehér liliomokkal megrakodva. Mindenütt elszórva alacsony, vékony szárú fehér virágok, amelyeknek egy szirma, csak egy szirma, gyenge piros színű volt. Úgy tetszett, hogy ezek bocsátják azt az ismeretlen, édes illatot, amelyet szagolva az ember azt hiszi, elakad a lélegzete. A kert közepén egy csomó bíborpiros, kövér

virág terpeszkedett. Húsos, selymes fényű szirmaik hosszan lógtak le egészen a magasra nőtt haragoszöld színű fűbe. Mint egy kaleidoszkóp, úgy hatott ez a kis csodakert. Közvetlen előttem a nőszirom lila virágai nyíltak. Százféle virágillat tevődött össze a bódító szagában, s a szívárvány minden színét megtalálhattad a virágok színében.

A kert végében, a kerítéssel szemben egy kis ház gubbaszkodott. Zöld zsalus két ablaka mindjárt a földszint magasságára nyílt. Ajtót nem lehetett látni. A háztető az ablakok felett mindjárt összehajlott. Nagy padlásnak kellett ott lenni. Közvetlenül az ablakok előtt kék szegfűket fedeztem fel. Vagy négy perccig némán bámultuk ezt a tíz négyszögméternyi kis csodabirodalmat.

– Látod, ez a varázsló kertje – mondotta a fiatalabb Vass.

– És ott a házban lakik a varázsló – folytatta a másik.

– És ott laknak a rablók is.

– Kicsodák? – kérdeztem.

– A rablók, a varázsló tanítványai és rabszolgái.

– Ők kimennek rabolni a városba. Ilyenkor mennek ki, föld alatti utakon. A templompadláson bukkannak föl, és a toronykötélen ereszkednek le. Barna köpenyűk alatt egy kis olajlámpát rejtegetnek, és övükre akasztva álarcot, töröket, pisztolyokat visznek.

– Csendesen lopóznak be a házakba, vagy az ablakokon másznak be. Kis csákányaikkal pár pillanat alatt felkapaszkodnak az emeletes házak szobáinak nyitva hagyott, sötét ablakain.

– És azután gyorsan a szekrényekbe bújnak.

– Senki, aki a házban lakik, észre nem veszi őket, és akkor már elhelyezkednek a ruhák és skatulyák között. Meggyújtják kis lámpásaikat, és nesztelenül várnak.

– Várnak, míg mindenki le nem fekszik, és akkor kibújnak, végigjárják a szobákat, feltörik a zárat, levágják a gyerekek fejét, és töröket otthagyják az apák szívében.

– És elviszik a kincseiket a varázslónak.

Mintha valami elfeledett, régi verset mondott volna fel a két fiú, úgy mondták el a varázsló barlangjának titkait. Ezalatt folyton néztük a kertet.

– Elképzeled most, mi van ott benn? – kérdezte a fiatalabb Vass.

A bátyja felelt helyettem:

– Itt, a zsalus ablak megett van a rablók hálószobája. Alacsony, vakolt odú. A falon egy lámpás pislog, és jobbra-balra hat-hat szalmazsák a földön. Az egyik oldalon hat rabló alszik, összekuporodva; az arcukat se látni.

– A másik oldalon üres a hat ág.

– A rablók már a föld alatti utakon elindultak véres munkájukra.

– Amikor fölébrednek, négykézláb másznak ki a szobából, mert az alacsony helyen fölállani lehetetlen.

– A varázsló akkor enni ad nekik. Gonosz, fekete szemével mintha azt mondaná: egyetek, és hozzatok nekem sok kincset, aranyat, ezüstöt.

– A rablók friss békákat és gyíkokat esznek, továbbá több éves cserebogarakat kapnak csemegéül, amelyek, mint befőttek, üvegekben állanak a varázsló kamrájában.

– Azután menniök kell. A varázsló pedig meggyújtja a lámpását, mely egy konyában van elhelyezve, és viraszt a szobájában. Olvas, örködik. Nehogy baj érje a rablókat.

– Nehogy felébredjenek a kutyák vagy a gyerekek.

– És mikor keleten szürkülni kezd már az ég, akkor idejön: lefekszik a kertbe.

– És akkor minden virág leánnyá változik. Ő pedig hempereg a virágok között...

– Míg csak haza nem jönnek a rablók, és akkor átveszi a zsákmányt, elrakja a föld alatti raktáraiba, és aludni térnek mindannyian. És egész estig csendes, kihalt a ház.

– A szomszédok közül senki se tudja, hogy ki lakik itt...

Néhány percig szótlanul néztük a varázsló kertjét; akkor az egyik Vass fiú hirtelen megnézte az óráját.

– Huszonöt perc múlva indul a vonatunk – mondotta, és könnyen sóhajtott.

– Mennünk kell – mondta a másik.

A keleti égen már látszottak a csillagok. Az utcában csend volt, mint a temetőben; sehol egy élő lélek kívülünk.

Visszaindultunk. Szótlanul haladtunk a templomig. A két Vass fiú elmélázva nézett maga elé. Megkerültük a parkot. A kútnál három szolgálólány húzta a vizet. Jókedvűen nevettek, csinosak voltak. A két fiú rájuk nevetett.

A varázsló virágainak nyomasztó illata lassanként elszállt a mellükről. Egy bérkocsi haladt arra. Fütttyentettek. Mosolyogva búcsúztak, és könnyedén szöktek fel a kocsira. A kocsis a lovak közé csapott. És elrobogtak a villámfényes főutca felé.

NYÁRI BÁL

Három pincér siet előre, föl a lépcsőkön nagy tálakkal, előrehajolva. És köröskörül az asztaloknál már vacsoráznak. Tiszta üvegű kerti *gyertyalámpák* égnek az asztalokon, és – mintha a zenekarban csak a háromszöget ütögetnék csendesesen, úgy csörögnek az asztaloknál a kések és a villák.

Beszédet alig hallani, és a lányok tiszta, hideg csillogású szemein a gyertyalángocskák aprón tükröződnek. De ezt csak akkor látni, ha egész közelről nézzük a szemüket, különben azt gondolja az ember, hogy valami fátyolos, vörös csillogás az egész, amely a mélyből jó. Talán egy apró cseppben vér ömlött ki a kristályos csillogású látólencséire. És attól volna!

Az ajkuk, a lányok ajkai még haloványak, a mezítelen, ideges nyakukon egy apró izmocska rándul meg néha egy pillanatra. És a fiúk háta és válla emiatt reszket össze szerteszét. Mintha *könnyeik* a szemükből a torkukon keresztül forró cseppekben suhannának és szivárognának le a szívükre.

És mialatt hosszú futammal felcsendül a muzsika, mindannyian, a lányok és a fiúk is úgy érzik, hogy a cimbalom bugyborékoló, pattogó hangjai *fájdalmat* okoznak, és kint árasztanak mindenüvé. Az öregek pedig – az ő szüleik és azok, akiknek ez már nem fáj – közömbösen bámulnak be a táncterem ablakán, ahol lusta hajladozással mossák a padlót igen öreg parasztasszonyok. Némán mossák a padlót.

A lámpák fénye kisurran a teremből, és fokozza a *fájdalmat*, amelyet a *muzsika* szerteszét fölkeltett... Azoknak a lányoknak, akik most nagy, mély lélegzéssel zokogni szeretnének, reszketni kezd a bokájuk. Úgy, hogy attól lehet félni, hogy a finom selyem, lyukacsos harisnya összepiszkolódik vagy elszakad.

Az öregeknek, s azoknak arcán, akiknek mindez egyáltalán nem fáj, gyengéd, jókedvű mosoly pislákol. Ők elégedetten simogatják a hófehér abroszokat, és csendes szavakkal fordulnak a rózsaszínruhás *leányokhoz*, akik semmit se felelnek nekik.

A rózsaszínruhás leány ruhájából apró kis üveg nedűje bújdosik, lázálmos illatot árasztva, amely a *viola d'amour* hangjára és az éjszakában messze imbolygó halvány árnyak suhanására emlékeztet.

Az asztaloknál egy pillanatra mindenki elhallgat.

A *széttört halott szívek*, amelyek köröskörül a földben el vannak ásva, felzokognak, és zokogásuk mint nedves, hűvös lehellet a tó felől – és köröskörül mindenfelől – ráereszkedik az emberek mellére.

A lámpák fehér és rózsaszínű fénye pedig ijedősen, fáradtan visszasurran a terembe.

A rózsaszínruhás leány karcsú bokája megindul a padlón lassú lépésekkel. És sok fekete és színes boka csúszkál, lebeg már a padló felett. Minden mozdulat annyira fáj, mint egy hervadott emlék, mint egy hervadott tearózsa, mint egy

tearózsailatú emlék, amelyre valahol, a letarolt, őszi erdőben estefelé reáakad a férfi, aki fiatal feleségét elvesztette.

A rózsaszínruhás leány hajában tearózsát látok. A cselló halványlila hangjai ott kerengenek körülötte, s a rózsza annyira *szenved* emiatt, mint egy fehértestű, meztelen leány, amelyet el akar kapni a mélységes kék folyóvíz sodra.

Finom por szóródik a levegőbe, bár a táncolók lábai nesztelenül és vigyázva suhannak, és a hangok úgy surrannak át a termen, mintha mindaz, ami belőlük rosz és nem szép volt, beleszűrődött volna az apró porszemekbe. A kékesen aranyló porszemek pedig hosszú hullámokban csókolóznak a levegőben, cikázva a lámpák körül, és beleszállnak a hangszerekbe.

A *rózsaszínruhás leány* arcára egy porszem se szállott. Egyetlen porszem se szállott. Egy porszemecske se szállt.

De a hajában elhervadt a tearózsza, és könnyű, kicsiny bokái reszketnek. Úgy reszketnek, mint amikor a jövő sejtelve reáfű az erdőre, és a fiatal fák borzadásukban és félelmükben meghajlanak előtte. Csak *egy virág* nem mozdul meg, benn a sűrűben sok giz-gaz között elhagyatva. Ez elátkozott virág, mert embervérből táplálkozik.

A rózsaszínruhás leány fehér kis cipője véres. És a tearózsza a hajában, a tearózsza is egészen elfonnyadt. És a fehér, puha homlokán, meleg homlokán is egy apró, sötétvörös vércsepp van. *Hogy hívják* ezt a leányt, és honnan jött? Hiszen a többi leánynak nem véres a cipője. És a többi leánynak nincsen vér a homlokán. *Hogy hívják* ezt a leányt, és honnan jött? Honnan jöhetett?

Erre a kérdésre felelni senki se tud itten. Pedig a cselló árva hangjai a lány apró cipőcskéinek meleg vérfoltjaiért sírnak. És emiatt könnyes a szeme a két szomorú arcú, *egyforma arcú* fiúnak is, akik az elébb ismeretlenül, sápadtan keresztülmentek, és szemeikkel és ajkaikkal mindvégig a véres cipőket nézték. De azután hirtelen *eltűntek* a nagybőgő hangjainak kusza, sötét mélységeiben.

A lány rájuk se nézett, csak a tearózsza hullott ki hajából, mint valami reszkető, messziről jövő *jajkiáltás*, amely egy sötét szobán jön keresztül. Olyan szobán, amelyikben tegnapelőtt meghalt valaki. Vagy egy öreg, sovány leány, vagy egy fiatal, szűz fiú.

De hát ki ez a lány?

Senki se tudja, honnan jöhetett, és mit akar?

És miért véres a cipője?

Már tudom, hogy ki ez a lány.

Már tudom, hogy kicsoda.

Jaj, már tudom, hogy mért jött.

A BÉKA

A békát utálom. Szeretek minden állatot, tudom, hogy egyformán fölséges alkotásai a természetnek, de a békától iszonyatosan undorodom.

Elmondom önöknek, hogy miért, bár ha csak ráemlékszem is a dologra, reszkető félelem fog el, a gyomrom rémületes undorban vonaglik, a szemeim előtt és a torkomon hideg, nedves varangyok mászkálnak, a füleimben egy békanyálszagú hang vartyog, és gerincoszlopomban görcsös, jéghideg iszonyat szaladgál. És én ma éjjel nem fogok aludni. Mégis elmondom, hogy miért iszonyodom a kicsiny békától; miért merednek meg az izmaim halálos izgalomban, amikor két békaszem pislogó, rohadt fényét látom a múltból az agyvelőmbe világolni.

A béka az az állat, mely az életemnek legnagyobb, legjelentősebb perceit okozta. Csakhogy ezek a percek számomra nem az öröm, hanem a borzalom percei voltak. Tudom, azt gondolják majd, hogy mindazt, amit elmondok, egy szegény, szerencsétlen ember mondja el önöknek, akinek a szeme káprázott; tudom, hogy legfőljebb érdekesnek találják az esetemet. De kérem, gondolják el, hogy ezt tenniök embertelenség volna. Mert végigszenvedtem akkor ezer ember helyett azt az őrjítő, kárhozatos félelmet, melyet ezer és ezer között nem ismer meg egész életében senki. Önök nem fogják megismerni. Gondolják el, és ne bámuljanak rám, hanem érezzenek együtt velem.

Egy áprilisi esős éjszakán fölriadok az álmomból. A másik oldalamba fordulok, és próbálom folytatni az alvást. Hánykolódom, igazgatom a párnát, de nem sikerül az alvás. Ideges, lázas reszketés búvik lassan minden porcikámba, és valami ismeretlen félelem kezd reám szállni a csendes sötétségben, mialatt künn az áprilisi eső esik, s mellettem a feleségem lélegzetét hallom.

Érzem, hogy ismeretlen félelem kerít mindjobban a hatalmába, és hogy nincs ellene védekezés sehol sem.

Először szabadulni próbálok tőle, olvasok magamban. Számokat adok és szorzok össze, a régi tanuló társaim nevét sorolom föl; hiába – nem sikerül. A félelem egyre erősebb lesz, és minden csepp vérembe beveszi magát, a szívem erősen dobog, a fejemben nyomást érzek, s mindenem hideg. Az izzadság kiüt a homlokomra.

S e pillanatban hang üti meg a füleimet. Egy hang, amely gyereksíráshoz és elkínzott állat nyögéséhez hasonló. Egy hang, amelyre meghűl a velő a koponyámban, és a gerincemen rettenetes görcsös borzongás fut végig.

Hallgatózom.

A hang ismétlődik. Erősebben és erősebben. Hallatára idegeim minden szálát elállja a rettenet és a kín. Valami üvöltő, panaszos, hívó és fenyegető hang, amelyet majd végtelen messzeségben, majd közvetlen közelemben hallok, mintha az ágyam fájából és a szobabútorokból áramlana felém.

Mintha egy halálra kínozott kicsi gyerek nyöszörögne. Mintha valami kitépett szárnyú vén bagoly üvöltene az éjszakába az elmúlásról.

És a hang nem szűnik. Rövid szüneteket tart. Majd folyton erősödik, rémülete-sebbé és fájdalmasabbá válik.

Az egész testem csupa hideg veríték. Fölugrom az ágyból, gyertyát gyújtok, azután rohanok vele szobáról szobára. Megállok. Hallgatózom. A hang egyszer távolabbról, másszor közelebből hangzik. Reszketve és fűelve sietek újra és újra keresztül a szobákon. Mintha a hang a konyhából jönne. Valóban, amikor kilép-tem, betöltötte az egész konyhát ez a nyögő, pokolian nyávogó, vartyogó hang.

Sietve keresni kezdtem, honnan jó. Egy sarokból hangzott, ahol a mosóteknő állott. Elveszem a teknőt. Egy állatot látok ott, akkorát, mint egy kis macska. Gömböcbe gabalyodva ült, és lomha mozdulattal felém fordult.

Béka volt. De milyen béka. Soha ezelőtt nem láttam olyant. Szőrök voltak a testén. A szemeiből zöldes lidércfény világolt. A teste halotti bűzt terjesztett. Undok nagy szájából csak úgy ömlött a rémületes hangok áradata. Mintha valami felsőbb hatalom parancsára végezte volna pokoli énekét. Abban a pillanatban, ahogy megláttam, eszembe jutott valami, amitől a szívem verése megállt egy pillanatra.

A vidékünkön az a hit van elterjesztve, hogy amely házban ilyen szőrös béka éjjel megjelenik, ott hamarosan meghal valaki. Abban az időben több ilyen esetet hallottam. Egy szomszédunk – jómódú gazdaember – mondta nekem, hogy saját szemével látta az átkozott szőrös békát, és leánya, a szép, tizennyolc éves Ágnes, rövid időre azután meghalt.

Akkor egy pillanatilag se hittem a dolgot, végre is az ember nem hisz el meséket, ezenkívül a természetrajz se ismeri azt a békát, miért higgyem el tehát én.

De amikor ezzel a békával ott szemben álltam, minden csepp véremmel hittem rémséges jelentőségében. Villámgyorsan rávettem magam, és rátérdeltem a hideg, undok testére.

Hatalmas bömbölésbe kezdett, mely oly mély és erős volt, hogy lónyerítéshez hasonlíthatnám. Megrémültem, hogy a feleségem fölébred rá. Fölkaptam hát az állatot, és teljes erővel odacsaptam a konyha köves padlójához. Úgy koppant, mint egy vasgolyó, és hirtelen talpra állva, méternyi ugrással a sarokba igyekezett. Tehetetlenségemben ide-oda rugdosni kezdtem, s nem engedtem, hogy talpra álljon. Zöld varangyvedvet lövellt ki a teste, és ez a nyúlós, bűzös folyadék jelölte az útját. Míg így időt nyertem a gondolkodásra, megpillantottam a favágó baltát, s elhatároztam, hogy azzal pusztítom el a szörnyet. Odatérletem tehát a sarokba, ahol a balta állott, azután fölkaptam a szerszámot, hogy gyorsan végezzek vele. Időt vesztettem-e, vagy hogy volt, nem tudom, de a varangy talpra állt, és villámgyorsan nekem ugrott, éppen a nyakamra, és megharapott.

Fogai voltak.

Leráztam magamról, és lefogtam. Reá térdeltem újra: megint azt az erős, nyérítő hangot hallatta. – Azután rávágtam a fejére a balta fokával. Zöld vér freccsent az arcomra, és éreztem, hogy a tehetetlen állat micsoda óriási erőfeszítést tesz, hogy elmeneküljön. Újra ütöttem, vágtam. Földaraboltam. Levágtam a lábát, a fejét, úgy, hogy a végén csak egy alaktalan, nyálas, bűzös, zöld tömeg feküdt előttem.

Mikor elvégeztem rémes munkámat – föllélegzettem, úgy éreztem, mintha talán sikerült volna megvédeni enyéimet a fenyegető halálveszedelemtől. Reszketve, fázva, de megkönnyebbülve mentem vissza a hálószobába. A feleségem csendesen, nyugodt lélegzettel aludt. Halovány arcán enyhe mosolygás lebegett. Odamentem és megcsókoltam, mire gyengén sóhajtott. Egy ideig szorongva néztem az arcát, azután fáradt és mély álomba merültem.

Másnap korán reggel, amikor felébredek – mert korán kelő ember vagyok – rémülve jut eszembe, hogy a béka tetemét, a véres baltát és az éjjeli küzdelem nyomait elfeledtem eltakarítani. Kiugrom az ágyból, és a konyhába sietek, hogy – ha lehet – még elejét vegyem annak, hogy a cselédek vagy a gyerekek meglásanak vagy megtudjanak valamit.

Csodálkozásomra nem volt semminek semmi nyoma. A balta a helyén állott. A konyha kövei tiszták, a szolgáló még nem jött be a cselédszobából.

Őnök most azt mondják, kérem, hogy álmodtam. Tudják meg tehát, hogy a feleségem e nap után két hétre kiterítve feküdt.

MESÉK, AMELYEK ROSSZUL VÉGZŐDNEK

ELSŐ MESE

A kisdíák buzgón tanult. Sorra vette a rendhagyó igéket, átismételte a ragozást, a hajtogatást. Majd a mondattant lapozta föl. Különös figyelmet fordított a mondat-hangsúly című fejezetre, amelyet eddig nem tudott kitűnőre, csak jóra. Azután becsukta a könyvet, és másikat vett elő.

Megint neki akart fogni a szorgos munkának, amikor halk lépteket hallott a háta mögött. Hátranézett. Egy szép szőke leány ment arra, a diák – aki mégse volt annyira kicsiny, hogy egy leány szépségét meg ne tudta volna becsülni – meg-nézve a leányt, így szólt magában:

– Szép egy leány!

De tanulni kellett, mert másnapra a tanár nagy felelést helyezett kilátásba, és ő nem törődött többé a szőke leánnyal.

Egy másik könyvet is áttanult, és éppen a harmadikba akart belekezdeni, amikor megint meglátta a szőke leányt. A szobából kifelé osont az ismeretlen leány, és a keze tele volt rablott holmival. A kezében volt a fiú kis puskája, órája – a legdrágább kincse –, ólomkatonái és más ilyen értékes dolgok. A fiú sokkal jobban szerette a puskáját, az óráját és ólomkatonáit, mintsem azokat csak úgy odaadta volna. Utánairamodott a leánynak, ki a lépcsőskön lefelé iparkodott. Megfogta és rákiáltott:

– Tolvaj, tolvaj!

A leány ránézett gyönyörű kék szemeivel, de erre a fiú ereiben megdermedt a vér.

A leány mosolygott:

– Én a halál vagyok – mondta –, mennünk kell.

És kézenfogta a fiút.

MÁSODIK MESE

Józsefnek hitták. Felnőtt, és nem akadt Putifárnéja. Mit tehetett? Nőgyűlölő lett.

Megjegyzem, hogy József nem Budapesten élt. Komoly meggyőződése, hogy Budapest megmentette volna Józsefet a nőgyűlölettől. Königsberg azonban nem tudta megmenteni. Mert ő Königsbergben élt.

A Józsefek – íme az emberi tökéletlenség! – nem bírják el, hogy egy Putifárnál házibarátként szerepeljenek, de belebetegszenek, ha e lehetőség nem áll elő. József tehát nőgyűlölő lett. Hirdette az asszonyok megvetését, és vaskos kézirat-csomókban szürke elméleteket dolgozott ki az ő kicsinységük mivoltáról. Emellett majd elolvadt, ha látott egy szép leányt. A leányok azonban nem siettek felé, mert

József a saját hibáján kívül kopaszodni kezdett, és semmiképpen se lehetett mondani jó partinak. Egy József!!

És mégis, egy napon tűzbe dobta a kéziratait, kivasaltatta a cilinderét, a szalonkabátját, megfésülködött... és leánynezőbe ment.

Ekkor ötvenkét éves volt. Más világ járt. Már senki se hordta a kleodemeródot, még öreg asszonyok sem, sőt, a franciás fűző is végképpen kiment a divatból. (Ezt csak azért mondom, hogy jellemezzem a kort.) Egy dolog azonban a régi maradt, mert a leány anyja így szólt:

– Ön igen idős, uram, a leányom nem lehet a felesége!

József hazament, levetette a szalonkabátját, kiszedte a kályhából a kéziratok fekete, hamuvá lett roncsait, és tollat vett elő. Beleütötte a hegyét a tintásüvegbe, s nagy betűkkel felírta egy papírosra:

„A női nem bűnei.” Írta és kiadja: József.

Azután késő éjszakáig írt.

HARMADIK MESE

A kis doktor, miután kitüntetéssel letette a harmadik orvosi szigorlatot, komolyan kezdett gondolkodni, hogy megházasodik. Miért kezdett gondolkodni erről? – kérdezheti minden józan ember. Nos igen, mert szeretett egy leányt, igen, egy leányt, akinek szabályos és kerek volt a válla, izmos a háta (csak kevés, de anatómiailag igen jól elrendezett hájjal), fekete a haja és fekete a szeme. Satöbbi.

Egy napon végre jegyet váltottak.

Ekkor történt, hogy a leány megszúrta a kezét. A kis doktor zsebkendőjével szárította fel a vércseppet, mely a rózsás, szép ujjacska hegyén szivárgott ki, s azután lecsókolta még, ami maradt. De ez mellékes.

A fontos az, hogy másnap észrevette a vért a kis doktor a kendőjén. Egyet gondolt. Előszedte a mikroszkópját. Letörölgette a nagyítólencséket, belefűjt a fényes, sárga csőbe, megigazította a csavarokat. Azután kivágta a vérfoltot, és egy apró üvegedénybe tette. Majd titokzatos kis üvegekből öntözgetett hozzá, amelyeken ilyen furcsa – szeretném mondani, hátborzongató – fölírások voltak láthatók: C H O – NaOH – C H N S -. Így dolgozott a kis doktor. Pepecselt, áztatott, szárított fáradhatatlanul, és kukucskált a mikroszkóp csövébe. Azután újra kezdte. Hümmögött, izzadt. Végre kidülledt szemekkel bámult maga elé. A reggel is ott érte, amint a titokzatos nagyítógép mellett gondolkozott. De utoljára is határozott, mert másképp semmi értelme se lett volna a sok fáradságnak.

Lehúzta az ujjáról a jegygyűrűt, borítékba tette, hordárt hívatott és – visszaküldte.

NEGYEDIK MESE

Ott, ahol a tenger partjain kék köd ül – azért kék, mert a szárazföldi por ezt a ködöt soha be nem piszkítja: lévén a part csupa éles szikla –, állt egy szép, szőke fiú. Hatalmas vállú, szelíd tejarcú és aranyhárga hajú. Csak a szemei voltak tüzes

feketék. És ez ott, a kék köd vidékén igen különös. De egyébként is, mindenesetre különös.

Ez a szép fiú, amint ott állt a parton, és nézte a végtelen tengert meg a lenyugvó napot – melynek vörös sugarai a kék ködöt ibolyaszínűvé változtatták –, egyszerre csak valami érdekeset látott. Egy leányfejet, messze, benn a tengerben. Csábító, gyönyörű fej volt. Ragyogva, himbálva úszott ide-oda az opálszínű hullámokon. Mosolygott, és a szeme villáma beleütött a fiú szívébe. A szőke fiú összerázkódott, azután gondolkodás nélkül vetkőzni kezdett. Ledobta ruháit. Egy párat nyújtózkodott, végigtapogatta a vállán és a lábszárain izmainak ruganyos, bátran feszülő kötegeit, és egy gyönyörű fejessel a vízbe ugrott.

– Be fogom érni a leányt öt perc alatt – mondta magában, amikor a hideg vízből kibukkant, és szívdobogva, acélos inakkal úszni kezdett. Óriási csapásokkal hasította a bíborfényben ragyogó hullámokat. Eközben folyton nézte a fejet.

Nemsokára váltania kellett az úszást a bal karra. Ezért kissé bosszankodni kezdett.

– Mi az – szólott magához –, hiszen én egy óráig is kibírom egyik oldalamon.

Tényleg, már egy órája úszott. Azonban a leányfej éppen olyan messze volt, mint az előbb. Csalogatva, mosolyogva, himbálva úszott tova, befelé. A fiú pedig nézte, és megfeszített inakkal folytatta az úszást.

Már leszállt az est, és vak sötétség volt a tengeren, amikor még mindig látni vélte a leányfejet, és erejét kétségbeesetten összeszedve, úszott előre.

Az egész éjjel irtózatossá fáradt úszásban múlt el.

– Utól kell érnem, ha az életem bánja is – mondta a fiú többször, magát biztatva.

Csak a hajnalt várta, a biztos irány miatt. Már halálosan ellankadva hasította a hullámokat, amikor a hajnal megérkezett. Amint az első sugár végigsiklott a tenger tükrén, mohón kereste szemeivel a leányfejet.

És a leányfej nem volt sehol.

Kereste, hol a part, azt se lehetett látni: köröskörül csak víz volt. Haragoszöld víz.

A fiú cinikusan így szólt:

– Ezt elhibáztam. Nem értem utól, és az életem is bánja!

És a hátára feküdt.

ÖTÖDIK MESE

A nagyapó már igen-igen öreg volt, de azért mégis nagyon tudott örülni, amikor tavasz lett. És naponként többször is gyerekes vidámsággal sétált végig a kerten, bicegve, görcsös botjára támaszkodva. Megsimogatta a bokrokat, amelyeken pattogzottak a rügyek, és merengve nézte a vén fákat, amelyeknek ragyás törzsében az élet erői üzték-hajtották tova, föl az ágak felé a föld kövér, friss nedvességeit. Nagyszélű szürke kalapja alól mosolygott ilyenkor, mintha csak ezt mondta volna:

– Igen, élet, élet, nagyon szép mindez, ha az ember jól alszik, és sok kedves unokája van.

Nem gondolt a halálra, hiszen olyan jól érezte magát. Annyira benn élt az újra-éledő természetben, hogy a halálról nem is gondolkozhatott. Mikor reggel megitta a kávéját, és elolvasta a vidéki újságot, nyugodtan, lassan előkereste a kerti kalapját, s ment gyönyörködni.

Május elseje volt; a nagyapó legkedvesebb virága, a vérvörös pünkösdi róza meghozta az első kinyílt virágot. Ugyanezen a napon dédunokája született a nagyapónak. Hosszan, szeretettel gyönyörködött a virágban.

– Leszakítom – mormolta –, és elviszem Margitkának; megnézem a kismamát, és megnézem a dédunokámat.

Elővette a bicskáját, és óvatosan le akarta vágni a rózsaszálat. Félig elvágta már a szárát, amikor úgy érezte, hogy nagyon gonosz dolgot cselekszik. Megcsókolta a virágot, s megviaszolta a szárát, bekötözte tiszta vászonrongyocskával. Egész nap furdalta a lelkiismeret a tette miatt. Hiszen máskor is leszakított már virágot, de ez most lehetetlen és gonosz dolognak tetszett előtte. Reggelenként aggodalmas szívvel sietett megnézni a szegény virágocskát. Néha majdnem hangosan kérlelte:

– Ne haragudjon reá; csupa véletlen volt az egész: hogyan is gondolhatna egy reszkető öreg ember arra, hogy valakit megöljön.

A rózsza azonban nem gyógyult meg. Hiába volt minden ápolás, fáradtság.

Egy reggelen széthullottak a szirmok sárga, beteg száráról. S a levelek is.

Ebben nincs is semmi csodálatos. És abban sincs, hogy a nagyapó a következő tavaszon már a föld alatt pihent.

A SEBÉSZ

A harmadrangú külvárosi kávéházban – ahová egy időben jártam – kezdettől fogva feltűnt nekem a sebész. Állandóan fekete, zöldre kopott, de tiszta szalonkabátot viselt. Sápadt arcához különösen illett a kuszált, őszbe vegyülő gesztenyeszín bajsza és nagy, mély fekvésű, fekete szemei. Ezekben a szemekben – mintha mindig könnyesek lettek volna – valami éjszakás, bohém csillogás volt. Csendesen, csaknem suttogva beszélt, amint az orvosok szoktak a konzíliumokon. A leglényegtelenebb beszélgetéseknél is, amelyeket a kávéházi vendégekkel az újságok tartalma felől folytatott, mélyen belenézett annak a szemébe, akivel beszélt. Mintha nagyon érdekelte volna őt az illető. A véleményét mindig olyan tökéletes, értelmes mondatokban mondta el, mintha a betegének adná ki rendeléseit. Ennek a kopott embernek nemes eleganciája olyanféleképpen hatott rám, mint a fakó, de igen finom bársonyszövetek, amelyeket ódon főnemesi kastélyokban láttam.

Megkérdeztem a pincért:

– Ki az az úr?

– Orvos, valamikor sebész volt. Másfél éve jár ide.

Egyszer meghallotta, amikor egy orvosi lapot kértem. Megszólított. Dicsérte az orvosi foglalkozást, kérdezősködött az egyetemről. Elbeszélgettünk, és eközben nagy tudást árult el. Különösen feltűnt néhány pszichofizikai dolog, amelyet sehol se olvastam. Nagyon lebilincsel az az éles elméjű és fantáziára hajló aprólékos-sága, amellyel igen jelentéktelen dolgokról is nagy érdeklődéssel beszélt. Bámultam, hogy mennyire számolni tud a körülményekkel, mennyire megalkuszik az étellel, és hogy mennyire jól érzi magát benne. De hamarosan elbúcsúztunk a délutáni feketekávé után. (En még siettem.)

Egyszer késő éjjel vetődtem a kávéházba. Ott ült egy asztalnál. Magában ült, és ivott.

Az abszintes poharat olyan mohó kéjvággyal vitte a szájához, olyan lassú, gazdaságos élvezéssel – szemeit lehunyva – itta a zöld pálinkát, hogy nem lehetett kétség: a sebész iszákos volt. Mégpedig csendes, szenvedélyes alkoholista, aki elveszett, aki egyenes úton halad a delírium tremens felé. Most egy pillanat alatt világos lett előttem a szemének különös fénye, a vágy nélküli életkedve, kicsinyeskedő éleselméjűsége. Ez az ember valamikor nem volt ilyen, nem lehetett ilyen. Az alkohol változtatta meg.

Mikor meglátott, összererezte. Láttam rajta, hogy előttem – a kolléga előtt – szégyenli magát. Odahívott; rögtön hozattam abszintet magamnak is, amire elmúlt a zavara. Rövidesen észrevettem, hogy ez az ember ma ki akarja magát beszélni. Tíz perc múlva már benne is volt a mondanivalójában.

... Mert mi a fő, kolléga úr? Miért kínlódik az ember? És miért eszik? Miért szeret? És miért örül? Az életért. Ugye, nevetséges, aminek egyszer vége van. Ami elmúlik. De miért múlik el? Mi az az ok, amely megakadályozza, hogy a tudós

befejezze munkáját, a művész kidolgozza terveit, az apák felneveljék gyermekeiket? Én rájöttem, hogy mi. Végtelen egyszerű a dolog. Miért múlik el az idő? – ez az első kérdés.

Hallgasson ide. Hát először is, nem az idő múlik, hanem – mi. Ez régi dolog. Ezt már Kant is tudta. Idő nincsen. De van nekünk egy tudási pontunk. Az a tudat, hogy a testünk kopik, hogy az agyvelőnk sorvad, hogy a betegség megöl... hogy idő van. Pedig mondom, idő nincsen.

Honnan szereztük ezt az életrontó szempontot? – ez a második kérdés.

Nos ez az agyvelő fejlődésének egy ideiglenes maradványa.

Az embriológia halomszámra szolgál analógiákkal. Az ember, ugyebár, amikor kilépett az óvilági majmok sorából, otthagyta a természetet. Az agyveleje erős fejlődésnek indult. Ismeretlen módon, olyan diszpozíciókat szerzett, melyekkel az énnak és világnak a szemléletét egész új, mondjuk, magasabb dimenziókból végezhetné, mint azelőtt. Talán ez az új nézőpont rontotta meg az embernek a pszichikai boldogságát. Talán így került be az idő képzete az ember agyvelejébe. Talán ez a szempont, ez a relatíve tökéletlen és abszolúte magasabb, mindenestre azonban ideiglenes-szemléleti pont az, amelyből mi azt a természeti ítéletet merítjük, hogy az idő múlik. Azt mondtam, hogy ideiglenes. Ezt nem kell magyarázni: a fejlődési maradványok *lassankint* tűnnek el. Tehát odáig jutottunk, hogy az idő ránehezedett az emberiségre. S itt tört reánk a halál, az öregség degenerációja, a baj, a fájdalom.

Súlyos dolog ez. Az időnek a mérge beleette magát a filozófiánkba, a művészetünkbe, a napi beszédbe. Az embernek, amint kinőtt a gyermekorból, társává válik az idő gondolata, s el nem hagyja a halál percéig. Schopenhauer megírta a *Welt als Wille und Vorstellungot*, Shakespeare a lenni vagy nem lenni. Az időnek köszönhetjük az V. szimfóniát is, a Beethoven sorsszimfóniáját – amelynek haláltáncszerű témájában a másodpercek kérlelhetetlen egymás után való lepergését halljuk. S mindez semmivel se fejez ki többet, mint amikor az egész közönséges emberek felsóhajtának: „bizony, öregsünk!”

S itt érv van a kezemben. Azt mondtam, hogy ez az időképzet csak gyermekkor után válik gondolkodásunk átkos szemüvegévé. Valóban így van. A kisgyereket egyáltalán nem bántja az idő múlása. Nemcsak azért, mert teste ruganyos, erős, és gondolatvilágát egyéb dolgok foglalják el, hanem elsősorban azért, mert a szellemi fejlődésnek egy alacsonyabb fokán áll. Ugye, a leendő embernek az embrionális életben egyszerű a vérkeringése, kopolyúi vannak, szóval a faj fejlődésének megelőző stádiumain átmegy. De amikor a világra születik, már eltűnt nála mindez a kezdetlegesség – mondjuk, az emberi faj szempontjából: tökéletlenség, amely számára csak út volt, hogy eljusson a fejlődés azon relatív fokára, amelyen a mai kész ember van. De innen is van fejlődés. Lesz idő, amikor az ember még az embrionális életben keresztül fog menni azokon a stádiumokon, melyekben a mai kisgyerek, sőt a kész ember van. Éppen ilyen szellemi embrionális állapot az idővel nem számoló gyerek állapota. De nézzük meg, mire a pszichéje kifejlődik: már az idő behálózza agyvelejét. S többé nem tud tőle szabadulni. Ez a szellemi fejlődési stádium, európai embernél, a tizennégy-húsz évek kö-

zött kezdődik. Nem nehéz belátni, hogy lesz egy olyan idő is, amikor ezen az időszakon még gyermekkorában, sőt az embrionális állapotban át fog esni az ember. Akkor már jó lesz. De addig, addig!... s itt meg kell állanunk. Az orvostudomány hivatott arra, hogy ezt a szenvedést, ezt a fiziológikus betegséget az emberi nemről elhárítsa. S különösen manapság merül föl ez a kérdés elementáris erővel; amikor az embereket az idő gondolata jobban elfoglalja, mint valaha. A huszadik század fiát a kenyékereset lázas lőtásfutása se tudja megmenteni attól, hogy bele ne essen ebbe a szomorúsági tébolyba.

Itt cselekedni kell, uram. A sebészet hasonló esetekben nincs arra kárhoztatva, hogy összetett kézzel bámulja a szenvedést okozó fiziológiai vagy patológiai jelenséget. Ha az idő-örület valamikor nem volt, és most van – akkor kétségtelenül helyének is kell lennie a centrumban. De ez csak föltevés, amelyre abszolúte nincs szükségem. Mert itt állok én. Én, aki tudományosan bizonyítom ennek a lélekfejlődési substratumnak – a substratum voltát. Bizonyítom. Megkeresem a helyét a velőben, az agyvelőben. Hangoztatom a sebészi eljárás lehetőségét és szükségességét. Végre az eljárást magát nyilvánosságra hozom, azaz a műtevést elvégzem, és véle a tudomány ítélőszéke elé állok.

Én megtaláltam az agyban az időt. Külsőleg nem különbözik a többi agysejttől, s mégis ez a fészke a betegségnek, a nyomornak, az elmúlás oktan bánatának. Az egyik emberben nagyobb tömegű, mint a másokban. Mint egy polip, nyúlványokat, kacsokat, ágakat bocsát a friss, egészséges velőbe: tehát gondolkozásunk minden momentumára.

Persze, a műtevő előtt óriási feladat áll. De a feladat egyszerű. Csak azt kell tudni, hogy mit vágjunk. Én tudom, és fel fogom ajánlani találmányomat egy embernek, aki mindenáron szabadulni akar az időtől, akit terhesen szorít az elmúlás gondolata. Segíteni fogok rajta.

Kibérelek egy óriási termet műtőteremnek. Tömve közönséggel. A közepén állítjuk fel a műtőasztalt. Három asszisztens foglalatoskodik az előkészületekkel. A teremben a tudomány és a pénz előkelőségei szoronganak vegyesen a szegény emberekkel. Végre elnémul a zaj. Felöltöm a köpenyt, a lábamra húzatom a gumicsizmákat. Nyugodtan mosom a kezemet, kiadom: kezdjék az altatást. Felkötöm a kötényt, felhúzom a kesztyűket. – Alszik? – Jó! – Az érverés rendben van? Helyes! Megtapintom a fejét. Lassan egy vágást teszek a tarkótól a fültőig. A közönség lélegzetét visszafojtva figyel. Látcsővek merednek felém. A vérzést elállítom. Lefejtem a bőrt és izmokat egy fél tenyérnyire. A csonthártyához raspatoriumot! A csontnál vagyok. Kérem a vésőt! Megcsinálom a nyílást, kihajtom a csontléket. Az agyhártyánál vagyok már. Óvatosan keresztül vágom. Félrehajtom, és a kezemmel behatolok az egyik hasadékba, hogy melyikbe, azt én tudom – és kiszedem az időt.

Egyszerűen kikanalazom az emberi bánat átkozott darázsfészket. Két perc, és minden készen van. Az idősejteket körüladatom egy tálcán. Azután bevarrom az agyburkot, beillesztem a csontléket. Az ereket elkötöm. A csonthártyát bevarrom. Azután izom- és bőrvarratok. Bekötöm a sebet. Készen vagyok, és fölébresztem az embert. (A sebész most fölkel a székről, és szinte kiabálva folytatta.) Ez a jövő

embere, az igazi új ember, aki friss, tiszta agyvelejével megfejt a mának a titkait, a holnap igazságait. – Pontosan emlékszik mindenre, mert a tények nem múlnak el számára, hanem az öntudatban, mint egyenrangú erők sorakoznak. A közönység éljenez, tapsol. Én levetem a kötényt, és szürke, mindennapi ruhámban meghajtom magam. Az emberiség boldogsága szól hozzám egy örömváltásban.

A seb három nap alatt gyógyul. Miért három nap alatt? Nem is sejti, kolléga úr? Egyszerű pedig ez is.

Hiszen nincs többé idő! Az a sok szellemi energia, amelyet az elmúlás csendes örülete elrabol tőlünk, a miénk marad teméntelen életenergia alakjában.

S eljönnek hozzám a világ összes fejedelmei, hogy végezzem rajtuk a műtétet. – Sajnálom, uraim, szegény emberek előbb jelentkeztek, s azokkal különben is előbb kell végeznem, mert az esetük súlyosabb. A császárok persze várni fognak.

Egyszerű a találmányom, nemde, kolléga úr? Határozottan érdemes volt rajta gondolkodni.

De addig is, míg a sebészi beavatkozás ideje el nem jő, egy múltó értékű belgyógyászati szerünk van az idő ellen. Ez az abszint. Tisztán tüneti orvosság. Sokáig úgyse kell, mert a sebészi eljárás radikális és kitűnő. Isten éltesse, kedves kolléga úr!

A KÉK CSÓNAK

Chloe miatt már augusztusban le kellett utaznom a fürdőre. Nem volt semmi dolgom, őt vártam. Megígérte, hogy kora őszre eljő. Az egész nyaramat részeggé és álmatlanná tette ez az ígéret. Meleg, gyönyörű nyár volt. Friss, édes leányok lézengtek az erdő útjain, a sétatereken reggeltől estig. Néha többen összekapaszkodva – eleven sietéssel, máskor világos ruhás karcsú fiúkkal – vontatott, tétova sétálással. Nem néztem az arcukba, csak a nevetésük lehelt bele a fülembe, mint valami távoli szellő, és a kíváncsi szemüknek selymes simogatását éreztem az arcomon, ha elhaladtam mellettük.

... Pedig az arcom sápadt volt és közönyös.

Ha hosszú nyári estéken lementem a tóhoz, szivarra gyújtottam és csónakba ültem, Chloe vékony ujjait éreztem a tarkómon. A pezsgő cseppjei, amelyet vacsora után ittam, az agyamba gyűltek, és könnyekkel telt meg a szemem, amikor a nádas megett megláttam felkúszni a vörös teliholdat. Az étteremben, messze hegedű szólott, és én megesküdttem ilyenkor, hogy ha Chloe az enyém lesz, nem kívánok azután tovább élni. A kék csónak pedig – mindig a kék csónakban ültem – csendesen hintázott velem a túlsó partok felé. Mintha érezte volna szívem vágyait.

Hogyan múlt az idő, nem tudom elmondani. Chloét vártam. Hogy el kell jönnie, bizonyosan tudtam, s ha levelei két-három napig el is maradtak, nem aggódtam. Amikor beültem esténként a kék csónakba és a nyugati szellőben megmosdattam az arcomat: az ő meleg lehelletét megéreztem benne. És bármikor, egy pillantás alatt, látni tudtam az arcát nyitott szemekkel is.

És a szeptember mégis elérkezett. Néhány nap alatt kiürültek a villák, a szobák. A vendéglős elbocsátotta a pincéreket, és maga maradt a feleségével. Ők ellátták ennivalóval azokat, akik még ottmaradtak. Nagyon kevesen maradtunk. Egy öreg méltóságos úr valamely minisztériumból, egy fiatal házaspár, mind a ketten egészségesek, kövérek, pirosak és aprók – más senki. A cukrászda elől elhordták a székeket, a cigányok pavillonját lebontották. A fürdőbe fürdeni csak a fürdőorvos járt. Az utakat senki se sepepte.

A csónak lett az egyetlen mulatságom. Egész nap benne ültem. Karcsú, kék bordái úgy tűntek fel, mint valami hatalmas csodavirág szirmai. (A virág lassan úszik, és ismeretlen mesebeli országok felé viszi azt, aki benne ül.) Reggeli után cigarettára gyújtottam, és beleültem a csónakba. A csónak lassan vitt, vitt befelé a tóba. Ezalatt végignéztem a magános tóparti nyárfa-allée-n. Őt keresték a szemem, mert bármely pillanatban jöhetett. A nap vékony felhők mögött búdosott, akárha tejüveggel borították volna be ragyogó gömbjét. A tópart kiszáradt, sárga földje világított, mint valami kifeszített, száradó fehér szalag. A víz azonban puha és langyos maradt. Illatos rózsaszínű párákat bocsátott, hogy azok rászálljanak az arcomra. (Chloének kellett majd csókolnia az arcomat.)

Álomterhes mély éjszakák, hosszú alvások után csúnya az arc és petyhüdt, ha az ember ígéretekre vár. Mikor azután a szabad, langyos reggelre kilép, úgy érzi, hogy nem bírja el a lélegzés boldogságát, és nevetnie kell a színek szépségein. Pedig mindez a gyengeség miatt van, amely a térdeinkbe, s a derekunkba száll bősárga, lusta nehézkesedéssel. Ilyenkor úgy tetszik, hogy a szőlő illata, amely a közeli szőlőskertekből jön: a nyár elmúlását jelenti, és a tücsök, amely a lábunk előtt ugrik el, ciripelésével a jövő nyárról mond mesét. Azon a nyáron pedig nem lesz semmi: hiszen ha Chloe már eljött, azután semmi se történhetett.

Hogyan múltak a napok, sejtelnem sincs. Azt hiszem, hogy késő délután kerültem haza az ebédekre, s hogy nem néztem az emberek arcára, akikkel érintkeztem. A kék csónakon ülve folyton a sárgászöld fényű csendes vízbe bámultam, vagy apró hullámokat kevertem az ujjammal. A csónak fenekén hanyattfekve néztem a kék égen suhanó elefántcsont- vagy rózsaszínű felhőket.

Napnyugta előtt a vonathoz szoktam sétálni. Jó-e Chloe? A kavicsok ropogtak a lépteim alatt, és én sokszor összerezentem, nem követ-e valaki. Az állomáson leültem egy padra, és megvártam a vonatot.

Végignéztam, amíg az érkezők leszállnak, míg az utazók elrendezkednek, és a gép tovarobog a kocsikkal. Nem nézett reám senki. A vincelléraszonyok és szőlősgazdák kosaraikkal, hordóikkal voltak elfoglalva, amelyeket sietve elszállítottak, a levélhordó megkapta néhány levelét és továbbállt vele. A rózsaszínűlő tiszta égen szürkén rajzolódtak ki a sínek mellett húzódó magas nyárfák. A szivarom kék füstje olyan lassan gomolygott a levegőben, hogy azt hihettem: a nyárfák mögött valaki visszatartott lélegzettel bámulja a füstöt.

Talán már vége volt a szeptembernek, talán már októberben jártunk, amikor megjött Chloe. Hajadonfővel, kis sállal a nyakában szállt ki az egyik kocsiból.

Nem álltam fel, hogy üdvözljem, mert mereven magam elé néztem, és figyeltem, hogy a mellemen, az arcomon és a nyakamon hogyan érzem közeledését. Megállott előttem, térdeivel a térdeimhez ért, és szürkészínű, mély szemeivel rám nézett. Szomorú voltam, dültnak, kicsinek éreztem az arcomat. Emiatt nem is néztem reá fel, hanem megvártam, míg karcsú derekát meghajtva letérdel előtttem, átöleli a nyakamat, és piros ajkait rátapasztja a számra. De ekkor sem öleltem meg.

Azután elindultunk a vasút mellett. A távozó mozdony füstje ott feketélt még a látóhatáron. Jó messzire kellett mennünk, amíg megéreztük, hogy szemlátásnyira nincsen ember a közelünkben. Ekkor odaléptem Chloéhoz és sírvafakadva csókolni kezdtem a fehér arcát. Ő kényszeredetten mosolygott piros, finom rajzú ajkaival, és forró kezeivel a nyakamat és a fejemet símogatta. Lekerültünk a mezőre, majd az erdőbe értünk. Szótlanul haladtunk egymás mellett, és a szőlőskerteknél illatos szőlőt vásároltunk. A pri-pri bogarak százai megszólaltatták szomorú hegedűiket. Ez a dal kísérte utunkat.

A kék csónakba vittem Chloét. Lassan eveztem az ibolyaszínű vízen, szalma-
kalapom a csónak fenekén pihent, és sápadt, lesóványodott kis arcomba belógott a hajam. A víz locsogott, és muzsikált nekünk, az erdő nagy körvonalait egy bar-

na színfolt töltötte ki, és a túlsó parton, a fák között, egy parasztház lámpása gyúlt ki.

Míg reszkető karokkal eveztem, Chloe vállalai már mezítelenül derengtek felém.

Vékony nyári ruhája összegyűrve feküdt a csónak fenekén. Fölállott, reám mosolygott, nem mertem ránézni, csak a víztükörben kerestem meg testének imbolygó fehér foltjait, azután lehunytam a szemeimet, és megvártam, hogy Chloe az ölembe üljön. A kék csónak csendesen úszott velünk a túlsó partok felé. Az újhoid sarlója lassanként teljesen kifényesedett, mintha több és több világosságot gyűjtöttak volna meg benne.

Október – az a hervadó asszony, aki messze az országúton valahol gyászruhában ment, elküldte hozzánk legforróbb sóhajtasát. Meleg volt a levegő, akár egy májusi estén, és nedvesség nélküli.

De a nyári várakozás perzselő vágyai messze szállottak tőlem. A nádasban gyulladtak ki talán, mint apró lidérctüzek. Húnyt szemekkel is láttam őket. Igen, jól láttam a vágyaimat: a nyári várakozás forró, fehértestű leányait, akik messze a nádasban gázoltak hosszú, karcsú bokáikkal, és fáztak a vízben.

Meleg őszi hajnal szellője símogatta végig az arcomat. A kék csónak a túlsó partokhoz ért. A fürdőház, a villák mint apró játékpéletek tűntek föl a másik parton. Chloe előttem a csónak fenekén feküdt. Csak néhány pillanatig néztem csodálatos aktját, bőrét, amely mezítelenül is rózsaszínű, vértelt volt, és mellét, amely egészséges szabályossággal pihegett. Megcsókoltam a szemeit, aztán kiléptem a csónakból, és kigázoltam a partra. Övig áztatott a hideg víz, de nem fáztam. Míg visszaértem a szobámba, a nap megszáritotta a ruhámat. Mehettem a vasútra, könnyed és víg voltam, füttyültem. A kék csónakban ekkor nyithatta föl Chloe a szürke szemeit...

Amikor a vonat elhagyta a szőlőskerteket, szakaszomba belépett egy sápadt, szürke árnyék: a Szomorúság – és leült velem szemben.

De ekkor már nem tudtam leszállni. A mozdony rohant velem.

A KÖLTŐ MEGTÉRÉSE

A fiatal költő évekig igen rossz életet élt. Kamaszkodásában azt hitte, hogy verseket írni a szerelmi boldogság mellőzésével nem lehet – és ezért minden úton-módon igyekezett megismerni a szerelmet.

Ettől kezdve igen önző és erkölcstelen életet élt. Az asztalnál lehetőleg sokat evett, és miután elolvasta Nietzsche-t, megtette azt is, hogy mielőtt az apja és anyja vettek volna, ő puszta kézzel benyúlt a tálba. És így elégítette ki mohó étvágyát, amelynek határt szabni nem akart. Azt hitte tudniillik, hogy csak ez az egyetlen út és mód van arra, hogy valaki nagy ember legyen.

Mire Ibsennek a Kísértetek című színpadi művét is elolvasta, annyira vitte, hogy naponként fölkereste a háziorvost, részletes vizsgálatot kért, mert úgy gondolkozott, hogyha netalán valamely halálos betegség támadja meg őt, azt mindenáron el kell fojtani.

Ezekből láthatjuk, hogy fiatal költőnk az önzés egy különös, s ma már nem is szokatlan fajtájában élt. Bálaban nem táncolt, de a lányokat a ruhatárban megcsókolta, Krisztust mint utópistát és mint az élet művészetének ellenségét több alkalommal hangosan kritizálta, és pálcát tört filozófiai rendszere fölött. Alig hinné az ember – ha nem tudná, hogy emberünk fiatal és költő és neuraszténia volt –, hogy mindez egy napon gyökeresen megváltozott.

Ő ugyanis egy vegetáriánus étcsarnokba tévedt, ahol teozófusok tanyáztak. Igen, teozófusok, nagyhajú emberi lények, hosszú szakállakkal, csillogó szemekkel és szandálokkal. Viharos múltú fiatal emberek, akik lemondtak a világ élvezeteiről, málnaszörpöt ittak, parajt ettek és az evangéliumról beszélgettek.

A helyiségben enyhe tejszag ömlött el...

Senki se fog csodálkozni, ha megmondom, hogy a fiatal költő fél óra múlva közöttük ült, megfogadta, hogy leszokik az izgató szerekről, nőkre többé nem néz, szenvedélytelen tiszta életet él, és korán kel. A fülében egy új vers csengett, amelynek két első sora így hangzott:

Fehér liliumok illatoznak messziről

Tömjénes Béke leng a síkon át.

A zsebében levő cigarettákat az utcán rikkancsoknak elajándékozta, és úgy bölcselkedett, hogy változásoknak kell történnie, mert különben az élet unalmas és sivár. Este nem ment a kávéházi társaságba, tíz órakerékig feküdt le, és csak félig takarózott be – holott máskor fülíg szokott – mindezt az önmegtagadás gyakorlása céljából. Még elalvás előtt elhatározta, hogy reggel megsemmisíti az összes eddig írt verseit, melyek hedonisztikus világnézetben voltak tartva.

Reggel azonban egy szedő keltette föl, aki a szerkesztő levelét hozta. A szerkesztő azt írta, hogy a verset, amelyet előre kifizettek, sürgősen küldje el. A fiatal költő behitta a szedőt, leültette, s azon pongyolában, ahogy volt, megpróbálta írni a fönt is említett liliumos költeményét. Nem sikerült. Félőrai kínlódás után egy régi versét szedte ki a fiókból, amely így kezdődött:

Delilám, olyan forrók a karjaid...

Ezt küldte el.

Egy darabig lelkiismeret-furdalást érzett miatta, de azután betelefonált a nyomdába, hogy tegyék a vers alá a dátumot, és arra gondolt, hogy az irodalom-történet-író így fog róla emlékezni: „Költészetét két merőben különálló, sőt ellentétes korszakra oszthatjuk. Az első korszakra tartoznak a költő azon versei, amelyeket kezdettől fogva egészen 19. év márciusáig írt, ezek démonikusak, szenvedélyesek, a többiek a második korszak emelkedett, mondhatnánk spiritualista világnézete jellemzi.”

Még ugyane délelőtt találkozott Irénnel, egy kis kóristalánnyal, akivel rendkívül kedves emlékek kötötték össze. Össze akarta tépni ezeket a kötelékeket, és meghúzódott egy kirakat előtt. Irén azonban észrevette. És kicsiny rózsaszínű kezeivel, amelyeken kesztyűt csak ritkán viselt, hátulról befogta a szemeit. A költő hideg volt, mint egy jégcsap, de mennie kellett.

A Kossuth-utcára mentek sétálni. Irén vetetett vele cukrot és belekapaszkodott a karjába. Ő azonban visszautasította ezt és elmesélte, hogy erkölcsös életet fog kezdeni, s ugyanezt ajánlotta a lánynak is. Különösen hosszan beszélt a szenvedély nélküli lét gyönyörűségeiről. Irén, aki okos lány volt és impresszionista, azt mondotta, hogy ez mind igen szép, és elismerte, hogy az élet így valóban többet érhet. El is ment ebédelni a költővel a vegetáriánusokhoz, és meghallgatta egy nagyszakállú tanár előadását a „természetes életről”. A jó lány valóban át volt hatva a szép eszméktől.

Ebéd után sétálni mentek, és folyton csak a megjavulásról beszélgettek. Irén egy kirakatban meg is igazította egyenesre a Rembrandt-kalapját, melyet még reggel egy másik erkölcsi világ légkörében kacérul felcsapva tűzött fel. Gyönyörű volt mindez. Délután egy Andrásy-úti padon (a nap rásütött a papírra) a költő be is fejezte a liliomokkal kezdődő versét, ami Irénnek annyira tetszett, hogy ott a nyílt utcán megcsókolta a költőt – a homlokán.

Estefelé hazaindultak. Igen meleg volt az alkony, és Irén azt mondta, hogy szeretné hallani ama dalt, amelynek zenéjét is a költő írta, s amelynek a címe volt: „Mámoros alkonyat”. A költő a zongorájához ült, és mint akinek semmi köze többé egy elmúlt és rossz életszak munkájához, közönyösen fogott a játékhoz. Irén azonban énekelt, és újra akarta a dalt. Utána pedig összeölelte a költőt, és megcsókolta a száját egy olyan csókkal, amelynek hatása alatt valamikor ugyan-csak a költő „Misztériumok” című versét írta.

Irén rettenetesen tudott csókolni. És künn leszállt az alkony.

Minek mondjam tovább. Utána a Continentálba mentek vacsorázni. Útközben még elkerültek a nagy trafik felé, és a költő vett vacsora utánra egy kis bockot is.

TAVASZI OUVERTURE

A vonósok:

A tél november óta semmit se engedett. A háziasszonyok panaszkodtak, hogy képtelenség győzni a fűtést. Naponkint hírt lehetett hallani megfagyott emberekről. Az utcán nagy szemeteskocsi ballagtak végig, és a síkos utakon reggel minduntalan elcsúsztak a lovak. Dél felé fölengedett a fagy, de akkor meg megszö, nedves szél fújt. Az ember nem tudta elgondolni, hogy lehetett valaha más idő is.

A pásztorsíp és fuvalák, később a hárfa egy hegedűvel:

Egy napon azonban künn nagy változás történt. S azon a reggelen ő kioltotta a kályhatüzet, s az ablakot kitárta. A kicsiny, mély udvarról fölnézett a házak tetejére. Ott arany napsugár olvasztotta feketére a tegnapi még fehér háztetőket. A sárga hóvíz szaporán csörögve folyt a csatornában. Az ég fényes, csillogó, kék színben ragyogott. Időnként nagy szürke, lila felhőgomolyagok rohantak át az udvar fölött nyíló kicsiny, kék négyszögön. Hallgatózott.

Csak a hegedűk halkan:

Azt hallotta, hogy a város aszfaltba burkolt, összekövezett földje nagyokat lélegzik, ott alól; hevesen, türelmetlenül.

Trombita a vonósokkal: igen csendesen:

Kibotorkált az utcára. Irtózatosszerűség volt. Szaladni akart, de az izmai zsibbadtan meztagsadták az engedelmességet. Ügyetlenül dülöngött ide-oda, és a járókelek között tátott szájjal bámult szerzetesét. A sok téli üléstől elgémberedett, görbe lábaival kaszálna, topogva nekiindult egy iránynak.

De a tömeg nem engedte. Folyton az útjában állott, zajongott, az ellenkező irányba iparkodott.

Kürtök:

Az ökleivel igyekezett magának utat csinálni az emberáradatban, mely a gyárváros magas házai között hömpölygött. Magában dühösen kérdezte:

Harsonák:

Hová megy ez a sok ember? Hová mennek? Hiszen nem lehet máshová menni, csak oda, ahová én, csak oda jöhetnek ma, csak oda kell jönniök!...

De nem ment vele senki se...

Csak a vonósok és klarinétok:

S ő nem szívhatta magába az édes, hideg, langyos levegőt. Ellopták tőle az emberek, a házak, a köszénfűst, a zaj. A megolvadt hó vize fényes feketére mos-ta a fölengedett sáros aszfaltot. Belegázolt a vízbe és fáradhatatlanul sietett előre, tántorogva valahová. Útját állották a munkások, akik kenyeret keresni siettek. Dühösen kinevette őket.

Harsona:

Kenyeret, kenyeret!

Jöttek azután egy nagy csomóban a diákok, az iskolába iparkodtak. Ő csúfolódva kacagott:

Harsona:

Tanulni, tanulni!

Sok szép asszony is járt arra, akik könnyű, színes ruhákban tetszelegtek sétálva és udvarlóikat várva.

Nem nézett rájuk. Sietett, futott keresztül a sok, sok összekövezett utcán: várták.

Lázban égve, kipirult arccal, lihegve rohant. És a tömeg csakhamar ritkulni kezdett. A házak is...

Klarinétok, pásztorsípok, fuvolák:

Hideg, részegítő, vad tavaszszél fútt. S ő kitárta a mellét, levette a kalapját. Végre megláthatta a földet. *A hegedűk csatlakoznak.* A kövek itt-ott szabadon hagyták. És ő belegázolt a sárba, a nedves, puha, barna, lélegző földbe. De még mindig sok volt a kő. A csúnya, kemény, ostoba kő.

A violák: – Tovább.

Elfúló lélegzettel, sántikálva folytatta az útját. Már csak apró házak maradtak körülötte. Futásnak eredt. El akart menekülni a szabadságba.

... Nagy szünet.

És megérkezett.

Csellók:

Egyedül voltak: az éggel, a földdel. Ameddig a szem ellátott, nem volt már senki a tájon.

A cselló vezető melódiájával, hárfá, kürt és a vonósok:

Felhős, terhes, változatos tavaszi ég, mely végtelenül kék meg csillogó fehér. Azután körös-körül sár. Néhol még: olvadó hó. A pocsolyákban apró hullámok rezegnek, s ott tükröződnek a színükön az új égbolt, az örvendő, nedves, fekete fák.

Angolkürt új melódiát hoz:

Földszag csapott feléje. Megtántorodott, amikor megérezte, és a kalapját elhajítva, szaladni kezdett. Majd újra megállott. Magába szívta a természet leheletét, a föld sóhajtását, a tavasz csókját.

Hárfák és fuvolák:

A tavaszi szél végigsietett a nagy síkságon, s ő erre kigombolta az ingét, ledobta a kabátját, és mellét megfürdette benne.

Ide-oda révedezett a szeme. A nagyszerű színek – akárcsak az erős illatok – megbénították agyát. Hallgatta a csendesség mondhatlan zenéjét.

Hegedűk, hárfák, nagybőgők igen csendesen:

Úgy érezte, hogy amint ott áll, megsemmisíti, felosztatja őt a természet. Megint szaladt néhány lépést, azután örült gyorsasággal levetkőzött. Tépte magáról a ruhákat. Meztelenül ott állott a mezőn, kitárt, reszkető karokkal... A sár összecsókolta a lábát, a szél végigsimogatta szilajul. Görcsösen hullámzott a mellkasa, ez a kicsiny, görnyedő, kicsinyes munkában elcsenevészedett szálnalmas mellkosár

– és szíttá a tüdejébe a tavaszt telhetetlenül. Többet... Többet... Többet. A tüdő megtelt – még többet...

Összeesett.

Hosszú csend.

Azután igen halkán a hegedűk:

Ott találták meg harmadnap a sárban, az olvadt hóban. A napsugár és szél végigsimogatta, a sár körülcsókolta, a melegedő, belül dübörgő, megfiatalodó föld magához szorította kihűlt testét.

A fuvolákon alig hallhatóan két magas hang szól.

A VÖRÖS ESZTI

Ezt a gyönyörű képeskönyvet Andersen bácsi írta, és csak jó gyermekek olvashatják. Éppen ebben különbözik a többi könyvtől, amelyeket a Jézuska még csintalan gyermekeknek is visz, ha nem éppen rosszak. Andersen bácsi könyvét azonban csakis jó gyerekek kapják, s ha valami rosszat tesznek, el kell venni tőlük a könyvet, és mindaddig nem szabad visszaadni, míg meg nem javulnak. Úgy vigyázz rá!

Mikor apa ezeket nekem mondta, karácsony este, hatéves voltam. Komolyan beszélt, de anélkül, hogy a homlokát összeráncolta volna. És a szemeimbe nézett, én pedig megsimogattam az arcát – délután ott volt a borbély –, és azt gondoltam, hogy milyen furcsa: ha valakinek az apja ennyire fiatal.

Apáék kártyáztak, és nagyapáék is átjöttek. Aranykrajcárokkal volt tele Terke húgomnak a marka, és öcsém, Gudi, hat narancsot evett meg, és három házat épített az új játékkövekből, míg én a szobámban a nagy kanapén olvastam Andersen bácsi könyvét. Míg csak le nem feküdtünk. Akkor pedig a fejem alá tettem.

Itt kezdődött az ismeretségem Andersen bácsival. Azután minden este a fejem alatt volt a könyv, és nem aludtam el nélküle. Összesen háromszor-négyszer vette el tőlem a könyvet apa, de éjjelre mindannyiszor visszakaptam, mert nélküle el nem aludtam. Most is tudom, mik voltak az esetek. Egyszer, amikor a tyúkök tetején másztam, s a tető beszakadt, másodsor, amikor nem akartam enni paradicsomlevest, harmadszor, amikor a kert összes rózsáit levágtam, és mindannyit öcsém dajkájának, a vörös hajú Esztinek az ágyába szórtam. Ekkor a nagyapa kívánta, hogy meglakoljak, mert a rózsákat ő szokta levágni. És én jó előre tudtam, hogy kikapok, de az Eszti olyan gyönyörű volt! Nem hordott ropogós, keményítőszagú szoknyákat, mint a szakácsnő és a szobalány, hanem puhára vasalta a ruháit. És olyan gyönyörűen nevetett. Neki is nagyon tetszettek Andersen bácsi meséi, és szívesen hallgatta, ha fölolvastam neki. Legjobban szerette a Hókirálynő meséjét. Ezt sokat elolvastuk. A piros cipők történetét nem szerette. Észrevettem, hogy ennek más oka is lehetett, mint hogy Eszti úgy érezte, hogy a szép Katerina – akinek hiúságáért olyan irtózatosan kellett bűnhődnie – nagyon hasonlít öhozzá. Emiatt azután nem is zaklattam többé a piros cipők történetével, ezt a mesét egyedül olvastam. S valahányszor elolvastam, úgy tetszett, mintha a szép, hiú Katerina tulajdonképpen Eszti lenne. S amikor a mesében az következik, hogy a hóhér elvágja a szép Katerina lábait, s a leány piros cipőit tovább táncolnak: akkor behunytam a szememet, és mintha láttam volna a lábakat, Eszti lábait, amelyek mezítelenek voltak, és a piros cipőkben vérezve táncoltak az erdő felé. Csupán emiatt olvastam el sokszor ezt a mesét.

Másszor meg a rettenthetetlen ólomkatonáról álmodtam. Azt hiszem, azért, mert a könyv akkor is a váncosom alatt volt. A kis táncosnő az álomban: Eszti volt, és én az ólomkatona. A mese vége az, hogy az ólomkatona és a kis táncosnő elégnék a kályhában. Másnap, mikor a szolgáló kikotorja a hamut, a katona

helyett egy kis ólomszívet talált, s a kis táncosnőből pedig csak a kis pléh fejcsillog maradt meg, az is koromfeketére égve... Itt elkezdtem zokogni álmomban. Eszti keltett föl. Azt kérdezte:

– Rosszat álmodott, Józsika? – és az ágyam szélére ült. Én akkor megsimogattam a karját. Nem volt senki a szobában. Terke és Gudi még aludtak a rácsos kis ágyukban. Kinn hó esett. A szobában már égett a tűz, amit Eszti szokott még sötét kora reggel a kályhában gyújtani. Éreztem Eszti hajának a finom szagát, és azt is, hogy reggel friss hideg vízben mosdott. Azután egyszerre fölültem az ágyban. Megöleltem a nyakát, és megcsókoltam a száját. Eszti visszacsókolt a számon, és erősen magához szorított. Olyan boldog voltam, hogy szerettem volna sírni örömben.

Andersen bácsival mindvégig jó barátságban maradtam. Eszti azonban fél év múlva elment tőlünk. Egészen elbúsultam magam utána, majd ismét megvigasztalódtam, de a szép Katerináról szóló mesét nem mertem kinyitni. Félttem, hogy az emlékek nagyon hatni fognak rám. Azután nagyfiú lettem, hosszú nadrágot adtak rám, és algebrát kellett tanulnom. Az algebrai leckék után ismét Andersen bácsit vettem elő, úgy éreztem, hogy mindaz a szépség és igazság, amit emberek a földi életben valaha megláthatnak, együtt van a rongyos kis könyvben. És ha őszbe hajló nyári estéken kinn bolyongtam a kertben, sokszor vártam, hogy az út valamelyik kanyarulatánál Andersen bácsi jön majd velem szemközt. Hajlott háttal, hajporos parókával egy csinos, arannyal díszített ébenfa pálcára támaszkodva, jóságos kék szemekkel. Az esti levegő miatt mindannyiszor nagy kockás kendőt képzeltem a hátára, és kétségtelennek látszott, hogy ráncos, tiszta arcával mosolyogva így fogja kezdeni a beszélgetést: – Jó estét, kis öcsém; már lassan hidegre válik az idő, és a magamfajta öreg embernek vigyázni kell magára. Hogy vagy különben? Hallom, hogy nagyon tetszenek neked a meséim... ennek örülök.

De Andersen bácsi sohase jött, és le is mondtam a reményről, hogy találkozom vele. Mi több, lassanként kezdtem nem hinni abban, hogy az emberek lelkei a halál után tovább élnek, hanyagul végeztem gyónásaimat, és az áldozás előtt szántszándékosan bereggeliztem, szóval, mint édesanyám mondotta, napról-napra távolodtam Istentől, és süllyedtem a bűnbe.

Ekkor egy időre – csak rövid időre – elhanyagoltam Andersen bácsi könyvét. A naturalista írók művészete iránt érdeklődtem, és azt képzeltem, hogy Andersen bácsi, mint művész, alaposan elbújhat mellettük, akik tökéletesen és részletesen figyelik meg az életet. Nem tudtam még, hogy a bölcsesség nem az őszinteségen van, és nem is a hazugságban, hanem másutt, a kettőn kívül.

Persze, ezt már csak jóval később sikerült megállapítanom. Akkor, amikor már Budapesten éltem, és az orvosegyetemen a bonctant, a szövettant és a többi tudományokat kezdtem tanulni. És ekkor visszatértem Andersen bácsihoz is. Azt lehetne hinni, hogy eközben nagy dolgok estek. Pedig semmi se történt: a világ csendesén változtatott helyet a gondolkozásomban. Talán nem is volt jó így. Édesapám azt írta egy levelében, hogy ismerkedjem meg a pesti élettel, és jó barátok társaságában olykor egy kis mulatság meg nem árt. Én azonban nem fogadtam meg a tanácsát; nem voltak jó barátaim, és nem szerettem mulatni.

Tizennyolc éves voltam. Vasárnap délutánjaimat a rokonoknál töltöttem, akik kijelentették, hogy szolid és jó fiú vagyok, és a pesti éjszakák nem kezdték ki az arcom jó vidéki színét; nyilvánvaló, hogy korán fekszem, kávéházakba nem járok. Csak ezredes nagybátyám, Gyula bácsi tett katonás célzásokat arra, hogy az ember tizennyolc éves korában már nemigen élhet meg nők nélkül; azt hiszem, hogy csupán feleségét, a féltékeny Margit nénit akarta ezzel bosszantani, aki viszont engem igyekezett megnyerni annak az eszmének, hogy házasságomig maradjak meg a „becsület útján”.

Nem hatottak rám Margit néni érvei. Nagyon is igazság híján valónak találtam azt az állítást, hogy a férfi és nő e tekintetben egyenrangúak. De ősz volt, és volt elég tanulnivalóm. Az anatómia eleinte sok bajlódást és fáradságot okozott. A gyűlöletes gimnáziumi évek után végre megszerettem a tanulást. Télen a jól fűtött bonctermekekben késő estig eldolgozgattam, és utána meleg vízben szappannal megmosdva, mindannyiszor az újjászületés magabolondító jó érzéseivel bandukoltam haza a villanyfényes utcákon. Boldog voltam, ha vacsora után hozzájuthattam kedvenc könyveimhez. Andersen bácsit persze elhoztam magammal a fővárosba is. Már nagyon elkopott a kötése, a sarkai kirongyolódtak, és színes, képes táblája megszürkült. Ritkán szedtem elő.

Egy januári estén a laboratóriumból hazafelé sétálva, megálltam egy divatkeskedés kirakata előtt. Rövid ideig nézegetve a kirakott csecsebecskéket és cikkeket, egy nőalakot pillantottam meg, aki néhány lépésre tőlem megállott, és szintén a kirakatot nézte. Nyúlánk, középtermetű, szép leány volt, tollas kalappal, majdnem divatosan öltözve, fehér arcbőre szinte világított a villamos ívfényben. Egyszerre csak összerезzent – vörös haja megcsillant – és rám nézett. A vörös Eszti volt. Ő is rögtön megismert. Kezet fogtunk, nevettünk a találkozás fölötti örömmünkben, és hamarosan belemelegedtünk a beszélgetésbe, mintha csak tegnap lettünk volna együtt utoljára. Elkísértem. Hamar kivettem a beszédéből, hogy másfél éve Pestre jött szolgálni, és nemsokára elbukott. Öltözéke azonban csöppet sem hasonlított az ilyen rossz életet élő nőkéhez. Dícsértem a ruháját, mire elmondotta, hogy ízléstelenségekre nem képes, és hogy csak olyan ruhákat hord, amelyek valóban jól állanak neki. Eközben mellékutcákon át a lakása elé érkeztünk. Mindeddig meglehetősen hidegen hagyott Eszti szépsége; talán az egész délutáni feszült figyelem és dolgozás miatt, amely kifárasztott. El akartam búcsúzni, de megelőzött; arra kért, hogy látogassam meg. Teát főzött és soká nyugodtan beszélgettünk a szülőházamról, apámról, anyámról, testvéreimről és a múltról. Eszti szívesen emlékezett vissza nálunk töltött szárazdajka- és szobalányéveire, nem felejtette el azt se, hogy az ágát egyszer rózsákkal béleltem ki. Majd egy pillanatra bocsánatot kért, és a kályha mellett levő spanyolfal mögé vonult. Körülnézhettem a szobájában, amely egészen konvencionálisan bútorozott, nagy szoba volt. Bordó függönyök, nagy, támlás kanapé, fényezett ág és asztal. A falat, amennyire a kis vörösernyős lámpa látni engedte, sötét színű tapéta borította, s két nagy, vadászjelenetet ábrázoló, aranyrámás tájkép díszítette. Azt a nyugalmat, amellyel a szoba bútorzata fölött szemlét tartottam, Eszti zavarta meg. Könnyű selyem, halvány ibolyaszínű köntösben lépett ki a spanyolfal mögül.

A köntös meztelenül hagyta a nyakát és karjait. Hangosan dobogni kezdett a szívem, és éreztem, hogy elsápadok. Szó nélkül odajött hozzám, és átölelte a fejemet, azután pedig lehajolt, és megcsókolta a számát. Ekkor arcomba csapott a vér, beletemetkeztem az illatos hajába, és megint úgy tetszett, hogy az öröm miatt, amely duzzadó boldogsággal töltötte el az egész lényemet: sírni szeretnék.

Eszti szeretőmmé lett. A nagy titkok megismerésének boldog pillanatai után, különösen az első napokon, volt egypár keserves óráim. Vajon nem tisztességtelen dolog-e, hogy egy ilyen nő szerelmét elfogadom, mit szólna ehhez apám, aki oly szigorúan ítéli meg az embereket. Másrészt nem mertem Esztit pénzzel kínálni. Valóban, a leány viselkedése olyan kedves, tisztességes és ragaszkodó volt, hogy nem tudtam elgondolni a lehetőségét se, hogyan élhet rossz életet, vagy hogyan történhetett, hogy emellett nem durvult el.

Nem kérdeztem sohase e dolgok felől, amikről különben gondolkodni se szerettem. Eleinte terveztem, hogy hosszú levelet írok apámnak, és havi gázsimnak felemelését fogom kérni azzal a bevallott céllal, hogy kitaratom Esztit. Hozzá is fogtam a levél megírásához, de azután eltéptem, és hagytam a dolgokat, hogy haladjanak a maguk útján.

Eszti rendesen megvárt hat órákor a boncolóintézetnél, azután sétálni mentünk. Együtt vacsoráztunk, hol kis vendéglőben, hol a lakásán, és kilencig nála maradtam. Csodálkoztam, hogy a leány lelke mennyire kiművelődött. Pedig olvasni nem szeretett, és a művészetek iránt nem volt még csak közepes érzéke sem. Kellemesen és folyékonyan tudott beszélni; sokszor emlékezett meg a nálunk töltött éveiről, és kerekén, jól elmondta azt, ami a múltból eszébe jutott. Finom érzései voltak, melyekről szívesen tett vallomásokat, és érdeklődve hallgatta, ha én a magam ügyeiről beszéltem. Azt állapítottam meg, hogy Esztit nem a kíváncsiság, nem a pénzvággy, vagy amint ez legtöbbször előfordul, sajátosan szenvedélyes természete juttatta Budapestre és a bukásba, hanem finom és társadalmi rangja szerint túlságosan érzékeny lelke. Bizonyosan érezte, hogy többre született, mint hogy egyszerű paraszt vagy szolga felesége legyen; és több is lett, amennyire a továbbjutást a viszonyok engedték.

Szerettem őt, mert éreznem kellett, hogy remekbeformált testénél még sokkal többet ér a lelke. Viszonyunk olyan szép volt és zavartalan, amilyenről álmodni sem mertem. Eszti rendkívüli tapintattal vigyázott a szenvedélyemre.

Új ismeretségünk második hónapjában történt, hogy egy napon hirtelenül megbetegedtem. Édesanyámnak tett szent fogadalmaim szerint egy levelezőlapon megírtam, hogy ágyban kell maradnom. Influenzáim volt; este megérkezett a láz. Ilyenkor úgy tetszik, mintha a levegő megsűrűsödne, akár az olaj, és minden ebben a puha, meleg folyadékban úsznék. Innen érthető, hogy a szekrények féloldalra dőlnek, vagy a mennyezethez közelednek. A kályhától olykor megijedünk, mert fölénk hajol feketén és félelmetesen, máskor a sarokba húzódik, mint valami szürke kis cica. A tárgyak és az emberek között pedig zöld golyók úsznak csoportonként vagy magányosan, olykor összeverődve lassú mozgással, más-szor szétoszolva. Mindez kissé csiklandós és egyben szédülést okozó.

Mire fölébredtem, lámpa égett az asztalon, és a szoba sarkaiban apró, sovány, zöld karikákat láttam bujdosni. A lakásadó asszony éppen tűzre tett. Egyszerre eszembe jutott Eszti, aki ma este is bizonyára várt reám. Bár nagy megerőltetésembe került, odahozattam leveles skatulyámat, és írtam neki is, hogy ne haragudjon, amiért hiába várt rám, de beteg vagyok, és a viszontlátásig csókolom százszor. Azután újra elaludtam.

Korán ébredtem, és a tűzfal, amelyre az ablakon kiláttam, barnán, hidegen meredezett felém. Végiggondoltam, milyen volt a reggel, amikor otthon betegsorba kerültem. Apa, mihelyt fölébred, az ágyamhoz jön, és megnézi a lázamat, a szemeimet, a torkomat, azután mosdani megy. A szolgálók lassan, lábujjhegyen járnak át a szobán. Az ágyamból kilátok az utcára, amint sorba nyitják a boltokat: Miskolczy István könyv- és papírkereskedése – Löwy József sírkőraktára – Snuncer Jakab só- és lisztraktára – Kocsis Menyhért borbély és fodrász. Kivilágosodik. A szenvedések után a megkönnyebbülés érzése tölti el az embert, mert hiszen nem kell iskolába menni, sőt, ha akarna, akkor sem engednék. A másik szobában terítenek, csörög a porcelán és az ezüst; a szobalány a kályhánál kenyérszeleteket pirít a reggelihez, anya megkérdi, hogyan aludtam, és megígéri, hogy délelőtt fel fog olvasni. Jó lakásadó asszonyom zavart meg az emlékezésben: meleg kávét hozott, és elbeszélgetett velem, de mindez nem is hasonlítható az otthoni boldog betegállapothoz.

Délelőtt jól éreztem magam, újságot olvastam és közben szundikáltam. Étvágyam nem volt, és nem ebédeltem semmit; mégis délután újra elővett a láz. Bágyadtan, káprázó szemekkel bámultam ki a tűzfal fölött a szürke, fényes téli égre, amikor kopogtak. Eszti lebbent be az ajtón. Leült az ágyam szélére, megcsókolta a homlokomat és arcomat, megigazította a párnáimat, a gyűrött ágylepedőt, azután levetette a kabátját. Csodálatos, mily egyszerű és kedves volt... A haját lesimította, ahogy cseléd korában fésülködött. Kikérdezett, hogyan betegedtem meg, és hogyan érzem magam. A leány rendkívüli nőiessége egészen felvidített. Azt mondta, hogy nem szabad sokat beszélnem, nyakig betakart, és kért, hogy izzadjak. Szívesen engedelmeskedtem neki, de kikötöttem, hogy fel fog olvasni. Andersén bácsi rongyos, elfakult könyve ott hevert egy állványon a jegyzeteim és vastag orvosi könyveim között. Kikereste belőle a kis Hókirálynő történetét, és felolvasta. Mire a mese végére értünk, besötétedett.

Eszti begyújtott a teaőzőbe, és azután behozattuk a lámpást is. Most a Bodza anyóka történetének kellett következnie, ami megfázott, beteg gyermekek számára való mese. Eszti lassan olvasta, közben szüneteket tartott, elkészítette a teát, citromot facsart, és egy tálcán eléem adta, majd leült, hogy folytassa az olvasást. Ekkor künn csöngettek. Nemsokára hallani lehetett, amint az ajtót nyitják. A következő pillanatban anyám lépett a szobába.

Zavartan és bizonyára kissé dadogva üdvözöltem:

– Kezedet csókolom, édesanyám!

Anyám összecsókolta, megsimogatta a fejemet, a kezemet, a szemembe nézett. Láttam, hogy nem aggódik, könnyűnek találja a bajomat.

– Hála istennek, alig van lázad – mondotta. Eszti ezalatt fölállott a székről és amikor anyám ránézett, meghajtotta magát.

– Kezét csókolom, tekintetes asszony.

Anyám arcán a jól ismert szigorú vonás jelent meg. Erre nagyon megijedtem, egész testemben elfutott a meleg.

– Andersen bácsit olvassuk Esztivel, anyám – szólottam hirtelen. – Most éppen a Bodza anyókat olvassa fel, én teát iszom, amelyet ő főzött.

Anyám gyengéden elmosolyodott, és azt kérdezte:

– Mit olvastok még Andersen bácsiból?

– A Hókirálynő történetét – felelte Eszter.

– Ez az a történet, amelyet kisgyermek koromban is legjobban szerettem, emlékszel, édesanyám, s amelyet Esztivel akkor is olvastunk – mondtam.

– Szép történet – szólott anya szelíd, csendes hangon, miközben letette a kabátját, kalapját –, de azt hiszem, neked annak idején a szép Katerina története és a Rettenthetetlen ólomkatona meséje is tetszett.

– Igen – mondtam álmosan –, és a Katerina története kivált azért, mert úgy képzeltem, hogy Katerina tulajdonképpen Eszti.

– Eszti sohase volt olyan kevély, rossz lelkű, mint Katerina – válaszolt anyám, és melegen Eszti szemeibe nézett.

– Nem is azért gondoltam Esztire – szólottam –, hanem azért, mert egyszer reggel, amikor ágyban feküdtem, azt álmodtam, hogy a Rettenthetetlen ólomkatona én vagyok és a szobalány, mint kis ólomdarabot kapar ki engem holtan a kályhából, és a szép kis papírtáncosnőnek, szerelmesemnek pedig csak a csillagját találja a hamu között... ekkor sírtam, és Eszti fölébresztett, én pedig átöleltem őt... – Itt elvesztettem a beszéd fonalát. Hallottam még, amint anya és Eszti tesznek-vesznek a szobában, de a láz apró, zöld karikái sűrűen kezdtek cikázni a szemem előtt. Átengedtem magam a forróság puha hullámainak, és mereven az ajtót néztem, amely először hirtelen közel jött, azután pedig a falakkal együtt a távolba hátrált. Mikor már olyan messze volt, hogy szinte egészen összetöpörödött, lassan, nesztelenül kinyílt.

Hajlott háttal, hajporos parókával, aranygombos ébenfa pálcára támaszkodva, egy öreg ember lépett be rajta, és felém közeledett; csakhamar megismertem: Andersen bácsi volt. Reám nézett mély, kék szemeivel, és megállt az ágyam mellett.

– Fiatal barátom – szólott –, ugye, megismeresz engem? Tudod, ugye, hogy én szeretlek? Amint szeretem az ólomkatonát, a kis táncosnőt, Bodza anyókat és a szép Katerinát is. Szeretem Esztit is. Valójában örülök annak, hogy ő szintén szeret téged. Bájos és kedves, ha egy fiatal leány és fiú megértik egymást... meséimben nem ritkán olvashatni ilyesmiről, ugye?

– Igen – suttogtam.

– Hát emlékszel-e még az anya történetére? – kérdezte.

– Emlékszem – feleltem –, ahol az anya gyermekéért a halál országába megy.

– E mesében az anya odaadja mindenét, hogy föltaalhassa a halál országát.

– Igen, odaadja a szemeit és a haját és karjait és a könnyeit is mind – mondtam gépiesen és szomorúan.

– De nemcsak a mesében van így. A te édesanyád is egészen így tette, fiacskám... – szólott Andersen bácsi reszkető, rábeszélő hangon. – Az ifjúság és a vágy benned, mint egy töből nőtt, nagy virágok, virítanak. És aki látja, az örvend neki... – Kis szünetet tartott, és botját csiklandóan végig húzta az arcomon. – De a hozzáértő kertész megjegyzi, és óvja a két virágot, amelyek pompázásukkal elpusztítják egymást. Érted, hékás?...

Az öreg a szemeimbe nézett, nem tudtam, hogy nevessek-e a szavain, mint valami mesén, vagy könnyezzem. Komolyan, nyugodtan néztem reá. Bohókásan megroggyantotta a térdét, és én attól féltem, hogy eldől vagy szertefoszlik, de újra szólott. Búcsúzott:

– Gondolj erre a két virágra, mert tudnod kell, hogy ha az egyik elhervad, elhervad a másik is... Úgy ám. No, Isten veled.

Megfordult. Az ajtó a falakkal együtt most ismét messze hátrahúzódott, és Andersen bácsi is, miközben távozott, mindig kisebb és kisebb lett. Végre elérte az ajtót, kinyitotta és eltűnt.

Kellemes hűvösséget éreztem a homlokomon, anya kezét, aki az ágyam szélén ült. Mikor fölnyitottam a szemeimet, azt kérdezte, hogy nem vagyok-e éhes. Arra kértem, hogy olvassa el az anya történetét. Csak másnap reggel jutott eszembe, hogy Eszti már ekkor nem volt a szobában.

Három nap múlva szabad volt fölkelnem, s erősen bebugyolálva, édesanyámat a vasúthoz kísérhettem. Az indóházról visszajövet Eszti lakására vitt az első utam; azt mondták ottan, hogy az előtte való nap költözött ki a szobából, nem tudni, hová.

Eleinte nagyon rossz volt esténként magánosan hazamenni. Olykor soká eláll-dogáltam az utcán, azt várva, hogy Eszti mégis jönni fog. De nem jött, és hírét se hallottam azóta.

A VARÁZSLÓ HALÁLA

A varázsló, egy harmincon aluli férfi, akinek arca már egészen szomorú, ráncos és kisgyerekes volt a sok ópiumtól, cigarettától és csóktól – hamvazószerdán, kora hajnalban haldoklott. Bálteremben vagy lakomán, nem tudom. Egy kis fülkében ült, szegény egyedül. Kétség nem férhet hozzá, hogy mire a nap felkel, már ki lesz nyújtózkodva, s maga is jól látta ezt. Nem volt szomorú miatta.

Megpróbált persze mindenféle varázslásokat utoljára – még saját magán is, ami már a legnagyobb kockázat, de nem sikerült semmi, és hamvazószerda hajnalra, csúnya nagy kudarccal, be kellett fejeznie életét. Hanyatt dőlt két székre az asztal mellett, és behunyta a szemeit.

Az apja, egy kedves, erős, széles vállú ember jött legelőször. Alig ősz még és kemény járású. – Megmondtam, hogy az ópiummal baj lesz. Hogy tönkre fog tenni. Nézz meg engem, ötven éves vagyok. Másképp éltem én. Egészen másképp.

Az anyja, egy sápadt, régen halott asszony, zsebkendőjével takarta el az arcát, és zokogva magához ölelte a varázsló fejét.

– Miért nem akartál, fiam, rendesen élni! Megházasodni. Most úgy pusztulsz el, mint valami kóbor kutya. A feleséged befogná a szemeidet! Én, látod, nem tehetem, mert halott vagyok. Hol van most az a sok nő, akik szerettek téged?

– Én nem szerettem egyiküket sem – mondta a varázsló. – Különben is csak az kellene még, hogy nők előtt haldokoljak.

A varázsló nagynéje, egy főkötős, pápaszemes öregasszony, lassan topogott arra. Kerek gombolyítógépét hozta a kezében, és a másikban a kis kanári madarat kalitkában. A zsebében kötés volt, egy harisnya, amely a varázsló számára készült.

– Én foglak megfürdetni, és még ma kész lesz az új harisnya, amelyben el fognak temetni.

A nagymama nagyon szerette a varázslót. Talán legjobban minden unokája közt. Kétségbeesetten sírt, úgy, hogy le kellett venni a pápaszemét is. De nem maradhatott ottan, mert sok nő tolongott a varázsló körül, akik legújabbán érkeztek.

– A síron túl még látjuk egymást – mondta a nagymama, hóna alá vette a gombolyítógépét, a kanárikalitkát, és imádkozva elment.

A nők lábujjhegyen járták körül a haldokló varázslót, jól megnézték, és akinek eszébe jutott, mondott is valamit rá. Például:

- Szegénynek nemsokára üvegesek lesznek a kék szemei.
- És a finom, nőies, vékony kezeiről le fognak esni a szép körmei.
- Bocsánat – mondta a harmadik –, neki egész életében barna szemei voltak.
- És széles, férfias, nagy izmos keze!
- Mily tüzes erővel tudott ölelni.
- Tévedés, mindig gyöngéden, finoman ölelt, mint egy asszony.

– Olyan biztos és kényelmes volt az ölében, hogy akár napokig elüldögéltem volna benne.

– Sohase ültetett engem az ölébe. Ő ült mindig az én ölemben.

– Egyenes, kevészavú ember volt, úgy tudott haragudni, hogy jaj annak, aki a kezébe került.

– Nagysád téved, kedves és szíves beszédű férfi volt ő, és soha hangosan beszélni nem hallottam.

Így beszélgettek a nők a haldokló varázslóról, aszerint, amint ki-kí előtt másnak mutatkozott, és ki-kivel másképpen és másképpen bánt.

– Menjetez innen – mondta a varázsló. – Legyenek szívesek elmenni, az öreg arcotok kellemetlenül hat rám, és különben a koporsómat hozzák.

Valóban hozták. Szép ércoporsó volt. A varázsló apja rendelte kétszázhuszonöt forintért; a gavalléria a családban volt.

– Sok pénzemben van a fiam – mondta a temetkezési vállalkozónak. – Mégis megreszkírozom, hadd legyen szép temetése.

A varázsló most hamarosan megfésülködött kis kézi tükrében, elrendezte az ajkait – gúnyosan mosolygóra, amely pózban különösen tetszelgett magának, aztán elküldött egy kisiút tiszta gallérért és kézelőért. Addig is átvizsgálta a szemfedőt, s lefejtette róla zsebkésével az ezüst csipkedísz, miután bántóan ízléstelennek találta. Ezalatt megérkezett a tiszta gallér és kézelő. Kicserélte őket a régivel, sietősen beült a koporsóba, és fűtőrésze le akart dőlni a fekete selyemvánkora. E pillanatban kis kendőben, futva, kipirulva és könnyezve egy leány érkezett.

A varázsló megtámaszkodott a könyökére, mert eszébe jutott, hogy ez volt az egyetlen leány, akit életében szeretett. Csodálkozott kissé, mert a dolog régen volt, öt-hat éve – és a leány semmit sem változott. Rövid szoknyát viselt, fiatal, édes arca meg nem öregedett, mint a többi nő.

– Végre egy fiatal nő – köszöntötte a leányt a varázsló. – Kellemesen lep meg, hogy halálom előtt még egy szép, fiatal lányt láthatok.

A leány nem utálta meg őt e kellemetlen és alakoskodó megjegyzésért, lehajolt, megölelte, és kérlelni kezdte, hogy keljen föl.

– Das ewig weibliche zieht uns!... – mondta a varázsló fanyar mosollyal, bár nem tudott jól németül, és a Faustot eredetiben sohase olvasta. De mégis ellágyult, és megcsókolta a leányt a száján.

– No most, fiam, menj – mondta azután – elég ennyi nekem. Menj, fiatal vagy és szép, és akadnak igen derék férfiak ott künn. – Azzal hanyatt feküdt, és mosolyogva, gyönyörködve nézte a leányka könnyes arcát és édes aranysemeit. Kis idő múlva újra szólt.

– Belátom, hogy az ópium és a sok rossz csók helyett jobb lett volna téged feleségül venni, és meg is tenném, ha apám a koporsót már ki nem fizette volna.

A leányka most összeszedte minden erejét, lerángatta a varázslóról a szemfedőt, kihúzta a feje alól a párnát, nekifeküdt a koporsónak, és kifordította belőle a varázslót. Egészen kifáradt szegényke a nagy erőlködésben.

– Édes szerelmesem – mondta a varázsló csendes és meghatott hangon –, te megtettél értem mindent, amit csak egy nő tehet egy férfiért. És már szívesen fölkeltem volna – tekintet nélkül arra, hogy drága koporsóm ki van fizetve –, mert szeretlek, de nem bírok. Veszem észre, hogy nem bírok. Igazítsd hát helyre a fekhelyemet.

A dulakodásban leesett a varázsló szeméről fekete szemüvege, amelyet azért viselt, hogy mások ne lássanak a szemébe, ami tudvalevőleg ártalmas; mondom, leesett a szemüveg, és a leány most meglátta a varázsló szemében, hogy nagyon szereti őt, és csakugyan fölkelne, ha még tudna. Helyre igazította hát a koporsót, és a varázsló nagy nehezen visszamászott.

– Takarj le a szemfedővel – mondta azután.

A leány letakarta.

– Tedd a fejem alá a párnát, és ügyelj majd rá, hogy rendesen csukják le a fedelet. A koporsó kis arany kulcsa maradjon nálad.

Valóban hozták már a fedelet. A leány még egyszer megcsókolta a varázsló száját, amely már kezdett kihűlni, rátétette a fedelet, és bezárta. A kis kulcsot pedig a köténye zsebébe rejtette el.

Azután elment, mert már jöttek a varázsló rokonai és testvérei, s azokkal ő nem volt ismerős.

AZ ALBÍRÓÉK ÉS EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

(1909)

APA ÉS FIÚ

Valamelyik téli délelőttön az anatómiai intézet igazgatójának első asszisztense egy embert jelentett be, aki sürgősen akart beszélni a méltóságos úrral.

Az igazgató kiüzent, hogy csak pár percig fogadhatja, mert előadást kell tartania. Tényleg, a tanterem zsongott már az orvosnövendékektől.

A látogató magas, jól öltözött, sápadt ember, belépett, mélyen meghajtotta magát, és az izgatottságtól csaknem hadarva, beszédbe fogott. Simára borotvált arcáról azt hihette volna az ember, hogy nem is magyar, pedig tiszta kiejtéssel beszélt. Erősen rövidlátó szemei előtt fekete keretű csíptetőt viselt.

– Bocsánatot kérek, méltóságos uram, hogy háborgatom, de a dolog annyira sürgős, legalábbis nekem. A nevem Gyetvás Pál, mérnök vagyok, és tegnap érkeztem Amerikából. Mikor leszálltam a vonatról, az édesanyám azzal fogadott, hogy az apám már nem él. A halálát jelentő levelet azon a napon kellett volna megkapnom, amikor hajóra szálltam, hogy hazajöjjek... Szóval megtudtam, hogy az apám kétségtelenül meghalt, mégpedig a klinikán. Az anyám, aki nagy nyomorban élt, mikor hazajöttem, nem tudta eltemettetni. Szóval otthagya az apám hulláját, mert azzal bízatták, hogy a klinika eltemeti. Most én utánanéztam a dolognak, és tegnap megtudtam, hogy ide, az anatómiai intézetbe szállították a hulláját, hogy rajta az orvosnövendékek tanuljanak. Azt is megtudtam, hogy csak akkor temetik el a hullákat, ha már egészen apróra fölaprították, s akkor ezeket a cafatokat összekeverve koporsóba teszik. Azt szeretném már tudni, hogy ilyen sors érte-e az apámat, vagy amint a szolga bízott: talán a csontjait kifőzték, és csontvázzá állították össze... Ezt szeretném tudni, és kérem a méltóságos igazgató urat, hogyha így áll a dolog, akkor méltóztassék nekem kiadni a csontvázat vagy a koponyát, de az egész csontvázat inkább, hogy eltemethessem... Szóval, esedezem, igazgató úr, méltóztassék megnézetni, megvan-e az apám csontváza talán, a szolga azt mondta, hogy e célra a szép, erős csontú hullákat szokták kiválogatni, az én apámnak pedig hatalmas csontjai voltak, s olyan magas volt, mint én... És az intézet költségeit megtérítem...

Az igazgató e hosszú és izgatott beszéd alatt nyugodtan simogatta a szakállát, majd csöndesen és igen lassan beszélve megszólalt:

– Hát kérem, én megnézhetem, hogy hívták, kérem, az apját?

– Gyetvás Pálnak, mint engem.

– Az intézet ugyan nem ad ki hullákat... de ha a csontváz megvan: talán még a főzőpincében, vagy esetleg már össze is állítva, nem vonakodom, és az úrnak ki fogom adatni.

Az igazgató csöngetett. Egy fehér kabátos asszisztens jelent meg.

– Kérem szépen, doktor úr – szólott az igazgató – nézesse meg, a múlt hónapban vagy az azelőttiben dolgoztak-e föl Gyetvás Pál nevű hullát, s ha igen, készítettünk-e belőle előadási csontvázat.

Az asszisztens elsietett, a tudós pedig helyet kínálta meg különös vendégét.

Öt percnyi néma várakozás után, mely idő alatt a vendég idegesen rázogatta a térdeit, a tanár pedig zsebredugott kezekkel az esős utcára bámult ki – berontott az asszisztens.

– A hulla, kérem, megvan a jegyzékben, a belgyógyászatiról kaptuk. Nálunk lett boncolva a „Cé”-ben. Harmadéveseknek adtam, mert szép volt a skeletje; a múlt héten maceráltattam Mátyással, és tegnapelőtt állították össze. Igen jól sikerült; boncterembe tettük be – amint méltóztatott mondani – mert az elsőévesek a múlt hónapban eltörték az egyik bonctermi csontvázat.

A jövevény valami hirtelen görcsös taglejtést tett. A professzor pedig az előbbihez tökéletesen hasonló lassúsággal ismét megszólalt:

– Kérem akkor a doktor urat, hogy adassa ki ennek az úrnak a kérdéses csontvázat. Majd lesz szíves, kérem, a költségeket a kezeimhez lefizetni, mennyi is, doktor úr? – ugyebár, egy hullamacerálás és összeállítás harmincöt korona.

Az ember gyorsan kivette az erszényét, és gyorsan fizetett. Miközben már kevésbé izgatottan, sőt bizonyos vidám megkönnyebbüléssel így szólt:

– Tessék, méltóságos úr, köszönöm a szívességét, bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodtam. Ajánlom magam.

A mérnököt a boncterembe vezették, ahol az egyik sarokban ott állt a „kérdéses” csontváz. Hatalmas, erős csontú, gyönyörű koponyájú, porcelánfehérre főzött skeletum.

Az idegen egy ideig csodálkozva nézett rá. Valószínű, hogy csontvázat még nem is látott. Körülnézte előlről-hátulról, megforgatta az állványán, végigsiklottak ujjai a bordáin, megtapogatta a rugókat, amelyek az állkapcsot kötötték a fejhez, azután gyámoltalanul nézett a szolgára és az asszisztensére.

Az asszisztens dícsérni kezdte a koponyát, mire az idegen hirtelen kíváncsi lett az anatómiai tanulságokra. De a fehérkabátos ember hamarosan elbúcsúzott, mert az előadáson volt dolga.

Az öreg szolga úgy érezte, hogy vigasztalni kell. A tudományát szedte elő.

– Ilyen gyönyörű skelettel, kérem, már régen nem találkozott; mondta is Gyuri, aki a II. számú anatómiába van; ezt a hullát, Mátyás bácsi, szeretném elvinni maguktól.

Az idegen lehorgasztotta a fejét, és lóbálni kezdte a csontváz lábát. Az csörögve lengett ide-oda. Majd a szemüregekbe nézett sokáig, kezdte rágni az ajkát.

Az öreg cinikus Mátyás, aki harminc esztendeje dobálta ide-oda a hullákat, mást se tett, jól látta, hogy az úrnak könnyezik a szeme, és ő maga is kötelességszerűen elérzékenyült:

– Talán valami rokona tetszett lenni a nagyságos úrnak?

– Az édesapám volt!

– Az apja. Hm, hm. Hát bizony... – Erre azután elhallgatott. Egy ideig csöndben állottak ott, a csontváza nézve.

A csontváz fia néhány pillanatig azt hitte, hogy mondania kell valamit, azt hitte, hogy azt a különös kevert gondolat- és érzelemvihart, melyet a lelkében készülődni érzett, ki kell engednie.

De a vihar, mielőtt jött volna, elsimult a tiszta, fehér porcelánoktól csillogó boncteremben; a bánat, a halál fájdalma elillant, és fölolvadt a nagy ablakok világosságában. A mérnök, mintha egyszerre csak meggondolta volna magát, megfogta a csontvázat az állvány vasrúdjánál, és cipelni kezdte az ajtó felé. Elszántan sietett előre furcsa terhével, miközben szemeit lesütötte, mintha pirult volna az édesapja miatt.

Keresztülment a nagy folyosón, és még néhány elkésett orvosnövendék látta, amint viszi a csontvázat, melynek kezei, lábai valami különös táncot jártak, amint a borotvált arcú ember ügyetlenül magához ölelte. A fiú az apját.

AZ ALBÍRÓÉK

1.

Petrovics albíróné nagyot nyújtózott az ágyában, azután kinyitotta a szemeit. Semmi kétség – reggel volt. Az ura már mosdott, az asszonyka a mosdóvíz locsogására ébredt föl.

Meg kell adni, hogy Petrovics albíró nagy zajt csapott mosdás közben. Mintha csak ennek a ténykedésnek is, mint minden másnak (hivatalosnak és nem hivatalosnak egyaránt), különös fontosságot tulajdonított volna. Hatalmasan paskolta, döngette a mellét, a szájával és orrával fújt, prüszkölt és bugyborékölt. Többször bedugta a mosdótálba a fejét, azután nagy loccsanással húzta ki. Éppen a fogmosáshoz akart kezdeni, amikor egy gyenge, elfojtott hang szólította:

– János, János.

Az albíró – csupa víz volt – csak a mosdó mellől felelt:

– Mit akarsz?

– János, nagyon fáj a torkom – mondta a kétségbeesett, rekedt hangocska.

– Te megint képzelődöl – felelte az albíró ruganyosan és egyszerűen, és azután a kikészített tiszta, bolyhos törölközővel száríttatni kezdte magát.

– De, nagyon fáj – bizonygatta az albíróné majdnem sírásba fúló hangon.

Eközben az albíró megtörülközött, rövidre nyírt haját megkefélte egy kemény kefével, és sietve öltözni kezdett. Mentségére mondvá, már majdnem nyolc óra volt, és Petrovics János a törvényszék legpontosabb hivatalnokai közé tartozott. Már joggyakornok korában elhatározta, hogy karriert fog csinálni, s azóta el nem késett a hivatalból soha. Nála a pontosság nem kényszerűség volt, hanem valami természetes, ami a személyéhez, az arcához tartozik. Az íróasztalán, a hivatalban éppen olyan abszolút rend volt, mint a szekrényében. Nem sietett kapkodva, fejtenül, de három perc alatt teljesen készen állott.

Megtörölte a csiptetőjét, őszinte nézésű, dülledt, barna szemei kissé rövidlátóan bandzsítottak, amikor nem volt előttük a csiptető, s a tükör előtt az orrára tette, azután odament a felesége ágyához, megcsókolta az asszonyt, és így szólt:

– Majd szólok, fiam, Hamvaynak, jöjjön el, és nézze meg, mi bajod. Én azt hiszem, csak képzelődöl, mint rendszeren. – Azzal a megmosdott friss emberek jóhiszeműségével és könnyű lépéseivel elsietett.

2.

Az albíróné nagyon elkeseredett volt. Úgy érezte, hogy a torkában nőnek, nőnek a mandulái, őt az ágyba szegezik, minden nyelésnél csúful megkínózzák. Holnap este miattok nem mehet el a kaszinó estélyére, ahol pedig tánc lesz. Borzasztó – és ez a János nem törődik mindezzel, azt megteszi, hogy elküldi az orvost (a hivatali orvost, aki ingyen köteles gyógyítani), de ezzel azután vége. Siet-siet, hogy pontos legyen, és még azzal vádolja őt, hogy képzelődik. A kis albíróné olyan szánalmasnak találta az állapotát, hogy majdnem sírva fakadt. Kétéves házasságuk óta még nem volt komolyan beteg és ilyen boldogtalan.

Becsöngette a bejárónét (Petrovicsék nem főztek otthon, kiszámították, hogy ha hozatnak, olcsóbb). Odahozatta az ágya mellé a mosdótálat, a fogport, a kefét s a törülközőt. Megvizezte az arcát, megsimította a haját, és kimosta a száját. A jó hideg víz felüdítette, s amint jól kigargarizálta a torkát, úgy vette észre, hogy a fájdalom, amit a nyelésnél érez, már jóval kisebb.

Maga is kezdte belátni, hogy a helyzet nem olyan borzasztó, és az ágyban jóízűen megreggelizett. Még eszébe jutott gyermekkorának egyik kedvenc játéka: a betegjáték, amelyet öccseivel annyiszor játszott, s amelyben az orvos kicsiklandozta az ágyból a beteget. Azután tisztára húzatta az ágyat, kiszellőztette a szomszéd szobát, átnyitatta az ajtókat, megigazította a haját, s elővette az éjjeliszekrényről azt az új Magyar könyvtár füzetet, amit éppen tegnap vett. François Coppée *Henriette*-je volt. Egy hajtúvel fölívagta, és olvasásba merült.

Alig olvasott a huszadik oldalon, amikor megszólalt az előszoba csengője. Az orvos jött.

– Kezét csókolom, nagyságos asszonyom!

– Jó reggelt, doktor úr!

– No, mi baj?

Ennél az obligát orvosi kérdésnél a doktor egy ugyancsak obligát orvosi mozdulattal leült az ágy mellett álló székre. Harminc-harminckét éves, rövid hajú, piros arcbőrű ember volt. Középtermettel, kék szemekkel és szépen ápolt bajusszal. Hangja hangos, joviális. Amikor beszél, az egész arca kissé mosolyog.

– A torkom, doktor úr, nagyon bedagadt reggel.

– Ó, ó, bedagadt, de tán csak nem fulladozott, kedves nagyságos asszonyom, hiszen az arca nem lázas!

A vidám orvos végigsimította az asszonyka homlokát. De ha vesszük, nemcsak a homlokát, hanem az arcát is. Ezt azonban nem lehetett biztosan tudni. Majd kanalat kért. Behozták. A szolgálonak azt mondta:

– Köszönöm, elmehet!

Azután az albíróénak fel kellett ülni az ágyban. Az orvos pedig leült az ágy szélére, és úgy bámult be a torkába, miközben a kanállal kegyetlenül leszorította a kissé sápadt, hegyes nyelvecskáját. Az albíróné hamar elfáradt az erőltetett ülésbe, de a doktor még mindig látni akart: megtámasztotta hátulról kezével, de úgy, hogy az ölelésnek is beillett. Mikor már eleget nézett, kihúzta a kanalat, s két vállánál fogva lassan visszaeresztette az asszonyt a párnákra... És e pillanatban hirtelen megcsókolta.

Az albíróénak sikoltani sem volt ideje, mert a doktor jókedvűen és gyorsan így szólt:

– Nem lesz magának semmi baja, legyen egészen nyugodt; no én megyek, kezét csókolom.

Azzal hátat fordított és kiment. Már kívül az előszoba ajtaját csukta be, mire az albíróné magához tért a csodálkozásából.

Megcsókolták. Igen, őt megcsókolta egy idegen férfi.

Mások is beszéltek, hogy ez a Hamvay doktor megcsókolgatja a csinos asszonypácienseit, de az albíróné nem gondolt rá, hogy majd őt is.

És íme, egyszerűen és gyorsan megtörtént.

Mint egy kisgyerekekkel, úgy beszélt vele, hangosan, kedveskedve, mintha csak cukrot akart volna adni, és a cukor helyett csókot adott.

3.

Az albírónének nem volt ideje, hogy átadja magát a kikerülhetetlen töprengéseknek. Néhány perc múlva legjobb barátnőjét, Kovács ügyvédnét jelentette be a lány.

– Beteg vagy, szegény Mariskám – mondta a szőke asszony, azon az édes-készen előkelő hangon, amely *** városban az hautevoléennek egyik ismertetőjele.

– Igen, beteg vagyok, a torkom fáj.

– Tehát, hála istennek, nincs komoly bajod!

– Dehogyan nincs, van; nem is tudom, hogy mondjam el neked...

– Ebből valami érdekes lesz – élcelődött Kovácsné – no, mondd el. Elvégre mi, jukker asszonyok, néha bosszankodunk, ha érdekesekké válunk, s van is jogunk hozzá.

– Hát kérlek, nem az, amire te gondolsz – kezdte az albíróné igen komolyan –, hanem egészen más... Képzeld, az uram reggel mondja, maradjál ágyban, majd elküldi Hamvayt, és majd az megvizsgálja, mi a bajom. Hamvay eljön, megvizsgál, kijelenti, hogy nincs semmi bajom, azzal egy pillanat alatt megcsókol és itthagya.

– Megcsókolt, ugyan ne mondd, és te mit tettél?

– Semmit, és éppen ez a borzasztó. Nem tudtam kiáltani, a lányért csengetni. Megnémultam, és mire mozdulni tudtam, ő már elment.

– Hát csakugyan igaz! Erről a Hamvayról már hallottam ilyeneket. Szemtelen fráter, pedig egészen közönséges pofája van. Tehát mondd el csak még egyszer, kérlek.

Mariska a dolgot újra elmondja. Részletesen megvitattatik az ügy. Végre Kovácsné, aki pont tizenkettőkor indul, így összegezi a tanácskozás eredményét:

– Hát, kedves Mariskám, ezt meg kell gondolnod. Mindenesetre világos, hogy senki se gyanít semmit. Hamvay hallgat. Az urad nem tud vívni, és pisztoly sohse volt a kezében. Szóval itt csak veszedelem lehet. Hozzá, csak magad okolhatod, ha párbaj lesz, és ő megsebesül. Másfelől megint az urad téged is kérdőre vonhat, hogy miért nem csináltál lármát. S a te urad féltékeny ember, emlékezhetsz, menyasszony korodban nem engedett táncolni. Azt mondja esetleg, hogy neked pofon kellett volna ütni a doktort, mint ahogy kellett is volna... Hiszen, ha nem lenne olyan féltékeny, mindjárt könnyebb lenne a dolgod, de így jobb lesz hallgatni.

És az albíróné megfogadta a tanácsot. Mire Petrovics hazajött, fel volt öltözve. Nem szólt az urának a dologról semmit.

(Azt hiszem, hogy Kovács ügyvédné okos és körültekintő tanácsáról csak a legnagyobb elismerés hangján lehet szólnunk.)

4.

Petrovics albíró nyugodtan járt-kelt a világban. Még aznap délután nagy sétát tett a feleségével.

Már kétéves házások elmúltak, és még mindig nemcsak karonfogva jártak, hanem össze is bújtak. Az ismerős asszonyok ilyenkor így szapulták őket:

– Nézd a jegyespárt.

De hát Petrovics, mint a rövidlátók nagy része, nem tudta a dolgokat helyesen megítélni. Például azt sem, hogy ez a viselkedés kissé humoros, és nem felel meg az ő komoly, bírói állásának. Ugyancsak a rövidlátó emberek póz nélküli természetességével beszélt, gesztikulált a sétájuk alatt. Például elmagyarázta a feleségének a technika legújabb vívmányát – amelyről aznap délután olvasott egy újságban a „Különfélék” rovatban. Egy villamossággal berendezett lakásról beszélt, amelyben villamos gépek végeznek minden szükséges munkát. Ezenkívül röviden vázolta egy sakkparti lefolyását, amelyet aznap nyert meg a kaszinóban. Az a tény, hogy a felesége nem tud sakkozni, ebben semmit se zavarta. Hazafelé menet egy opera tartalmát mondta el, amelyet még jogászkorában látott, s amelynek, mint mondta, zenéjére semmit se figyelt, csupán azért, hogy tisztában legyen a mesével. Még egyszer meg akarta nézni ugyanezt a darabot, most már a zene miatt, de amikor megint adták, nem volt pénze, és így elmaradt.

5.

Szóval Petrovicsék nyugodtan éltek. Egyik napról a másikra.

Ezalatt pedig a városban lassan, de biztosan terjedt a hír, hogy Petrovicsnét, a fiatal, szép Petrovicsnét (nem tudjátok, a Held leány!), már azt is megcsókolta az a huncut Hamvay. (Az ördög vinné el, hogy olyan jó gusztusa van!)

Hat hét múlhatott el, amire ez a hír elért Petrovics János füléhez.

A szegény fiú alig tudta kivárni a hivatalos órákat. Rohanva gyalogolt haza, és hebegve, hadarva vonta kérdőre az asszonyt. Amint a küszöbön a nagy sietségben elbotlott, leesett a csipetítője. A szemei gyámoltalanul bandzsítottak a világra.

Mariska zokogva bevallotta, hogy ki akarta kerülni a párbajt, és ezért nem szólt, mert ő félt, nagyon félt, és csak pofon ütötte a doktort, és mert ő nagyon, nagyon szereti Jánost. Az albíró először ellenkezni próbált, de azután megölelte és megcsókolta síró feleségét. Délután a hivatalban Petrovics bezárkózott és estig nem jött ki. Azután hordárt hívatott, és egy levelet adott át neki.

Mikor pedig hazaérkezett, így szólt a feleségéhez:

– No, most már nyugodt lehetsz, fiam, rendbe hoztam azt a dolgot. Gondoltam magamban, minek egyem magam, minek vagdaltassam meg magam, minek rontsam a minősítésemet. Mint a törvény embere jártam el.

– De hát mit tettél tulajdonképp? – aggaldmaskodott az albíróné.

– Majd meglátod holnap reggel.

6.

Reggel az albíróné férje harsány hangja ébresztette föl.

Az albíróné az ágyban feküdt, a reggeli újságlapot tartotta a kezében, és annak utolsó oldalát olvasta.

– Hallgass ide, Mariska – ismételte azután olyanféle hanghordozással, mint ahogy alsó gimnazisták a Talpra magyart szavalják, és mosolyogva, kipirulva olvasni kezdte:

NYÍLTÉR. Figyelmeztetés. A nagy Galeotto városunkban is felütötte tanyáját. Egy úri egyénnel és nőmmel kapcsolatban ugyanis olyan hírek kerültek forgalomba, amelyekkel szemben egy figyelmeztetéssel kell élnem. Figyelmeztetem e hírek terjesztőit és koholóit, hogy minden effajta rágalmazást aljas koholmánynak jelentek ki, s amennyiben azok nőm becsületét érintenék, a törvényes lépéseket ellenök haladéktalanul megteszem. Petrovics János törvényszéki albíró.

Az albíró kétszer is hangosan végigolvasta a cikket.

– No, hála istennek – mondta az albíróné –, csakhogymost már vége van ennek a kellemetlen ügynek. Add ide, fiam, hadd látom én is...

És ő is hangosan olvasni kezdte. A nagy Galeotto...

Amikor végigolvasta, azt kérdezte: – Te, mi az a nagy Galeotto?

Az albíró hosszú magyarázásba kezdett.

PÉTER LEVELE

Igen tisztelt nagyságos asszonyom!

Köszönöm vigasztaló sorait. Mellőztetésem az előléptetésnél nem lepett meg. Különben is, valahányszor az élet komiszul – bocsánat a nyers kifejezésért – komiszul elveri rajtam a port, mindannyiszor egy történettel vigasztalom és sajnálom magam. Ennek a történetnek, mint kisfiú, főszereplője én vagyok. Hallgasson meg. Sajnáljon, és sajnálása, amelyet előre is nyugtázok, ismét vigasztalást fog számomra jelenteni.

Első gimnazista koromban karácsonykor kaptam egy bicskát. Nem mondom, hogy zsebkés, s ön meg fog ezért nekem bocsátani, mert a nevén óhajtom nevezni a remek szerszámot. A bicskát, amelyet zsebünkben hordhatunk, onnan tetszés szerint bármikor kivehetjük. Használhatjuk az éles, gyönyörűen csillogó pengéit, faraghatunk véle kisebb fakérget, krétát, ceruzát, végre pedig étkezéseinknél is alkalmazhatjuk.

Őszintén megvallom, hogy fantáziámban a bicska kezdettől fogva nagy helyet foglalt el. Gyakran álmodtam bicskákkal. Álomban beszéltem is róluk, de mindig csak bicskákról szóltam, holott francia gyakorlatokon a le canifot mindannyiszor illedelmesen tollkésnek szoktam fordítani, és egy bicska-affairben, amely a tanári kar elé került, a kihallgatásnál következetesen a zsebkés szót használtam. De nem is tudtam volna másképp cselekedni. Ha ezt a szót olvastam: le canif, mindig a tollkés szót láttam; nyomtatásban, amint ott állt a szótárban:

le canif = a tollkés.

Ellenben a bicska szóra elém tárult az öreg Steszadlek bácsi kirakata, amely tele volt bicskákkal. Csak bicskákkal. Keresve sem lehetett volna ott találni egyetlen tollkést se. Volt ott kicsi és nagy bicska, hosszú és rövid, csontnyelű, ezüstcírálás, de gyenge tollammal nem is vállalkozhatom e csodabirodalom ecsetelésére.

Szóval, hogy történetem kerekét megindítsam: megkaptam az óhajtvá óhajtott bicskát. Édesapám elvitt Steszadlek bácsihoz, és kiválasztottam azt, amelyik nekem legjobban tetszett. Nem részletezem, hogy milyen szent ígéretet tettem, hogy a bicskával nem fogok házi bútorokat, pl.: a székeket, a szekrényeket, a padlót stb. összefaragni, hogy vigyázok az ujjamra és a ruhámra, hanem röviden megemlítem, hogy az én gyöngyháznyelű, háromlélű, remek bicskámat hamarosan meguntam. Ugye, szomorú dolog, asszonyom? Merthogy nem tudunk élni holmi kiábrándulások nélkül.

Az osztálytársaim között egyik legjobb barátom volt Gyuri. Olyan Gyuri, amilyenek a Gyurik szoktak lenni; élénk, kövér és pirosarcú fiú, akiket valamennyien irigyeltünk egy kicsit, mert olyan pompásan ügyes fiúk. Nem okosak, ez távol áll tőlük, hanem élelmesek és ravaszok, anélkül, hogy magok is tudnának erről. Nyílt arccal képesek hazudni, és sose csípi rajta őket senki. Ilyen Gyuri volt az én Gyurim is, amint mindjárt ki fog derülni.

Először Gyurinak mutattam meg a bicskámat. Nem vette a kezébe. Megnézte, megkérdezte, hogy mennyibe került, és azt mondta, hogy ezért az árért szebbet is lehetett volna kapni!

Egy hétre rá történt, hogy Gyuri ceruzájának hegye óra közben eltört.

– Add ide csak, kérlek, a bicskádat – mondta nekem –, mindjárt visszaadom.

Odaadtam. Amikor az óra végén visszakaptam tőle, így szólt: jó bicska, de kár, hogy egészen életlen.

Becsületemre mondom, asszonyom, hogy a bicska éles volt, de én abban a pillanatban már meg voltam győződve, hogy a bicskám az élesség tekintetében az osztályban az utolsó bicskák között foglal helyet, és éppen ezért haladéktalanul meg kell élesíteni.

– Élesítsd meg Tóni bácsinál – ajánlotta nekem Gyuri.

– De nincs ám pénzem!

– Nem baj, adok neked kölcsön.

Gondolkodás nélkül elfogadtam a nagylelkű ajánlatot, és elhatároztam, hogy a heti pénzemből, ama húsz krajcárból, amelyet vasárnap reggel szoktam kapni az édesapámtól, már hétfőn meg fogom fizetni az adósságomat Gyurinak.

Az adósságomat – képzelheti – nem fizethettem meg. Gyurival t.i. szombaton duplexpartit rendeztünk a gimnáziumudvarban, s én a pedellus ablakát szerencsésen bevertem. Negyven krajcárba került a csináltatása, és Gyuritól kellett az összeget felvennem, hogy a pedellus kárát megtéríthessem, nehogy hozzá még feljelentsen, és a nyakamba sózzanak egy „osztályfőnökit”, tekintve azon körülményt, hogy az intézeti udvarban egy igazgatói rendelet szerint „tornaórákon és óráközi szüneteken kívül tanulóknak tartózkodni *szigorúan* tilos”. – Az „engedetlen” tanulóifjak feljelentés esetén az osztályfőnöki megrovást nem egykönnyen kerülhették ki. És az osztályfőnöki megrovásról a szülőket bulletinben szokás értesíteni!...

Világos, hogy nem riadtam vissza a legmesszebb menő áldozatoktól sem, és Gyurinak, mikor zálogba a bicskámat kérte, haladéktalanul átnyújtottam. Mit is tehettem volna; azzal a mozdulattal – ó, asszonyom, mennyire látom magam! –, amely a könnyelmű, az ostoba szegény embert jellemzi, odaadtam gyönyörű bicskámat.

A bicska dolgáról senkinek sem szóltam, és a lelkiismeret csak este kínozott, amikor lefekvéskor kiszedtem a zsebemből a sok limlomot. Színes ceruzákat, órakerekeket, ceruzatokokat, noteszeket, amelyek egy kisfiúnak annyi szép és felejthetetlen mulatságot okoznak, mint semmi más az életben. Nos, ilyenkor fáj a szívem: hiányzott a bicska. Egyszer sírtam is, annyira bántott a dolog. De reggelre megint nem sokat törődtem vele.

Többször komolyan gondoltam rá, hogy a hetipénzemből összespórolom a horribilis summát, és Gyuritól kiváltom a bicskát. Szó sem volt róla. Amikor a kezemben volt a pénz, cukrot vettem, megosztottam Gyurival, de a bicskát nem mertem előhozni. Most már tudom, hogy attól féltem, hogy Gyuri ki fogja jelenteni, miszerint semmi közöm a bicskához. Néhány hét múlva Gyuri hozta elő.

– Te, Péter, a bicskaügyet rendbe kell hozni. Én adtam neked negyven krajcárt. Te már két hónapja tartozol vele. Ha vesszük, a bicska árának a felét neked már odaadtam, mert ez a bicska, ahogy itt van, semmi esetre sem ér többet nyolcvan krajcárnál. A köszörűsünktől kérdeztem meg. Azt mondta, hogy hat hatosért bármikor hoz nekem egy ilyen bicskát. Most hallgass ide: itt van, még adok neked tizennégy krajcárt, meg odaadom az én bicskámat, és kvitt.

Ellentmondást nem tűrő, de természetes hangon mondta ezt Gyuri. Úgy mondta, hogy meg voltam győződve, hogy kitűnő üzletet csinálók. A bicskája szép volt. Ámbár talán kissé nagyon használt. Azután csütörtök volt, és ilyenkor tizennégy krajcár igen nagy pénz.

– Add ide – mondtam neki.

Este, amikor már csak három krajcárom maradt, csak este néztem meg a bicskát. És akkor láttam, hogy az egyik éle törött, továbbá a másik penge lötyög, és faragásra egyáltalán nem használható. Ekkor mód nélkül elkezdtem szomorkodni. Először éreztem, hogy csúnyául becsaptak.

Így jártam én már azóta néhány, sok bicskával, amelyeket az élettől ajándékba kaptam, s amelyeket könnyelműen elherdáltam. Így történt, asszonyom, hogy igen korán bele tudtam nyugodni, hogy vannak a világon Gyurkák és Péterek. És természetesnek találtam, hogy az élet – küzdelem az efféle bicskák körül, amelyeket a Péterek elvesztegetnek, s a Gyurkák lassan, ügyesen megszereznek.

...De ugye, megbocsát ezért a közönséges történetért. Az ön kegyeit nem akarom elvesztegetni, mint a többi sok bicskát.

Kezeit csókolja hű barátja: *Péter*

DÉLUTÁNI ÁLOM

(1911)

DÉLUTÁNI ÁLOM

– Giza – mondtam a szobalánynak – eressze le a sárga függönyöket és nyissa ki a zsalukat. Így sokkal hamarabb el lehet aludni. De minden negyedórán nézzen be, és ha alva talál, költjön fel, mert nem akarok fejfájást.

Kiittam a maradék feketekávé, eldobtam a cigarettámat, és végigdőltem a bordóbársony régi pamlagon. Egy pillanatra még fölnéztem az órára, két óra múlt tíz perccel.

Ezen a délután egy néma grófkisasszonyról álmodtam.

Ragyogó nyári délutánban fehér paripán lovagoltam Bagdad felé. A város tornyai, a ciprusok és a pálmafák felnyúló, vékony foltjai remegtek, izzottak és elmosódtak a búcsúzó nap pirosuló aranyporában. A kertek virágai minden illatukat kilehelték, és a rózsák sóhajtása ott imbolygott, torlódott az utamon összekeveredve a balzsamfák és tömjénfák szagával. Erősen sarkantyúztam derék paripámat, mert napszállta előtt a városba akartam érkezni. Megtapogattam övemben selymes erszényemet, mely tele volt aranyakkal, fölálltam a kengyelben, és nagyot lélegzettem. Gyönyörű, édes, illatos, csodás délután volt. A lovam repült velem.

Alig naplemente után beértem a városba. Lovamat a fogadós szolgájára bíztam, és lesétáltam a folyóhoz. Mint egy leheletnyi csók leányarcon – úgy omlott el az ég tündöklő kékségén az alkonyat narancsszínű fátyla. Szitakötők cikáztak a víz felszíne fölött, és időnként kérészek repültek el a part mentén seregestől. Nekik meg kellett halniuk, mire a nap lemegy. Elöl, a part közelében, már ott úszott a vizen ezernyi és ezernyi elpusztult kérész. A tegnapi vagy a tegnapelőtti alkonyat temette őket – senki se tudta volna megmondani.

Itt a folyóparton találkoztam a néma grófkisasszonnyal. Nagyszélű, virágos szalmakalapban volt. Zöld fátyol a vállain. Az arca gyengén rózsaszínűre festve. Apró fehér topánokat, fekete selyemszoknyát és fekete harisnyát viselt. Szürkés-zöld, fáradt szemei bágyadtan révedeztek az alkonyégen. Finom, hideg, rajzos, kicsi ajkain ott lebegett a nagy, bölcs némaság. Odaléptem hozzá.

– Grófkisasszony – mondtam –, hallottam rólad, hogy az ajkaid némák, és beszélni nem tudsz, de a szemeid megmondják nekem, hogy a legtöbb bölcsesség benned vagyon.

Megállott, oldalt hátrahajtotta fejét, és finom fülcimpáin megremezték türkizes, arany karikafüggői. De nem nézett reám. Könnyen vonaglottak a vállai, és hideg, bágyadt szemeinek mélyén – egy pillanatra csak – megcsillant egy ibolyaszínű sugár. Megremegtem, mintha felvillanó lidércützet láttam volna.

– Grófkisasszony – mondtam –, azért jöttem ide, hogy tőled egy csókot kapjak, és arra kérlek, nézz a szemeimbe.

Lassan lehajtotta a fejét, és föl nézett reám, miközben piros, néma ajkai között kidugta a nyelvcskáját és megnyalta a szája széleit. Szemei e pillanatban egész feketék voltak, némi kékes árnyalattal. Tekintete benyúlt a szemeimbe, lehatolt a

szívembe, és mint lassú borzongás, végigfutott a hátamon. Gyengén megrázta a fejét, mintha azt mondta volna: nem lehet.

– Grófkisasszony – mondtam –, te mindent tudsz, amit akarsz, mert a némaság mindentudókká teszi a nőket, és azt is tudod, hogy csak miattad jöttem ezer mérföldről, hogy csak miattad születtem, és hogy miattad fogok meghalni, add nekem hát a fátyolodat, és önts egy csepp illatos olajat a homlokomra.

Tekintete ismét a messzi égen bolyongott, szemei szürkészöld, hideg színekben, régi szomorúságokat tükröztek vissza, és karcsú szép válláival előre hajolt. Azután kikeresett szoknyája zsebéből egy kis kristályfiolát. Fehér, hosszú ujjait megnedvesítette, és homlokomat megkenste az illatos olajjal.

– Jól ismeresz engem, grófkisasszony? – kérdeztem.

Hirtelen gonoszul kétszer is igent intett a fejével.

– Szeretni fogsz?

Újra bólintott, és mosolyogtak az ajkai.

– Hazugság – mondtam neki –, hiszen te nem tudsz szeretni.

Mozdulatlan maradt, elkomolyodott, levette vállairól a zöld selyemfátyolt és átnyújtotta, azután anélkül, hogy reám nézett volna, továbbment. Nem mertem utána nézni, a víz csendes tükrére bámultam, és gépiesen a derekam köré csavartam a fátyolt.

A napsugarak utolsó rezzenései is eltűntek már a horizontról, az ég mély, szédítő nyugalmú, topázkék színnel borult rá a földre. A hold még nem jött fel, de a Sirius, mint egy nagy gyémánt, már fenn ragyogott, és az Aldebaran és Antares úgy fénylettek, akár a remekbe csiszolt rubintok. Szomorúan gondoltam vissza a duzzadó ifjú boldogságra, amellyel néhány óra előtt Bagdad felé vágtattam. Azután elindultam a víz partján a folyó irányában.

Csakhamar egy csónakra akadtam. Beültem, eloldottam a kötelét, és hanyatt feküdtem a fenekén. A város lassanként elmaradt mellettem; de a sok mese, amely benne lakik, utánam küldte tündéri muzsikáló hangjait. Üvegfuvalák csengtek, és mély hangú varázshegedűk szóltak. Mintha csak leányok és fiúk szívei zenéltek volna a zavaros, ernyedt harmóniákban. Levettem a derekamról a grófkisasszony fátylát, és magamra terítettem, mint egy halotti leplet.

– Hosszú lesz az utazás és álom nélküli – mondtam magamban –, de most már meg kell csókolnom a néma kisasszony ajkait.

Jó paripámra gondoltam, amelyet ezer aranyért vettem, s amelyet mindörökre elhagytam.

Az éjszaka mindinkább sötétedett. Ismeretlen, félelmes partok között utaztam. Magas, rideg sziklák meredeztek kétoldalt. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánam repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttem lebegtek. Tudtam, hogy nem szabad szólanom, mert akkor a halál fia vagyok, csendben maradtam hát, és hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Erre a csónakom orrának irányában valami gyenge világosságot láttam derengeni. S azután, mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égbe a hold.

Enyhe szellő kezdett fújdogni. A nyakam köré csavartam a grófkisasszony fátylát, és felültem. Elővettem Al-Dsezirehben vásárolt jó dohányomat, és rágyúj-

tottam. De a szívem tele volt aggodalommal és bizonytalansággal. Nem tudtam a csónakban maradni. A parthoz kormányoztam hát, és kiszálltam. Harmatos, selymes fűben vitt az utam, holdfényes nagy mezőn keresztül.

Hosszú gyaloglás után országútra értem. Ismeretlen út volt. Körülnéztem.

És egyszerre elhűlt bennem a vér.

A hátam megett, az úton, három árnyékom rajzolódott a földre.

Lassan, óvatosan újra hátratekintettem. Három árnyék! Nem mertem mozdulni. Valami rettenetes hatalom körmei között éreztem magam. Szédülve, tanácstalanul a holdra néztem.

E pillanatban a holdvilág megmozdult az égen. Szédítő hirtelenséggel, mint valami dróton rángatott jelzőlámpa, vakító fénysávot írva le, átfutott a nyugati égre.

Megrázkódtam, nagyot lélegzettem, és körülnéztem. A vidék most nagyon ismerősnek tetszett. Az út mentén fehér mérföldkö csillant elő, és nyárfák páros, ezüstös sorfala húzódott. Jobbra és balra szőlőskertek feküdtek sötét, nagy tömegekben, és bennük apró, vaksi kis házak aludtak. Messzi előttem fátylas porfelhőben egy szekér ballagott. Az ellenkező irányban folytattam utamat a kis kápolna felé, amelyet kétszáz év előtt építtetett egy herceg felesége a saját lelki üdvösségeért. Az örökmécses átszűrt fénye halaványan derengett a nyitva hagyott ajtón keresztül.

Lassan fölmentem a lépcsőn. Az oltár előtt ott térdelt a néma grófkisasszony. Beléptem és megállottam az ajtó mellett. A leány fehér báli ruhába volt öltözve, fekete hajában hervadt, rózsaszínű rózsák. Lassan, lábujjhegyen előreléptem, úgyhogy láthattam az arcát is. Jobb kezében kis kézitükröt tartott, és merően nézte benne magát. Mindjárt észrevette, hogy ott vagyok, de csak később fordult felém. Szemei ismét feketék voltak, némi kékes árnyalattal, de arcáról eltűnt a kevés rózsaszínű festék, fehér volt egészen. Elrejtette a tükröt, és intett, hogy valami közölnivalója van. Papírost és ceruzát adtam neki. Ezt írta:

– Imádkoztam, hogy szeretni tudjam magát.

– Szeretni akarsz? – kérdeztem.

Komolyan és szomorúan igent intett.

– Grófkisasszony – mondtam –, hiszen te senkit sem szeretsz. Apádat se, anyádat se, testvéreidet se. Halott vőlegényedet, a herceget se szeretted, csak a halála után!

Zavartan lesütötte a szemeit, és mereven maga elé bámult. Azután mosolyogva rám nézett, és az ajkai csókot kínáltak.

– A csóкодat még nem fogadhatom el – mondtam –, mert nem szeretsz, és azt se tudom, fogsz-e tudni valaha is?

Újra elővette a kis tükrét, mintha kérdésemre választ keresett volna benne, azután vállat vont és megigazította a haját, megnedvesítette nyelvével az ujjait, és kisimította velök a szemöldökeit. Majd a karomat kérte.

Kimentünk a templomból. Már reggeli harmat szállt. A holdfény fehéren és tisztán szóródott szét a fákon, az úton és a kisasszony arcán. A bokrokból, a messze feketéllő tölgyfaerdőből és a fűszálakból hatalmas, lenyűgöző tömegekben bújt

elő a föld szent ereje, és nagy hullámokban terjedt szét mindenütt. Hideg volt. Megállt egy kertajtó előtt, a kezét nyújtotta. Hideg és ruganyos kis ujjai hevesen reákapcsolódtak forró kezemre, azután belebent az ajtón, és belülről elreteszelte. Tovább mentem néhány lépést, de mindjárt meg is állottam. A kerítés kereszt-fáján állva, és felül, a hegyes karókba megkapaszkodva, a leány merően nézett rám.

A vonásain megdöbbenő pajkos és komolytalan rosszasság mosolygott. Néma ajkai mozdulatlan konoksággal szorultak össze, és a hideg holdfény pontosan kirajzolta fekete, boglyas hajának árnyékát a szemöldöke fölött. Közelebb léptem és belenéztem a szemeibe; csodálkozva és hitetlenül kémleltem a tekintetének rejtett sugarait.

– Grófkisasszony – mondtam –, olyan szép vagy, hogy száz esztendeig szeretnék itt állani és csak téged nézni.

Néma ajkai barátságosan elmosolyodtak, és legyezőjével búcsút intett. Kalapommal szívesen üdvözöltem, mire eltűnt a gyümölcsfák sötét lombjai közt.

Keleten már hajnalodott, a fák és bokrok fekete foltjait fénytelen, kék derengés aprózta el és lyuggatta át. A vasúti állomásra kellett sietnem, és ezalatt gondolkodhattam a grófkisasszonyról. Ebben az órában nem szerettem őt, mert azt hittem, hogy sohase fog tudni szeretni, és elhatároztam, hogy inkább lemondok a csókjáról. Megváltottam a jegyemet – magam voltam utas – és hazautaztam Budapestre. Mégis a Keleti pályaudvaron bérkocsiba ültem, és a varázslóhoz hajtatam, aki Budán lakik. Ő maga nyitotta ki a kaput.

– Tudtam, hogy jönni fogsz – mondotta – a grófkisasszony miatt.

– Igen – feleltem –, őt akarom most a legjobban, és azt hiszem, még gyermeket is szeretnék tőle, de hidegek és ruganyosak az ujjai, és a szemeinek változik a színe, a szíve pedig hideg és gonosz.

– Erről majd beszélünk – mondta a varázsló, és bevezetett a szobájába. Leültetett, és hosszan, merően nézett rám. Végre megszólalt.

– A néma grófkisasszonyt még soha senki se látta sírni, de ha egyszer látni fogod a könnyeit, akkor hozz belőlük nekem, meg fogom vizsgálni. – Átadott egy apró kristályszelencét, és megmagyarázta, hogy kell a könnyeket eltenni.

Elbúcsúztam, és gyalog, a Lánchídon keresztül visszamentem Pestre. Nehéz napom volt. Sok fárasztó és türelmet kívánó munka, sok üres, hosszú óra. Meleg dél, étvágytalan ebédelés, szívdobogásos, álmos délután. Öt óra felé jutottam haza. Megfürödtem, megborotválkoztam és átöltöztem. Amikor kihajtatam a vasútra, csodálatosan szépnek, kedvesnek láttam a várost, és fiatalnak, boldognak éreztem magam. Mintha a testem egészen könnyű, csaknem súlytalan lett volna. A szívembe egészség és tisztaság költözött, minden, amit magam körül láttam, magától értetődőnek, jónak és érdekesnek tetszett.

Megérkezve hosszú ideig hiába kerestem a kisasszonyt; bejártam a mezőket, országutakat, és bementem a városba is. A korzón sétálók között se volt. Aggódtam és türelmetlenkedni kezdtem. Még néhány órára volt csak, az éjjel aludni akartam. Késő este csüggedten és szomorúan bandukoltam a vasút felé.

Egy saroknál hirtelen megláttam. Nyugodtan nézett a távolba, kissé előrehajolva. Ravasz és csúfolódó mosoly volt az ajkain.

– Nem vártál rám, grófkisasszony – mondtam neki –, de nem haragszom rád, mert, mint magam is tudom, nem szeretsz, és nem is fogsz szeretni.

Nyakamba csimpaszkodott és az ajkait kínálta.

– Azt hiszed – kérdeztem –, hogy ez elég kárpótlás azért, hogy annyit kerestelek? Te elbújtál, és azt akartad, hogy később annál jobban essék a csókod. Kévére becsülnélek, ha ily körülmények között elfogadnám, mert akkor bele kéne nyugodnom, hogy nem tudsz sírni, ez pedig a legrosszabb, amit csak egy szép nőre mondani lehet. – Arca mozdulatlan komolysággal fordult felém. Zöldes szemében most sárga és piros lángocskák táncoltak. És egyszerre, mintha húsz évet vénült volna az arca. Azután intett, hogy írni akar. Ezt írta:

– Vőlegényemnek, a halott hercegnek anyja elátkozta a szívemet, mert nem sirattam meg a fiát, amikor meghalt.

– Meg kell szabadítanod magad az átoktól! – mondtam.

Kérdőleg nézett reám.

– Egy könnyet, egyetlenegy könnycseppecskét kell sírnod miattam. És le kell mondanod arról, hogy én valaha is sírjak miattad.

Alázatosan integetett és a mellére horgasztotta a fejét. Hevesen megdobbant a szívem: az arca e pillanatban olyan üde és fiatal volt, mint egy kisleányé. Az írószereket kérte:

– Ma egész délután tükörbe néztem, és azon gondolkodtam, hogy a szépségem el fog múlni.

– El fog múlni – mondtam –, mert nem szereted a gyermekeidet, akiket hordozni fogsz.

Újra írt:

– Sohasem fogok gyermeket hordozni. – A papírost mindjárt visszavette, és apróra tépte, mintha megbánta volna, amit írt.

– Grófkisasszony – szólottam –, várni fogsz reám, ha máskor jövök?

Bólintott, hajából kivette az egyik hervadt, rózsaszínű rózsát, és ideadta. Gyengén átöleltem, engedékenyen hozzám símult, és a fejét – egy pillanatra – ráhajtotta a mellemre. Azután elváltunk.

Hazautaztam. Elmúlt egy hét, két hét. Elmúlt a nyár, és nem láttuk viszont egymást. Azt írtam a kisasszonynak, hogy várnunk kell, míg az átok magától elmúlik a rossz, kemény szívről. Azt írta, hogy maga is belátja ezt, s szívesen várni fog miattam, imádkozni fog, és minden pénteken hétszer meg fogja mosni a lábait, madárvértől pirosuló meleg vízben.

Egy napos, hideg októberi délutánon végre elutaztam, hogy megnézzem, mi van a kisasszonnyal. Nem várt, nem tartotta meg az ígéretét. Megkerestem a kertet, ahová azon a reggelen elkísértem. Átvetettem magam a kerítésen. Elhagyottak voltak az utak, száraz levelek csörögtek a lábaim alatt, emberi lábnyomot sehol se láttam. A fákon még óriási almák és őszibarackok mosolyogtak, a nagy, kék és sárga szőlőfürtök kövéren pöffeszkedtek a levelek között, és amint előre haladtam, a fák közül egy kicsiny, de nemes szépségű kastély bontakozott ki. Az

ajtók mindenütt csukva voltak, mintha kihalt volna a ház. Körüljártam az épületet. A hátsó homlokzaton félig nyitva volt egy zöld zsalus, földszinti ablak. Benézhettem; a grófkisasszony az ablakban ült egy ingben, szemei az ég felhőit nézték, éppen úgy, mint amikor először láttam. – Megrezzent, mosolygott, és egy széket tett ki az ablakon. Nyugodtan fölkésztem és benn termettem a szobában. A kisasszony átölelt, és az ölelése olyan heves, ernyesztő, vágyó, fájdalmas volt, mint egy görcsös fejfájás. Leültem, és távolról kémleltem a szemeit. Térdig mezítelen lábait kinyújtotta, és megilletődve nézett rám.

– Kisasszony – mondtam –, még nem érkezett el az idő. Most egy ideig úgy kell szeretnünk egymást, mintha én fiad lennék, s te nekem kislányom.

Fölvillanó szemekkel integetett, hogy jó lesz, azután kézenfogott. Egy sor szobán mentünk keresztül, amelyek mind el voltak sötétítve. Végre kettős ajtóhoz értünk. Egy apró villamos lámpát gyújtott meg, és valahonnan a küszöb alól előkereste a kulcsot. Csikorogva pattant föl a zár. Hatalmas terembe léptünk, amelynek tükörfalai voltak. A grófkisasszony eltűnt mellőlem, de a tükörökben száz és száz más volt helyette. Szinte tolongtak, annyian voltak; egy egész sereg egyforma leány tekintett reám körös-körül. Mindannyi mezítelen. Itt fölemelt karokkal állt az egyik, ott a másik a háta megett fonta össze a kezeit. Mindannyinak másképpen csillogott a szeme és különböző volt a tekintete. Szédültem és féltem, de elhatároztam, hogyha már idekerültem, bátran meg fogok küzdeni mindennel. Az egyik sarokban ráakadtam a kisasszony egy képére, amely jobban tetszett minden másnál. Lehajtott fejjel, meggörnyedve állott, és szemei oldalról nézve egészen világoskékeknek látszottak. Jól megnéztem. Ez a szem könnyes volt. Közelebb léptem. Nem kép volt, hanem az igazi grófkisasszony. Hamar elővettem kis kristályszelencémet, és mikor a gyémántos csepp lefutott az arcon, az állnál fölfogtam, és gondosan eltettem.

Azután kimentünk, vissza a kis szobájába.

Már alkonyodott. Valószínű, hogy a tükrös teremben veszett el annyi idő észrevétlenül. Felöltözött, megigazította haját, és fölírta, hogy elkísér, mert az övéi csak késő este fognak hazajönni. Elmentünk a vasúthoz, megmondtam neki, hogy mindjárt a varázslóhoz fogok menni, és megvizsgálattam a könnyecseppet, mert ettől függ minden. Erre ezt írta fel:

– Imádkozni fogok, hogy a könnyem jó legyen, és hogy a szívem megszabaduljon az öreg hercegnő átkától.

Szemei egész estén világoskék színűek voltak, és arcára szomorú, márványos fehérség helyett valami gyenge, de igazi rózsaszín ült. Mikor a vonat elindult velem, és láttam a grófkisasszonyt, amint egy petróleumlámpa alatt szomorúan, kedvesen integet felém, szentül hittem, hogy a könnye jó könny. Pedig nem volt az. A varázsló, mikor odaadtam neki, megkóstolta, és már akkor mondta, hogy nem bízik hozzá. De azért elvégezte pontosan a többi szabályszerű vizsgálatokat is. Különböző folyadékokból egy-egy cseppet kevert hozzá. Ha a könny jó, akkor átlátszó fehér lesz a keverék, de ha nem, akkor elsötétedik. A varázsló kis vizsgáló poharában majdnem megfeketült a folyadék.

– Attól félek – mondotta –, hogy terád is átragadt az öreg hercegnő átka. Rámnézett, azután egy tükröt tartott elém. Rémületes volt, amit láttam; barna szemeim kékesen fekete, idegen színben csillogtak.

– Sok dolgot tudok – mondotta a varázsló igen komolyan –, de a gyógyításodat a földkerekségen csak egy ember vállalhatja el: Szindbád, a kétszáz éves bagdadi varázsló. Menj hozzá, de sietve.

Még aznap útra keltem. Mikor hosszú, hetekig tartó, fárasztó utazás után Bagdadba érkeztem, eszembe jutott az idő, amikor először életemben boldogan, ifjan vágattam a város felé. Késő este volt, mikor Szindbádhoz eljutottam. A varázsló lámpavilágnál görnyedve olvasott egy nagy könyvben. Hellyel kínált, kihallgatott, és soká vizsgálta az arcomat, bölcs, nyugodt, kék szemeivel. Azután elővette a tükrét, és merőn nézte. A fekete, csiszolt, sima acéllapon nemsokára megjelent a grófkisasszony képe. Először halványan derengve, azután mindinkább világosan és kirajzolódva. A varázsló csóválta a fejét, látszott, hogy súlyosnak találta az esetet.

– A grófkisasszony sohase fog igazi könnyeket sírni – mondotta –, csak a gyermeke koporsóján. De hogyan lehessen gyermeke, ha nem szeret senkit, és meddőséggel átkozták meg. Ölelésének fagyos lángjai nem alkalmasak arra, hogy belőlük új sarj bimbózzék. Ehhez nyugodt, állandó, termékeny melegség szükséges. És olyan emberek között, akiknek változik a szemök színe, akik sokkal jobban ismerik magukat és egymást is, hogysen hosszabb ideig zavartalanul, tiszta szerelemmel érezhessenek egymás iránt... ez hiányzik. De másképpen a megoldásra remény nincsen!

Megköszöntem Szindbád, a varázsló tanácsát, hazajöttem, és feleségül vettem a néma grófkisasszonyt.

Házasságunk első hónapjai borzasztóak voltak. Csókok közben egymás szemeit néztük, és egymás arcát vizsgáltuk. Folyton az az érzés kísértett közöttünk, hogy a jövőnk boldogságát napról napra reménytelenül, végzetes biztossággal rabolja el az átok ereje.

– Grófkisasszony – mondtam sokszor, mert így neveztem azután is –, el fogunk pusztulni mind a ketten, anélkül, hogy csak egyszer is éreztük volna az őszinte, nagy szerelem forráságát; pedig megérdemelnénk, mert senkit nem kívánunk mást, és gyermeket akarunk, hogy – miként Szindbád varázsló mondta – a halál fájdalma által megtisztuljon a szíved, és igazi könnyet tudj sírni.

Ő szomorúan rámnézett ilyenkor, és úgy tetszett, hogyha most könnyezne, könnye jó könny lenne.

Kegyetlen, hideg, hóviharos télben érkezett meg a gyermek, akit annyira vártunk, s akiről tudtuk, hogy érettünk meg kell halnia. A grófkisasszony néma ajkai némák maradtak a nehéz órák szenvedéseiben is, és jöllehet az utolsó pillanatig általában nem bízott, most aggódó kis arcán láttam a reménykedést.

A gyermek megszületett, és olyan szép volt, hogy óráig csodálkozva néztük. Aggódva, nagy gondokban virrasztottunk álmai felett, és azt terveztük, hogy mindörökre elválunk, csakhogy megmentjük a haláltól, akár a saját boldogtalanságunk árán is. De a grófkisasszony maga akarta szoptatni a kicsit, és csak az

elválasztás után szándékozott beleegyezni a válásba. Újra rettenetes napok virradtak reánk. És még rettentőbbek voltak az éjszakák. Sokszor ébredtem reá, hogy a kisasszony gyertyavilágnál ül a tükör mellett, és nézi a szemeit. Azt nézte, vajon tudna-e sírni. Mikor megkérdeztem, hogy miért nem alszik, kétségbeesett némasággal borult reám. Szerencsétlenek voltunk. El voltunk átkozva.

A gyermek pedig fejlődött, szépült, növekedett; vártunk, szenvedtünk, és nem tudtuk, mitévők legyünk.

Már jól a nyárban jártunk, amikor egy hajnalon a kisasszony sikoltása ébresztett fel. A gyermeket tartotta a karjaiban. És élém tette az ágyra. A kicsiny test hideg, élettelen volt.

– Meghalt – mondtam –, és ha tudsz sírni, hát most kell sírnod. Sírj – tettem hozzá kétségbeesetten.

Elpirult, és mereven nézte a kis halottat. Felugrottam, felöltöztem, elmentem koporsót rendelni.

Hazajöttem délben. A kisasszony szemei könnytelenül bámultak a gyerekre. Hazajöttem este. A kisasszony szemei szárazak voltak. Akkor azt mondtam:

– Még az éjjel temetni visszük a gyermeket. Ez a kötelességünk.

Bólintott, és sietve gyászházába öltözött. Kocsit hozattunk, kiloptuk a koporsót a sötét lépcsőházon át, és térdeinkre véve, elindultunk. Az éjszaka sötét volt és csillagtalan. Körülöttünk néma, nagy földek lapultak és hallgatóztak. Szótalan, mozdulatlan némaságban bámultunk a levegőbe, eltelve fojtott, nyugtalan bánattal. Meddig utazhattunk így, nem tudom. Egyszerre váratlanul egy folyó keresztezte az utunkat. Most megállottunk, a kocsit elküldtük, és csónakba szálltunk. Eloldottam a kötelet. A csónak gyorsan úszott lefelé a folyón. A sötétben halványan derengett felém a kisasszony sápadt arca és egymásba kulcsolt, fehér ujjai. Ismeretlen, félelmes partok között vitt bennünket a víz. Magas, rideg sziklák meredeztek kétoldal. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánunk repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttünk lebegtek. Hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Nemsokára, szemben az ég alján, valami gyenge világosság kezdett derengeni. És azután, mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égre a hold. A part mellé kormányoztam a csónakot, kiszálltunk, és gyalog vittük tovább a koporsót. Hosszú gyaloglás után országútra értünk. Ismeretlen út volt. A fejünk mellett minden percben nagy denevérek suhantak el. Reszkettünk a borzalomtól, mely jeges ujjával simogatta a hátunkat... És észrevettem, hogy a testünk a holdfényben hármas árnyékot vet. Nekem is hármas árnyékom volt, a kisasszonynak is; de a kis koporsónak nem volt árnyéka.

– Álljunk meg – mondtam –, meg kell ásni a sírt. A körmeinkkel, mert nincs más ásószerszámunk.

Letérdeltünk a földre, és mind a ketten dolgozni kezdtünk. Meddig ástunk, nem tudom. Mikor a gödör elkészült, esteledett; a levegő fagyos hideg volt, és hó esett. A hópelyhek belepték a vállainkat, a hátunkat, és nagy koszorúban helyezkedtek el a kisasszony kalapján.

– Most már elföldelhetjük a koporsót – mondtam, és lassan beemeltem a gödörbe a kis fekete szekrényt.

A kisasszony szemei e pillanatban könnyezni kezdettek. Mintha ezer és ezer gyémántcsepp hullott volna a koporsóra, bőven ömlöttek. A gödörben elolvadt a hó, a föld átnedvesedett, megpuhult, és sóhajtást lehelt ki magából.

Pár perc alatt betemettem a sírt, azután fölálltam. Odaléptem a kisasszonyhoz, és átöleltem. Néma szép ajkai gyengéden megnyíltak, és csókjában érezhettem, hogy az átok elmúlt rólunk.

– Újra fogjuk kezdeni az életet – mondtam.

Boldogan intett, és elindultunk a havas, hideg estében hazafelé.

*

A karcsú és jókedvű szobalány hangja szólított:

– Tessék fölkelni.

Nem tudtam kinyitni a szemeimet. Halálos fáradtság tepert le a fekvőhelyemre. A tarkómban pedig csiklandó, tompa fájdalommal bújkált a fejfájás.

– Hány óra, Giza?

– Fél három lesz mindjárt.

ANYAGYILKOSSÁG

Osvát Ernőnek

Ha szép és egészséges gyermekeknek korán meghal az apjuk, abból rendesen baj származik. Witmannak két fia volt már, négy- és ötévesek, amikor egy nap-sugaras, csak kissé szeles novemberi délutánon búcsút mondott a világnak. Elég könnyen halt meg, és egészben nem sok bánatot hagyott maga után. A felesége, az özvegye szép asszony volt, de szelíd természetű és erősen önző. A férjét sohase kínozta, de egy bizonyos fokon túl sohase is szerette. Férfiaknál sokkal megbocsáthatóbb ez, mint asszonyoknál, akiknek egész életét igazolja, menti, sőt értékessé is teszi az ilyen erős, bár sok tekintetben oktalan érzelem. Witmannénak azonban szintén meg kell bocsátanunk, mert végre is két szép és erős fiút hozott a világra. Az utcában, ahol egy kétemeletes rozoga falépcsőjű házban laktak, a szőke, gyászruhás Witmannét határozottan méltányolták. Pedig eleinte gyenge csipőjű és gyerek szemű volt ez az asszony. Mondom, mint ember: se jó, se rossz. A két fiát éppen olyan keveset csókolta, mint verte. Kevés közülük volt egymáshoz, amint az lassanként mindjobban kiderült.

A fiúk a szomszédba jártak játszani. Hosszú délutánokon át késő estig nem mutatkoztak. Keveset és csak egymás között beszéltek. Fekete kis szemeikben Witmannak, az apjuknak lelke csillogott. Padlásokra mászkáltak, régi ládákban szaglászta, macskákat hajkurásztak. Gyakorta utánuk mászva padláslyukakon át ki, a háztetőre is a magas tűzfalakig, a sajátságos formájú, füstösszagú kéményekig. Míg a nyár tartott, fürödni jártak a folyóhoz, és madarakat fogtak az erdőben. Witmanné enni adott nekik, és tiszta alsót szombaton este. Az iskolába is velük ment, ha iratkozni kellett. Különben csendesesen élt, és csendesesen hízott. Egy bankhivatalnokkal ismerkedett meg férje halála után fél évre, aki fiatal és szép gyerek volt, borotvált állal, széles vállakkal, de finom, rózsaszínű és lányos arcbőrrel; Witmanné vágyott reá, és bár nehezeére esett, sőt fáradtságába került: kacérkodott is vele. A hivatalnok kísérette, meglátogatta, teát kapott és csókokat. A férfi unalomból meg lustaságból nem hagyta ott a nőt.

Witman fiai keveset törődtek az anyjokkal meg a szeretőjével; terveik és dolgaik voltak. Gimnáziumba kerültek. Megnyúltak, vékony és erős csontjaikon mint acéldrótok feszültek ki kicsiny izmaik. A tanulást könnyen intézték, felkelés után, negyedóra alatt. Az iskola egyáltalán nem játszott szerepet az életükben. Nagyúri foglalkozásnak ismerték föl az éleést, s öntudatlanul és korán a saját szükségleteikhez formálták az időt.

A padlás egyik rejtett zugában rendezték be a kis boszorkánykonyhájukat. Nyilak, gumipuskák, kések, fogók, kötelek és csavarok voltak itt összegyűjtve, elrejtve és osztályozva. Szeles őszi estéken, ha megették a vacsorát – az anyjok egy piroskötésű német regénybe merült –, halkan és gyors léptekkel lesuhantak az utcára, futásnak eredtek, bejárták a fél várost. Lesbe álltak. Kóbor kutyáknak hurkot vetettek a nyakába és hazacipelték. Bekötötték az állat száját, és deszkára

húzták. Apró lámpájuk, mint az erdő elátkozott kastélyának távoli világa, fénylett a nagy padlás barna, nedves homályában. A két fiú pedig óvatos, izgatott lassúsággal fogott hozzá munkájához. Fölhasították a kutya mellkasát, leitatták a vérét, s munkájuk közben hallgatták az állat rettenetes, tehetetlen nyögését. Megnézték a dobogó szívet, kezük közé vették a meleg, mozgó kis gépet, apró szúrásokkal rontották el a tömlőt, a billentyűket.

Kifogyhatatlanul érdekelte őket a fájdalom misztériuma. Nemegyszer megkínozták egymást is, közös megbeszélés szerint, veréssel vagy csipkedéssel. Az állatkínzás pedig komoly és természetes szenvedélyükké vált. Egész légió macskákat, csibét, kacsát pusztítottak el, folyton fejlődő sajátságos módszereikkel. S a dolgaikról senki se tudott. Biztonsággal, férfias gondossággal és meggondolással tudtak elrejtőzni.

Különben a házban kevesen törődtek velük. Az első emeleten egy öreg törvényszéki hivatalnok lakott, aki alig volt otthon, és egy varrónő, aki négy lánnyal dolgozott. A második emeletet Witmanékon kívül csak a ház tulajdonosa lakta. Egy egészen fiatal ember, a volt tulajdonos fia, aki nem sokat törődött se a házzal, se a lakóival. A földszinten egy üveges és egy rőfösüzlet volt. Senki se tudta, hogy ezekben a boltokban mikor jártak vevők. A Witman fiúk a maguk számára foglalhatták le a házat. A kis piszkos udvarban sohase lehetett embert látni. Az egyetlen ecetfa, amely az udvar közepén állott, és annyi esztendeje meghozta rügyeit, leveleit és virágait, valószínűleg érezte, hogy mindez nem jól van. Az élet azonban a kis emeletes házban is haladt előre, mint mindenütt másutt. A lakók közül csak a két fiú volt, akik jól mulattak, mindig mertek gondolni a holnapra és holnaputánra is.

Egy szeptemberi estén kipirulva, lihegve jöttek haza. Egy összekötözött baglyot cipeltek magukkal. A régi templom padlására másztak érte. Egy hétig kutattak utána, megbeszélték, hogyan fogják el, és hogyan ölik meg. Sikerült. Csillogott a szemük, és erős vállaikban egy férfi erejét érezték, amikor vágatva sötét utcákon, hazaérkeztek a diadallal. A bagoly régen érdekelte őket. A feje olyan, mint két nagy szem. Az agyában csodálatos régi mesék vannak elrejtve. Száz évnél is tovább él... Bagoly kellett, kellett...

Megvolt. Egyenként szedték ki a pihéket a melléből, és figyelték, amint a titokzatos madár szemében a fájdalom színes tüzei egymás után kigyúlnak. Azután drótokkal csavarták körül a szárnyának a tövét, a lábait, a csőrét, és így kipeckelve, sokáig, szótlánul bámulták. Arról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött, és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik. De hol lakik? Minden valószínűség szerint a fejében. Azután elhatározták, hogy éjjelre otthagyják, mert úgy izgalmas és szép lesz az ágybafekvés. Valóban, izgatottan vetkőztek le, és azután csak arra hallgattak, hogy a padlásról jön-e valami nesz. Úgy érezték, hogy valami feszes ruganyosság szállja meg a tagjait, mintha a lekötözött, vonagló állat hiába pazarlott ereje feléjük, rájuk suhanna. Így aludtak el.

Álmukban együtt jártak végig nagy mezőket, óriási fehér lovak hátán, veszett vágatásban. Szédítően magas hegycsúcsokról repültek lefelé, és meleg, véres

tengereket úsztak át. Ami fájdalom és szenvedés csak lehetett a földön, mind ott vonaglott, sikoltott és üvöltött a lovak patái alatt.

Ébredéskor napsugaras reggel mosolygott reájuk; könnyen ugrottak ki az ágyból. A cselédétől elkérték a reggelit, mert Witmanné tíz óráig szokott aludni. A bagolyhoz siettek, és egy óra alatt most már végeztek vele. A szemeit szedték ki előbb, azután a mellkast bontották föl, most már felszabadítva a madár száját, mert a hangját akarták hallani. Ez a hang, ez a csontig ható, rémes hang, minden képzelőerőt felülmúlt, de éppen emiatt rövidesen kellett intézni a dolgokat, a ki-végzést és az elásást, mert félni lehetett, hogy meghallják a házban. Egészben nagyon meg voltak elégedve, a dolog megérte a fáradságot.

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazulról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig mezítelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésülködött. Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába. A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben. A fiú bement a ház kapuján. Egy öregasszony jött felé, de ugyanakkor az oldalfolyosó végén megjelent a fésülködő lány. A fiú feléje ment, és azt mondta, hogy közelebbről látni akarta őt, mert nagyon tetszett neki. A lány gyengén megsimogatta a nyúlánk, rövid nadrágos fiú tiszta arcát, aki egy szökéssel átölelte a nyakát, és ajkaival hozzátapadt az arcához. Ezalatt körös-körül ajtók nyíltak ki halkán, és fiatal lányok fejei tekintettek ki rajtok; csakhamar azonban nesztelenül visszahúzódtak a fejek. A folyosó végén kék üvegű mécs égett, arra vezette a lány a nagyobbik Witman fiút. Lebocsátották a függönyt, a délutáni napfény sárgán szűrődött be a parfümillatos szobába. A lány a szőnyegre hengeredett, és mozdulatlanul engedte magát csókolni, ölelni. Witman fia a bagolyra gondolt, és átvillant az eszében az, hogy mindaz, ami az életben szép, nagyszerű és izgalmas, miért rettenetes, megmagyarázhatatlan és véres egyszersmind. Csakhamar azonban ráunt a játékra. Csalódottan kelt fel, várt, és tágra nyílt szemmel nézte a nőt. Hamarosan elbúcsúzott azután, de megígérte, hogy máskor is eljön. Megkérdezte a lány nevét – Irénnek hívták –, igen szépnek találta a nevet, és végül ezt mondta:

– Kezét csókolom.

Aznap késő estig a mezőkön bandukolt a két Witman fiú. A történekről nem esett szó. A nagyobbik azt mesélte, hogy a levegőben lények laknak, amelyek az emberekhez hasonlítanak, s ha enyhe szél fúj, érezni, mint úszik a testük a levegőben. Azután megálltak, behunyták a szemeiket, és kiterjesztették karjaikat. Az idősebb fiú azt állította, hogy hatalmas, puha testű légi asszonyok imbolyognak körülötte, és a hátukkal és mellükkel az arcához érnek. Néhány perc múlva az öccse jelentette, hogy szintén érzi az asszonyokat. Otthon, az ágyban is még a lég asszonyairól beszélgettek. Be is jöttek. Nesz nélkül siklottak be, az ablaküveget alig érintették bársonyos hátukkal, és lebegve, úszva odanyújtóztak melléjük a paplanra, a vánkosra. A nyakukat odahajtották a fiúk szájához és arcához, majd ismét továbbcsúsztak ernyedt, lusta és mégis könnyed mozdulatokkal. Egész éjszaka velök maradtak a szobában. Összefogóztak hajladozva, mosolygó arccal lebegtek az ablak felé, majd újra feléjük kúsztak, reájuk feküdtek, és hozzájuk

simultak. Csak amikor a nappal ragyogó, meleg sugarakkal betört a szobába, távoztak el az ablakon keresztül, lassú, álmatag, vánszorgó surranással, és szétfoszlottak a friss reggeli levegőben.

Ezen a napon a két Witman fiú együtt ment a leányhoz. Meleg májusi délből, az iskolából jövet arra kerültek, és besurrantak a kapun. A nő feléjük jött mosolyogva, kócosan, de üde, hangos nevetéssel, és bevezette a Witmanokat a szobájába. Lerakták a könyveiket, a szőnyegre kucorodtak, lehúzták magukhoz a leányt, csókolták, harapták, ölelték. A nő csukott szájjal nevetett, és lehunyta szemeit. A fiúknak egymásra villant a szemük. Mind a ketten ütni kezdtek. A leány most már teli szájjal kacagott, mintha csiklandozták volna. A két Witman birtokába vette a leányt, csipkedték, leszorították, hengergették és megkínózták. A nő mozdulatlanul, lihegve engedte, hogy tegyenek vele, amit akarnak. A fiúk vörösre pirult arccal simultak rózsaszínű selyempongyolájához. Később összeszedték a könyveiket, azt mondták a leánynak, hogy ő a legszebb nő mindazok között, akiket valaha is láttak. Irén azt felelte, hogy szereti őket, de ha másszor jönnek, hozzanak neki valamit, édességet vagy virágot. A nagyobbik Witman kijelentette, hogy meg lesz elégedve azzal, amit hozni fognak. A leány a kapuig kísért a kisfiúkat, és megcsókolta a kezeiket.

Ebéd után a szobájukba zárkóztak, és a leányról beszéltek; megállapodtak abban, hogy amit tapasztaltak, az összehasonlíthatatlanul felülmúlja összes eddigi kalandjaikat, még a bagoly kínzását is.

– Csak ezért érdemes élni – mondta a kisebbik.

– Ez az, amit annyi fáradsággal kerestünk – jelentette ki a másik.

Ragyogó meleg májusi délutánban, könyvek nélkül indultak az iskola felé. De egyenesen a ház elé, a leány ablakához mentek. Nem volt ott senki. Visszafordultak: másodszorra meglebbent a függöny, és kinézett a leány. Megálltak. A leány kinyitotta az ablakot.

– Holnap délből jöttök? – kérdezte mosolygó arccal. – Jertek akkor, hozzatok valamit. – Intett, és becsukta az ablakot.

A fiúk elpirultak, és szívdobogást kaptak a látásától.

– Ékszert fogunk neki hozni, arany karcsatot vagy gyűrűket – jelentette ki hosszú hallgatás után a nagyobbik Witman fiú.

– Igen, de honnan veszed?

– Van anyának, kérünk tőle.

– Nem ad.

– Az üvegszekrény kulcsát megszerezzük.

– Nem adja ki a kezéből a kulcsokat.

– Pedig négy arany karcsatja van, és hét gyűrűje van.

– Az ujján is hord három gyűrűt.

Este ott settenkedtek a szekrény körül, és szemlét tartottak anyjuk drágaságai fölött. Volt közöttük két pompás rubintokkal és gyöngyökkel kirakott karperec.

Kérték Witmannét, mutassa meg nekik a holmit. Az asszony – nyakas természetű, puha, szőke nő – kikergette őket. Kissé félt a fiaitól, nagyon távol érezte őket magától.

A fiúk az utcára szaladtak tanácskozni.

- Nem lehet tőle kérni.
- Semmi szín alatt.
- Nem fog adni.
- Nem, nem.
- Ki kéne törni a szekrényt.
- Fölébred, lármát csinál, megint csak nem vihetjük el neki.
- Nem fog fölébredni!

Tele volt a szívük gyűlölettel a szőke, kék szemű, lusta és kövér anyjuk iránt, szerették volna őt is megkínozni.

– Én betöröm az egyik kis üvegfalat a késem nyelével, és több zaj nem lesz. Te világítasz a tolvajlámpával, benyúlok, és kiszedem az összes karcsatokat és gyűrűket.

– Ne vigyük el mind!

– De igen, mind elvisszük; neki nem kell, ne maradjon neki semmi, hadd bőgjön utánuk.

A padlásra szaladtak föl, a szerszámok között szemlét tartottak, magukhoz vettek egy vésőt, egy harapófogót, megvizsgálták a lámpást, és mindezt zsebrevágták. Sietve lementek azután, és lefeküdtek. Előbb azonban átnéztek az ajtó alatti résen, és láthatták, hogy az anyjuk szobájában már sötét van. Vetkőzés közben elhatározták, hogy csak éjfél tájban mennek át. A harisnyát a lábukon hagyták, nehogy ropogjon a padló, és úgy feküdtek le, éberén, de nyugodtan. Az ágyaikban felkőnyökölve, suttogva tervezgették, hogy délben, iskola után, szaladva mennek a leányhoz. A kincseket a padláson fogják elásni és apránként elhordani. Reggel tagadni fognak, és ha anyjuk ütni akar, elszaladnak. Örömet éreztek arra a gondolatra, hogy ő dühös lesz, tehetetlenül sírni fog, ha majd nem fogja találni az ékszereket. Egy pillanatra se került többé szó arról a lehetőségről, hogy fölébredhet. Majd fölkeltek az ágyból, kinyitották az ablakot, és kihajoltak a langyos májusi éjszakába. A kutyaugatások, a kocsik zörgése, amelyek időnkénti fölhangzásukkal szakaszokra tagolták az éjszakát, nem rövidítették meg az órák lassú múlását.

Mikor végre a toronyóra lassan elverte az éjfél, készülődni kezdtek. Meggyújtották a kislámpát, a fiatalabb Witman fiú a harapófogót, a reszelőt és a lámpát vette magához, a másik csak a hosszú pengéjű nyitott zsebkését. Ő ment elől. Biztos nyugodtsággal lopóztak át a középső ebédlozszobán, azután a nagyobbik fiú előre ment, és kinyitotta a Witmanné hálósobájába vezető ajtót. Az ajtósarok semmit se nyikorgott. Föllélegeztek. Witmanné a fal felé fordulva, nyugodtan aludt, csak a kövér, széles háta látszott belőle, amelyet kötött hálóköntös takart. Elhelyezkedtek a szekrény előtt.

A fiú fölemelte a kést, hogy beüsse a szekrény kis üvegfalát. Pár pillanatig habozott, azután rácsapott az üvegre. A csörömpölés nagy, szörnyű erős volt, olyan erős, mintha egy csomó üvegpoharat ládába csomagolva dobtak volna le valami emeletes ház ablakából. Witmanné megmozdult, megfordult, azután felkőnyökölve, kinyitotta a szemeit. Az arca bosszúságot és csökönys haragot fejezett ki, de

szóhoz nem jutott Witmanné, mert az öregebbik Witman fiú odaugrott az ágyhoz, és késével a mellébe döfött. Az asszony hátrahanyatlott, és a jobb kezével a levegőbe hadonászott. A kisebbik már akkor az ágyon volt, és lefogta a lábait. A nagyobbik kihúzta a véres kést az anyja melléből, és még egyszer bedöfte. Nem volt reá szükség, mert már halott volt. A melléből a vér lassan patakozott benn a paplan alatt.

– Na, ez rendben van – mondotta az idősebbik –, most szedjük elő a dolgokat.

Kirakták a szekrényből az ékszereket, a karcsatokat, a mellűket, a gyűrűket, az órát és a hosszú arany óraláncot. Nyugodtan kirakták az asztalra a megszerzett, elhódított kincset, osztályozták és egyetértően elosztottak rajta.

– Most siessünk, meg fogunk mosdani és átöltözünk.

Átmentek a szobájukba, megmosták kezeiket, kiöntötték a vizet, de átöltözésre nem volt szükség, a ruháikon sehol nyoma sem volt vérnek. Majd újra visszamentek a színhelyre. A fiatalabb Witman fiú kinyitotta a középső szoba ablakát, és ott várta a bátyját, aki Witmanné szobáját belülről bezárta, és az ablakból a párkányra kilépve, bejött a nyitott ablakon.

Az utca koromsötét volt, halálos csönd uralkodott, de sietni kellett, mert a toronyóra egyet ütött, és ők még aludni akartak. Levetköztek, ágyba bújtak, és az izgalmaktól holtra fáradva, pár pillanat múlva már mind a ketten mélyen aludtak.

Reggel a takarítónő ébresztette fel őket, aki mindig pontosan fél hétkor érkezett. Megszokta már, hogy Witmanné tízkor kel, és ezért a szobájába nem is ment. Az ebédlő tisztogatása után rendesen a fiúkat verte föl, akik hamarosan megmosdottak, megreggeliztek és eltűntek, zsebeikben a kincsekkel.

– Még iskola előtt!

– Jó!

– Az előadáson pontosan ott kell lenni.

– Hogyne, ma különösen.

– Tizenegy órára úgyis hazahívnak.

– Siessünk.

A ház kapuja nyitva volt. Míg a folyosón a leány ajtajához jutottak, senkivel sem találkoztak. Benyitottak. A nő kipirult arccal, mélyen aludt, kitakarták és megcsókolták, azután előszedték a zsebeikből a drágaságokat. Reárakták a hasára, a melleire, a combjaira.

– Nesze, ezt hoztuk.

– Ez mind a tied.

A nő nehezen, de mosolyogva tért öntudatra, magához ölelte a két gonosztevő kemény kis koponyáját, köszönte a látogatást, és befelé fordult.

– Ma vagy holnap jövünk.

A fiúk ezzel búcsúztak, és elsiettek az iskolába.

A KISASSZONY

Moravcsik professzornak

1.

Egy napon Fülöpötől levelet kaptam. A paralitikusok zavaros, összevissza írásával azt írta, hogy okvetlen, minél hamarabb látogassam meg.

Rendesen kéthetenként szoktam hozzá elmenni. Eleinte – mikor másfél év előtt szanatóriumba jutott, gyakrabban mutatkoztam. De azután, hogy sűrűn találkoztam ott a feleségével, egy viruló és bájos asszonnyal – és láttam szegény Fülöpön a féltékenységet, amikor elbúcsúztunk tőle, és együtt távoztunk, ritkábban mentem ki, és csak olyan időben, amikor tudtam, hogy a feleségét nem találom ott.

Pedig igazán nem volt oka a féltékenységre. A kapunál, otthon mindig el szoktam válni a szép asszonytól.

Fülöp nagyon szerette a feleségét. Későn házasodott, harmincöt éves korában, és mint annyi neuraszténiás, mohó, sápadt ember, egy hatalmas, remekbe formált leányt vett el, egy kékszemű, elefántcsontbőrű, illatos szőkeséget, akinek vastag kis piros ajkain rövidesen kibontakozott a szenvedélyesség sajátságos akcentusa. Fülöp meg volt bolondulva. Szakított a barátaival, nem járt társaságba, a feleségével töltötte minden szabad idejét. Kicsit utáltam Fülöpöt emiatt, és kicsit sajnáltam.

Amikor a paralízis kitört rajta – a sajnálkozás fokozódott bennem, de az utálat eltűnt.

Helyzete valóban nyomorult volt.

Egy alkalommal – gyönyörű, napsugaras, mámoros tavaszi délután – a jelenlétben udvarolt a feleségének. Tetszeni akart. Dadogva, pirulva és dühöngve – a folytonos nyelvbtlások miatt – drágának és aranyosnak, továbbá a világ legszebb asszonyának nevezte élete párját, és integetett nekem, hogy menjek ki a szobából. Az asszony könnyörögve, ijedten nézett reám, hogy ne hagyjam magára a beteggel. Félt, reszketett ez az egészséges, tiszta nő. És ezt megbocsátottam volna neki, de jól éreztem, hogy félelmének rugója a gonosz, szívtelen önzés volt. Sohase szerethette igazán Fülöpöt, ha most be nem akarta látni, hogy hősileg el kell viselnie a férje csókjait.

Ez az igazság tisztán jelent meg előttem e pillanatban, és kimentem a szobából, hogy ebbeli meggyőződésemet tudtára adjam az asszonynak. Később hallottam, hogy pár perc múlva mégis csengetett az ápolónőnek.

Azóta Fülöp nem beszélt többet a feleségéről. Nem is érdeklődött iránta, nem nézte, nem kérte a kezét, nem simogatta. A csinos ápolónővel sem foglalkozott, holott első időben nemegyszer felhívta a figyelmemet annak külső jó tulajdonságaira.

2.

Délután elmentem hozzá.

Sajátságos változást vettem rajta észre. A vonásai, ezek a szép, férfias és rokonszenves vonások most gyerekesek, rajongóak voltak, elsimultak és kitelődtek valami átszellemültség örömeiben. Kedves volt, de ünnepélyes.

– Barátom, na... nagyon örülök, hogy... hogy eljöttél. Fo... fogok neked va... valamit mondani.

Boldogan mosolygott reám, és szorongatta a kezemet.

– Barátom – mondta – egy hét óta vettem észre, hogy van itt nekem valakim. Egy szép, szép kisasszony.

Szinte imaszerűen hangsúlyozta az utolsó mondatot, mint egy kis gyermek, aki a hallott mesét továbbadja a kisöccsének vagy húgának, és szeretné mindazt a szépet, gyönyörűt és megható, ami szívében van, egészében, hiánytalanul továbbadni.

– Egy kisasszony – folytatta Fülöp.

– Milyen? – kérdeztem.

– Egy szép, kedves kisasszony. Ő gondoskodik rólam. Minden pillanatban velem van. Beszélget velem, biztat és gyógyít.

– Mit mondott? – érdeklődtem.

– Sok mindent. Most is szól hozzám.

– És mit beszél?

Fülöp figyelve nézett a kerek falióra, mely ágyával szemben függött, azután elmosolyodott.

– Azt mondja, hogy te igazi jó barátom vagy.

– Az óra vagy a kisasszony?

– A kisasszony. Az óra hangjaival beszél hozzám. Az órából hallom a hangját. Tisztán és világosan szótagolva mond mindent együtt az órával, amint az óra tikk-takkol.

– És miket mond még?

– Hogy meg fogok teljesen gyógyulni, csak legyek türelmes.

– De hisz ez természetes! – mondtam, és megdöbbsentem attól a szemrehányástól, amely a kisasszony szavaiban rejtett. Hirtelen eszembe jutott, hogy a felesége is, én is egyaránt elmulasztottuk Fülöpnek hangsúlyozni és ígérni a gyógyulást. Szinte természetesnek találtuk, hogy már belenyugodott, hogy gyógyíthatlan.

– És mióta vigyáz rád, van veled a kisasszony? – tettem hozzá azután.

– Mióta itt vagyok, folyton. Azt mondja, hogy mióta behoztak, mindig gondoskodott rólam. És mindenre emlékszik.

Fülöp újra elmosolyodott, hallgatott egy kicsit, azután folytatta:

– Milyen kedves! Most azt mondja, hogy az első nap este, mikor idehoztak, sírtam az ágyban, és hogy ez gyerekeség volt.

– Milyen a hangja? – faggattam Fülöpöt.

– A ha... hangja, barátom, édes hangja van. A harmadik elemiben egy napon egy tanítónő helyettesítette a tanítónkat. Egy fiatal, fehér ruhás, barnahajú leány, annak volt épp ilyen hangja. Lágy és kellemes, mint a szép muzsika. Egész nap tudom hallgatni. És olyan jó, hogy mindjárt beszél, mihelyst kívánom.

Elhallgatott, várt, mintegy hegyezte vékony, lesóványodott füleit. Olyan volt a fehér párnák között, mint egy múmia. Mozdulatlanul feküdt, s csak a feje látszott ki, mint a kisgyerekeké a pólyából. Azután elmondta, hogy a kisasszony biztosította őt, hogy ma este a vacsoránál egyik kedvenc étele, a tejbegríz fog szerepelni.

– A feleségednek beszéltél a kisasszonyról? – kérdeztem.

– Nem – mondta komolyan, és zavar nélkül elsiklott a téma élén. – Senki se tudja, csak a főorvos és te. A segédorvosnak se mondtam meg. Az sokat beszélget a feleségemmel lent a szalonban, és megmondaná neki. Nem jól esnék az asszonynak. Kérlek téged is, hogy ne mondd neki.

– Nem, nem, semmi szín alatt – erősítgettem –, hiszen nem volna nyugta a féltekenységtől!

Kis szünet következett a beszélgetésben, azután Fülöp folytatta:

– Annyit tudnék róla mondani!... Olyan nő, akire mindig vágytam, s amelyet nem láttam egész életemben egyet se.

– El fogod venni, ha felgyógyulsz?

Nem döbbsentette meg a kérdésem. Kicsit gondolkozott, azután felelt:

– Nem! Minek venném el? A válás nehezen menne. Ő mondta is, hogy ne váljak el a feleségemtől, ne okozzak szomorúságot senkinek, ő így is mindig velem marad. Tisztán, önzetlenül szeret engem.

E pillanatban egy légy szállt Fülöp arcára. A beteg elmosolyodott, és nem kergette el.

– Látod ezt a legyet a homlokomon – mondta mosolyogva –, ezt is ő küldte. A legyek döngenek, muzsikálnak, a fülembé éneklük az ő üzeneteit. Mindig tud valami jó hírt üzeni.

– Ez a légy most mit mondott?

– Ez... ez, várj csak, semmit, de ő küldte ide hozzám. Ezek a legyek nem csípnék, nem székíroznak. – Kenyérgalacsint vett elő a zsebkezdőjéből, és a kopasz homlokára ragasztotta.

– A legyeknek – suttogta mosolyogva –, táplálom a legyecskéket.

– Nézz szét a padlón – mondta azután. – Nem hinnéd, és az orvos nem is tudja, tele van villamossággal. Ezt is ő bocsátja szét itten, hogy gyógyítson vele. És érzem, hogy gyógyulok. Az ágy lábain keresztül feljön hozzám a villamosság, és állandóan kering a testemben. Erősödöm napról napra. Egészen másképp hat ez, mint amikor reggelenként a segédorvos egy kicsit megvillanyoz. Attól ugyan meg lehetnének. Ez gyógyít percről percre.

– Mi a kisasszony neve?

– A neve... a neve... nem tudom. Sohase mondta. Pedig kérdeztem már pár-szor.

Fülöp várt, és az órát figyelte. Azután mosolyogva szólt:

– Most is azt mondja, hogy ezt ne kérdezzem, elégedjem meg azzal, hogy szeret engemet... Ilyen szeretetről fogalmam se volt eddig, barátom. Állandóan érzem, és boldog vagyok vele. Nézz ki az ablakon, oda fel a háztetőre. Látod azokat a szép nagy madarakat a villámhárítón? Azokat is ő küldte ide. Ha unatko-

zom, nézhetem őket, amint repülnek, kergetőznek. Szórakozhatom. És velük is üzeneteket küld.

Kinézttem. A madarak közönséges fekete varjak voltak.

– Milyen színű ezeknek a madaraknak a tolla, nem látom jól? – kérdeztem Fülöpöt.

– Ragyogó kék és zöld, és némelyiknek aranyszínű tollai is vannak.

– Jó – mondtam – szóval te, Fülöp, egy boldog ember vagy. Az ügyed jó kezében van letéve, és halad egyenesen előre.

3.

Elbúcsúztam tőle. Lehaladva a lépcsőkön, találkoztam a segédorvossal.

– Bámulatos – mondotta –, a betegünknel ez az újonnan fellépett téves eszme, amelyet illúziók és hallucinációk támogatnak. Szép bizonyítéka annak, hogy ha a butulás egyéb tünetek fokozatos fejlődése mellett nem mutat hajlamot az előrehaladásra, akkor az épebb psyche mégiscsak mindenképpen megvédi magát a kellemetlen, elviselhetetlen és rettenetes benyomások elől, amit a hozzátartozó test feltartóztathatatlan pusztulásának látása egy-egy világos pillanatban nyújt. Ez néha nem megy simán. Akadnak betegek, akik napokig sírnak, és látni rajtuk, hogy tisztán ismerik sorsukat és állapotukat, de azután megjelenik, mintegy automatikusan, a mentőeszme, egy badar és téves gondolkör alakjában. A beteg pár nap alatt királyrá, császárrá, Napóleonná, dúsgazdag emberré, atlétává teszi meg magát, és e mentőgondolat mellett – amely megadja neki az életnek a lehetőségét – makacsul kitart. Betegünk egy ideális leányalakot kreált magának, akinek az óra ketyegésében hangját hallja, s aki mindenféle kellemes és szép dolgot mond neki, főleg pedig a gyógyulást hangsúlyozza. Vonzalmában minden szexuális motívum hiányzik.

– Igen – mondtam – tudom, tudom, igen!

Kissé bántott a fehérkabátos fiatalember elbizakodott hangja és öntelt mondatyszerkesztése, és sietve elbúcsúztam tőle.

Tehát – szőttem tovább a gondolatot magamban – tehát nemcsak én és a főorvos tudjuk a Fülöp titkát, hanem a segédorvos is, akinek a főorvos elmondotta. A segédorvos el fogja mesélni a titkot Fülöp feleségének. És Fülöp felesége többé nem fog habozni – amint eddig habozott, hogy Fülöpöt a segédorvossal megcsalja.

Es Fülöp feleségének igaza van – vontam le a végkövetkeztetést könnyörtelemül.

RÉGI LEVÉL

Vészi Margit asszonynak

Kedves bátyám uram!

Kelt levelem Visegrádon, 1330. április 21-én, Kedden. Kívánom, hogy ez a pár sor írásom a legjobb egészségben találjon valamennyieteket. Ámbátor legutóbbi levelemre még választ nem kaptam, sietve írok, mert hallom, holnap reggel indul Budára a kengyelfutó.

Ezt pedig azért teszem, mert rettentő dolgok estek itt a palotában tegnapelőtt, azaz húsvétvasárnap után való vasárnapon.

E napon délben ugyanis a Király úr, nemkülönben a Királyasszony és gyermekeik, Lajos és Endre hercegek benn étkeztek a kicsiny ebédlőben. (Engem felszolgálásra rendelt ki az asztalnokmester.) Alig hozzuk a második fogást, hát az ajtó előtt nagyot kiált ám Balázs Farkas fia, és ahogy odanézünk, Zách Felicián zászlós úr ront be az ajtón. Jól ismered őt, bátyám, Csák Máténak volt a nádora, és mióta urunkhoz, Róbert Károlyhoz szegődött, elég bajt okozott mindenkori. Mondom, beront nagy kiáltással; hüvely nélküli egyenes kard a kezében, és borzasztó káromkodásokkal a Királyasszonyra rohan, és feléje vág a karddal. Rettentő erős ember hírében állott ez a Zách úr, hát mindenki igen megrémült. Nálam nem volt a szabályám, mert fől szolgálásnál azt levetjük, de a hercegecskék nevelői, Gyulafi és Miklós hamarosan kihúzott kardokkal nekitámadtak. Zách úr maga irtózatossá várt rájuk, úgy, hogy Gyulafinak behasította a fejét, ki ott mindjárt meg is halt. (Tegnap temették.) Miklós pedig a nyakán kapott egy mély sebet, melynek következtében ő is kiszenvedett. (Temetése holnap délelőtt lesz.) Képzeltetni a nagy ijedelmet; a hercegecskék sírtak, és a Királyasszony sikoltózott. A szomszéd szobából berohant Cselényi úr, a testőrök parancsnoka; ő szúrta le hátulról Zách urat igen hirtelen. Hát akkor derült csak ki, hogy a Királyasszony keze erősen vérzik. Zách úr kardja elérte az ujjait, s közülük kettőt elvágott. Orvosokat híttak persze mindjárt, és Cornelius mester, akit a leg tudósabbnak és legtapasztaltabbnak mondanak mindenfelé, úgy ítélte, hogy a Királyasszony két ujját le kell vágni. A többi orvos ugyanezt mondotta. A Király igen sápadt volt, és saját fülemmel hallottam, amikor Cselényi úrnak kiadta a parancsot, hogy Zách úr vejét, a leányát és a fiait lófarkon végezzék ki. És az egész rokonságot negyedézig irtsák ki, azontúl pedig börtönözzék be.

Ugy mondják, hogy Kázmér herceg úr, a Királyasszony öccse volt az oka mindennek. A királyasszony mégse haraguszik reá, mert nagyon szereti őtet. Őt nem ismered, bátyám; aranyos szőke haja van és gyöngye, finom leányos arca. Beszéli, hogy Klárát becstelenségre ő taszította volna, és ezt akarta megbosszulni Felicián úr. Én ritkán láttam őket együtt, noha egyenként sűrűn láttam itt a palotában mindkettőjüket. Klára a hercegecskék körül volt. Őket mosdatta reggel, fésülte és öltöztette, Kázmér úr későn kelt, mert Cornelius mester úgy hagyta meg. Tudom, hogy a Királyasszony naponta hosszasan kérdezősködött Kázmér

úr állapotáról, és örködött, hogy az orvos rendeletei megtartassanak. Mindezt azért tette, mert – mint mondják – a herceg sorvadásban szenved. Ámbár, aki az ő ritka szép arcát látja, korántsem gondolna ilyet. Velem, ha olykor szóba ereszkedett, mindannyiszor igen kedves és szeretetreméltó volt. Csendes hangon beszélt mindenkivel és különösen lányokkal igen zavartan, mint ez a szűz fiúknál lenni szokott. Nem hiszem, hogy Zách Klára becstelenségét gonoszul okozta volna. Klára, akit legszebbnek tartottak az udvari kisasszonyok között, magasabb volt. És sokkal erősebb is lehetett a hercegnél. (Őt láthattad, bátyám, gyakorta.) Csodálatos szépségű leány volt, termete és finomsága mindenkinek föltűnt. Kár, hogy túlságosan vad természet szorult belé, akár az apjába. Én magam többször próbálkoztam vele hosszabb ideig beszélni, de nem sikerült, jöllehet sok időt áldoztam reá, hogy alkalmat találjak. Azt mondják itt némelyek – igen titokban –, hogy a Királyasszony kerítette meg őt az öccse számára. Én ezt azért nem hiszem, mert a Királyasszony sohase volt túlságosan bizalmas Klarához, hiszen az apja, Felicián úr, annyi bosszúságot okozott Királyunknak, amint ezt te is jól tudod.

Azt gondolom, hogy Klára igen nagyon szerette a herceget. Valóban a többi leányok is, ha Kázmér úr atlaszselyem nadrágjában és kék bársony zekéjében szemlesütve elment mellettök, mindannyian gyönyörködve néztek finom arcára, piros szájára és selymes hullámú aranyoszőke hajára. Mindannyian kívánhatták őt, és bizonyára szívesen megcsókolták volna százszor is.

Úgy kellett lenni, hogy Zách úr leánya maga adta oda magát a hercegnek.

Ennek a leánynak sokszor csodáltam a természetét és tökéletes szépségű arcát. Tudtam, hogy mint a többi udvari leányok, nagyon buzgó az imádságban és a hetenként való szent áldozásban. És mégis volt egy okom, ami miatt arra gondoltam, de többször is, hogy idővel szégyenbe fog kerülni. Ő ugyanis két farkocsba szokta fonnai a haját, és ahogy hátul a nyakánál elválasztotta, sok látszott a mezeten, fehér bőrből, ahol már csak gyenge pihék maradtak meg a hajból. Ez a hely olyan szokatlanul ingerlő volt, és annyira különbözött minden más leányokétól (pedig az udvari leányok legnagyobb része ugyanígy fésülködik), hogy a Király rajta feledé a szemét; nemkülönben Franciscus atya, az udvari gyóntató.

Azóta már a fejével együtt levágták a nyakának ezt a részét is, és ha jól hallottam, a budai kapura akasztották ki.

Tegnap reggel szaggatták őt szerte lovakkal. Vincze Farkas fia, József ottan volt, amikor a leányt paripára kötözték. De én nem bírtam meghallgatni, hogy elmondja, amiket látott, mert keserves sírásra fakadtam, és kifutottam. Tegnap este, együtt ittunk vele késő éjfél utánig, hogy elfeledjük mindketten a Zách leány szörnyű halálát. (Cselényi úr most egész napon a Záchokat fogdossa össze, és ma is nyolc kivégzés volt a sáncokban. Emiatt este nem is igen mertünk kijárni a palotából, mert féltő, hogy boldogtalan lelkekkel találkozunk.)

Szándékom különben a palotából a seregbe kéredzkedni (jöllehet itten nagyon jó dolgom van), mert a palotai szolgálat nem jár elég mozgással, és minthogy csak a fáradtság okozhatja az álmod – ha különben az ember gondolatai bosszan-

tóak és nyugtalanok –, attól tartok, sűrűn fogok álmodni Zách úr leányával, mint-hogy ő tetszett nekem legjobban az összes leányok közül.

Meg azután Kázmér herceg urat se jó ám látni. Egyszer láttam csupán azóta. Sápadt volt, mint a mész, és szomorú, mint a halál. Most ágyban fekszik nap-hosszat. Cornelius mester és a Királyasszony vannak mellette éjjel-nappal, ezen-kívül egy olasz orvos, bizonyos Benedetti nevű, aki csak ma érkezett meg, egyenesen Nápolyból. Azt állítják róla, hogy a sorvadást is tudja gyógyítani.

+++ Isten legyen irgalmas mindannyiunknak. +++

Kedves bátyám levelét a jövő heti visegrádi postával várom. Talán a sógoraszszonykának nem jó lesz mindezeket elmondani, minthogy jó reménységben van.

ÓPIUM

Egy idegorvos levelesládájából

Sassy Attilának

A fölébredés – igaz – elviselhetetlen szenvedéseket okoz. És a szenvedések soká tartanak. A világosság reggel harsogó akkordokban dübörög végig az utcákon. És az ablakok tejüvegje meg a színes függönyök nem védenek ellene, mert bántó, recsegő, ritmusos lármájával áthatol mindenben, és követelően hí. Menni kell. Rossz arcú és alacsony emberi lények közé, akik azt hiszik, hogy e nemtelen és kegyetlen muzsika az Élet törvénye, s amit ők élnek, az maga az élés.

Ők elevenen kiugranak az ágyukból, amelyben álomtalan ostoba alvással aludtak. Frissen megmosdanak, és dícsérik a hideg vizet, amely pedig fájdalomokat okoz. Izmaikkal és eszükkel munkához látnak, amelynek fáradsága csak szégyent kelt a szívben. Abban a szívben, amelynek nem kellene többé a nyomorúságos apró kellemességek, csak egy: a komoly, szomorú gyönyör! A verekedésből győztesen kerülni ki, véres fáradtság után megpihenni: mindez nem gyönyörűség, csak a fájdalom megszűnése. Akik a fájdalmakat érzéketlen türelemmel viselik, azoknak ez elég, és sok is. Ők gonoszak, de haragudni nem szabad rájuk. Jóllehet miattuk van úgy, hogy az életet nem lehet berendezni tisztán az ős, szent gyönyör számára, ami pedig az élés egyetlen célja.

Igaz, hogy kell fizetni érte; a világosság, amely reggelenként könyörtelen ismétlődéssel megérkezik, behajtja a díjat. A szív ernyedten dobog, a szempilla alig bírja a fénysugarak súlyát, és a bőr irtózik a széltől. Az izmok kellenként és tétovázva végzik munkájukat. A kiáltásokra összerázkódik a test, és a nyakszirt táján tompa fájdalmak bujdosnak a koponyában. És emiatt nem lehet nevetni az ostobák apró dolgai fölött, amelyek annyi kiabálással, gonddal és fáradással járnak. Hiszen a gondoktól, az erős hangoktól és az egyhangú, unalmas, parancsoló ritmusoktól a világosság miatt nem lehet menekülni. És beszélni csak szavakkal lehet, amelyek úgyszólván semmiféle kapcsolatban nincsenek az agy fogalmaival.

Több hasonló dolog is jelentkezik a nap sorvasztó világosságánál.

Az arcunk a tükörben merev, idomtalan színfoltokban jelenik meg, amelyeknek nyilvánvalóan semmi köze hozzánk. Vonatok érkeznek a pályaházakban, az utcákon emberek, kocsik, lovak sietnek, mindez csodálatos, szenvedést okozó, de egyszersmind érthetetlen és furcsa, úgyhogy azt a meggyőződést kelti föl, hogy a dolgoknak ebben a formájában nincs semmi oka és célja. El kell tehát menekülni valahová, ahol azok egyszerűekké és könnyen megfejthetőkké válnak.

A gyönyör eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva, langyos hullámokon emel bennünket a lét magasságaiba.

Pillanatokig időzni itt és remegni, hogy percek múlva végképp visszaessünk oda, ahonnan elindultunk – valóban nyomorúság. Pedig legtöbbször megelégsze-

nek ezzel a néhány alamizsna pillanattal. Mit tehetnek. Nincs bátorságuk és erejük, hogy magukra vegyék a nagyszerű, az örökkévalóságba lendítő hosszú gyönyör kockázatát. Pedig a kockázat olcsó, nevetségesen kicsiny. Mert igaz: a gyilkos nappal, a kaján dörömbölő világosság tíz órai nehezen múlnak, de az este és az éjszaka tizennégy órájában a csodálatos, titokzatos és idő nélkül való öröklét egy darabját kapjuk.

Ekkor ismerjük meg az élet mély értelmét, és világosak lesznek előttünk a homályok és sötétségek. A hangok mint finom és üde leányajkak csókolják végig a testünket. A színek és vonalak új, ősi tiszta természetükben rezegnek az agyunkban és a gerincünkben. És most, hogy *nem hasonlítanak többé* azokhoz a színekhez és vonalakhoz, amelyeket a szemeink láttak: megmutatják nekünk a formákban rejlő nagy titkokat. Az a hibás és kezdetleges ismeret, amelyet a látásunkkal, hallásunkkal, a szaglásunkkal, ízlésünkkel és tapintásunkkal szereztünk a létről, most kiegészítődik, kijavítódik. Mert alkalom nyílik megismerni a maga teljességében az életnek ama igazságát, amelyet valamennyien magunkban hordunk, s amely érzéki ítéletek nélküli tökéletes igazság. Szavakban, fogalmakban és ítéletekben éppen annyira kifejezhetlen ez az igazság, mint amennyire megismerhetlen az érzékek útján. Egy kockáról, amelyet csak láttam, de meg nem mértem, nincs jogom mondani, hogy a súlyát ismerem. Éppen így annak, aki csak látott, hallott, szagolt, ízelt és tapintott – nincs joga mondani, hogy élt. A megismerést, az Isten boldogságát csak a gyönyör adja számunkra. De lehet-e beszélni arról, hogy az Isten boldogsága csak egy pillanat? Igen: ő ennyit adott alamizsnaképpen az ostobáknak és gyáváknak. De akik többet érdemelnek – mert többet akarnak –, azoknak megadatik, hogy megrabolják az öröklétet vitéz és nemes kockázattal.

Le kell mondaniok, hogy jól lássanak és jól halljanak. Az érzékeket és a szerveket megrontja a gyönyör rettentő és áldott közvetítője, az ópium. Étvágy és polgári jó fáradtságérzés – ezekről is le kell mondani. A szemek gyakorta könnyeznek, a fül zúg. A tárgyak, az emberek, a betűk elmosódnak. A szavak, a hangok kaotikus zavarban bolyonganak a hallószerv géprészecskéiben.

Állítsátok meg a nyomorult, szegényes kis gépeket!

Csendes szobában, ahol puha szőnyegekben meghal minden zaj, és színes üveg szőra szerte a kicsiny mécs pislá lángját, feküdjetek hanyatt. Hunyjátok le a szemeiteket. És az apró ópiumpipa élvezet oda, ahol azért élünk, hogy éljünk, és semmi másért. Hiszen ez az egyetlen célja a létnek. Hiszen a szűkmarkú isten is csak azért ajándékozott minden nyomorult féregnek egy-egy pillanatot ebből az életből, hogy éljen, folytassa az életet, hogy új életet okozzon. Az új féregnek pedig ismét kijut egy pillanat.

A lét esszenciája olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek évszázadok alatt kapnak – egy órát.

Aki ebbe belenyugszik, az belenyugodott abba, hogy meghaljon, mielőtt megszületett. Aki azonban valójában emberré tudott lenni, és számot vetett magával – mint méltóságához illik –, az raboljon magának mindennap tizennégy órát. Ez a tizennégy óra egyenlő négyszáz generációnak nyolcezer éves életével. De szá-

mítsunk csak ötezret. Egy nap alatt tehát ötezer esztendőt élek. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétmillió évet jelent. Föltéve, hogy az ópiumszívást mint kifejlett erős férfi kezded, és nagy gondot fordítasz testi épséged fönntartására – amelyet legjobb ügyes orvosra bízni – tíz esztendeig élélhetsz. És akkor húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejedet az örök megsemmisülés jeges párnájára.

Aki ezen az áron nem mer és nem akar az öröklétből húszmillió évet – az éljen száz esztendeig, és sokasodjék meg az ő utódaiban.

JOHANNA

Dr. Rajz Sándornak

1.

Johanna csinos nő volt, fiatal és elvált, de... nagy homlokú, kis hajú, nagy kezű és német. Kezdetől fogva neveltük, mulattunk rajta, éppen ez utóbbi tulajdonságai, vagy helyesebben szólva, e tulajdonságok sajátos csoportosítása miatt. Kedves volt, de nevetséges. Nem tudott egy szót szólani, mozdulni, hogy mind a ketten magunkban mosolyogni ne kezdünk volna rá.

A szobát nem tőle vettük ki, hanem Idától, aki titkára, komornája, barátnője és szobalánya volt Johannának. Egy kis szemű, szép termetű, szepesi leány, lenzőke hajjal, de szintén nagy kezekkel, amelyek könyökig, ameddig a blúza látni engedte, egyenletes fényes vörösek voltak. Nem bántuk, foglalót adtunk; a szoba nagy volt és rendes, jó bútorok, jó ágynemű, jó kanapé, villanyvilágítás és fürdőszobahasználat.

– Csak ne volnának ilyen vörös kezei! – sopánkodott Elek, a lakótársam – vagy ha már ilyen vörösek, ne volnának ilyen nagyok.

2.

Johannát ritkán láttuk, de egész nap velünk élt. Reggel, ha fölkeltek, már hallottuk a hangját, amint a szomszéd szobában instruálta Idát a takarításban. Kedves, csengő szopránja volt, affektálva és bécsi kiejtéssel beszélt, s közben sokat kacagott, mint egy kislány.

– Johanna megbosszulja magát a férfinemen – mondta Elek ilyenkor. – Kegyetlen bosszút áll! Hangjával és szemérmetlen vihogásával a másik szobából fölkorbácsolja a fiatal szobaurak fantáziáját. Hadd szenvedjenek. Hadd sóvárogjanak utána!

Mert megállapítottuk, hogy Johanna csalódott nő. Az egész sápadtsága, korai hervadtsága, bágyadt mosolya valami kis tragédiát sejtetett. Valami megcsalást, meghurcolást, becsapást, szégyent, ami miatt otthagya Bécset.

Olyan érzékenyen zongorázott estefelé. Régi Strauss-alcereket, ismeretlen szalonarabokat szedett elő, amelyekben banális futamok és tragikomikus tremolók szerepeltek. Ilyenkor kinyitottuk az ajtónkat, és az előszobán át jól hallottuk a játékát. Néha dúdolt is hozzá. Nagyszerűen mulattunk. Egy alkalommal hempergettünk nevettünkben. Johanna tudniillik a basszusokkal egészen szabadon bánt el, a ritmust pedig saját használatára alakította. Hall az ember az életben temérdek rosszul zongorázó asszonyt, de ilyen karakterisztikus rossz játékot, ilyen egyéni hibázásokat soha. Johanna egyénisége, amelyet még nem ismertünk, csak sejtettünk, tökéletesen benne volt a zongorázásában.

3.

Az első hónapokban hetenként legfőljebb egyszer láttuk. Ilyenkor hatásra dolgozott. Bejött, sima sötétkék reformruhát viselt, kevés csipkedéssel – rövid, banális beszélgetést rendezett. Ida az ajtóban állt mint gardedame. Johanna nem fogadta

el a széket, amellyel megkínáltuk, babrált a boáján, amelyet ilyenkor – Isten tudja, milyen okból – nyaka köré csavart, előrehajolt, mosolygott, nevetett, és hamar kiment.

Elek röviden fejtegette az eseményt.

– Johanna ma bement a szobauraihoz. Rövid négyperces vizitre. Beszért Budapestről, Bécsről, bájos volt, föltette a boáját, föllépett a tisztességes, erkölcsös, jó családból való lakásadónő szerepében. Mosolygott, kacagott, hódított, affektált, fölizgatta a férfiakat, azután megfordult, és a komornája társaságában elhagyta a szobát. Csak édes arcának emléke és bájos hangjának csengése maradt utána.

Megállapítottuk újra és újra, hogy Johanna sajtáságos viselkedése mögött valami tragédia rejlik, de Idától nem lehetett semmit kitudni.

Elek – híven sajtáságos elveihez, amelyeknek gyökerét a természet ama ritka bőkezűségében kellett keresni, amellyel e fiút, nem méltatlanul, elárasztotta – szabad idejének egy bizonyos részét Idának szentelte. Eredménytelenül. A leány kegyeit rohammal bevenni nem sikerült. Elek nem vesztette el a türelmét – amit minden hasonló esetben őszintén bámultam nála – hanem új taktikát kezdett. Szóbeli udvarlásra tért át. Órákig elbeszélgetett Idával. Mikor emiatt megróttam, kijelentette, hogy a német nyelvben gyakorolja magát, és hogy nincsen igazam, amikor a nőknél – „ilyen” szempontokból – a társadalmi differenciákat emlegetem.

– Csodálkozhatasz – mondotta Elek –, de kimondom, hogy soha még rangombeli nő nem volt képes lekötni az érdeklődésemet. Mindig az alacsonyabb sorban lévők foglalkoztattak.

Kinevettem Eleket, mert szép és kedves fiú lévén, nagy sikereket szalasztott el e minőségi jellegű kisigényűsége révén.

4.

Szóval Idától nem tudtunk meg semmit. Meg kellett várni, míg Johanna nyilatkozik, várni kellett egy novemberi esős vasárnap délutánig. Egyedül voltam, s esteledett már. Éppen fölálltam, hogy fölcसारjam a villamos lámpát. Kopogás, és Johanna lebbent be.

Panaszkodott, hogy milyen unalmas a vasárnap délután, és hogy nem tud mit csinálni, és hogy Bécsben egészen másképp telt az idő.

– Ach Wien! – sóhajtott többször.

Azután rátért a házasságának történetére. Jól sejtettük. Férje megcsalta, beteggé tette, operálták, elváltak. Nem okolhatta a szüleit. Azok utánajártak, kérdezősködtek, és a vőlegényről a legjobb információkat kapták. Húszéves korában már elvált asszony volt. A válás után Pestre jött, egy barátnője hívta, de a barátnővel összevesztek, és vissza akar menni Ausztriába vagy Svájcba, talán Bonnba. Penziót fog nyitni. Idát magával viszi. Ebből meg lehet élni tisztességesen, és a rang, a szerep, amelyet egy penzió tulajdonosnője betölt, szintén megfelel neki.

Mindezt igen hosszan, romantikus részletességgel fejtegette Johanna. Sóhajtozott, az ablakhoz állt, kibámult az utcára – ahol már égtek a lámpák –, azt hiszem, könnyezett is. Azután elmondta, mennyire egyedül van, hogyan unatkozik, milyen idegen neki mindenki, mennyire utálja a házmesternét, nincsen semmi, semmi mulatság stb.

Szántam Johannát. Egy szomorú – bár nem tragikus – női sors tárult ki előttem, amelyben azonban folyton ott kísértett a nevetséges elem.

– Unatkozol! – szóltam magamban Johannához. – Hát akkor miért kártyázol egész délután Idával. Megcsalt a férjed? Miért nem udvaroltatsz magadnak a szobauraiddal, akár Elekkel, akár a két szomszédoddal, magamról nem szólva, mert a nagy kezű nőket nem állhatom. És miért akarsz éppen penziósné lenni, Johanna – folytattam –, amikor a pénzedet jövedelmezőbb vállalkozásba is fektetheted! Miért vagy elégedetlen, Johanna, mikor az élet szenvedés. És miért adod a vidámat máskor, és miért kacagsz nagyokat, amikor az életed el van rontva, el van fuserálva!

Ezeket gondoltam, de nem ezeket mondtam. Vigasztaltam Johannát, kérdezősködtem a penzió terveiről. Ennek azután megörült, és elmondta, hogy a penzió hány szobából lesz, hogyan fogja berendezni, milyen lesz a társalgó, és mi csoda szép kis egyfogatút fog tartani a vendégek használatára.

Egy óránál hosszabb ideig maradt a szobában Johanna.

Elekkel vacsoránál találkoztam a vendéglőben. Amikor elmondtam neki Johanna látogatását, és nagyjában mindazt, amiről beszéltünk, kijelentette, hogy Johanna szerelmes belém, és gratulált.

– Beléd szeretett – magyarázta. – Végre talált egy férfit, akiről érzi, hogy nem fogja becsapni, otthagyni, kijátszani és megalázni. Érzi benned a karaktert, bízik benned.

Tiltakoztam a föltevés ellen, nem tartottam hízelgőnek magamra nézve, hogy egy nő ennyire bízik bennem.

5.

Elek egy délután kijelentette, hogy bemegyünk Johannához.

– Nem hagyhatom – mondotta –, hogy ez a vánnyadt nő nyomorával rejtőzködjék előlem. Fölkeresem az odújában, megszurkálom a sovány, sárga lapockáit, benézek a fehérneműs szekrényeibe, a szennyesládájába, a titkaiba.

Hiába igyekeztem lebeszélni Eleket a látogatásról.

– Nem dobhat ki – válaszolta csaknem dühösen. – Ha beüzennék előbb, akkor kifogást mondana, bezárkózna, és tisztára húzatná a vánkosokat –, de így nem tehet semmit. Rajta fogom érni a magányán, a szerencsétlenségén.

Bekopogtattunk. Johanna nem volt otthon. Elek megrugdosta dühében a zárt ajtót.

A következő napokon a fiú minden mesterkedései, hogy Johannát meglátogassa, s a „helyszínen” megnézzük, sikertelenek maradtak. Nem volt otthon, vagy lenn volt a mosókonyhában, vagy ruhát próbált, vagy vendégei voltak. A vendégek különösen felbosszantották Eleket.

– Nyelvmosternők, nyűtt, szőke, érdes arcú hölgyek, német lateinerpofák! – dühösködött. – Honnan szedi össze őket!...

Teljesen értettem a bosszankodását. Professzionátus nőhódító létére nem tudta elviselni, hogy egy nőhöz, aki a közvetlen közelében él, hozzá ne nyúljon. Hozzájárult ehhez, hogy Idánál sem boldogult. Egy heves ostrom után a leány kijelentette, hogy: nem.

– Tudja meg a nagyságos úr, hogy ő csak egyszer, hat év előtt. És soha többet. Tapasztalatlan lány volt. Egy férfi házasságot ígért neki. Hagyja őt békével a nagyságos úr, ő úgyse...

– Ekkor már nem ellenkezett a lány – magyarázta Elek. – Ekkor már csak azt akarta, a saját megnyugtatóására, hogy én kijelentsem, hogy nem, nem, én nem fogom rögtön otthagyni. Ezt várta, de hiába, mert én olyan mély szánalmat éreztem iránta – láttam az ijedt, kissé kitüzesedett madárszeméit –, hogy elmúlt minden étvágyam. Eszembe jutott egy parasztyerek, aki egy tyúkot bottal terelt, de jókat ráhúzott, érted. Ez jutott eszembe. Éppen ilyen fonák dolog lett volna... mint madarat bottal verni. Nem bántottam Idát.

Elek nagy léptekkel járkált a szobában föl és alá:

– Két szerencsétlen, tépett, kihasznált tyúk! – mondotta szónokiasan, megálapításszerűen.

6.

A karácsonyi vakációról visszaérkezve Johannát nem találtuk otthon. Ida elmondta, hogy úrnője Bécsbe utazott rokonait és szüleit meglátogatni. Újév után való napra ígérte hazaérkezését, de nem jött és nem is írt. A lány panaszkodott, hogy fél a lakásban egyedül aludni. A szomszédaink, a Paál fiúk tudniillik szintén nem érkeztek még vissza. Eleinte nem bántuk, azután hiányzott nekünk Johanna; nem volt mivel mulatni. Elek kárpótlásul esténként, amikor eloltottuk a lámpát, mesélt róla. Lefestette a Bécsbe való érkezését. Utánozta Johanna kiáltását, amikor anyja nyakába borul:

– Ach! Liebe Mama!

Utánozta és rekonstruálta a nagyzó csevegését, amelyben poénképpen olyan gyakran szerepelt:

– Nicht wahr, Herr Doktor?

Január tizedike felé jött egy kártya Idának címezve, hogy holnap vonatra ül. De tizenötödikén még mindig nem érkezett meg Johanna. Nem tudtuk elgondolni késedelmének okát. Ida kisírt szemekkel és tanácstalan ábrázattal jött be hozzánk, mintegy koldulva a társaságunkért, illetőleg Elek pár udvarias szaváért.

Tizenhetedikén mégis megérkezett. Mikor este hazamentünk, már láttuk az előszobában; föl volt akasztva a bársonnyal bélelt parfümös télikabátja, boája, kalapja. Elek extatikus pózt vágott, és mint gyakran tenni szokta, letérdelt, megszagolgatta a kabátot, a boát, és mímelte, mintha csókolgatná a drága nő ruhadarbjait. Föllélegeztünk, jobb kedvünk lett. Elek a következő enunciaciót tette:

– Johanna, a bájos penziósné, hazaérkezett a karácsonyi ünnepekről – weinachtliche Ferienreise –, és holnap inspiciálni fogja a szobákat, esetleg nagytakarítást rendel el! Jól tudja, hogy a szobaurai, akik szerelmesek belé, már epedve várják, ő azonban ma mégse fog mutatkozni. Bevonul budoárjába, lefekszik, kipiheni az út fáradságait, és elmereng a császárvárosban szerzett feledhetetlen emlékeken!

Johanna azonban másnap se mutatkozott. Harmadnap se. Ágyban feküdt, beteg volt. Ida elmondta, hogy orvos is járt nála. Elek nyavalyásnak nevezte Johannát, mert a válás fájdalmai és az utazás ennyire letörték, továbbá kacérságnak

minősítette, hogy nem tőlem – a házban lakó medikustól – kér tanácsot, hanem más orvost hozat.

– Kacérkodás veled – ismételte. – Föl akar bosszantani, hogy még jobban imádd, mint eddig. Mit képzelsz egy kis penészes nő, ha véletlenül csinos a szeme! Hogy nagy a homloka és ráncos, hogy óriásiak a kezei, hogy hosszú a dereka, hogy kicsi a haja, ez mind semmi. Erről mind megfeledeznek!

7.

Körülbelül visszaérkezése után egy héttel láttuk viszont Johannát. Nagyon le volt soványodva, szájalmas volt. Mosolygott, erőltetve és sokat nevetett, azt mondta, hogy remekül mulatott Bécsben, hogy nem sokáig marad Budapesten, más levegő az... Amikor a hogylétéről kérdezősködtünk, azt mondta, hogy az úton megfázott, és ezért kellett feküdnie.

– Hazugság – mondta Elek később. – Beleszeretett egy bécsi főhadnagyba, akivel egyszer találkozott valami sörtérsaságban; ennek a betege. A vágytól és fájdalomtól most is alig tud a lábán állni, ezért maradt az ágyban!...

Annyira mulattam ezen a föltevésen, hogy meg sem kíséreltem bizonygatni Eleknek, hogy mennyire valószínűtlen, amit mond.

A következő hetekben Johannát ritkán láttuk, a hangja se csendült föl a szomszéd szobákban. Elszakadt tőlünk, nem törődött velünk, nem ambicionált többé bennünket.

– Mit csinálhat ez a nő? Leveleket ír naphosszat a vackában? Vagy ábrándozik? Vagy a felhőket nézi? – kiáltotta Elek.

Csak estefelé zongorázott. Egy zongoradarabot nyaggatott untalan. Szűkös repertoárjában ismeretlen szám volt ez eddig. Egy komikusan triviális induló, a legelvetemültebb katonakarmester-stílusban tartva.

– Das Lieblingstück des Oberleutnants! – jelentette ki Elek. – Johanna most tanulja, és végképp meg fogja hódítani véle a szép vörösbajuszú főhadnagyot.

8.

És két hét múlva megérkezett a főhadnagy. Nem láttuk, csak a hangját hallottuk. Egy erősen bécsies kiejtésű, sörízű hang beszélt benn a szobában. Elek a menetrendből kikereste a bécsi vonatok érkezését.

– Háromnegyed óra előtt érkezett a bécsi gyors! – kiáltotta diadalmasan. – Der Leutnant ist hier. A nagy levelezés gyümölcse megért. A tiszt eljött, hogy kis barátnőjét meglátogassa. Egy szájalomlátogatást tesz. Tartozik ezzel a foglalkozásának, és hízeleg neki Johanna rajongása... Ach mein Einziger! suttojja Johanna, és lezárja szemeit.

A fiúnak ördöge volt. Fél hatkor estefelé, délutáni álmomból zavart föl:

– Nézd csak – mondotta –, nézd csak, siess!

Az ablakhoz támolyogtam. A ház előtt csukott hintó indult el. Kék katonazubonyt láttam az ablakban.

– Ez katona! – szóltam. – De hol van Johanna?

– Benn ül, most szállt be.

Nem hittem. A hintó elrobogott. Elek soká fogadkozott, de becsületszavát nem merte adni.

Este Johanna, szokatlan időben, fél tízkor kezdett zongorázni. Eljátszotta „A szűz imája”-t, azután rátért az indulóra.

– Festmarsch des Deutscheisterregiment! – mondta Elek.

Háromszor hallottuk, rövid pauzák után, a zenedarabot.

– A főhadnagy nem tud betelni barátnője briliáns zongorajátékával – konferálta Elek. – Addig is, hogy Ida a teát zavartalanul ne szervírozhasa a szerelmeseknek, becsöngetem.

Csöngetett.

– Geben sie über dem Herrn Oberleutnant meine beste Grösse! – mondta ünnepélyesen.

Ida ijedt arcot vágott, azt kérdezte, hogy miféle főhadnagy... és a többi, de Elek nem hallgatta.

– Elmehet! – kiáltotta. – Elmehet!

Egészen izgatott volt.

– Engem nem csapsz be, Johanna – mondta. – Tudom, hogy a főhadnagy nálad fog aludni. Tudom, hogy meg fogod járni, tudom, hogy a főhadnagyot többet nem látod. Tudom, hogy sírni fogsz, és hamar rájössz, hogy jobb lett volna az egyszerű magyar szobaurak mellett maradni!

Eleknek azonban a legnagyobb fáradozása mellett se sikerült a főhadnagyot – még csak nyomokban sem kimutatni. Hiába ment ki a folyosóra, hiába nézett át Johanna szobájába, a spaletták be voltak csukva, nem lehetett még árnyékot se látni.

9.

Két hét múlva egy reggel igen korán ébredtem. Nem tudtam elaludni, és kikönyökölve az ablakba, néztem az ébredő utcát, a Nagykörút márciusi hajnalának színeit. Váratlanul a kapunk előtt egy kocsit pillantottam meg és Idát, amint koffert rakott föl a bakra. Johanna jól bebugyolálva, éppen az ülésen helyezkedett el. Fölkeltettem Eleket, aki roppant botránkozott.

– Hallatlan e nő elvetemültsége – mondotta –, elutazik, és dobálja a pénzt, csak hogy láthassa a leutnantot. És mindezt titokban. A hátsó lépcsőn viszik le a pakkját, és fogadok veled, hogy Ida nem fogja megmondani.

Valóban, a lány csak hosszas faggatások után vallotta be, hogy úrnője Bécsbe utazott.

– Csak pár napra és üzleti dologban – ismételte bután.

– Szép kis üzlet – dohogott Elek. – Engem be nem csap. Szerelem! És arra Johanna már egyszer ráfizetett. Rá kell neki fizetni még egyszer. Nem tehetek róla, ha egyszer valakinek az a sorsa, hogy ráfizessen a szerelemre, hát akkor nem lehet rajta segíteni! Nagyon sajnálom!

10.

Johanna most négy hétig maradt el. Idát annyira elkeserítette a tény, hogy föladta eddigi ellenállását, és egy napfényes délelőtt meghódolt Eleknek.

– Most már látom – mondta a fiú ebédnél –, hogy ez a kis penész Johanna volt az oka az eddigi kudarcomnak. Ő biztatta, buzdította Idát az ellenállásra, ő bujtogatta. Hosszas távolmaradása azonban meggyöngyöztette a bajtársnő ellenállását,

egész erkölcsi pozícióját, és ily módon sikerült váratlanul a mai roham. Most már csak arra vagyok kíváncsi, mit csinál ő Bécsben. Nem fog jól járni ez a nő sem, és fogadok veled akármibe, hogy a főhadnagy azóta a privátdinerjével dobatta ki a lakásából.

11.

Ugyanaznap éjjel kisírt szemekkel keltett föl bennünket Ida.

– Az istenért, tessék jönni, a nagysága!...

Csak kabátot kaptunk magunkra, és mezítláb rohantunk be Johanna szobájába. Ott feküdt az ágyon, kifordult szemekkel, pihegve, sápadtan, félig kinyílt szájjal, haldokolva. Nem volt már pulzusa, és a teste élettelen. Az éjjeliszekrényen egy üres, kis barna üveg magyarázta, hogy öngyilkosság történt, éspedig méreggel. Egyet sóhajtott Johanna, azután vége volt. Lehajoltam, a szíve nem vert. Vonásai megmerevedtek. Kényszeredetten mosolygott. – Tizenegykor jött meg, teát ivott, lefeküdt, és egy levelet adott, hogy adjam föl – mondotta Ida zokogva.

– Mutassa – kiáltott Elek –, hozza ide, azt a rendőrségnek kell majd átadni.

Ida behozta a levelet. A címzés ez volt:

„Herrn Oberleutnant Kurt Bauer, Wien.”

– Ez az! – mondta Elek csendesen. – Szegény Johanna, a privátdiner dobta ki!...

Nem tagadhattuk meg magunktól, hogy körül ne nézzünk a lakásban. A hálószoba kissé szűk volt, de rézágy és igen finom ágynemű. A tükörasztalon sok tégely és régi, poros dugójú orvosságos üvegek. Rajtuk egy kopott, rongyos füzet – *Das Geheimnis jung und schön zu sein* (valami szépítőszergyár reklámkiadványa) illusztrálta a tégelyek és üvegcsék rendeltetését. A másik szoba volt a szalon és az ebédlő. A zongorán nyitva a kotta. Megnéztük. Az induló, amelyet annyit hallottunk, Alfréd Czibulka alkotása volt, és a címe: „Erwachung des Löwen”. A címlapon egy óriási oroszlánfej. A nevetés ingere miatt, amely mindkettőnkön erőt készült venni, sietve elhagytuk a szobát. – *Erwachung des Löwen und der Tod der Katze* – mondta Elek, de nagyon meg volt hatva.

Majdnem sírt.

JÓZSIKA

Dadámnak, Évának

Abban az időben így éltem.

1.

Reggel, amikor kinyitottam a szemeimet, fölálltam az ágyamban, és kibámultam a zöld korlátháló fölött rendszeren még nagymama nem kelt föl. A szomszéd szobában, a hálósobájában a tükörsztalon erőlködve, hetvenkedve pislogott az olajmécses, mintha meg akarta volna akadályozni, hogy reggel legyen. A becsukott ablaktáblák rései azonban már ki vannak töltve ezüstös-aranyos fénnel, innen lehet tudni, hogy a mécs hiába erőlködik.

Ilyenkor halkan szólítani szoktam a nagymamát, mert újra elaludni sohase tudok. Nagymama csenget a dadának, a dada bejön, kiemel az ágyamból, megcsókol, megkérdezi, hogy aludtam, és kivisz a világosságra. Mindig sokat gyönyörködtem ebben az érzésben – amint a hirtelen reggeli fény megcsiklandozott, és a tisztára szellőzött, kitakarított ebédlő kanapéján jó dadám munkába vette toalettemet.

Eközben kibámultam az ablakon. Künn – erre emlékszem legszívesebben – havasak voltak a háztetők, és fehéren ragyogtak a reggeli napfényben. Szánkák csilingelése hallatszott. Megkértem ilyenkor dadámat, hogy sietve vigyen az ablakhoz, mert látni óhajtottam ezeket a kedves járműveket. Megtette a kívánságomat. Aztán rámhúzta még a másik cipőt is, és a mosdószobába vezetett. Legmósta a kezemet szappannal, kefével. Azután az arcomat kellett vízbe mártanom, és egy szivaccsal lelocsolta a hátamat. Amennyire vissza tudok emlékezni, mindig felbosszantott e mosdási szisztémának ésszerűtlensége. A víz t.i. már kezeim leöblítése után egy kicsit piszkos lett, és az arcomat mindig valamennyire undorodva dugtam bele, de a dada, bár többször magyaráztam, nem akarta belátni ennek a beléje gyökeresedett szokásnak tarthatatlan voltát. Azután megfésült, és ellenőrizte a fogmosást, amire különben nem volt szükség. A szájvíz illatát szerettem, és ha szőke, selymes hajamban végigsiklott a fésű, ez mindig kellemesen hatott reám. Közben rám adta fodorgalléros fehér ingemet (sose tudtam megszokni a fodrait, különösen a csuklómat bántották a kézelők) és a sötétkék bársonyruhát gyöngyházgombokkal.

Szép ruha volt, és megboldogult nagyapámra mindig hálásan gondolok, valahányszor eszembe jut, mert ő vette. Örültem neki, pompásnak, megkülönböztetően úriasnak találtam, de egyszersmind bajt is hozott rám, mert hiúvá tett, és kényszerített, hogy a tükör előtt az illendőnél sokkal több időt töltsék. Megtanított rá, hogy az élet apró dolgaiban, mint amilyen az öltözködés, megbecsüljem a szépet, a művészetet, ami tulajdonképp meddő mulatság, mert időt rabol, és elvonja az elmét és akaratot más, komolyabb, nagyobb, férfiasabb dolgoktól.

Ezután a dada reggelit adott. De most már bejött a nagymama is. Megkóstolta a kávémat, megkeverte, és a kalácsot apró kockákra aprította, nehogy baj legyen

a lenyelésnél. Jó ideig el szoktam kávézgatni, mert a délelőtt nem sok érdekeset ígért.

2.

A nagymama olykor mesélt nekem megboldogult szüleimről, akiket nem ismerem, mert édesanyám a születésemkor halt meg, apám pedig fél évre rá követte. A nagymama nem mondta soha, de egy szakácsné mondta, aki engem nagyon szeretett, hogy öngyilkos lett, nem tudott megvigasztalódni, nem tudott élni az édesanyám nélkül. Annyira szerette. Hát magunkra hagyott bennünket a nagymamával. Szegény apuskám és anyuskám, sohase ismertem őket!...

Reggeli után a nagymama meg szokta csókolni a fejem búbját, azután átküld az ebédlőbe. Ilyenkor már dadámnak a konyhában van dolga, magamnak kell mulatság után néznem. Borzasztó, milyen nagy szoba ez az ebédlő. Nem szeretek benne lenni. De mit tegyek, a szalonban még rosszabb. Ott csupa fekete, régi, öregszagú bútor van. Soha senki se ül rájuk. Legföljebb néha a nagypapa, ha eljön hozzánk. De ő vidéken lakik, és legföljebb két napra jön el. Az édesapám apja ő. Özvegyember. Nagyon szeret engem, de mégse annyira, mint a nagymama. A nagypapának sok unokája van, a nagymamának csak egy: én.

Az ebédlőben leülök a szőnyegre, és a nagy képeskönyveimben lapozok, vagy az arcképalbumokat szedem elő. Benne van a szüleim arcképe sokféle változatban, különböző korokból. Legszebb az édesanyám egyik képe. Krinolinos szoknyában, olyan jókedvűen nevet; egészen kislány. Ott van az apám gyerekkori arcképe is. Magyar nadrágban, csizmában van levéve. Benn vannak az én arcképeim is. Születésem óta minden fél évről. Az egyikén sírásra áll a szám; egy ingben ülök egy óriási karszékben. Egy másikon még szoknyában támaszkodom egy asztallábhöz, és szopom az ujjam. Egy harmadikon karika van a kezemben, és hajtó. Akkor kaptam először nadrágot.

Istenem, elmúltam ötéves, mennyire megváltoztam, hogy elrepült az idő! Szomorú elgondolni! Mi történt velem, valami szép, nagy dolog? Semmi. Még semmi. Semmit sem láttam. Mennyi idő kell még, hogy felnőjek, hogy megismerhessem, hogy miért érdemes élni? Ezt csak a felnőttek tudják, nem lehet kétség, csak ők tudják.

Így gondolkodtam sokszor a félig lefüggönyözött ebédlőben. Nagy csend vett körül. A kis utcában órákon át nem ment kocsi. Nagymama a konyhában üldögélt, és beszélgetett a szomszédasszonyokkal vagy a vincellérel, aki bejött a szőlőből valamiért. Rendesen semmiért. Magával hozta a feleségét, Tecát, és hízelegtek a nagymamának, pletykáltak, kezet csókoltak, és az lett a vége, hogy az éléskamrából Kati kihozta a szilvóriumot, és a vincellérpár kapott belőle egy-egy pohárral. Gaz, alamuszi parasztok voltak, lopták a nagymamát, és kihasználták a jó szívét meg a rövidlátó szemeit. A termés felét a saját zsebükre adták el. Egyszer az egyik szomszédunk, Gerő bácsi kiment szilvaszedés előtt, és megnézte a fákat, azután később kijelentette, hogy a beszállított szilva nincsen fele annak, amit látott.

– Kedves ténsasszony – mondta a nagymamának – ezek lopnak. Kergesse el őket.

A nagymama másnap ezzel fogadta Tecát:

– Azt mondják, Tecám, hogy te lopsz. Meglopsz engem. Ugye, nem igaz, Tecám? Ugye, nem igaz?

Teca nem állhatott ellen, kijelentette, hogy nem igaz.

– Persze, hogy nem igaz, édes ténsasszony. Ki volt az a gyalázatos, aki ilyent mert rám mondani!

Nagymama majdnem kiadta Gerő bácsit, és jó, hogy nem tette, mert Gerő bácsi hatvanéves korára is hűtlen férj volt, és Teca néni nem mulasztotta volna el ezt bosszúból mindenfelé kikiabálni. Nagy szája volt. Különben szerettem Teca nénit.

3.

Mondom, a csend szinte tűrhetlen volt. Számtalanszor nagyon aggódtam és félttem egyedül. Ha valaki el van bújva a szobában, a szalonban, a fekete zongora alatt vagy a szekrényben, valami rossz ember, és rám ront, végem van. Elbánik velem, megöl, összemarcangol.

Borzasztó lenne. Percekig nem mertem ilyenkor mozdulni, nehogy kihívjam magam ellen az ismeretlen félelmes embert, a tolvajt, a gyilkost.

Semmi kétség: ilyen dolgok gyakran megtörténhetnek a világban. Hiszen mi, kisgyermek, annyira gyöngék, gyámoltalanok, félénkek vagyunk, és annyi a veszedelmes, rossz, gonosz, aljas ember. Az utcán mindig találkozhatunk efféle alakokkal. Körülbelül minden negyedik-ötödik férfi félelmes és borzasztó, különösen, ha szakálla van. És a szemekből is lehet látni az elvetemült, sötét gonoszságokat. Miért van annyi rossz ember!?

Különösen egytől félek. Alacsony, vörös szakállas emberke. Zöld szemei vannak. Borzasztóan néz. Ha délben, dadám szoknyájába kapaszkodva végigsétálok az utcán, sokszor találkozom vele. Úgy néz rám mindig, mintha azt mondaná:

– Evvel a kis kölyökkel még lesz számolnivalóm!

És hosszú, barna lebernyegje alatt ökölbe szorítja vörös, csúnya kezeit. Vagy a kését tapogatja talán meg, amellyel gaztetteit végre szokta hajtani. Igen, ez a kés ott van valahol. Mennyi vér tapadhat hozzá! Mindig örülök, ha ilyenkor találkozunk a rendőrrel. Ő a dadámmal szokott beszélgetni. Igen szíves ember, bár szintén félelmes, mert kardja van, és szigorú mindenkihez, de bizonyos, hogy ha ő a közelben van, akkor nem félek a vörös zsványtól. Ilyenkor ez a gazember nem mer rám nézni és közel jönni, hogy gyönyörködjék ijedelmemben, amikor dadám szoknyájába kapaszkodva hirtelen át szoktam fordulni a másik oldalára.

Persze a rendőr bácsi még nem segít az én bajomon, mert nincs mindig velünk, és bizonyos, hogyha a vörös rám tör a szobában, segélykiáltásaimra későn érkezne. El kellene egyszer mondanom a rendőrnek, hogy ki ez a vörös. El kellene azt mondanom, hogy gyerekeket gyilkol, és amikor a vérüket megissza, kárörömmel kacag a pusztulásukon. El kéne mondanom, hogy ez az ember piszkos kis boltjában véres csontokat őriz – mert boltja van, ahol festékeket árul, padlómázakat és ilyenfélét – és a fiókokban a kitépett szíveket és gyermekek agyvelejét rejtegeti.

Sokszor el akartam mondani komolyan és hosszasan, kérni akartam a rendőr bácsit, hogy tegye ártalmatlanná, csukja a börtönbe, akasztassa föl vagy szúrja át a kardjával, de mindig abbamaradt.

– Hátha kinevetne!

Borzasztó, ha az embert kinevetik, játékszernek nézik. Elvégre még nem tanultam semmit, írni, olvasni nem tudok, és nem értem, amit a nagyok beszélgetnek. Nem is érdekel. De azért megérezem, ha valamiben igazam van. Jól megérezem. És erre ők nevetnek; ez elviselhetlen.

Ilyenformán nem panaszkodtam be a vöröst, és állandóan foglalkoztatott a kérdés: mi lesz velem. Sokszor aggódva kémleltem a szalon sötét sarkait, sokszor meg-megnémulva, lesütött szemekkel néztem soká egy képre, mert úgy éreztem, hogyha fölnézek, megjelenik a vörös. Nemegyszer tisztán látni véltem, amint kikecmereg a szoba homályából, és szétálló nagy füleivel, rémes, zöld szemeivel felém jön. Sokszor sikoltottam ilyenkor, és ha a dada bejött, elmondtam, hogy a vörös benn van a másik szobában. Ilyenkor a jó dada bement, kinyitogatta a táblákat, bevezetett a szalonba, és végignézett velem mindent.

– Itt sincs, itt sincs. Ejnye, hát hol van?

Megnéztük mindenütt. Felemeltük a zongoratakarót, és kinyitottuk a szekrényeket. Egyszer kívánságomra még a fiókokat is sorra vizsgáltuk, mert kitelhetett a vöröstől, hogy oda bújlik. Kicsike ő, és valószínűen akkorára össze tudja magát húzni, mint egy Hüvelyk Matyi. Ilyesmit gyakran lehet hallani. Borzasztóak ezek a rablók. Sose tudja az ember, ha kinyitott ajtó mellett elmegy, nem rejtőzik-e mögötte egy közülük. Ők meghúzódnak a fogasok alatt, a ruhák között, és lábukat felhúzzák úgy, hogy semmi se látszik belőlük; vagy becsúsznak az ágy alá, egészen a homályos, sötét sarokba, úgy, hogyha jól megnézi az ember az ágy alját, még akkor sem látja meg a rablót, legfeljebb ijesztő, zöld fényű szemeit, mint amilyen a Huszáré, a kutyánké, amikor a mézsáros ingerli. Nem ismerek ilyenkor Huszár szemeire, kedves, hű, szomorú szemeire; vérben forognak, és a düh zöldes fátyola ereszkedik rájuk. Mondom, legfeljebb a rabló szemeinek a fényét lehet egy pillanatra meglátni az ágy alatt. De ilyenkor nem szeretek sokat tanakodni, hogy csakugyan ott van-e a rabló, hanem egyszerűen kiszaladok a szobából.

4.

Pont tizenkét órákor ebédelni szoktunk. Ketteskén asztalhoz ülünk, és Kati behordja az ételeket. Ez a napnak a legkellemetlenebb szaka. Nagymama igen lassan eszik, mert már csak kevés foga van, de az étvágya kitűnő. Eközben folyton biztat, hogy egyem, mert nyápic, gyenge ember lesz belőlem. Hiába, ezeket az ételeket nem szeretem. Csak kettőt szeretek: a kolbászt és a palacsintát. Ha mindennap ez lenne ebédre is, vacsorára is, uzsonnára is: akkor se unnám meg, de nagymama csak ritkán csináltat. Azt mondja, hogy a kolbász nem étel, és hogy palacsintával nem szabad jóllakni, mert elrontom a gyomromat, és holtom napjáig beteg leszek.

Ebéd közben keveset beszélünk. Nem szeretek a nagymamától semmit se kérdezni; neki unalmas és nehezére esik, hogy nekem magyarázgasson, inkább

hallgatok. De nem szabad fölkelni az asztaltól, míg nincs vége az ebédnek, és ez a legrosszabb. Még azt sem engedi nagymama, hogy partlimat levegyem a nyakamról. Roppant rendszerető asszony. Nem csodálkoznám rajta, ha meghallanám, hogy férjét, a nagyapámat, aki már tíz esztendővel a születésem előtt meghalt, efféle szeszélyeivel kergette a másvilágra. Tulajdonképpen nem haragszom a nagymamára, ő jó asszony, és hogy vannak rossz tulajdonságai is, arról nem tehet.

Ebéd után nagymama beül a szobájába, én a zsámolyára telepszem, vagy a gombolyítógép kerekeivel játszom. Olykor megengedi, hogy kinyissam a kanári ajtaját, vagy még ritkábban, hogy a fiókos szekrényében turkáljak. Ha nyár van, akkor leakasztom a légycsapót az ajtó mögül, és dongókra vadászom. Ez jó multság, és igazán szórakoztató. Az ember leül a zsámolyra, és vár. A legyek hal-kan döngenek a szobában. A nagymama elszunnyad a székében, teljes csend van, csak a legyek zenekara hallatszik. Ekkor valahonnan a konyhából berepül egy dongó. Keresztülsűvít a szobán, vastagon bűg, zörög, trombitál, mintha büszkélkedne:

– Ni, milyen nagyra megnőttem. Hallgassátok csak, milyen vastag csodálatos hangom van: z-z-z-z-z!... És milyen erős, lefőzöm, túlkiabálom az összes szegény kis apró legyeket... én, az óriás.

Igy hetvenkedik a dongó, és szilajul szálldogál mindenfelé. Nekikoppan az ablaknak, fölmászik a keresztfaig, azzal huss... elrepül, körülkarikázza a szobát, megáll a plafonon egy sarokban, de csak egy szempillantásra, mert mindjárt koppan az ablakon. Ingerkedni akar, ez világos. Rászáll a nagymama szemüvegére, azután lemászik az orrára, az állára, végigugrál a csipke vállgallér likacsai között, lebandukol a karján a kezére, az ujjá hegyére, és újra elkezd döngeni szerte. Eszeveszett gyorsasággal repül.

– Hipp-hopp, engem ugyan semmi inci-finci fiúcska légycsapója el nem ér!

Sokszor percekig nem lehet látni, csak a hangját hallja az ember, mely mindig erősödik, vastagodik, dicsekedőbb és bosszantóbb jellegűvé válik. A dongó kétségtelenül hasonlít a fölfuvalkodott, elbizakodott emberekhez.

Ilyen ember a nagymama ügyvédje, a Kovacsics bácsi. Vastag aranyláncot hord, és kellemetlen erős hangon beszél, mintha mindig egész sereg embernek szónokolna. Betölti a szobát a hangja, csoda, hogy el nem repednek tőle a finom kis porcelánfigurák és kristály poharak az üvegszekrényben, és elárulja, hogy a hang gazdája, Kovacsics bácsi gyönyörködik a hangjában, büszkélkedik vele, mintha azt akarná mutatni, hogy minden embert megvet és kevésre becsül, aki-nek legalább olyan erős és szép hangja és olyan vastag aranylánca nincs, mint neki. Ha megtudná, milyen csúnya az aranylánca, éppen az ormótlansága miatt, ha tudná, hogy én őt dongókhöz szoktam hasonlítani, és bár kezécsókolommal köszöntöm, szívből utálom, akárcsak egy utálatos, nagy dongót.

A szegény kis legyeket sohase bántom, csak ezeket a hangos, puffadt dongókat. Érteni kell a dolgot. Eleinte belehevültem, bosszankodtam, szaladgáltam utánuk ide és oda, beleszédültem a jobbra-balra való fejforgatásba, és a dongót csak ritkán sikerült elcsípni. Most azonban már tudom a módját, hogyan kell.

Becsukom az ajtót, és türelmesen várok, míg a dongó letelepszik valahová. Ekkor odamegyek és elkergetem. Ha a plafonra ül, földobom a légycsapót. A dongó zizeg-zuzog, nagy gyorsasággal repdes, a fejemre száll, a fülem körül bosszant... várok. Tudom, hogy el fog fáradni. El is fárad. Egy negyedóra alatt holtra fáradtan mászkál az ablakon. Ekkor odamegyek és rácsapok; a dongó leesik. Fölszedem, és döglötten beteszem a légyfogó üvegbe. Hadd örüljön a nagymama.

Nagymama t.i. azt állítja, hogy az ecetes légyfogó üveg a legjobb. Cukrot tesz alája, és meg van nyugodva, hogy a legyek ellen mindent megtett. Pedig ebbe a légyfogóba mindig csak csupa apró, tapasztalatlan, szánalomra méltó legyecskék hullanak bele, úgy, hogy egy nagy dongó, mint amilyeneket én szoktam belecsempészni, egészen jókedvre hangolja a nagymamát.

– A nagyapád azt mondta, hogy az én légyfogóm rossz, és nem fog legyet. Szeretném megmutatni neki ezeket a kövér dongókat, nem tudom, mit szólna!

5.

Szó, ami szó, nagyapának igaza volt, és nem férhet hozzá kétség, hogy a Kati légyfogó papirosai, amiket a fűszerestől kap ajándékba, sokkal többet érnek, de mégis örülök neki, hogy a nagymama meg van győződve a saját igazságáról. Azt hiszem, hogy az emberek addig élnek, amíg igazuk van, mert amint tévednek a világ és a dolgok megítélésében, lassankint elkedvetlenednek, elszomorodnak, elkopnak és elmennek... meghalnak. Éppen ezért soha olyan valamiről véleményemet nem nyilvánítottam a nagymama előtt, amiben az igazság vele szemben az én részesem volt. Hallgatni a legszebb. Mindig sajnálkozom az embereken, akik sokat bizonyígtatták, hogy igazuk van, akik sokat beszélnek – minek! Aki érzi magában, hogy helyesen lát, és jól meg tudja ítélni a történeteket, nincs szüksége ilyesmire. Hallgat, és megelégszik azzal, hogy elgondolkodik magában. Azt hiszem, nem az az ember a boldog, aki gazdag – mint a nagymama mondja – vagy akinek fehér lova van – mint Margit mondja, a szomszéd kislánya –, hanem aki senkire se szorul. Én például, ha gyenge is vagyok, és fölöltözni magam rendesen nemigen tudok, ha a dada mosdat is, és ha a nagymama azt hiszi rólam, hogy afféle oktondi kisfiú vagyok, ha a felnőttek tudnak írni és olvasni, és én meg nem – azért én tudom magamról, hogy ki vagyok, és elmulatok egész nap a gondolataimmal. Azt hiszem, ezt kevesen teszik. Kovacsics bácsinak van irodája, van sok papírja, sok plajbásza és tolla, egyszer láttam, amikor elmentünk hozzá a nagymamával, van dolga a törvényszéknél, és sok emberrel beszélget, mégis olyan tökéletlen teremtés, hogy ha mulatni akar, a kocsmába kell mennie tekézni vagy inni, másképp halálra unná magát. Látom ezt rajta; olyan üres, ostoba arca van. Én bezzeg leülök a nagymama mellé a számolýra, és késő délutánig el tudom nézni a felhőket az égen. Ó, milyen gyönyörűek. A földön sehol nincsen olyan szép valami, mint a felhő. Az alakjuk mindig más és más, mint az álom. Különösen, ha lenyugszik a nap, szeretem nézni őket. Ilyenkor aranyos fényben pompáznak, mint csodás, óriási paloták. Valószínű, hogy odabenn pompás ünepséget ülnek a felhőkben lakó boldog lények. Egyszer láttam egy fecskét, amely már csaknem elérte a felhőket, olyan magasan repült. Egy pillanatra eltűnt

a szemem elől, azután én azt gondoltam, hogy a fecske megérkezett abba a boldog országba, és ott is fog maradni mindig.

Nem. A kismadár gyáván megijedt, talán a nagy fénytől, és visszaszállt lefelé, a szürke, fénytelen felhők közé, visszajött a háztető alá a fészekbe. Majdnem sírva fakadtam. Milyen borzasztó, ha valaki már a boldogság küszöbén van, és azután meggondolja magát, visszajön a szegény, piszkos eresz alá!

6.

Négy óra után bejön Kati – már elmosogatta a kevés edényt – kinyitja az ablakot, ha nyár van, és tűzre rak, ha tél van.

– Kati – szokta mondani a nagymama –, Kati fiam, teríts kávéhoz.

Kati terít, behozza a friss kávé – mert minden délután frisset csinál – behozza a pereceket és zsemlyéket, a cukortartót és a vizeskancsót. Nagymama fölkel a karosszékből, összehajtja az újságot – ha éppen olvasott – leveszi az okulárét, és megdörzsöli fáradt szemait.

– Gyere, Józsika – mondja – együk meg ezt a kis kávé.

Megesszük. Mit is tudnánk csinálni egész nap. Nagymama nagyon szereti a kávé, és nekem is öröm, hogy ő olyan élvezettel issza, lassan kevergeti, tejszínhabot tesz rá, közben összevágja nekem a süteményt aprítani valónak, és elüldögélünk jó félórát.

– Anyád is nagyon szerette a kávé – mondta egyszer a nagymama – és ez a legjobb ital. Kávéból meg tudnék élni, anélkül soha. Szegény anyád, mikor már nagyon beteg volt a szíve, megivott három-négy pohárral is. Betegségében egyetlen öröme volt a kávé meg a Jókai-regények. Azokat olvasta sorba. Ha apád ott-hon volt, ő olvasott föl néki. Sokszor sírt anyád, ha valami szomorú dolog történt vagy valaki meghalt. Ahány temetés erre ment, mindegyik halottat megsiratta szegényke. Apád kinevette, de csak képmutatásból, mert ő már tudta, hogy nem lehet meggyógyítani anyácskád szívét.

Nem volt ritkaság, hogy ilyenkor ozsonnatájban temetés ment el a szomszéd nagy utcán. A tűzoltók rézbandája szokta fújni a halotti marsot, recsegve, ropogva, és a harsonáló erős hangok behatoltak egészen a szobánkba. Kellemetlen, hamis, zagyva zene; idegenszerű, de van benne valami nagy és borzalmas. Mindig hideg fut a hátamon, ha hallom. Ha én meghalnék, nem ilyen zenét kívánnék, a cigányok muzsikáljanak a koporsóm fölött, halkan, tegyék rá a kis fésűt a húrokra, amitől ellágyul, elcsendesedik a hang, és a zene olyan, mint egy álom. Olyan, mint a halál.

Egyáltalán, ami csendes, az mind szép. Azokat az embereket, akik halkan beszélnek, szeretem. Kovacsics bácsit, aki mindig ordít, szívemből utálom; azaz utálnám, ha nem tartanám bolondságnak és céltalannak a gyűlöletet. Azt hiszem, hogy aki okos, az nem haragszik semmiért és senkiért! Minek haragudni?... Ha Kovacsics bácsi nálunk van, egy ideig nevetek rajta, azután mielőtt haragudni kezdenék rá, átmegyek a harmadik szobába.

7.

Ozsonna utántól estig semmit sem csinálok. Megvárom a lámpagyújtást. Sétálok egyet a dadával a kertben; ő mulattat. Levelekből füzért fon, vagy tökszárból dudát csinál, vagy csigabigát fog, és azt szólíttatja:

– Csigabiga, gyere ki!

Télen a kis szánkóba ülök, és párszor végigfut velem az udvaron. Közbe sokat beszél. Azt hiszi, hogy jól mulatok, pedig én azon nevetek néha, hogy ő ezt hiszi, holott egyáltalán nem igaz.

– Látja, Józsikám, most futtatunk. Repülj, szánkó, repülj, Ráró, hohó, egyenest Budapestre repülünk, no, most itt vagyunk Pesten.

Jár a szája a derék, kedves asszonynak, és meg van győződve, hogy én csak azért, mert kisiú vagyok, sokkal kevesebbet tudok nálánál, és sokkal ostobább vagyok. Egyszer beszélni akartam neki arról az országról, ami a felhők között van, de észrevettem, hogy sohase hallott róla semmit, sőt életében meg sem nézett egy felhőt. Máskor meg akartam neki magyarázni, hogy a szelet a fák okozzák. Ha hűvös az idő tudniillik – ő kihozza az őszi kabátomat a házból, és rám adja. Ilyenkor kérdeztem egyszer, hogy mitől van a szél. Azt mondta, hogy azt nem lehet tudni.

– Dehogynem – mondtam én – nézze, hogy mozognak a fák, azok okozzák a szelet. Mintha a nagymama legyezi magát, és legyezővel szelet csinál. Nem, dada?

– Azt én nem tudom, Józsika.

Nem értette meg, hogy a fa éppúgy szellőt csinál, mint a legyező.

8.

Este, ha a lámpát meggyújtják, szívesen vagyok a szobában. Úgy tetszik, hogy az este többet ér, mint az egész nappal. A lámpaláng enyhébb és kedvesebb, mint a napfény, és az angyalok ilyenkor lassan leszállnak a földre. Sokszor hallottam, hogy a mennyország, ahol az Úristen lakik, tele van angyalokkal. Nagymama és a dada is mondták, hogy mindenkinek van őrzőangyala, aki vigyáz az emberre, hogy valami szerencsétlenség ne érje, de különösen álmában és este. Szükség is van rá, hiszen annyi a rossz ember a világon, és álmunkban, amikor aluszunk, és este, amikor a sötétség mindent betakar, könnyen belopózhatnak, megtámadhatnak, megölhetnek. A jó őrzőangyalok vigyáznak mindannyiunkra. Mikor a lámpákat meggyújtják, és kigyúlnak az égen a csillagok, már keresztülsuhannak a hálósobán, szinte hallani a szárnyukat, és mosolyogva megáldják a fejünket. Eltávoztatják az ördögöket, és ha fűtül a szél, ha esik az eső, és az utcákon hegyes, tollas kalapban és köpenyegben zsiványok és rablók járkálnak, tört szorongatva a kezükben, ők intézik, hogy a kutyák éberek legyenek, és dühösen ugassanak minden gyanús neszre. A jó angyalom nélkül én már rég nem élnék. És még így is folyton félek. Ha nagymama így este magamra hagy, rögtön csöngetek a dadának, és megkérem, hogy maradjon benn, szedje elő a régi, bekötött képes újságokat, és nézzük a képeket.

Vacsora után hamar le kell feküdnöm.

– Józsikám, feküdj szépen le, kisfiúknak sokat kell aludni, hogy erős, egészséges ember lehessen – mondja a nagymama.

Nem is bánom. A dada levetkőztet. Az ágy fehér, puha és kedves. És álmodni nagyon szeretek. Mindig álmodom. Nem alszom el mindjárt. Sokat gondolkodom még különböző dolgokról és arról, hogy mit fogok csinálni, ha nagy ember leszek.

Azt hiszem, sohasem fogok megnőni. Az idő olyan lassan múlik. Minden nap egyforma, és egyforma már a természete szerint is, minden körülmények között. Nincsen kedvem semmilyen foglalkozáshoz. Szeretnék tengerre szállani és hajós lenni, vagy még inkább a felhők országába szeretnék menni, és ottan lakni. Szeretnék bolyongani a nagy felhőmezőkön, ahol olyan csendes, aranyos és gyönyörű lehet minden. Persze, ez nem valósulhat meg és talán éppen ezért – annyira szép.

De hát az élet fele álom, és így nincs ok a zúgolódásra. Elvégre nem lehet mindig jó. Az élet, az ébrenlét tele van félelemmel, unalommal, sok rossz emberrel és sok olyan emberrel, akik jók, kedvesek, mint a dada és a nagymama, de akikhez tulajdonképpen semmi közünk; az álom kárpótol mindenért.

Ilyeneket szoktam gondolni, azután elalszom.

*

Abban az időben így éltem.

PISTA

Bródy Sándornak

Pista a legtehetségesebb és legnagyobb stílű nőhódító volt azok között, akiket életem eddigi folyásában alkalmam nyílt megfigyelni. A regényekben olvastam különb fickókról is. A színpadi hősszerelmes szerepek egy része szintén rálicitált Pistára. De így, az életben, nem láttam nála különbet, tehetségesebbet, találékonnyabbat.

1.

Az apámnál dolgozott, mint írnok. Arany kedély és vasegészség jellemezték. Órákig el tudott játszani velem. Megtanított a golyózás minden titkára. Nem riadt vissza a fáradságtól, ha arról volt szó, hogy valami mulatságot csináljon nekem. Rajzolt, levonóképeket hozott, cifra betűket írt és csatamezőt szerkesztett az ólomkatonáim számára. Használható, ügyes, nyílt eszű ember volt. És emberismerő.

Tudott a parasztok nyelvén, és ha kliensekkel tárgyalt, ragyogtak a szemei, és hivatalos pátosz jelentkezett a mozdulataiban. Az apámtól meg a törvénytudó emberektől hallott legszakoszerűbb, legszebb jogász kifejezéseket használta. Olykor órákig elbúvázkodott a törvénykönyvekben, és ilyenkor sóhajtván fejezte ki sajnálatát, hogy megboldogult apja nem törte le annak idején a derekát, és nem kényszerítette a tanulásra. Párszor elbeszélte azokat a válogatott ravaszságokat, amelyekkel keresztülvitte, hogy hónapokig iskolakerülői életet élhessen, de amelyeknek a vége mégiscsak az lett, hogy a második gimnáziumból ki kellett venni. Így került a törvénytudókra díjra és később ügyvédi irodákba. Mikor hozzánk jött, és barátom lett – én hatéves voltam, ő húsz.

Mindjárt az első esztendőben számtalan bonyodalmat okozott a háznál. Két szobalányra és egy szakácsnőre emlékszem, akiket miatta kellett elküldeni. A lányok a falujukba mentek lebetegedni, a háztartásban zökkenések álltak be, édesanyám vörösre sírt szemeit, de apám nem akart Pistának felmondani.

– Meg kell neki bocsátani, elvégre fiatal, jóvérű ember! – szokta mondani. Azt hiszem, imponált neki Pista ügyessége, aki az irodában, méghozzá a hivatalos órák alatt, és le nem zárt ajtók mellett oly ügyesen intézte a dolgokat, hogy senki se sejtett semmit.

Pista gyorsan és megfontolás nélkül hódított meg minden nőt, aki a keze ügyébe esett. A fiókja tele volt cukrokkal, pántlikákkal, levelekkel. Olykor gondosan bepakolva egy-egy selyem fejkendő hozott. Kibontotta, megmutatta és elbeszélte, hogy egy lánynak lesz. Érdeklődés nélkül hallgattam ezeket a dolgokat, nem értettem, hogy lehet ennyit fáradozni a nők miatt.

Pista állandóan efféle ügyekben dolgozott. Mindig két-három, usque öt nővel volt dolga. Résztint asszonyokkal, résztint lányokkal. Eggyel-kettővel rendesen nagyon jóban volt. A többiekkel szakítófélben, vagy kezdésben. Pompásan elrendezte ezt. Mire azután eggyel végképp és mindig formásan (valami ürügy alatt)

szakított – akkorára már volt egy új, akit már munkába kezdett venni. Puhította taktikával, szívósan, nem sietett, nem volt neki sürgős, és egy szép napon, amikor örömtől ragyogó arccal lépett be az irodába, beszámolt nékem az előrelátható, egyforma, biztos sikerről. Saját kijelentése szerint házasságáig hatvankét viszonya volt, s ezek között tizenhét leány, akik neki ajándékozták szüzességüket. Ha mármost tekintetbe vesszük, hogy Pista harminckét éves korában házasodott, és összevetjük ezt a tényt egy vallomással, mely szerint tizenhét éves korában ismerte meg a szerelem misztériumait, akkor nyilvánvaló, hogy víg leányélete tizenöt évre tehető. 62:15=4,13333... Eszerint egy esztendőre átlag négy nő esett. Közülük 1,13, tehát körülbelül az egész állomány huszonöt százaléka érintetlen leány volt.

Voltak közöttük – már a kisvárosi készlethez képest – varrónők, gazdalányok, szolgálók, özvegyek, kikapós menyecskék. Némelyikkel elbajlódott egy évig is, amíg azután a nő végre elment a találka helyére. Pista minden kerületben tudott egy biztos azilumot, ahol idilljeit rendezte. Öreg parasztasszonyoktól vette bérbe a szobákat, akik ilyenkor vacsorákat főztek a szerelmeskedőknek. Pista ilyenkor a rendes liternél még valamivel többet szokott inni, és általában nem kímélte a pénzt. Sokszor kijelentette:

– Vigyázok a pénzre, nem dobálom szét, de erre a dologra nem sajnálom, hadd menjen!

Özvegy anyjánál ellátása volt, minden keresetét nőkre költhette.

2.

Tizenkét éves lehettem, amikor nagyobb figyelemmel kezdtem hallgatni Pista morfondírozásait, beszámolásait és terveit. Ekkor esett szó gyakran, valami Zsófi-ról. Szegény leány volt. Szolgáló valami boltosnál, de Pista szerint, ha minden eddigi szeretőit összerakjuk és „tízzel megszorozzuk” – még akkor se érnek fel Zsófi-val. Pista entuziazmusának okát ma jól látom. Zsófi nem hederített reá. Legalább úgy mutatta. Reá! – akivel minden nyolcadik köri leány szerencséjének tartotta, ha beszélhetett.

Hiába állt ki Pista este a kapuba, hiába fütyülte el a legszebb nótákat, Zsófi nem jött ki hallgatni. Nappal még elbeszélgetett vele, de akkor is sietett, nem akart hosszan időzni, szóval, hogy neki Pista nem kell. Rágt a dolog kitűnő barátomat, de közben más sikerek – amelyeket bölcsen nem mulasztott el learatni – kárpótolták a szomorúságért. Zsófi azonban visszatérő motívum maradt.

Egy alkalommal Pistát csaknem ábrándozva találtam az íróasztala mellett. Még a Tek. Kir. Törvénytörő „T” betűit se volt kedve kicifrázni a keresetek felzetén. Pedig ezeket nagyszerűen értette. Számtalanszor gyönyörködtem mesteri nagybetűiben.

Nem beszélt többet Zsófiról. Már ebből gondoltam, hogy komolyabb lett az ügy. Úgy is volt. Pista egészen elhanyagolt engem, türelmetlen lett, kevesebbet ült az irodában, nem szeretett csevegni, nem mesélt kocsmai tréfákat és anekdotákat, amelyeket pedig nagy élvezettel hallgattam. (Pista tudniillik vérbeli elbeszélő volt.)

Ebben az időben gyakran fordultak elő nála orrvérzések. Nem állította el. Kiment a konyhába, mosdótálat kért, és hagyta folyni. Közben halkán káromkodott és bízta:

– Hadd folyjon!

Utána néhány napig sápadtabb volt, de aztán újra visszakapta a régi csattanós színét.

Jó meleg nyár járt ránk.

Ilyenkor rendes mulatságunk volt Pistával legyeket fogdosni. Bámulatos ügyességgel csinálta. Elfogta a legyet, kicsit megnyomta az oldalát, megnyomorította, és beletette a bal kezében levő apró papírstanclicliba. Tízet rakott egybe, azután végképp lezárta. Egy délután ily módon harmincöt ilyen stancliclink gyűlt össze. Összeolvastuk őket, mint a pénzestekercseket szokás. Háromszázötven légy muzsikált bennük.

Ez a mulatság most elmaradt. Magamnak nem volt kedvem hozzáfogni, Pista pedig egyáltalán nem mutatott hajlandóságot. Dühösnek látszott. Újabb és újabb orrvérzései voltak. Nem ismertem rá.

3.

Szeptemberben jártunk már, amikor egy napon megszűnt a barátom rosszkedve. Szombat délben, az iskolából jövet talákoztam vele. Elébem jött. Kijelentette, hogy majd mesél valamit. Hazamentünk. Leültem apám asztala mellé. Pista sugárzó arccal, nagy léptekkel le-föl járkált az irodában.

– Emlékszik még, Józsika, a Zsófi, akiről meséltem, hogy nem akart kötélnek állani?... Nohát, ma délelőtt mégis!... Nincs még egy ilyen lány a világon. Persze, hogy rátartós volt. Hiába ígértem én neki fűt-fát, selyemkendőt, selyemruhát, aranygyűrűt, száz forintot – nem akart. Igazi százforintost kértem a sógoromtól, és megmutattam neki: Ez lesz a tied! Azt mondta mindig, hogy nem, nem. Én meg csak annál jobban bolondultam. Mondtam magamban: a kutya teremtését, éppen te kellesz. Mert szép ám. Olyan szemei vannak, mint az őzecskének, és pirosak az ajkai, mint ez a piros ceruza. Az arca pedig fehér, mint egy úrasszonyé. Majd egyszer megmutatom magának, Józsika. De még csókolózni se akart. Még meg se engedte magát ölelni. Mióta megismerkedtünk – a mai napig számítva – tizenöt hónapja járok utána. Rengeteget fáradtam miatta. Hajnalban keltem sokszor, hogy beszélhessek vele, mikor a kútra mén, utána jártam, bálba vittem. Táncolt velem, megitta a boromat, de azontúl semmi.

– Nahát, azután ezelőtt egy héttel este kilenckor megfogtam az utcán. Rám jött a dühösség. Mit, mondtam neki, hát nem akarsz? Azt felelte: nem. Nem akarsz? – kérdeztem még egyszer. Nem, mondta, és lesütötte a szép szemeit. Odaugrottam, és ahogy csak bírtam, jobb kézzel képen vágtam. Eltakarta az arcát és a falnak dőlt, annyira megszédült. Nagyon megsajnáltam szegényt, de nem bántam. Bal kézzel is adtam neki még egy jó nagy pofont. De ahogy csak bírtam! Csak támasztotta tovább a falat, de nem sírt. Erre otthagytam, hazamentem, lefeküdtem.

– Tegnap délben, amikor vizet hozott, újra talákoztam vele. No, mondom, Zsófi, eljössz-e? Erre csak csendesesen azt mondta: még máma elmék. Délután

eljött, elszökött a régi helyéről. Elvezettem a Panna nénihez, annál aludt. Vele vacsoráztam, de nem maradtam ott. Azt mondtam magamban: várt a Pista, várjon a Zsófi is! Ma délelőtt azután elmentem, és elvettem a szüzességét.

– Soha ilyen kedvesem nem volt. Hogy tud az ölelni, csókolni! Megérte a fáradságot. Csak áldom az istent, hogy akkor feldühösödtem és pofon vágtam. Ha ezt nem tettem volna, ma is ott volnék, ahol egy év előtt.

És ebből megtanulhatja, Józsika, hogy ha nagy lesz, hogy nem szabad elveszteni az embernek a kedvét és türelmét. A lányok csak akkor adják oda magukat, ha látják, hogy valaki igazán nagyon kívánja őket. De akkor azután muszáj nekik.

Pista megsimogatta a fejemet, rendbe hozta az íróasztalát, és szokása szerint, hivatalos nyelven, berekesztette a munkát:

– A mai délelőttre rendelt szent evangéliumot egyhangúlag beszüntetettnek nyilvánítom!

Azután félrevágta a fején a kalapját, rágyújtott egy Portoricóra (melyet a legjobb szivarnak tartott), és füttyörészve távozott.

4.

Később is gyakran fejtegette előttem azt a nagyszerű tanulságot, amelyet speciálisan a Zsófi esetéből vont le, de amely minden régebbi és ezutáni sikerének is pszichológiai alapja volt. Évek múlva – ó, évek múlva – olykor sokat gondolkodtam rajta, hogy igaza van-e, vagy nincsen-e. S abból, hogy sokat gondolkodtam rajta – már sejthető, hogy nem nekem volt igazam, hanem igenis neki kellett igazának lenni.

NAGY BALÁZS – KIS BALÁZS

Kabos Edének

1.

Idő – este hat óra. Színhely – elegáns nagy gyerekszoba. Rézágak. Óriási rendetlenség. A rendetlenségből itt-ott kilátszik egy-egy meztelen gyerekklábszár. Áldor Balázsnak, a híres szobrásznak a gyerekei. Későn érő, de piros arcú, okos szemű gyerekek.

A nyolcéves Bandi az asztal alatt ül. Egy ócska órát húzgál föl, s mikor a rugó már egész feszes, megereszti. Ilyenkor persze az óra örült zörgéssel lejár. Bandi ezt csinálja már ozsonna óta. Percenként átlag kétszer viszi véghez a fent említett viharos zajt. Ani – fiúsan öltöztetett és igen fiúsan mozgó lány – teniszrakettel ütögeti a mennyezethez babájának leszakadt fejét. A tizenegy éves Rolli az ágy sárgaréz támláján végez nyújtógyakorlatokat, amelyeket a Beketow-cirkuszban a magas trapézon látott. Kissé kövéres fiú, igen borzas hajjal. Lihegve és izzadva csinálja a bukfenceket, mialatt az ágy csak úgy horpadozik alatta. Közben kiabálva, lihegve kérdezi:

– Úgy-e Anii, nem így csinálta a Beketowban az az ember?... Mondd Anii, nem így csinálta az az ember!

Ani egy szót se felel, fáradhatatlanul rakettezi fölfelé a babafejet.

Időnként erősen raccsolva megszólal:

– Nézd, Bandi, nem nagyszerű, már fél órája ütögetem a Médi fejét és csak kétszer ejtettem el. Mondd, nem nagyszerű?

Bandi azzal felel, hogy a csörgő rugóját nekiereszti.

2.

Ez a helyzet, amikor beront Balázs, a legnagyobb fiú, teli torokkal, lelkesülten kiabál:

– Gyerekek, gyerekek, megtaláltam apát a lexikonban! Megtaláltam apát a lexikonban! (Hadarva olvasni kezd.) Áldor Balázs, szobrászművész. Született Békcéscsabán, 1869. május 7-én...

Rolli (a korán érett gyermek öntudatosságával): Ne olvasd hangosan, én is akarom olvasni.

Ani: Ne olvasd, majd nézzük a könyvet. Megint felültetsz bennünket és elmeséled, ha valaki jön, és röhögsz rajtunk.

Rolli: Ül le, és lejjebb tartsd a könyvet.

(Leülnek az ágyra. Azután csendesen homlokráncoló figyelembe merül a három gyerek.)

Ani (fölkialt): Apa jogász is volt!...

Balázs: De azután otthagytá az egyetemet...

Rolli: Tizennyolc éves korában már Párizsba ment...

Ani: Te, Balázs, mi az az egyéniség?

Balázs: Amilyen ember valaki, – az! – érted?

Ani: Igen.

Rolli: Mi az a medaille d'honneur?

Ani: Érem, amilyent bicikliversenyen nyert a Károly; láttad Károly érmét?

Rolli: Igen.

Balázs: Apának adták a szobráért. Az ő szobra volt a legszebb az egész kiállításon.

Rolli: Hát a legszebb képnél is szebb volt az apa szobra?

Ani (határozottan): Persze, a legszebb volt minden közt.

Rolli: Mi az a Le Figaro?

Ani: Az egy nagy újság, a madmazell sokszor olvassa.

(Tovább olvasnak.)

Rolli: Tyűh, nézzétek, az apa negyvenezer frankot kapott az első művéért, a „Siratók”-ért.

Ani: Mi az az amatőr?

Balázs: Akik a szobrokat megveszik.

Rolli: Nézd, a végén meg azt mondja, hogy: ma kétségtelenül ő a legnagyobb magyar szobrász, nevét az egész világon ösmerik...

Bandi (visszatér az órájához és e pillanatban már újra visszaeresztette a rugót).

Rolli (fölháborodva): Ugyan Bandi, hogy lehetsz olyan. Most apáról olvasunk itten, és te zörögsz. (Elönti a fiúi büszkeség. Odamegy Bandihoz, átfogja a hóna alatt, és kicipeli a szobából, közben üti a hátát és befogja a száját; mert Bandi – már nem szép, ami nem szép – köpköd, sőt megrúgja Rolli lábát.)

Rolli (jajgat): Jaj, ez a Bandi. Jaj megrúgott, de azért kidobtam. Nesze! (Dulakodás.)

Ani: Mit csináltok? (Bandit együtt kidobják, bezárják az ajtót; a három gyerek újra nekiül a lexikonnak. Odakünn Bandi rugdossa az ajtót.)

3.

A cikk ismét elolvastatik. Utána kis szünet, majd Ani mélázva megszólal:

– Barátom, ilyen nagy művész az apa!

Balázs: Kár, hogy nekünk sose mutatja a szobrait.

Ani: A mama azt mondta, hogy apa nem akarja, hogy elmenjünk megnézni. Mama is ritkán megy el, mert apa nem szereti, ha a műteremben van valaki.

Rolli: Te, Balázs, igaz, hogy apánál meztelen nők is vannak?

Ani: Ugyan, hogy gondolsz ilyen disznóságot apáról!

Balázs: Igaz. Másképp nem lehet szobrot csinálni. Le kell nézni a nő testéről... mert apa csupa meztelen nőt mintáz a szobraiban, én ezt hallottam, és egyet láttam is, de csak az apa egyik szobrának fényképe volt. Meztelen nő volt.

Ani: Az lehetetlen!

Balázs (komolyan): Ani, ne légy buta, hiszen a szobrok mind meztelenek.

Rolli: Nem láttad a Kálvin téren is azokat a nőket, az Andrassy út végén az angyal majdnem meztelen, csak egy ing van rajta.

Ani: De nézd meg a Köröndön a szobrokat. Mind férfiak, és egészen fel vannak öltözve.

Balázs: De mutass nekem egy egészen felöltözött nőt, szobor nőt!

Ani (gondolkozik).

Rolli: ...Azért nem dolgozik apa itthon, mert itt hová vezetné azokat a meztelen nőket. Mit szólnának a cselédek.

Ani: No, azt a mama sem engedné meg!

Rolli: És itthon nem dolgozhatna olyan sokat a papa, mert mindig vizitbe jönnek.

Ani: A mama mondta is neki: maga soha sincs itthon, ha vizitek vannak, és a papa azt mondta: nekem a műteremben van dolgom, a vizitek fogadását, azt magára bízom.

Balázs: Rengeteg sok dolga van a papának.

Ani: És nagyon sok pénzt keres.

Rolli: Múltkor hallottam, amikor a mama mondta Behr néninek: nem tudom mi-féle nőkre költi Balázs azt a rengeteg pénzt, és a mama akkor sírt. És Behr néni azt kérdezte, hány éjszakája nem volt itthon az urad. És a mama azt mondta, – már öt éjszakája, és hogy a papa akkor is reggel a műteremből küldött haza pénzért. Én ott hallottam a zongora alatt, mert mindig szoktam a zongora alá bújni, amikor Behr néni eljön, mert ők mamával mindig nagyon érdekeseket beszélnek.

Balázs: Most nekünk elmondod, hogy még mit hallottál. *Rolli* (kissé fontoskodva elkezd beszélni. A többiek félig kíváncsian, félig borzongva hallgatják): Hát tegnap jött Behr néni, és én már ott voltam ám a zongora alatt. És azt mondja a mamának: az urad szeretője egy tizenhét éves leány. – A mama aszongya: Jézus Mária. Mindjárt csak sírt. – Behr néni aszongya: Láta Franci őket a Stefánia úton gummirádlison és ismeri Franci a leányt, mert zeneakadémiai lány. – A mama még mindig aszongya: Jézus Mária, Jézus Mária, hát erre költi Balázs azt a sok pénzt! ... És milyen? – kérdezte a mama. A Behr néni azt mondja: vörös... A mama erre még jobban sírt.

Balázs: Csakugyan?

Rolli: Becsületszavamra.

Szünet

Balázs: Gyerekek, ezt nem szabad elmondani senkinek, adjuk becsületszavunkat. Én becsületszavamat adom. (*Rolli* tenyerébe csap.) Becsületszavamra.

Ani (igen komolyan *Balázs* tenyerébe csap): Becsületszavamra.

Rolli: Nekem is add becsületszavadat!

Ani (*Rolli* kezébe csap): Becsületszavamra.

Bandi (künn): Enged-je-tek-be-e! Nem láármázok.

Balázs: Most már beengedhetitek! De egy szót se Bandinak. Értitek, egy szót se arról.

Ani: Természetesen.

Rolli: Csak nem vagyunk olyan buták.

Bandi (bejön): Olvassátok el nekem is a papát.

Ani: De nyugodt leszel?

Bandi: Igen.

Ani: Hát hallgass. (Ani olvassa. Csendesen hallgatják.)

... Amikor a kis leány ott olvas, hogy „ő a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik”, Bandi belevág:

– Még egyszer ezt!

Ani (újra olvassa): Ő a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik.

Bandi (lassan ismétli): Ő a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik.

4.

(E pillanatban lábujjhegyen belép a gyerekszoba ajtaján Áldor Balázs. Gyönyörű, monumentális magyar fej. Hosszú, oldalt elválasztott, még egészen fekete haj. Atléta termet. Alacsony gallért visel, melyből büszke egészséggel emelkedik ki izmos, vastag nyaka. Legújabb szabású, sötétkék ruha, sötétvörös színű bőrcipő. Kézelt nem visel.)

Bandi (elkiáltja magát): Éljen a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik! Éljen a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik...

(Áldor összecsókolja a gyerekeket. Eközben bejön a mama is. Korán hervadó, 33-35 éves asszony. Még öt éve is nagyon szép lehetett. Azóta az arcát egészen elkínózta a hisztéria. Nagy fekete szemei könnyesek, de azért mosolyog.)

Áldor (megöleli a feleségét): Megkerestek engem a haszontalanok a lexikonban.

Bandi: Éljen a legkiválóbb magyar szobrászunk, nevét az egész világon ismerik!

Áldor: Elég volt, Bandi, most mondj valami egyebet.

Bandi (az anyanevelte gyermek módjára elszalad, és kiabál): Éljen a legkiválóbb magyar szobrász, nevét az egész világon ismerik!

A mama (Megcsókolja Áldor arcát, és megsimogatja nagy homlokát. Súgva mondja): Ma itthon vacsorázik!

Áldor (hangosan): Nem, édesem, ma a klubba kell mennem, a zsűri ülészik, igazán nem lehetek itthon.

A mama (elbocsájtja, komolyan): Ebben a hónapban még nem vacsorázott itthon egyszer se, és még csak háromszor evett itthon ebédet, és ma már tizenkettedike van.

Áldor: Nem lehet, édesem, nem lehet. Majd holnap talán. (Megnézi az óráját, megcsókolja a felesége kezét és homlokát, azzal elsiet. A másik szobából visszakialt): Szervusztok, gyerekek.

(A mama lassan kimegy.)

5.

(Rolli, Ani és Balázs egymásra néznek.)

Ani (A mama után oson. Rövid idő múlva visszajő. Szepegve újságolja): A mama a díványon fekszik... hason... és sír... zokog... a haja egész kócos.

(Erre lábujjhegyen mind a hárman belopóznak a kis szalonba, és az ajtóból bepillantanak a hálószobába, ahol a mama a kanapén görcsösen fuldokolva sír.

Néhány másodpercig mozdulatlanul figyelnek, azután Balázs hirtelen meggondolja magát, és kiszalad a lépcsőházba, ahol a földszinten még kopognak Áldor lépései.)

Balázs (bátortalan hangon lekiált): Apaa, apaa!

A lépcsőházban gyengén visszhangzik az aaa... Azután Balázs még egyszer kiált: Semmi válasz.

(A fiú sokáig mélázik a karfára támaszkodva, míg csak a szobalány, aki a boltból jön, föl nem riasztja:)

– Kit vár itt, Balázs úrfi?

Balázs (felcsillanó szemekkel): Hol volt, Klarisz?

A szobalány (nyúlánk, finom arcú, fekete leány): A boltban, úrfi!

Balázs (feltűnő szakértelemmel, igen gyöngéden megsimogatja): Este ugye megint maga jön be a cipőmért?...

A szobalány (mosolyog): Igen.

Balázs: Jól van. (Bemegy és becsapja maga után az ajtót.)

EMLÉKIRAT ELTÉVEDÉSEMRŐL

Halott anyámnak

Eltévedésem húsz, harminc vagy negyven év előtt történt, e pillanatban pontosan igazán nem tudom. De azt tudom, hogy akkor négy és fél esztendő voltam. Az eset maga egyike azoknak az eltévedéseknek, amelyek életem során azóta olyan csodálatos módon ismétlődtek, és annyiszor, hogy nagyrészt elfeledkeztem róluk.

Ezt az eltévedésemet azonban nem feledtem el, bár ami a részleteit illeti, emlékezetemben itt-ott hiányok vannak.

Bizonyára hallottatok mindannyian Batizról. Batiz, fürdő. A megyei térképünkön rajta van, ellenben az összes országos térképen (kiadja Kogutovicz Manó) következetesen hiányzik. Ne sokat gondolkozzunk rajta, hogy miért; azért Batiz mégiscsak pompás kis hely.

Évekig ott nyaraltunk. Ez alatt az idő alatt nálunk állandóan szidták Batizt. A nagymama szidta, mert vasárnaponként, ha ki akart jönni – egy óra kocsijárás a várostól – mindig megszarolták a fuvarosok. Emiatt bosszankodott, és nem tudta élvezni a jó levegőt és azt a sok csodálatos szépet, amivel a természet olyan pazar kezekkel elárasztotta Batizt és vidékét. Szidta apa, mert a kerékpárját, amelyen reggelenként bejárt a városba, minden utazáskor valami baleset érte. Szidta anya, mert a kerékpárjavítási költségek úgyszólván duplára növesztették a nyaralási kiadást. Batizról nálunk őszkor és télen csak a legnagyobb lekicsinylés hangján beszéltek. De jött a tavasz, jött a május, és június elsején mi újra és újra Batizra költöztünk. Végre egyszer megemberelte magát édesanyám, és kijelentette, hogy többet nem megyünk Batizra. Mi sírtunk, apa sajnálkozott rajtunk, anya szomorkodott mindannyiunkon, de mégse mentünk Batizra. Ettől az időtől kezdve Batiz, mint a fürdők ideálja, mint „pompás kis nyaralóhely” szerepelt asztali beszélgetéseinknél.

Ez a korszak azonban jóval későbbi helyet foglal el a keresztény időszámításban, mint az az eset, amelyről szólni szándékom. Eltévedésem t. i. Batizon történt. A második nyaralásunk alkalmával.

Márkó bácsi, aki a bútorokat nagy sráfkocsiján Batizra szokta szállítani, mint valami vörös nap bukkant fel azon a szépséges júniusi reggelen. Bennünket sietve öltöztettek, és az egész ház úszott a pakolás és készülődés mozgalmas gyönyöreiben. A karikákat, a labdászacskót, a csigaostorokat nyakunkba vettük, és apró alkalmi játékokat eszeltünk ki, amelynek poénja az volt, hogy Márkó bácsi lovai megbokrosodtak; vagy: Kati, a szobalány felbukott a tükrös szekrénnel; vagy: Pici, a kutyánk rángatni kezdte a kocsiról az ágyterítőket stb. Délben már kinn ebédtünk Batizon. Apa ingujjban, fáradtan szidta a villatulajdonost, hogy nem szellőztetett a szobákban ősz óta, és anya bekötött fejfel desperálva arra kért bennünket, hogy csináljunk akármit, de engedjük őt csak озsonnáig nyugodtan rendezkedni.

Ebéd után valóban szétszóródtunk a kertben, és a homok örömeit élveztük. Batizon nagyszerű homok volt, sehol ehhez hasonlót nem láttam. Az adriai tengerpart homokját még csak nem is lehet vele egy napon említeni. Ez utóbbi tudniillik a harisnyába szórva, már igen kis mennyiségben is kellemetlenné teszi a járást, míg viszont a batizi homok literszáma és állandóan a harisnyában viselve, a legcsekélyebb kellemetlenséget sem okoz, sőt ellenkezőleg, a cipő hordásának különös jóleső érzést kölcsönöz.

Miután lábbelimet a fürdői turisztika követelményének megfelelően ily módon kikészítettem, rövid sétára szántam el magam. Öcséim és húgaim nem voltak a láthatáron, sem a dada, sem Kati. Minden körülmény kedvezett. Elhatároztam, hogy míg a gyerekek dudliznak, és a napernyők alatt alszanak, felfedező útra indulok.

Hamarosan egy országút kellős közepén találtam magam. A tüzelő napban fegyverek csillogtak, és egy huszárcsapat léptetett el előttem. Jól szemügyre vettem őket, és szokásomhoz híven az elől lovagló századost szalutálással köszöntöttem. Barátságosan mosolygott reám, és biccentett a fejével. És ez a tény talán hozzájárult ama később bennem meggyökeresedett véleménynek megalapozásához, hogy igazi úriembert kizárólag csak a katonák között lehetett találni. – Miért? Erre a mai eszemmel már felelni is tudok. – Mert ez a mesterségük; ezért ad nekik a király lovat, kardot, szép ruhát és pénzt; s ezt csak helyeselni lehet.

Az országút két oldalán végtelen glédában nyárfák sorakoztak. Megijedtem a kietlen messzeség e képétől, és inkább az ellenkező irányban folytattam utamat. Egy hosszú, hosszú kerítés mellett haladtam el. A kerítésen belül parasztlányok ruhát mostak, nevettek, és egymást vízzel locsolták. Erre a házból egy kövér öregasszony jött elő, és igen csúnya szavakkal szidta őket. Hogy a szavak csúnyák voltak-e, ezt akkor még nem tudtam, de jól megjegyeztem valamennyit, mert nagyon mulattatott, ha testvéreimnek új dolgokról beszélhettem, s ezáltal csodálkozásukat és bámulatukat kivívtam. Később, mikor tapasztalataim e részleteit értékesíteni akartam, nagyon kikaptam, és meg kellett ígérnem, hogy többé ki nem mondom azokat a szavakat. E szavak sajtószerű hangzásában azután csak egyedül gyönyörködtem, és a társaságtól elvonulva szoktam őket, rendszeresen reggeli imádkozás után, hangosan ismételni, nehogy elfeledkezzem róluk.

A kerítésen belül más érdekes dolgokat is láttam. A telek szélén, bokrok között, kisebb házacska állott. Előtte egy öregember ült, és kutyát tanított szolgálni. Az efféle látvány teljes életemben le tudott kötni. A kutya, egy apró puli, már meg lehetőszen tudott szolgálni; egyetlen hibája az volt, hogy tartása görbe volt, és időközökben egy-egy pillanatra letette a jobb első lábát a földre. Az öreg paraszt hiába ütögette a pipaszárával, a kutya nem volt képes hosszabb ideig mozdulatlan maradni. Jó ideig elnéztem, és arra a meggyőződésre jutottam, hogy a kutya ezzel a módszerrel sohase fogja tudni a szolgálást tökéletesen megtanulni.

Továbbmenve, végre a kerítés sarkához értem. Egy nagyobb, ablaktalan ház következett, valószínűleg magtár, azután egy út, azután fű, azután egy kis erdő. Bementem az erdőbe.

Jól ápolt úton haladtam vagy kétszáz métert. Akkor vettem észre, hogy az erdőcske útja kör alakú, és ugyanoda értem, ahol a belépésemkor voltam. Az erdő különben kellemes hűvös volt, három rigó is fütyült a közelemben. Visszafütyültem nekik, és nagy mulatságomra, egészen sikerült őket megtévesztenem. Azt hitték t.i., hogy egy negyedik rigó érkezett. Miközben így jól eltöltöttem az időt, piros virágokat pillantottam meg, amelyek a ritkán ültetett gesztenyefák tövében nyílottak. Hamarosan jó csomót szedtem belőlük azzal a szándékkal, hogy meg fogom velők lepni édesanyámat. Azután meg úgy gondoltam, hogy ideje hazamenni. Otthon bizonyosan ozsonnára terítenek, sőt a testvéreim immár kétségtelenül, izzadó homlokkal isszák a nagy pohár világos kávékat. Körülnéztem tehát, hogy kiszemeljem a legrövidebb utat, és egyenes irányban elindultam visszafelé.

A kis erdőből hamarosan kijutva, egy csodaszép, tornyos, erkélyes kis villa bontakozott ki előttem. A teraszon nagy társaság mulatott, és egy fekete ruhás, fehér kötényt szobalány az asztalt terítette. Elhatároztam, hogy szólni fogok otthon, hogy ezentúl Katit is fehérbe és feketébe öltöztessék. Rikító kockás ruháit és túlkeményített szoknyáinak ropogását rég ki nem állhattam, de nem tudtam, hogy miként lehet ezen segíteni. Most már tisztában voltam vele, hogy a fehér-fekete ruha eszméjét fogom szüleim elé terjeszteni, és nem kételkedtem, hogy indítványomat pártolni fogják.

Ennek a tervnek annyira megörültem, hogy most már szaladva folytattam utamat.

A szaladás kitűnő multság, és kezdettől fogva előszeretettel kultiváltam, jóllehet szüleim többször figyelmeztettek káros következményeire, amilyenek a tüdőgyulladás, az oldalszúrás stb. Azóta meggyőződésemmé vált, hogy a szaladásnak e betegségekkel semmi összefüggése sincs. Unokatestvérem, Pista, aki sokkal erősebb fiú volt, mint én, aki birkózásban mindig odavágott, és kétszer annyi ideig tudott a víz alatt maradni, mint jómagam – szaladni nem szeretett – és mégis tüdőgyulladásban halt meg...

Kalandom alkalmával azonban még némileg hittem a szaladás veszélyes voltában, és így teljességgel élveztem e tilalmas multságot. Megrészegedtem a szaladástól. Gyorsan és lelkesen szaladtam. Azonban nemsokára meg kellett állanom: erős oldalszúrást kaptam. Sántikálva és a bordámat tapogatva folytattam az utat. Fáradt voltam. Most már nagyon szerettem volna hamarosan hazajutni. És ezt a vágyat csak fokozta ébredő sejtelmem, hogy eltévedtem, és nem fogok hazatalálni. Eleinte nem mertem ezt magamnak bevallani, és a kezdődő kétségbeesés egy árnyalatával szívemben tovább mentem előre, elhomályosuló szemekkel. Ma már tudom, hogy ez nagy hiba volt, meg kellett volna állanom, megkeresni a zsebkendőt, megtörölni a szemeimet és tájékozódni az útirány felől. Sajnos, nem ezt tettem.

Idegen és ellenszenves utcába jutottam. A házak szűken sorakoztak egymás mellé, ember nem volt a láthatáron. Minden reményemet elvesztettem az út megtalálását illetően. A szemem előtt összefolyt a világ, és hirtelen nagyon sajnálni kezdtem magam, elhagyott, szomorú helyzetemben, és heves sírásra fakadtam. Mint valami kóbor hidegrázás, úgy bújkált a félelem a torkomban, a vállaimban, a

hátamban és a térdeimben. El tudom képzelni, hogy a sírástól vörös lehetett az arcom, és kétségtelen, hogy a homokos öklömmel igyekeztem fölszárítani a kelemetlen, szégyenhezó, sós cseppeket, amelyek sáros barázdákat hagyva gördültek le az arcomon. Azt azonban biztosan állíthatom, hogy többször eszembe jutott édesapám mondása: „Fiúnak mindent szabad, mindent, amit megengednek neki, de sírni nem.” Bármennyire beláttam az adott helyzetben is eme erkölcsi szabály jóságát és hasznavehetőségét, mégsem voltam képes szerinte viselkedni. Jól belemelegedtem a sírásba, úgy, hogy hamarosan szerencsésen ki is fáradtam.

Körülbelül az utolsó könnycseppet fogyasztottam, amikor egy borízú hang szólított, és a vállaimon egy nehéz kezet éreztem.

– Miért sírsz, kisiú?

Kedves arcú, óriási termetű gatyás paraszt bácsi volt az érdeklődő. Kék szememben annyi igazi szánakozást, s fehér, nagy bajuszában annyi jóságot láttam, hogy teljes hévvel ecsetelni kezdtem állapotomat.

– Kérem, bácsi, én egy ideges kisgyerek vagyok, és eltévedtem... és kérem, tessék engem hazavezetni.

Kijátszottam ezzel a legerősebb ütőkártyámat. Sokszor meglestem, amikor édesapám aggódva panaszkolta a doktor bácsinak, hogy milyen ideges kisiú vagyok én. Örültem neki, büszke voltam rá. Olyasvalamit jelentett nekem ez a megkülönböztetés, mint a porcelánedények között a japáni fekete kávékészlet számára a „szervíz” kifejezés, amelyet Kati olyan áhítattal szokott kimondani, hogyha ebéd után vendégünk volt, és kikérte a készletet az üvegszekrényből.

– Hát hol laktok, kisöcsém? – kérdezte türelmesen.

– Nem tudom, bácsi – feleltem szepegve, és újra határozatlan rémület kezdett keringeni bennem. Később, amikor földrajzot tanultam, ahhoz az érzéshez hasonlítottam ezt, amelyet a hajós érezhet, amikor a nyílt tengeren, a viharban észreveszi, hogy iránytűje elveszett.

A bácsi nem tudott segíteni rajtam. Vállat vont és továbbment; bizonyosan dolga volt, és nem szentelhetett több időt nekem. Újra rákezdtam a sírást, hogy még a megmaradt kevés könnyeimtől is megszabaduljak. Csakugyan hamarosan végképpen elfáradtam és berekedtem, és cél nélkül ödöngtem ide-oda, villák között, keskeny, fűvel szegélyezett gyalogutakon, kerítések mellett, amelyek mögött hatalmas komondorok farkcsóválva követték lépteimet, ameddig a portájuk tartott. Egy kis utca végén deszkapadló vezetett rézsút egy poros kocsiúton át. Ráléptem, és mintegy lemondóan követni akartam a sors által kijelölt utat. Ekkor a hátam megett egy női hang szólított.

– Hová való vagy, kisiám?

Hátranéztem. Egy zöld zsalus ablakon, szép arcú és világos slafrokba öltözött néni hajolt ki.

– Eltévedtem, néni, és nem tudom, hol lakunk.

– Nem tudod? Mi az édesapád neve?

– Dr. Kelemen József köz- és váltóügyvéd – feleltem büszkén és felvillanyozódva. A néni hátraszólt a szobába:

– Mariska! Kelemenék nem a Winter-villában laknak?

– Nem tudom – mondta egy vékony leányhang –, talán Julcsa tudja, mert délből vizet hozott a Winterék kútjáról.

– Kérdezd csak meg – mondta a szép néni.

A Julcsa tudta. Néhány perc múlva a szép néni parancsára kendőt kötött, papucsot húzott Julcsa, és kézenfogott, hogy hazavezessen.

Alig mentünk néhány lépést, a kis erdő sarkában megjelent a dada alakja. Ott hagytam vezetőmet, és teljes erőmből elkezdtem futni a dada felé, aki kiterjesztett karokkal, Jézusmária kiáltással várakozóan megállott. Pár pillanat múlva a karjaiban voltam. Három perc leforgásán belül édesanyám otthon megvizesített törülközővel mosta az arcomat. Megbékélve, megtisztítva és lekefelve, csak késői feltörő zokogások jelezték a bánat és fájdalom elszállt viharfelhőit. Édesanyám kávé tálalt a számomra, és a rendes négy cukor helyett hat kockát dobott a pohárba. Azt gondoltam magamban, hogy az eltévedés megérte a pénzt.

Csak ekkor vettem észre, hogy a bal kezemben még mindig ott szorongatom a virágbokrétát. Nem tudtam, hogy mit kezdjek vele, és hogy a kalamitások után nem tűnök-e föl nevetséges színben édesanyám és testvéreim előtt, ha átnyújtom. Megkérdeztem a dadát:

– Nézze dada – mondtam –, ezt a csokrot anyikának szedtem.

– Hát adja oda, Józsika, adja oda – biztatott a dada.

– Nem, adja oda maga – kérleltem a dadát esengve. – Kérem, dada, adja maga, én szégyenlem. – És jól a lelkére kötöttem, hogy a csokor átadása ne mindjárt, hanem csak később történjék.

A jó dada megszokta már efféle bolondságaimat, átvette a csokrot. És amikor javában ittam a kávé kis fonott székemen, testvéreim mellett ülve, akkor adta oda, mintegy titkos küldetésben, félig hervadt csokromat. Aggódva, majdnem szorongva figyeltem a jelenetet. Attól féltem, hogy édesanyám ki fog nevetni. De még csak nem is mosolygott; rám nézett szeretettel, és nézésében olyan csodálatos, komoly, megértő jóság volt, hogy *soha életemben el nem feledem ezt a pillanatot*. Emiatt határoztam el, hogy eltévedésemről valamikor emlékiratot fogok készíteni. Azóta elmúlt húsz, harminc vagy negyven esztendő – nem tudom biztosan, hogy mennyi – az emlékirat azonban csak most készült el.

A KÁLVIN TÉREN

Szomory Dezsőnek

1.

Ha hideg és ködös téli reggeleken, amikor egész Budapest sűrű, kékes harmatfelhőkbe burkolózik, valahonnan a Múzeum körútról vagy az Üllői útról fáradtan, kilimpoltan, de könnyű fejfel beérkeztünk a Kálvin térre, akkor megérezhetjük pár pillanatra a látóhatár kivilágosodásában, a köd megvastagodásában és színváltásában, s a siető emberárnyék tovasuhanásában az ébredő város első kezdődő, bátortalan szívdobbanásait.

A városoknak t.i. nem egy szívük van, mint az embereknek, hanem több, mint a hullőknek és némely halaknak.

2.

A szemben levő kávéházak ajtajai, amelyek nappal farkasszemet néznek egymással, most a ködben és a reggelben eltávolodnak, eltolódnak, és elvesztik minden vonatkozásukat. Idegenül, megszúrten, halvány foltokban bocsátanak csak ki az utcára némi sárga gázfényt. Ha szerencséje van az embernek, akkor szellőzött kávéházat és friss, kialudt, jókedvű pincéreket talál. Ebben az esetben zsíros, pirított kenyér és kis pohár törkölypálinka ajánlatos; továbbá tartózkodás a cigarettától egész délelőttre.

3.

A villamoskocsik sietve, de halkan érkeztek. Körülnéznek és továbbgördülnek. A lámpásaik kék, lila, sárga, piros fénye olyan kedves és csodálatos, hogy a jól tisztított kávéházi ablakból nézve, csaknem mosolygásra ingerel.

Lassan hullámokat vet a tér. Emberek sűrűsödnek össze mozgó, imbolygó csoportokban, majd megritkulnak, mintegy delejes taszításban. A rendőr a sarkon féllábra áll, és apró, váltóigazgató fiúcskák bújnak elő a föld alól. Most süket csengetésektől zavarosodik meg a köd. Egyszerre sok villamoskocsi érkezik. E kocsik most követelő lármával rövid időre lefoglalják a teret.

4.

De nem soká, mert a köd lassan ritkul, a közök távolodnak. A tér viszont összeszűkül, mert a házak, mintha körülsorakoznának, egyenként láthatóakká válnak. A szembenlevő patikát kinyitják, és köhögős betegek ácsorognak a márványos asztalok előtt. A patikárosok jókedvűek, egész éjjel aludtak, és a friss mosdóvíz nagyszerűen eshetett nekik. Elevenek, tréfálnak, és hihetően pontosan mérnek. Az Üllői útról nagy csapat munkás igyekszik a híd felé. A Kecskeméti utca sarkán az öreg, gesztenyés asszony begyűjt a kemencéjébe. Vajon kik esznek reggel gesztenyét?

5.

Most a Baross utca felé kell nézni. Varróleánykák, egész fiatalok, szegények, de bájosak, vonulnak át a téren nagy csapatokban ingadozva és minden tetszenivágyás nélkül. A fiatalurak, az egyetemiek, még mélyen alszanak hóna-

pos szobáikban. De nem mind. Ketten közülök valami hősi elhatározásban fölkeltek, és a tér közepén a szökőkút mellett várakoznak. Álmosak, kissé bánják a vállalkozást, és semmi kis izgalmat sem remélnék a találkozástól. Csakugyan, a leánykák kedvetlenek és sápadtak, és sietnek, és alig felelnek a beszédre. A fiatalurak reá fognak jönni, hogy korán kelni nők miatt nem szabad, legfeljebb aranyak lelése miatt. De akkor is meggondolandó.

6.

Most már a boltokat is nyitogatják. És az apró kis utcákból embertömegek lüktetnek át a nagyobb utcákba. A kálvinista templom vasrácsos kerítése előtt megjelenik két fekete ruhás férfiú. Nyilván lelkészek, és a reggeli lapok újdonságairól beszélnek. Mindegy. Az idő már felvilágosodott. A kékből átszürkült, megbarnult az atmoszféra. A szökőkút öreg istennői deszkapaplanaikkal és a kicsiny Neptun-szobor bizonyos örökös hatalmakat kezdenek reprezentálni, akik minden befolyásukat elvesztették, és csak a parádé és megszokottság miatt maradnak a helyükön.

7.

A rendőrt egy fiatal fiú szólítja meg. Egyetemi hallgató lehet az istenadta, és nem találja a Kecskeméti utcát. Vastag jegyzetfüzeteket cipel, és rövidlátó szemüveges tekintetében a vaksi szorgalom pislákol becsületes fénnel. A villamosok kétségbeejtik, és a sok, sűrű sín pár az édesanyja dúsan töltött mákos réteseit juttatja eszébe. Ugrik egy párat, és nagy nehezen kikászálódik az aszfaltra.

8.

A kávéház ablaka előtt most sietve egy szobalány suhan el. Doktorért megy, mert a kis úrfinak fáj a torka. Nagyon fáj, és emiatt már reggel sírás van a házban. Nemsokára látni, amint az Üllői út felől és minden irányból számozatlan doktorkonflik és gumikerekűek gördülnek elő. Mintha a szobalány segélykiáltása adott volna jelt nekik az elindulásra. Doktorok ülnek bennök; szakállasak, tanárok, azaz bundások – és egészen szerény, nyírott, szövetkezeti orvosok, nem is éppen jó télikabátban. Szerte szállingóznak a városba, és a betegek már várják valamennyit. Sok ilyen kocsit látni. Egészen fél tizenegyig. Benn olykor megvillan egy zsebkendő, amely éppen most bontatott ki, jelölve annak, hogy a doktor kissé elkészett a felkeléssel.

9.

Az idő most már délig bizonytalanul elúszik, eltengődik. Még jó, ha arra jó egy század katona.

A délelőtt elmosódó és unalomba süllyedő perceit felveri és felszínre hozza a lépések hangos ritmusa. Az emeleti ablakokból bekötött vagy bóbitás fejű szobalányok kandikálnak ki őszinte érdeklődéssel. Egy teherhordó szekér megáll a katonák miatt, és a kocsis visszagondol arra a három esztendőre, amelyet a császár szolgálatában eltöltött. Mindez pár perc csupán, és a kőkockákon nemsokára csörömpölő zökkenésekkel tovagördül a nehéz jármű. Sőt újabbak és újabbak jönnek egymás után.

10.

Mire delet harangoznak, a Kálvin téren már hatalmas forgatagban gomolyognak a gyalogló emberek, a fogatok, a villamosok, a terhes szekerek, s közöttük a lovasrendőr árvalányhaja, s a vasutas piros zászlója egészen reményvesztetten integetnek...

A református templom órájának ütéseit senki se hallja meg. A lebonyolódó találkák sorozatát, amelyek a kút köröndjénél játszódnak le, senki sem figyeli, csak egy kisasszony egy ablakból. A gumikerekű-kocsisok leszállnak a bakról, és tréfálkoznak. A lovakat az itatók itatják. A Belváros felől özönlenek a varróleányok, most már felfrissülve, elevenen és kirózsaszínesedve. A diákok a sarkon nem győznek utánuk forogni.

11.

Délután három órakor megcsöndesül a zaj, a házak csukott ablakai elméláznak, és emlékeznek szép áprilisi délutánokra, szerelmes májusi délutánokra, ifjú, gyönyörű júniusi délutánokra, amelyek mind elmúltak. Azután szomorú megadás-sal burkolóznak újra a késő délután összeszedelőzködő ködfátyolaiba. A gesztenyések tűzhelyeiről, mint gyászoltárokról, ünnepélyesen száll fel a füst, ferdén, meglapultan, a háztetők felé. Ha most valaki egy ablakból lenéz a térre, amely kétségbeesetten elsüllyedni látszik, egy titokzatos búcsúzás érthetetlen bánatába, és meglátja felgyulladni a sarki boltban az első lámpalángot, alighanem félelmében világosságot gyújt, és zongorához ül.

12.

Késő éjszaka, jóval éjfél után, amikor már csendes minden, a Kálvin tér, mint egy füledt barlang, ásítózik a fénytelen égbolt félelmétől megzavarodva. A hazatérőnek tanácsos sietni. Ilyenkor a kút mellett elhaladva, esetleg úgy hallani, hogy valaki a nevünkön szólít. Egyszer hátra lehet nézni, hogy: ki az? Senki. És nem többet, de futni ám hazáig. Mert a sok elhalt, elpusztult, sárba taposott, elvénült erő, amelyet az emberek, a siető, dolgozó emberek, leányok és fiúk itt elhullattak, a kövek hasadécai közül, a sínek nyílásai közül kibukkan, összesűrűsödik, és áldozatokra les.

Ha már levetkőztetek és ágyba bújtatok, nyugodtan megszámlálhatjátok az óraütéseket.

HEGYSZOROS

Weiner Leónak

1.

Egy nyári reggelen útnak indult Gracián. Merre indult, milyen esztendőt írtak akkor, milyen hónapot vagy napot, minderről nem akarok beszélni. Elbúcsúzott az apjától, anyjától, testvéreitől, irányt választott és elindult.

2.

Már jó pár mérföldet haladhatott, amikor találkoztam vele. Gyengén izzadt a homloka, de hátraszegte nyakát, és csaknem kacagott a szabadság öröme miatt, mely mint valami bizsergés vagy zsongás, egészen elfogta, tüzelte, vitte.

3.

Alig akart megállani, hogy üdvözljön, és csaknem fitymálva szólt.

– Visszafelé mégysz!?

– Dehogy – mondtam mosolyogva, de kicsit fájt ám a szívem –, kedves Gracián, én nem megyek visszafelé, én csak ellenkező irányban tartok, mint te.

– Az mindegy – mondotta Gracián kegyetlenül –, mindegy az –, és már tovább sietett.

Követtem.

4.

Nagyon kedves és okos fiú volt. Az ölemben hordoztam gyerekkorában, és később megtanítottam minden szépre és jóra, amit tudtam. Most, hogy a szabadság mámorában találkoztam vele, megtelt a szívem iránta őszinte szájalommal, és sajnálkoztam a reményeimen, amelyeket hozzáfűztem és a fáradozásaimon.

5.

Ez az ifjú arc a maga szűzies friss és hamvas üdeségében is hasonlatos volt számomra egy maszkhoz, amely hamvazószerda reggelén eltépetten hever valami feldúlt mulató-szoba sarkában. Már előre láttam rajta a tépéseket, a kopásokat és a horpadásokat, a ki nem kerülhető tortúrák nyomait, az elferdüléseket, amelyeket hiába próbálna valaki kiigazítani, a ráncokat és árnyékokat, amiket nem mos el még az éjszaka sem, még a sötétség sem, mert a sötétben is megmaradnak és élnek, mint valami nyöszörgés.

6.

Gyönyörű reggel volt, gyenge szél fújt, alig hűvös, vidám, bohó szellő. Köröskörül varázslatos és szokatlan színek, amilyeneket csak a legnagyobb festők tudnak összehozni.

– Mégis csak szerencsés fiú ez a Gracián! – mondtam magamban – jókor indul, szép lesz az élete, mint egy álom, valószínű, hogy nincs is semmi komoly ok sajnálkozni rajta.

Gracián ment előre nagy, feszes léptekkel, mint azok az emberek, akik túl boldogok. Mint akiknek ki akar csordulni a szívük, s hogy ellensúlyozzák: sietnek, mint a pincér a telt pohárral.

7.

Nem tudtam jól követni. A távolság közöttünk mind nagyobb és nagyobb lett. Gondolkodtam egy pillanatig, hogy talán utána kellene kiáltani, de azután eszembe jutott, amit mondott. – Visszafelé mégysz? – Kegyetlenség volt tőle ilyet mondani, meggondolatlanság, az ifjúság és az egészség gőgje!... Nem kiáltottam utána, inkább sietni próbáltam.

8.

Gracián kitartóan, egyenletesen, feszesen lépegetett tovább, és nem nézett hátra. Nem nézte meg a gyönyörű erdőket és berkeket, amelyek az út mentén egymást váltogatták, nem törődött a sok apró színes mezei virággal, nem hajolt le megszagolni egyet is. Mintha azt mondta volna:

– Nem, nem, itt nem állok meg, még ma messze el akarok érní, jó távolra hazulról, a gyermekkoromtól, az emlékeimtől, a tanítómesteremtől, az egész régi életemtől.

9.

– Jó távolra! – ismétелgettem magamban, mert kitaláltam Gracián gondolatát. – Jó távolra! Ó, a mi földünkön csak rövid távolságok vannak, Gracián – folytattam, mintha neki magyaráznám –, pár ezer kilométer, pár tíz esztendő. És már láttam is, hogy Gracián megállott. A földre maga elé nézett valami sajátságos meglepetés heves mozdulatában megmeredve.

Soká állott így kissé előrehajolva, figyelve, szemlélődve, úgy, hogy egészen lassú léptekkel utolértem.

10.

Nem vette észre, mert a közelben megállapodtam. A dús zöld fűben – mint valami nagy csodálatos gyümölcs szőlőleveleken – ott feküdt érdeklődésének tárgya: egy nagy szőke asszony. Félig lecsukott szemekkel, mozdulatlanul, pompázatos meztelenségben. A bőr elefántcsont színét egyenletesen és gyengéden világította át a vér rubintjának rózsaszín fénye. A félig nyitott búzavirágszínű szemek alvást színleltek, egyszersmind azonban az égbolt végtelen távolságaiba is néztek, mintegy tükörbe kacérkodva. Az orr nemes és tökéletes rajza finomította meg a hatalmas testet, és kicsinyítette rubensi méreteit.

11.

– Valóban kár volt sajnálkozni Gracián miatt – mondtam magamban –, hiszen a szerencse vezette őt kezdettől fogva. Kérdés azonban, hogy fölismeri-e, mi a tennivalója, és ifjú elbizakodottságában nem folytatja-e útját?

Aggodalmam nem volt alaptalan. Gracián még pár pillanatig habozott, azután megrázta a vállait, mintegy kiszakította magát a meleg, pihegő női test bűvköréből, és újra elindult.

– Gracián, bolond Gracián – suttoztam, és nem bosszankodás nélkül –, hova a pokolba sietsz annyira!... De nem lett volna illő visszahívni őt, utánaballagtam tehát.

12.

Gracián most szinte szaladni kezdett, úgy látszik, pótolni akarta az idővesztést. Hiába, újra meg kellett állania, alig egy köhajtásnyira. A földön most két

leány feküdt előtte egy kisebb tisztáson, a puha sárga homokban. Hasonlóan – mint két madár, vékonyak, szinte átlátszóan fehérek, kékes árnyékokkal.

A kékes szín az ilyen fehér lest kontúrjaiban sajátságos meleg csábító zamatot kap. Ennek a két lánynak a teste is, látásra olyan forrónak tűnt fel, mintha most keltek volna ki az ágyból, óriási párnák közül.

13.

Hibátlan szépség volt mind a kettő, ruganyos, kígyószerű, de kissé félelmes, mint két alvó macska, vagy két apró vadállat. Ibolyaszínű szemeik közönyösen nézték Graciánt, mozdulatlanul, kihívó nyugalommal, ami nem tévesztheti el a hatását. Gracián megremegett, előrehajolt, majd letérdelt a fűre. Nem helyeselhettem, hogy Gracián megállapodik, világosan láttam, hogy két nő jelenléte zavarni fogja.

Már majdnem kézzel illette az egyiket – mialatt szemei a másiknak bokáit szemlélték –, már majdnem kézzel illette az egyiket, amikor csakugyan hirtelen – mintha meggondolta volna magát – felugrott, keresztüllépett rajtok, és újra útnak eredt.

14.

– Ez a szerencsétlen Gracián csak későn fogja észrevenni, csak későn fogja megtudni, hogy micsoda nagy hiba volt a szőke asszonynál meg nem állapodni, kinek természete s nemes szépsége leginkább illettek fiatal korához és tapasztalatlanságához. Nyilván érez valamit a levegőben, vagy fél és aggódik a jövője miatt, vagy megrontotta valaki!

Így okoskodtam.

15.

Gracián néhány perc múlva ismét megállapodott. Nem kellett többé sietnem, hamarosan elértem azt a néhány orgonabokrot, amelynek aljában három vagy négy nő hevert. Vörös hajuk bronzra ragyogott a délutáni napban, és viruló testük barnás tónusaiban Tiziano és Correggio legszebb Vénuszaira emlékeztettek.

Alaposan megnézhettem őket. Gracián nem törődött velem, és így nem kellett félnem attól a fölényes és kegyetlen mosolytól, amellyel a fiatalok – akik valószínű számítás alapján remélik, hogy tovább élnek –, magokban szánják, kinevetik az idősebb férfiak fellobbanásait.

Gracián ekkor már a távolba nézett, ahol szerteszét meztelen testekkel volt tele a mező.

16.

Száz és száz nő feküdt összevissza a magas fűben, mint égből hullatott almák és őszibarackok, vagy hirtelen kinőtt exotikus virágok. Sokan voltak, elfoglalták a látóhatárt, az utakat. Rettenetes és szívremegtető néma ostromzár!

Gracián már irány nélkül futkosott közöttük a telhetetlenség és határozatlanság kétségbeesésével.

17.

Minden fajta nő akadt a beláthatlan tömegben. Klasszikus szépségű görög arcok, a meloszi Aphrodite torzójával. Gyengéd, nyúlánk, hosszúderekű, szűzies, szőke leányok. Hatalmas, izmos és félelmes hetérák. Virgonc és pozsgás szűzek, öntudatlanok, szinte nőietlenek, vágyak és fojtott tüzek nélkül. Meredten feküdtek hanyatt, s az égre nézve – ürügyképpen – mintha alig tudnák visszatartani a nevetést. Egy csomó apró leány egymásba gabalyodva hevert csaknem gúlat képezve. Csillogó fekete szemeikkel Graciánt nézték leskelődve, sunyin és mohón. Kedves csoport volt!

18.

Amint követtem a fiút, bámulatos sorozatát figyelhettem meg a különböző nőfajtáknak. Magas, fekete hajú asszonyok is tűntek föl, elefántcsontszínűek, bársonyosak, nyúlánkságuk mellett is testesek. A karjukkal többnyire szemérmesen eltakarták a tekintetüket, vagy egy felhőre bámultak könnyben úszó szemekkel, csalódottan, mint akik nem törődnek semmivel. Egy végtelen csatamezőhöz hasonlított a tájék, nagyszerű volt, elhagyott, mozdulatlan és reménytelen, mint az élet. Mozgott, hullámozott mindenütt, pihegett, emelkedett és süllyedt a sok mellkas, de alig észrevehetően.

19.

Olykor egy pillanatra úgy tűnt fel, mintha valamelyik kar mozdulni készülne, hogy Gracián felé hívólag intsen, vagy hogy a lábát megfogva megállásra kényszerítse, de nem történt semmi. Pedig már késő délután volt.

Gracián lehajtotta a fejét, behunyta a szemeit.

– Induljunk vissza, fiam! Vagy hozz magaddal egyet – ha akarod –, de ne többet, mert korod miatt a mértékletesség ajánlatos és szükséges.

Ezeket kiáltottam most Graciánnak, aki azonban nyilván nem hallott semmit szavaimból, mert futni kezdett.

20.

A nap már búcsúzott a hátunk megett, a távoli hegyeknél. Gracián alakja most megnyúltnak, meghajszoltnak és szánalmasnak tűnt fel. Az ifjúság féktelen vágya, tudatlansága és a jövőtől való félelem, azt hiszem, egyszerre rohanta meg és fokozott rettegésbe hajszolta.

Egyszer még megállt. Megtörölte verejtékező homlokát. Keresztülugrált a sok mezítelen test fölött, olykor rálépett egy-egy karra vagy lábra, megcsúszott, csetlett-botlott és csaknem elesett. Már-már elvesztettem szemeim elől, holott nagy igyekezéssel követtem.

21.

A sötétség is folyton növekedett, a látóhatár megszűkül. Utunk egy keskeny völgybe vezetett. Itt már nem lehetett járni, annyira sűrűn feküdtek mindenfelé. Gracián a testeken gázolt.

Megállottam, kitártam a karjaimat és teljes erőmmel kiáltottam:

– Fiam, Gracián, elpusztulsz, fordulj vissza, Gracián!
Nem hallotta, vagy nem akarta hallani. Alakja mindjobban kisebbedett.

22.

A látóhatárt ebben az irányban két óriási szikla zárta el, majdnem összeértek, és csak igen szűk utat hagytak szabadon. Hegyszoroshoz hasonlított ez a hely, idegenszerű, félelmes és baljóslatú volt, mint az a völgykatlan, hol Hagen megölte Siegfriedet. Az aljában valóságos torlaszt alkottak a női testek. El volt zárva az út teljesen. Gracián négykézláb próbált előre jutni.

– Most már nem menekülhetsz, Gracián – kiáltottam zokogva a fájdalomtól –, nem menekülhetsz!

Még egyszer fölegyenesedett Gracián. Olyan volt, mint egy hős, aki az élettől búcsúzik.

23.

Azután elesett, lerogyott a kábító vonzásban. Néhány kar hirtelen fölemelkedett, és egy hörgést vagy sóhajt hallottam szerteszét, amely hirtelen átfutott az ajkakon, mint a hullámgyűrűk, ha valamit vízbe dobnak.

Soká álltam ott meredten a bánattól és reménykedéstől, figyelő szemekkel – míg csak rám nem borult a sötétkék éjszaka, de Graciánt nem láttam többé.

24.

Visszafordultam.

SCHMITH MÉZESKALÁCSOS

(1912)

SCHMITH MÉZESKALÁCSOS

A lőcsei városi régiségtárban betűztük a pallos felírását.

„Wenn ich diesen Schwert thue aufheben,

So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben.”

Két kézre fogtam a fatális, nagy, nehéz kést, és próbálgattam, hogyan vághattott vele a hóhér.

Eszembe jutott azután egy Zichy Mihály-féle illusztráció, amely útba igazított, és most már heroikusan suhogtattam a levegőben az ócska, de kitűnő acélt.

– Rettenetes! – suttogta Margit. Rajtam is végigfutott a hideg. Átéreztem a pallossal való kivégzés rettenetességét, magam előtt láttam a lőcsei hóhért, ajkain a kegyetlen, keresztény gondolattal: *„Wenn ich diesen Schwert thue aufheben, So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben.”*

– Ez az a pallos – betűzte Margit a magyarázó cédulát –, ez az a pallos, amellyel az utolsó halálos ítéletet végrehajtották. A delikvens Schmith mézeskalácsos volt, aki feleségét megölte.

– Mikor volt ez a kivégzés? – kérdeztem az őrtől.

Az őr azonban nem tudott semmit se mondani.

Már majdnem bosszankodni kezdtem, mert érdekelt a Schmith mézeskalácsos története, és akármilyen ügyefogyott szervírozásban is, de rögtön kívántam hallani, amikor Margit megismételte a kérdést:

– Mikor volt, mikor? – kérdezte dallamosan.

– December 31-én volt – mondtam – 1732-ben. Siettek vele, mert 1733-ban már Lőcse elvesztette a pallosjogát.

– 1733-ban? És miért?

– Sok mindenféle oka volt annak – feleltem könnyedén és a magyarázó fölényével. – Sok mindenféle oka volt. A király rendeletileg visszavonta a pallosjogot, amelyet, ha jól emlékszem, Zápolya János adományozott, bár ebben az egyben nem vagyok biztos. Szóval, 1732. december 31-én volt a kivégzés. Ennek a Schmithnek a történetét a feleségével különben részletesen el fogom mondani magának.

– Jó – mondta Margit –, nagyon érdekel, de honnan tudja?

– Honnan tudom – válaszoltam kissé határozatlanul –, részletesen benne van az egész dolog a krónikában, amelyet már nem tudom hol, olvastam.

Elkészültünk a régiségtárral, áthaladtunk az óriási, kőkockás csarnokon, amelynek kandallójából a legfinomabb XVI. és XVII. századbeli koromnak az illata áramlik, és lejöttünk a széles lépcsőnkön.

Később a Szent Jakab-templomban a szárnyas oltárok, az aranyozott faszobrok, a szarkofágok között elkezdtem a mesét.

– Nézze – mondtam Margitnak, és megmutattam a mézeskalácsosok céhmes-terének címeres ülését –, itt hallgatta vasárnaponként a misét Schmith mézeska-

lácsos. Ha jól emlékszem, Schmith Fábián. Itt ült a kékfestők és a könyvkötők céhmesterei között, mint a céhek jelvényeiről láthatni.

Hallgatag ember volt, tudta titkolni, hogy mit gondol és mit érez. Ezért választották meg harmincnégy éves korában céhmesternek. Akkor ez imponált az embereknek, ezerhét-száz körül.

Erős német akarat volt ebben a csúnya, vizes szemű, halszájú, sápadt emberben. Méghozzá vörösesszőke haja volt. Az ilyen férfiak tudnak szeretni esztendőig, szívósan, némán, féltékenyen, mint a vakondok. Ezenkívül a legjobb mézeskalácsos volt Lőcsén. Külföldön tanult, Nürnbergben és Drezdában, ahol annak idején a mézeskalácsos-ipar aranykorát élte. Abban az időben az emberek szerették a mézeskalácsot. Nem kuriózum, hanem csemege számba ment, és még cukrászok nem voltak. Szóval képzelheti, hogy Schmith hogyan gyűjtötte az aranyakat rakásra a ládájában. Volt tekintélye, pénze, csak jó barátja nem volt. Senki se szerette ezt a Schmithet.

Vannak ilyen emberek. Saját maguk előtt szégyenlik, ha valakinek a szeretetét vagy a barátságát keresnék. Kívül hideg a bőrük, mint a kígyóé, és izzad a kezük, de belül fáj nekik az elhagyatottságuk, és a dacuk befelé szúrja a szívüket. Mindenben megszimatozik az irtózást, az undort és az ellenszenvet, amelyet csúnyaságukkal, kedélytelenségükkel fölkeltenek. Érzik, látják, hogy nincs menekvés, hogy szerencsétlenségre, nyomorúságra, magányra, ellenszenvre vannak ítélve a születésük óta. Nos, és mit magyarázzam magának tovább: ilyen ember volt Schmith mézeskalácsos.

Harmincöt éves korában elhatározta, hogy megházasodik. Sokat rágódott rajta, törte a fejét, hogy jó lesz-e, vagy rossz lesz-e. Félt, hogy nevetni fognak rajta. Azért, hogy egyáltalán egy ilyen csúnya, zárkózott, hideg ember házasságra, szerelmeskedésre gondol. És borzadt a gondolatától, hogy a felesége meg fogja csalni. Hiszen annyi a szép férfi, annyi a kedves, meleg hangú, forró szájú, erős és fiatal legény. Mondom, sokat töprengett Schmith, de mégis elhatározta magát.

– Mit ér az aranyom, és mit ér az, hogy céhmester vagyok – semmit. Nem szeret senki. Az emberektől nem koldulhatok szeretetet és bátorságot, erre nem vagyok képes. De a pénzemért kaphatok szép lányt. Hozzám adják a legszebb lőcsei lányt is, mert gazdag vagyok. És ha a templomban összeesket bennünket Maurer Constant prépost úr, akkor az asszony szeretni köteles engem, és köteles forrón megcsókolni a számat, és köteles engem megölelni, amikor csak akarom. – Így morfondírozott Schmith és rászánta magát, hogy megházasodik.

Csak ott hibázta el a dolgot, hogy éppen a legszebb lányt kellett neki kiválasztani. Az ilyen emberek egyszerre akarnak kárpótlást minden szerencsétlenségükért és bánatukért. Schmith is azt akarta, hogy most már, még a tetejében, irigylék az emberek. Paul Walternek, az ötvösnek a lányát, Évát kérte meg. Négy hét alatt megvolt a lakodalom, márciusban. Ezerhét-száznegyvenkettő márciusában.

– Az előbb harminckettőt mondott – szolt közbe Margit mosolyogva.

– Harminckettőt? Persze, az ezerhét-százharminckettő évről van szó – folytattam folyékonyan. – Márciusban volt a lakodalom. Schmith magát a kékfestők céhmesterét, Meliuszt kérte fel násznagynak, a Juhász Meliusz Péternek egyik

leszármazottját, tudja, akiről a magyar irodalomtörténetekben szó van. Paul Walterék a városbíróvá választották násznagynak – ennek a nevét nem tudom, elvégre az ember nem emlékezhetik mindenre – de a városbíró nem fogadta el. A násznagy más lett. A dolog magyarázata, az volt, hogy a városbíró fia a bolondulásig szerette Évát, és úgy kellett volna, hogy ő kapja feleségül, de a vén zsugori Paul Walter nem adta hozzá a lányt. Nyilván gazdagabb vőlegényt akart. Az aranyművesség és az arannyal való foglalkozás kapzsvá teszi az embereket. Ez menti Paul Waltert; ő, aki egész életében arannyal dolgozott, csakugyan azt hitte, hogy az arany egyenlő a boldogsággal. Meg volt róla győződve. És a leányt boldognak akarta látni. Éva nem ellenkezett, ez akkor nem volt divatban. Az ezerhat-száz és hétszáz években a szülők sokkal nagyobb urak voltak. A királyok is, a főispánok is, a városbírók is. Érti?

– Érttem – felelte Margit értelmesen.

– Nos, és persze Éva sápadt volt az esküvőn, mint ahogy illik. Sápadt volt, sok ezüst karos gyertyatartóban négyszáz gyertya égett. Komoly, komor esküvő volt. Sok nehéz vörösborot megittak a férfiak, és kevés tánc volt. Három nehéz vasláda zárta a menyasszony kelengyét. Gyönyörű, drága kelengye volt. Skófium, násfa, szattyán, brokát, selyem, bársony, patyolat és minden efféle finom dolog, amit csak el tud képzelni. Ez vigasztalta Évát is. Hiú leány létére rajongott a selyemért, és tudta, hogy Schmith Fábián nem fog takarékoskodni vele szemben. Az ilyesmit a húszéves lányok akkor is megérezték. Schmith nem is takarékoskodott. De persze nem tudta boldoggá tenni a feleségét. Ha más lányról lett volna szó, valami hideg, kedves, szerény teremtsérről – még lehetett volna. De Éva feketeszemű, pirosarcú, forró lány volt, mint a vérbőlű narancs, aki hevesen és erőszakosan vágyik a teljes, tökéletes boldogság egy pillanatára. No, ezt Schmith nem adhatta meg neki. Undorodott a kedveskedéseitől, az alázatoskodásaitól, a rettenetesen szenvedélyes és mégis szégyellt és titkolt szerelmétől. Schmith mindig érezte, hogy erre a szép asszonyra neki tulajdonképpen nincs joga, mindig félt, mindig féltékeny volt, mint egy dühös kutya, aki nem ugat, csak mar. És még csúnyább volt olyankor, ha ránézett a feleségére. Ilyenkor ragyogtak a vizes szemei, mint a békáé. Lehetett bennük látni, hogy mindenért kárpótolva érzi magát, hogy az övé lehet ez a szépséges nő. Hogy az hideg maradt az ő undok hullócsókjai közepette, azt nem bánta. Ez a megaláztatás még fokozta az infernális szenvedélyének erejét.

Ugyanennek az évnek a decemberében, nyolcadikán, a késmárki vásárra ment Schmith. Lőcséről Késmárk egynapi kocsit. Gyönyörű holmit vitt magával, többek között újfajta tükrös szíveket, amelyeknek kitalálására felesége iránti szerelme inspirálta. Kilencedikén és tizedikén volt a vásár. Tizenegyedikén este kellett hazaérkeznie Schmithnek, de ő otthagya a második vásárnapot, és már tizedikén este hazajött. A városbíró fiát persze ott találta a hálószobában. Nem érte ott. Az ajtó be volt zárva. Zörgetett, betörte, rettenetes erő volt benne. Abban a pillanatban ugrott ki az ablakon a bíró fia. Schmith egy hangot sem szólt. A feleségének rohant és megfojtotta. Ezt egészen jól el lehetett várni Schmithtől, nemde? – kérdeztem Margitot kissé aggódva.

– Igen – felelte egyszerűen.

– A börtönben Schmith nyugodt volt. Sokat imádkozott, mint vallásos emberhez és céhmesterhez illik, és bizonyos megelégedéssel várta a halált is. Azt mondhatnám, hogy örült annak, amit tett. Cserébe a saját sok bajáért, a féltékenység kínjaiért, a sok munkában eltöltött örömtelen napért — most igazán végképp és visszavonhatatlanul magáévá tette a feleségét; kifogta, kiemelte az életből, mint a horgász a halat a vízből. Az övé volt, nem lehetett többé elvitatni tőle. Ilyen aljas, gyalázatos megelégedettséget érzett Schmith.

Az ítéletet egykedvűen fogadta; nem szólt egy árva szót se. Szilveszter napján hajtották végre a halálos ítéletet. Az egész város ott volt, kivéve Paul Walterékat. A bíró fia ellenben ott nézte a kivégzést, közvetlen közelből. Schmith meglátta, de az arca nyugodt maradt.

Senki se sajnálta a mézeskalácsost; éppen azért, mert semmi megbánást, semmi halálfélelmet nem mutatott.

Összetett kezekkel térdelve és imádkozva fogadta a hóhér csapását, aki elsőre teljesen levágta a fejét.

Itt szünetet tartottam az elbeszélésemben, és vizsgáltam Margit arcán a történet hatását. Kissé elfogódott volt — amit az elbeszélésemben szereplő rémes elemeknek, hóhér, kivégzés stb. tulajdonítottam —, de a szemei nem voltak könnyesek. Jónak láttam másra terelni a szót, hogy kudarcom lehetőleg ne konstatalódjék. (Mert be kell vallanom, a könnyeire dolgoztam.)

Azután mind a ketten az óriási gótikus főoltár szemléletébe merültünk, amely Lőcsei Pál mester munkája, és csodálatos szépségű alkotás.

EGYMÁST BOLDOGÍTVA

1.

Tíz év előtt egy házban laktunk Marianovicsékkal. Mikor behurcolkodtunk az Üllői úti bérkaszárnnyába, amelynek első emeletére talán sohase tévedt le a napsugár, sírni volt kedvem. A gyönyörű kis vidéki ház után, amelynek összes szobáiban és egész kertjeiben mi voltunk az urak, nagyon siralmas volt a csere. Öcsém és húgom hamar megelégedtek a vasrácsos folyosóval, a nagy márványlépcsőkkel és a zongoraverklikkel, de én, a tizenkét éves fiú, csak szomorkodni tudtam. Az emberek, akiket az első nap láttam és megfigyeltem, megerősítették bennem ezt a rossz hangulatot.

Különösen Marianovicsék. Végtelenül szálnalmas család. Velünk szemben laktak az első emeleten. Valamikor jobban álltak, és még akkor bérelték ki a négy-szobás lakást, amely igényeikhez képest mind tágabb és tágabb lehet.

Marianovics urat, aki magastermetű, gyér vörös bajuszú és hajú, sápadt ember volt, egy napon elbocsátották a postáról. Aznap Marianovics átjött hozzánk. Sohase jártunk össze, de e napon – az ottlakásunk ötödik vagy hatodik esztendejében átjött Marianovics úr. Elmondta édesapámnak az elbocsátásának történetét. Most is fülembe csengenek érces erős hangjának a töredékei.

– Így bánnak kérem el a becsületes hivatalnokkal tizenkétévi szolgálat után, ha van önérzete, ha megengedi magának azt a fényűzést, hogy postatiszt létére férfi legyen... Megmondtam neki, „nagyságos uram, ebben önnek nincs igaza”, és sarkon fordultam. Most kiadták az utamat; menj a pokolba. Jó, én megyek: Olyan ember, mint én, megél a jég hátán is. Magamat nem féltsem; de elmondtam – bocsásson meg, ha untatom –, hogy ismerje meg az államhivatalnokok sanyarú helyzetét, ami végre is nem érdektelen dolog. Én csak egy pont vagyok, mit mondok: voltam, ebben a rendszerben, de az én esetem élénken példázza, hogy mik meg nem történhetnek.

Aznap az apámnak akarva nem akarva ott kellett tartani Marianovicsot vacsorára. Nem tudott senkit se lerázni a nyakáról. Vacsora alatt, emlékszem, még egy párszor elmondta Marianovics úr: hogy megél a jég hátán is, sok bort ivott, és a legfinomabb szivarra, egy kis bokkra gyújtott rá, amelyből csak kettő volt a szivar-skatulyában. Azután a családjáról beszélt. Kijelentette, hogy a fia, akinek földrajzból jelese volt, nagy földrajztudós lesz, bár egyéb tárgyakhoz nincs hajlama, továbbá dicsekedett, hogy a fejét teszi rá, hogy a lányát, a Terát, aki akkoriban tűrhető formájú 22 éves leány lehetett, fényesen fogja férjhez adni.

– Ne higgye, Kovács úr – mondta apámnak –, hogy akárkihez adom, kizárólag doktrinér emberhez. Holtom napjáig bánom, hogy magam is nem léptem doktrinér pályára, pedig volt hajlamom, higgye el, van hajlamom, akár az orvosi, akár a mérnöki tudományokról legyen szó...

Félig részegen kelt föl éjfél tájban Marianovics az asztaltól, s mint olyan ember, aki tudja, mi az illem, megköszönte apámnak a szíves érdeklődését, és azután

hazament. Utána kinyitogatták az ablakokat, kiszellőzték a sok szivarfüstöt, amelyet Marianovics okozott, és lepihentünk. Másnap, mikor tizenegykor jöttem az iskolából, találkoztam Marianovicssal. Valakivel beszélgetett a lépcsőházban, sápadt volt, de jókedvű. Dicsekedett, hogy mostanában nagy úr, tizenegy órákor kel, és a nyugdíját meggy felvenni.

Ez a nyugdíj azonban nagyon kevés lehetett. Ha elsején félretették belőle a lakbért, kifizették a hentest, már elfogyott. Marianovicsné, egy kövér, pirosképű és kevés hajú, lompos asszony, panaszkodott az édesanyámnak:

– Nem tudom, hogy adom férjhez a leányomat, az uram mindig azt mondja, hogy azzal ne törődjek, az az ő dolga, de nem tesz semmit.

Valóban, Marianovics úr soha komoly lépést se tehetett, hogy leányát férjhez adja. Nem élt rendes életet. Hol címszalagokat másolt, hol meg lapok kiadóhivatalaiban kapott állást, de ha férfiúi méltósága kívánta: grand seigneur módjára bocsátotta el magát az állásait, és ismét más és más fába vágta a fejszéjét. Valahányszor ilyen kisebbszerű családi krízis játszódott le Marianovicséknál, mindig körülményesen tudnunk kellett, hogy mi történt. Marianovics érdeklődést tudott kelteni a dolgai iránt. A lépcsőházban megállította az embereket, és úgy mesélte el az affairját a kiadóhivatali igazgatóval, mintha csak az operában aratott nagyszabású sikereiről tartott volna előadást. Érces hangja végigzengett a folyosón.

2.

Egy sáros őszi délután Marianovicsné sírva jött hozzánk.

– Ma szóltam a férjemnek. Ez így tovább nem mehet. Valamit kell csinálnunk Terával. Az a leány már 28 éves, hadd vigyék. Ha most nem, soha. Azt mondta, hogy én őt ne okoljam, ő mindenesetre felelős azokért, amiket tett... Sokat lamentált a kövér nő, és késleltette a dunctolást. Apám ki is jelentette, amikor este édesanyám panaszkodott:

– Mondd meg neki, ha máskor alkalmatlankodik: „kedves Marianovicsné, bocsánat, dolgom van” – majd kimegy a konyhából.

Persze, mikor másnap reggel Marianovicsné beállított hozzánk, apám volt az, aki a legkedvesebben kérdezősködött az egészsége felől.

Én mindeközben figyeltem Terát. Az első években tetszett nekem benne valami. Csinos leány volt. Kis szalmaszínű haját mindig koszorúba viselte. Látszott, hogy gondot fordít arra, hogy az a néhány rövidebb szál haj, mint valami dicsfény ott rezegejen, lobogjon az arca körül. Vérszegény, sápadt arca, amely csak addig volt némileg kellemes, míg puffadt volt és emiatt húsosnak, ruganyosnak tetszett; az utóbbi időben rohamosan soványodott. Nagyon csúnyult szegény. Nem is lehetett ezt észre nem venni. Ez volt az egyetlen témája Marianovicsnének. Kedélyesen állította be, nehogy úgy lássék, mintha panaszkodnék.

– Lássá – mondta anyámnak –, így jár az az anya, akinek egy ilyen nemtörődöm férje van. Pedig Marianovics jó ember. Aranyszíve van, szó se lehet erről, jó férj, de apának, őszintén megmondom ahogyan van – utolsó. Kérem, az az ember beszél nekem, hogy így-úgy férjhez adjuk Terát, mit fog csinálni ő – és soha egy

lépést sem tett. Én nő vagyok, nem forgok a világban, mit tehetek én? Mit? Semmit. Nem igaz?

Így telt az idő.

Most, ma egy éve volt. Jól emlékszem, hogy Marianovicsné hunyorogva, mosolyogva jött át. Este volt, bocsánatot kért, hogy hálóköntösben teszi tiszteletét, de már komót volt, amikor a férje hazajött.

– Úgy látszik – mondotta –, ez az élhetetlen Marianovics mégis csinál valamit. Egy fiatal festő elvonná Terát. Ismeri. Elvonná, ha hozzáadnánk. Szerelmes a leányba. Nem ismerik? Itt a negyedik emeleten lakik a házban, most jött a tavasszal. Szép megrendeléseik vannak, nagyon szép megrendelések. Mit szól hozzá, nagysád?...

Egyszerre csak Marianovicsné kitekint a lépcsőházban, pisszeg, s odahívja anyámat az ajtóhoz.

– Nézze csak, ez az a fiatalember – mondja anyámnak. A lépcsőn egy kétségbeesett sovány alak botorkált föl. Nagy kalap volt a fején, és piszkos petőfigallérja alatt fehérbabos kék piktornyakkendő díszlett. Keservesen, lassan igyekezett a negyedik emelet szinte elérhetetlennek tetsző régióiba. Közben minden harmadik lépcsőnél köhögött.

– De hiszen ez az ember mellbeteg – kiáltott föl anyám –, ne adják hozzá Terkát, nem élnek soká együtt.

Marianovicsné tagadta a mellbetegséget, de szemmel láthatólag annyira elkedvetlenedett, hogy mindjárt elment. Másnap átjött és azt mondta, hogy a festő nem mellbeteg, csak a tüdeje van kissé megtámadva, gondos ápolást óhajtana, amely néhány hét alatt helyrehozná. Ezenkívül szerelmes Terkába. És ilyenkor nem nézi az ember a betegséget, hanem a szerelmet. Sajnos, a szegény festő, akiről kiderült, hogy csak szobafestősegéd volt, és szépen keresett (hetenként talán 20-25 forintot is) – csak egyszer tehetette tiszteletét Marianovicséknál. Ott volt a vacsorán, másnap ágyban esett. Ötödnapp meglátogatták őt Marianovicsék, és egy hét múlva meghalt. Terka a temetésen sírt, és hónapokig fekete kendőt hordott a fején, mintha egyetlen szerelmesének elvesztése után már semmi köze se lenne a világhoz. Valóban, ez a jegyességi eset, bár jegygyűrű még nem szerepelt, nagyon rehabilitálta Terkát azok előtt, akik őt menthetetlenül vén leánynak tartották. Mint pl. a házmesterné és a második emeleti ügyvédék fiatal, de igen kövér szakácsnéja, akik részvétüket fejezték ki Terkának vőlegénye elvesztése alkalmából.

3.

Sajnos, Marianovicsék nem tudták kamatoztatni ezt a kis erkölcsi tőkét. És egypár hónap elmúltával Marianovicsné újra előállott férjhezadási terveivel. Már csak az apróhirdetésekből bízott.

– Magamnak kell elintéznem, a férjem már nem lesz képes, de mit csinálhat egy nő, aki nem forog a társaságban? Egyszerűen apróhirdetést tesz közzé.

Nemsokára fölolvasta nekünk az első apróhirdetést.

Fiatal jónevelésű, csinos, de vagyontalan úri-

lány kellő ismeretség híján, ez úton keres magának férjet. Levelek: „*Úri-lány*” címmel a kiadóba kéretnek.

Marianovicsék nagyon sokat vártak ettől az akciótól. És Marianovics papa, akinek a feje már erősen szürkülni kezdett (ezidőtájt egy ügynökségi irodában működött), maga is bízott benne. Azonban, bár a hirdetés többször megjelent; ami tetemes pénzt emésztett föl, Tera és Marianovics mama hiába járták a kiadóhivatalt. Végre két hét alatt, amikor körülbelül minden remény oda volt, új hirdetésre gondoltak. Ez alkalommal kissé kiszínezték a viszonyokat. Terát fiatal, kedves, szőke leánynak mondták, és némi kis hozományt helyeztek kilátásba. Marianovicsné kijelentette:

– Ha a föld alól is, de néhány száz forintot szerezni kell, enélkül a leány, ha még olyan szépség is, férjhez nem mehet.

Mint hallottam, Marianovics csakugyan mindenre hajlandónak mutatkozott, és azt mondta a feleségének, hogy: „majd meglátod, mire képes egy apa a leánya boldogságáért”. Csakugyan a hozomány-hírre jött egy pár ajánlat. Terka és a mamája ragyogó arccal jöttek meg a kiadóhivatalból, és nekiültek a levelek olvasásának. Volt közöttük elegáns velinpapírra írt levél, egy rongyos, s egy hibás helyesírású. De mindegyiket megbecsülték, találgatták, ki írhatta, megszagolgatták, és beszéltek róluk. Leveleket cseréltek. Terka izgalomban volt. Egy új kalapot kapott. Marianovicséknál alsós szoknyákat keményítettek, ruhákat vasaltak, és anya s leánya kisütött hajjal, fölcicomázva, rizsporos arccal, szívdobogva indultak el az ismeretlennel való találkozásra. Talán három vagy négy ilyen délután láttam őket elindulni és visszajönni. Mindig úgy jöttek vissza, mint akiknek valami nem sikerült. Valószínű, hogy a találkozón a jelöltek, látva Terkát, meg se szólították őket, hanem egyszerűen megszöktek. Marianovics pedig unta már az örökös fizetést. A nők azonban, mint utolsó szalmaszálhoz, úgy ragaszkodtak az apróhirdetéshez.

Egy este Marianovicsné így szólt:

– Ha jól meggondolja az ember a dolgot, ehhez szerencse is kell. Elvégre száz és száz hasonló tartalmú hirdetést lehet olvasni a pesti lapokban. Ezek közül a legtöbb csábító és pikáns. Egy efféle egyszerű, szerény, mondhatni polgárian úriás hirdetésre aligha akadhat vállalkozó. Éppen beszéltük ezt az urammal, de amellet maradtunk, hogy semmiféle kacér szót, vagy távolról is tisztességtelen kifejezést nem fogunk beleírni. Nem. Ezt az egyet nem!

Marianovicsné úgy ment el e kijelentés után a konyhánkból, ahogy Don Carlosban az anyakirálynő a nagy jelenet után.

4.

Ezután hosszú ideig nem hallottam semmit ez ügyben Marianovicsékról. Marianovics mama ritkán jött át, és az apróhirdetés-ügyletekről akkor is hallgatott. Anyám pedig, bár érdekelte a dolog, nem akart kérdezősködni. Marianovics papa több alkalommal fejcsóválva, és mintegy elmélyedve távozott hazulról. Ezt a jó-

kedvű és kedves embert soha sem láttam ilyen gondterheltnek. Azzal tisztában voltam, hogy anyagi gondokról nem lehet szó. Marianovicsék igényei a minimálisra redukálódtak, és Marianovics papa, ha könnyelmű férj is volt, mindig tudott pénzt keresni. Azt hiszem, szimatja is volt, esetleg olykor-olykor esküjét bocsátotta áruba, ami tudvalevően igen nagy anyagi haszonnal járhat, mert perekben a hamis eskü is döntő lehet. Viszont azonban kockázatos. Apám kétszer vagy háromszor kifejezte aggodalmát, hogy Marianovics, mint alkalmi hamis tanú, ügyvédi irodák táján lézeng. És a dolog tényleg nem látszott valószínűtlennek.

Marianovicsné és Terka ritkán mutatkoztak. A lányt egyszer-egyszer kendőben láttam lefelé suhanni este a lépcsőkön, kezében spirituszos üveggel vagy tejes köcsöggel. Marianovicsné pedig nem jött hozzánk. A tél lassan múlt. Azt hiszem, ez útját vágta Marianovicsék terveinek. Télikabátok, karmantyúk, boák tekintetében ők rosszul voltak szituálva. Terka például az őszi kabátját viselte egész télen és felette egy kockás kendőt. Marianovicsné pedig valami vattával bélelt, kopott, fekete paletotban járt. Marianovics papa télikabátjáról, melynek fiatalos, sárga színe mintegy fölhívta a figyelmet a szövet viharvert voltára és amely molyrágta rókaprém-gallérral volt díszítve, ez alkalommal nem szándékozom részletesebben szólni.

Mondom, úgy látszott, hogy Marianovicsék tervei, miszerint Terkát apróhirdetések segítségével férjhez adják: téli álmukat alusszák.

Pedig nem volt igaz. Marianovicsék nappalijában, ebben a kis szobában, amelyre olyan jól emlékszem, folytonos, kitaró tervezgetések folytak. Marianovics mama és Terka óráig elüldögéltek a tűz mellett, és míg Marianovics papa apró korcsmákban vagy kávéházak hátsó szobáiban ivott, kártyázott, dominózott és rövidszivarokat élvezett, ők ketten apróhirdetés-szövegeken törték a fejüket. Százat írtak és ezer lehetőséget vitattak meg. A konyhában elmosatlan maradt az edény, míg Terka, akinek tiszte lelt volna a mosogatás, mint valami mesebeli hercegre váró tündérkisasszony, bámult bele a lángba. Sápadt arca kipirult, és vizes, érdektelen szemei tüzet loptak a kályha lángjaitól.

Azt azonban biztosan állíthatom, hogy egész télen Marianovicsék semmi határozott lépést nem tettek, apróhirdetést nem közöltek.

Az első tavaszi napokon megbetegedtem. Sarlach – mondta a doktor bácsi. Örömmel láttam, hogy szüleim igen megijedtek, és én a súlyos betegnek kijáró becézésben kezdtem részesülni. Életem egyik legboldogabb korszaka volt ez a sarlach. Sok könyvet, ajándékot, cukrot, pénzt kaptam. Apa megígérte, hogy felgyógyulásom után lehivatja a szabót a harmadik emeletről, és hosszú nadrágot csináltat. Megfeledeztem az iskoláról, a barátaimról, a játékaimról. A betegségemnek éltem. Csak Marianovicsék jutottak eszembe gyakran. Sajnáltam Terkát. Nagy fogadalmamból, hogy a szerencsés krízis után kétszáz miatyánkot imádkozom – amire Anna, a szobalányunk beszélt rá – tizet felajánlottam Szent Antalnak Terka mielőbbi férjhezmenésének előmozdítása céljából. Sőt a családom is, mintha kezdett volna érdeklődni ez ügy iránt. Édesapám egyszer így szólt:

– Nem értem ezt a vén számár Marianovicsot. Végre is, ha egy kicsit utána nézne, lehetne annak a Terkának fogni valakit.

Megvádoltuk Marianovicsékat, hogy idő előtt belefáradtak a próbálgatásba, és letettek a reményről. Szinte az volt a hangulat, hogy nekünk kéne a kezünkbe venni Terka dolgát. Édesanyám így szólt:

– Majd beszélek Eszter nénivel – a foltozó asszonyt hítták így –, ő már nem egy életrevaló házasságot hozott össze. Vannak ismerősei a fiatal alantas vasúti hivatalnokok között, ezenkívül a villamos-alkalmazottak és táviratkihordók között. Végre ez se megvetendő. A fizetés nem nagy, de sok a borraival, Terka pedig ügyes gazdasszony lesz. Be fogja tudni osztani. Majd beszélek Eszter nénivel!

5.

A betegségem – hála Istennek – jó soká tartott. Hat hétig nem volt szabad ki-mennem a szobából, nem volt szabad iskolába menni. Roppantul örültem neki, hogy a doktor bácsi az iskolakönyveket már jó előre félretette, azt mondván, hogy majd fertőtleníteni fogják őket. Ily módon egész zavartalanul élvezhettem a gyógyulás boldog napjait. Az első napon, hogy újra beköltöztünk a fertőtlenített, kisúrolt és kiszellőztetett szobákba – a gyerekeket föl vitték négy hétre a negyedik emeletre valami öreg özvegy kapitánynéhoz – gyönyörű, csodálatosan meleg és illatos tavaszi nap volt. Marianovicsné lelkendezve jött át hozzánk. Gratulált a felgyógyulásomhoz, azt mondta, hogy meghíztam, azután hamarosan rátért Terka ügyére:

– Nagysád – mondotta anyámnak –, kieszeltük a dolgot. Ami biztos, az biztos, de a nyakamat teszem, hogy most már rendben lesz minden. Még ma egy apróhírdetést fogunk földadni. Tessék meghallgatni!

És hangosan olvasni kezdett:

Fiatal, jól nevelt, de
szegény leány férjhez
menne jó módú, testi hibá-
ban szenvedő férfihoz, aki-
nek ápolója, gondozója és
hűséges felesége lenne.
Szerencsétlen élete egére
a boldogság napját várá-
zsolná. Levelek „Egymást
boldogítva” jelige alatt ké-
retnek a kiadóba.

A derék asszony egészen fel volt lelkesülve. A „boldogság napját” majdnem kiabálva és könnyezve szavalta. Azután sietve felsorolta az eshetőségeket. Hogy a számítás mennyire tökéletes. Hogy egy béna, vagy sánta ember mennyire hübb, mint a hibátlan férfiak, mennyivel jobban megbecsüli a jó nőt. Hogy mennyire Terkához illő feladat volna egy ilyen szerencsétlen embert ápolni, rá takarítani, és neki esetleg fölolvasni.

– Hiszen az első vőlegénye is – isten nyugtassa – beteg ember volt, de ha az esküvőig elélt volna, mérget veszek rá, hogy az odaadó, önfeláldozó ápolás meggyógyította volna. Ismerem a leányomat, az én lányom. Marianovicstól, aki jó ember, de bolondos és könnyelmű, semmit sem örökölt.

Marianovicsné még hosszan dicsérte Terkát. És valóban úgy látszott, hogy a terv szerencsés órában született.

Kinéztam a folyosóra. A tulsó végében kinn állott Terka. A napsugárban fürdetve sápadt arcát, és mind a két kezével kócos, szegényes szőke hajában babrált. Mintha a tél fáradságos gondjai után a tavasz olvasztó vidámságot hozó szellőiben a jövő reményeit, mint gubókból kikelt pillangókat bocsátotta volna szárnyra, amelyek egy bármely testi hibában szenvedő, de jómódú férfiú alakját repkedték körül.

Amikor meglátott, rámnevetett és egyetlen kézmozdulattal üdvözölt. Az anyja pedig tovább, hosszan fejtegette az apróhirdetés-terv esélyeit.

6.

Terka két hónap alatt férjhez ment. Egy mindkét lábára béna fiatal emberhez, aki két mankón járt, és ezerszáz forint évi jövedelem felett rendelkezett. Marianovicsék úsztak az örömben, Terka pedig szépülni kezdett. Azt hiszem, hogy a nőket szépíti az, ha a férfiaknak tetszenek, és Terka csak azért csúnyult el, mert senki sem törődött vele.

Az esküvőről, a részletekről már semmit sem tudok. Május elsején elköltöztünk a házból.

GYILKOSSÁG

A gyorsvonat étkezőkocsijában találkoztam Gecső Bélával, a dúsgazdag Gecső Zoltán fiával. Nagyon megörültünk egymásnak.

– Hova utazol? – kérdeztem.

– Pestre megyek, ott maradok. Nem bírom ki itthon.

– Az apáddal?

– Igen, vele is mindig hadilábon állok, tudod... napszámok és efféle miatt.

– Persze, a szocializmus nem tetszik az öregúrnak.

– És legkevésbé az, hogy én magam is szocialista vagyok.

– Nem is illendő dolog egy ötszáz holdas birtok leendő örökösétől.

– Most azonban más okaim is vannak, hogy elmenjek hazulról.

– Micsoda okok?

– Hát nem hallottad az esetemet?

– Nem én!

– Hát barátom, úgy nézz rám, hogy én embert öltem.

– Ne beszélj!

– Úgy van, embert öltem. Milyen egyszerűen mondom, mi? És milyen átkozottul egyszerű dolog volt az! Hallgass csak ide.

Július huszadikán történt, most két hét előtt.

Éjfélkor bújtam az ágyba. Fájt a fejem, nem tudtam aludni. Már egy jó órája hánykolódtam, amikor egyszerre fűrészelő, őrlő zajt hallok. Egészen véletlen volt, hogy a fájós fejemet egy pillanatra falhoz szorítottam. Akkor hallottam meg ezt a különös zörgést. Elveszem a fülem. Nem hallok semmit. Megint odaszorítom a falhoz. Újra hallom a hangokat. A tornác végén kellett valakinek zörögni! Várom, hogy a kutyák majd ugatnak, de nem ugattak, és erre megnyugodtam.

Ismersz, milyen vagyok. Ideges, tehát gyáva. Sok bajom volt emiatt is az apámmal, aki azt képzelte, hogy az ő szangvinikus temperamentumát, vakmerőségét éppen úgy örökölni fogom, mint akár a nemesi címet. Szóval gyáva vagyok. De azért, mikor kis idő múlva újra hallani kezdtem a hangokat, mégis elhátároztam, hogy ezt a titokzatos ügyet magam fogom tisztázni. Különben sem volt más választásom, mert a felső épület, ahol a család aludt, legalább százméternyi távolságban van az alsó, régi kúriától, ahol pedig magam aludtam.

Érdekes, hogy este a vacsoránál éppen azt bizonygattam az apámnak, hogy milyen nevetséges, abszurd dolog a lopást olyan szigorúan büntetni, amikor mindenkinek – akinek csak gyomra van – már természet adta joga enni is; ha nincs ennivalója – lopni. Mondom, éppen ezekről a dolgokról beszélgettünk... Na, most hallgass tovább. A következő pillanatban harisnyát és nadrágot húzok, azután a szobám ajtaját lélegzet-visszafojtva kinyitom. Nem tudom, fejfájás okozta-e, de nyoma se volt bennem a félelemnek. Hallgatóztam. A tolvaj vagy a rabló igen óvatosan dolgozott. Szinte szakértelemmel. Emlékszem, ott a sötétségben elmosolyodtam ezen a szón, hogy „szakértelem”. Azután megtapogattam a karjaimat,

éreztem, hogy erős vagyok, és más vágyam nem volt, mint hogy a tolvajt, bár egy pillanatra csak, látni szerettem volna. Szerettem volna megnézni az arcát, a természetét; elbírok-e vele? Barátom, nem tudom megmagyarázni, de olyan bátor voltam, hogy szinte örülni kezdtem a rám várakozó izgalmaknak.

Hallhattam, hogy kiemeli az ablaküveget, keresztülhasítja a függönyt, és bemászik a dohányzóba, ahol a pénzszekrény és a gazdasági számadások állnak. Én akkor már a könyvtárba lopóztam át. Most már csak egy ajtó választott el bennünket. Nemsokára egy gyufa sercegését hallottam, mire előntött az izzadság. Ekkor vettem csak észre, milyen örülten izgatott vagyok. A szívem dobogott, az inaim reszkettek, és a szájam kiszáradt. Lehasaltam a padlóra, és megnéztem világosságnál dolgozik-e. Az ajtó alatt semmi fény se derengett, de hallottam, hogy a pénzszekrényt vette munkába.

Tehát a pénzszekrényénél áll! Egészen az ajtóig lopóztam. A szívemet a számban, a fülemben, a gyomromban, a lábujjaim hegyén éreztem lüktetni. Szinte be voltam rúgva a bátorságomtól... azután hirtelen kicsaptam az ajtót.

Két lépéssel a pénzszekrényénél voltam, s amint számítottam is, beleütköztem a rablóba. Egy állati hang szaladt ki belőle. Éreztem, hogy ez az ember halálosan megijedt. Beleharapott a jobb kezembe, mire én a bal kezemmel a szemébe boksoltam, és megkezdődött a küzdelemünk a koromsötétben. Csak harapni tudott ez az agyonra ijedt ember, de én lenyomtam a földre, és körülkaroltam a térdemmel, úgyhogy a bordái ropogtak. Erre lihegve köpködni kezdett, mint egy varangyosbéka. És amikor lefogtam a fejét, a ruhámba vájta a fogait. Erre mind a két kezemmel nyomni kezdtem a gégéjét. Mint vaskapcsok, úgy tapadtak rá az ujjaim a nyakára. Fáradhatatlanul és minden erőmet összeszedve szorítottam, nyomtam. Szinte beleszédültem az erőlködésbe és az ölnivágyás állati kéréjébe.

Egy ideig még karmolta a kezeimet, de igen erőtlenül. Végre lehanyatlottak a kezei és nyögött. Iszonyúakat. Hármat. Nem olvastam meg, de most is, mintha egymás után hallanám ezeket a nyögéseket. Teljesen úr voltam a testén, de nem tudtam – ezt értsd meg – nem tudtam levenni kezeimet a nyakáról. Azt sem tudtam, mennyi idő telhetett el így. Lehetett egy perc, lehetett három óra. A végén, ezt jól tudom, valami rettenetes csömör, fáradtság váltotta föl a diadalérzésemet. Mintha nem lenne többé agyvelőm, és rémséges hülye volnék, mintha ítéletnapig ott kéne ülnöm a koromsötétben, hogy szorítsam ezt a nyomorult gégét.

Egyszerre megéreztem, hogy a nyak merev és jéghideg. Fölugrottam, és a hálószobámba siettem vissza világosságért. Azután gyertyavilágnál megnéztem az embert. Péter volt, a tavalyi kocsisunk. Olyan szűk mellű, beesett, borostás arcú, gyér bajszú paraszt.

Sárga szemei dülledten néztek reám. Az arca szederjes volt. Halott volt.

Megrémültem és elhültem, azután ész nélkül hozzáláttam az élesztgetéshez. Dörzsöltem, vizet freccsentettem az arcába, majd fejtenül szaladgáltam ide-oda. Csakhamar mégis eszembe jutott, mit kell tennem: fölhívtam a cselédeket. Akkor láttam, hogy a három kutyánk ott hever az udvaron, döglötten. Két legénnyel csinaltattam mesterséges légzést, egy harmadikat pedig orvosért küldtem. Mialatt mi a gyertyavilágnál rángattuk Péter élettelen karjait, jött a legény mondani, hogy

nincs otthon a doktor. Folytattuk az élesztgetést egész hajnalig, három óra hosszáig, eredménytelenül. Végre be kellett látnom, hogy hiába minden, megöltem egy embert, megfojtottam egy szegény, gyöngé kis parasztot.

És akkor körülnéztem a szobában. A wertheimkasszán egy háromujjnyi vésett bemélyedés volt. A földön pedig ott heverték a hulla mellett szegény Péter betörőszerszámai. Egy rossz ráspoly, egy kalapács, egy fúró, amelynek rég elveszett fogója helyett nyers fenyőfából csinált valaki egy másat, továbbá egy csorba kézi-fűrész. Ezekkel akarta ő megfúrni a wertheimkasszát. Eldolgozhatott volna velük ítéletnapig. Tudod, amint megláttam ezeket a nyomorúságos szerszámokat, ezeket a szegényes kis gyerekjátékokat ott Péter mellett, és néztem a kidülledt szemeit, valami rettentő szájalom, sajnálkozás kezdte szorongatni a torkomat. Csakhogy hangosan sírni nem kezdtem. Szegény, szegény Péter!... Hogy én ezt a nyavalyás, gyöngé embert, akit megőrölt az élet, a munka és szegénység, teljes erőmmel támadtam meg, ez iszonyú szégyen volt. Érted, ez volt a legrettenetesebb. És ezen már nem lehetett segíteni.

(Gecső Béla újra a sírás határán állott. Nagyon fölizgatta az emlékezés. Vigasztalni próbáltam, de nem sikerült. Elhallgatott, és nem törődött velem többé. Mereven bámult ki a gyorsvonat ablakán a távolba.)

A KUTYA

1.

Mindezideig nem volt alkalmam Barnabás bácsiról szólni. Ő távoli rokonom, és bár kevésbé szimpatizálok vele, különböző okok miatt nem tartózkodhatom, hogy egyet-mást elmondjak róla. Barnabás bácsi életének fő motívuma maga is megérdemli az érdeklődést. E motívum a következő: egyszerű polgári születésű ember léteére báró keresztapát szereztek neki.

A bácsi életére ez a tény döntő befolyással volt. Anyja, ki nagymamának második unokatestvére volt, valami különös nagyzási hóbortban szenvedett. Efféle csak szegény embereknél tapasztaltam. Ez az asszony teljes életében ama bízta a férjét, hogy fölfelé barátkozzon, és nálánál előkelőbb emberekkel tartson lépést.

Hasonló beteges női ambíció a történelemben is gyakran előfordul; erre azonban most nincs időm kitérni.

Barnabás bátyám születése alkalmával, úgy látszik, fokozott mértékben dühöngött boldogult édesanyján ez a sajátságos betegség. És ennek a következménye az lett, hogy keresztapának harmadik szomszédunkat, a bárót kérték föl. A báró akkor huszonnyolc éves legényember lehetett. Igazán keresve sem lehetett volna ostobább keresztapa választást elképzelni. Szegény Barnabás bácsi cifra új selyem-bársony pólyájában nem sejtette, mi vár rá.

Az anyja, mint nagymamám meséli, úszott az örömben, és nyakra-főre dicsekedett, hogy a báró egy százforintos takarékpénztári könyvet ajándékozott a fiának. Továbbá kijelentette, hogy a kisded bármikor számíthat pártfogására. Kissé unalmas mulatság lenne most hosszasan vázolni Barnabás bácsi gyerekkorát, amelyet megnyomorított, megrontott a bárói keresztapa presztízse.

Miért mondanám el, hogy Barnabást minden nyolcadik vasárnap új ruhájában, ünnepi cipőjében, kesztyűsen átküldték látogatóba a báró keresztapához.

Miért ecseteljem, hogy ezalatt Barnabás testvérei milyen vígan, gondtalanul, mezítlábra vetkőzöttek játszadoztak otthon az udvarban, dúsálva a homokban, hemperegve a fűben, és lábfürdőzve a pocsolyákban. Önök mindannyian el tudják képzelni Barnabás nyomorult helyzetét, aki a bárónál csokoládét kapott, és egy előkelő széken egyenesen ülve, szorongva felelgetett a jókedvű báró kérdéseire. Inkább elmondom, hogy Barnabás lassan, bukdácsolva, protekciók sűrű igénybevételeivel letette az érettségit, mint önkéntes, a huszárokhoz vonult be, és azután a katonai élet elegáns, pompás emlékeivel meggazdagodva közigazgatási hivatalnok lett.

Meg vagyok róla győződve, hogy a báró-keresztapa nélkül Barnabásnak sohasem jutott volna eszébe a természetével annyira ellenkező vadászatra adni magát, izületi csúzt szerezni, és kitűnő barátaival cigányos tükörtörésekben és hangos ordítózásokban kulmináló mulatságokat rendezni. Ezek a vad magyar szokások

merőben távol állottak a Barnabásék családi hagyományaitól, ők mindannyian derék, takarékos és egyszerű polgáremberek voltak.

Barnabás, miután így „snájdig” módon végigcsinálta a legényéletet, megházasodott. A közjegyző leányát vette el. Kövér, 28 éves közönséges arcú nő volt, már mindenkinek kínálták. Mikor a szolgabíróéknál egy vacsorán barátságosan rámosolygott Barnabásra, ez nem tudott többé letenni a rögeszméről, hogy egy volt huszárönkéntesnek és szép legénymúltnal rendelkező közigazgatási tisztviselőnek csakis valami előkelően csúnya nővel lehet a karrierjét végképp megalapozni.

Megtörtént az esküvő. Barnabás anyja örömkönnyekeket sírt, és Barnabás zsebrevágta a 25.000 forintos hozományt. Az esküvőn harmadnap reggelig mulattak. Barnabás meghívta a legjobb ivókat, az egyik barátja, valami Feri nevű, a cigányok nagybögőjét előre megbeszélt program szerint betörte, Mihályné asszonyom túrós réteseitől hárman egész életre szóló gyomorhurutot kaptak... szóval a lakodalom egyike volt a legszebbeknek a megyében.

Ebben az időben kezdtem tanulmányozni Barnabás bátyám életét. Keresztapjával, a báróval csak ritkán érintkezett, de mindig úgy beszélt róla, mintha naponta együtt lennének. A beszélgetéseibe mindig beleszötte. Például ilyesféle közbevetései voltak: „Hogy is mondja csak az én atyai barátom, a báró...”, vagy: „A báró az efféle nem tartja fér dolognak!” stb. Emellett azonban Barnabásból hiányzott az energia és a bátorság, hogy nagyúri ambícióhoz megfelelő társaságot keresen, és a megfelelő kedvteléseket gyakorolja. Például évenként legföljebb egyszer ment vadászni nagy készülődésekkel, drága pénzen bérelt vadászjeggyel és könyvekből szedett vadásztudomány alapján. De erről a vadászatról azután egészen a legközelebbi vadászatig mindig beszélt. Notorius vadász kifejezésekkel, lelkesen, dicsekedve. Nagy és drága puskagyűjteménye, melyet házasságuk után a felesége hozományából vett, használatlanul lógott az ebédli falán. A puszkák mintha szemrehányóan bámultak volna a gazdájukra: Barnabás, Barnabás. Mi lesz a vadászattal?

2.

Barnabás bátyám már a negyvenedik esztendejében járt, és még semmi igazi elegáns dolgot nem csinált. Jól öltözködött, és nagy borraivalókat adott – ha látták –, ez volt minden.

Egyszer három hétig monoklit hordott, de hurutot kapott a szeme, és le kellett mondania a monokliviselésről. Ismét és ismét nekikeseredett, és megpróbált részt venni a kaszinói urak nagyhírű lumpolásain. De mindig megbánta; nem győzte az ivást, éjfélre mindig az asztal alá került, és azután ehetett citromot és heringet napokig.

Családi összejöveleteken, ahol nyilván a felesége biztatására vinni akarta a szót, Barnabás mindig póruljárt. A vadászkalandjait meghazudtolták, a pózait, az újmódi kézfogásait és köszönési módjait kinevették, egyszer pedig, amikor vacsorát adott, amelyen fácánok szerepeltek, kegyetlenül leleplezték. A fácánpecsenyéről tudniillik Barnabás azt mondta, hogy a gróftól, a földjeivel szomszédos vadászterület tulajdonosától kapta, aki a fácánokat személyesen lőtte. Kiderült azonban, hogy a madarakat a gróf erdőmesterétől vette drága pénzen. Ugyanez

az erdőmester oltotta Barnabás bácsinak a fejébe a rögeszmét, hogy „igazi úriember” háztartásából egy valódi, elsőrangú fajkutya nem hiányozhat.

Barnabás bácsi pont egy hónapig tanulmányozta a kutya kérdést. Feleségével, ezzel az ellenszenves, csúnya, kövér és mégis tetszelgő asszonnyal folyton a kutyáról beszéltek. A bácsi három délután levelet írt állatkereskedőknek. Azután két hétig olvasta és szaglálta az árjegyzékeket.

Mikor látogatást tettem náluk, engem is az ostoba kutya-bolondériájával mulattatott:

– Figyelj ide, Pali – mondta –, kutyát fogok venni. Árjegyzékeket kaptam. Nagyszerű kutyák vannak itt. Hallgasd csak!

És olvasott:

– Bernáthegyi. Négyéves, vörösszőrű, fehér foltokkal. Erősen és kitartóan ugat. A reábízott területet föltétlenül megvédi. Ára 200 korona. – Dog. Hároméves. Szürke. Erősen és öblösen ugat. Éber. Harapós. A reábízott területet biztosan védi. Ára 350 korona. – Ezt fogom választani. Ez a legdrágább és legszebb faj, ugye édesem! – szolt a feleségéhez fordulva.

– Igen, egy dog – nyafogta az asszony –, én is ezt szeretném legjobban.

– Azt hiszem – mondtam szerényen –, hogy a dognál utálatosabb kutya nincs. Félelmes, lusta, sokat eszik, megbízhatatlan.

Barnabás megdöbbenve nézett rám:

– Van neked fogalmad, mi az a dog. Hallja, Janka, micsoda ízléstelen fiú ez a Pali, azt meri mondani, hogy a dog a legutálatosabb kutya! Gyere el, mondd el ezt a Kaszinóban: egyszerűen kinevetnek, tönkre vagy téve, senki se vesz többé komolyan!

Ezzel Barnabás bácsi rám uszította a feleségét is, és együtt szidtak és csipkedtek. Annyira fölbosszantottak, hogy hamarosan otthagytam őket. Csodálatos, hogy az efféle haszontalanságok gyakran nem hagynak hidegen. Ahelyett, hogy nevettem volna rajtuk – evett a méreg.

Három nap múlva apám újságolta, hogy Barnabás megrendelte a dogot utánvétellel. T. i. levelet írt az állatkereskedőnek, hogy a kutya jó legyen, és valódi fajkutya, mert különben visszaküldi és bepereli. Az állatkereskedő erre a következőket válaszolta:

Tisztelt uram!

A kutyát nem kínáltam. Ha akarja, vegye meg. Az állataim értékével egészen tisztában vagyok. A dog tulajdonságát hűen leírtam, az árából egy krajcárt sem engedek.

Barnabásnak roppant tetszett a levél, mindenfelé mutogatta, és örült, hogy a sors egy olyan kereskedővel hozta össze, aki „igazi úriember”, nem hagy magával packázni. Még aznap írt, hogy küldjék az állatot.

A jó sors megengedte, hogy jelen legyek, amikor a postai alkalmazottak beszállították Barnabásék ebédlő szobájába a ketrecet.

Janka, Barnabás felesége, a konyhában akarta fogadni a vendéget, de Barnabás egy kézmozdulattal jelezte, hogy előkelő fajkutyról van szó, akinek szobában kell üdvözlőnie új gazdáit.

– Hiszen a napjainak a legnagyobb részét úgyis az ebédlőben, az asztal vagy a hintaszék alatt kell töltenie – mondta a bácsi –, hogy a látogatók lássák. Nagyon emeli a szobát egy ilyen kutya! – kiáltotta lelkesen, és dörzsölte a kezét.

Leszedték a ketrec vastag papirosát, és az óriási kutya előttünk állt egész féltelmes, csúnya mivoltában. Összeráncolta a homlokán a bőrt, és megvető tekintettel nézett Barnabásra és nejére.

– Pfúj, micsoda népség közé keveredtem! – Azután hasra feküdt, és félszemmel figyelte a történendőket.

Barnabás még egyszer előkereste az állatkereskedő levelét, és hangosan fölolvasta a dog nevét.

– Hoppy!

Így hívták. Nagybátyám nem tud angolul, de mindig szidja azokat a családtagokat, akik elmaradtak a nyelvtanulásban.

– Angolul tanuljatok. Csak ezzel lehet ma boldogulni. Világnyelv. Jó társaságba enélkül nem járhat az ember! Stb.

Mondom, nagybátyám meg volt akadva a kutya nevével. A dog a Hoppi! szó-lásokra még a füle botját se mozdította. Barnabásban megszületett a gondolat, hogy hátha másképp kell a Hoppyt olvasni. Próbálgatta tehát. Mondott Hoppeit, Hoppeát, Hoppoit, Hopeet. A kutya nem reagált egyikre sem. Nagybátyám szégyenkezett előttem és a felesége előtt is, hát hamarosan behívatta az inast, és megparancsolta neki, hogy nyissa ki a ketrec ajtaját. Mielőtt azonban ez megtörtént volna, székekre álltunk, hogy a kutya esetleges támadásai ellen valamennyire legalább védve legyünk. Nem szép a káröröm, ezt az iskolában is tanultam, de nincs különösebb érdekemben letagadni, hogy meg voltam elégedve a fejleményekkel.

Az inas kinyitotta az ajtót. Hoppy fölállt, ásított, és kísétált a ketrecből, leült a szőnyegre, és két ostoba szemével, két kiálló fogával kibámult az ablakon.

– Hoppi! – mondta nagybátyám reszkető hangon.

– Hoppi! – mondta Janka néni affektált nyafogó hangszíjjal.

– Hoppi! – kiáltottam én. – Gyere ide!

– Bolondság – mondta Barnabás – a kutya csak németül ért!

– Hoppi! Gyere ide! – kiáltottam újra keményen.

Hoppy odajött hozzám, és megállt a szék előtt. Lehajoltam és megsimogattam a fejét. A kutya elkezdte a farkát csóválni. Leszálltam kényelmetlen fellegrámból, és tovább folytattam a hízelgést. A dognak, úgy látszik, nem tetszett a dolog, mert a farkcsóválást abbahagyta, és szigorúan tekintett Barnabásékra, akik szintén lekáoszmalódtak a helyükről. Megértettem az állat néma tekintetét.

– Ez a kutya enni akar! – mondtam.

Nagybátyám el volt ragadtatva mentő gondolatomtól. Becsengette az inast, és egy kiló sertéshúst hozatott a mészárszékből.

– Fontos, hogy az első ebéd ízeli neki – mondotta mentegetőzve, amikor figyelmeztettem, hogy értesülésem szerint az egész háztartásukba nem kell több, mint naponta másfél kiló hús.

A húst elhozták. Hoppy fényesen megebédelt. Egy álló óra hosszáig nyalakodott a finom csemegén. Megette az utolsó falatig. Barnabás majdnem könnyezett az örömtől, hogy a kutya, elegáns fajkutya létére, mégis elfogadta őt gazdának. Őt, az egyszerű polgári szülők gyermekét. Igaz, a keresztapja báró, de ezt a fajkutya nem köteles tudomásul venni. Értésére adni pedig bajos. A fajkutya csak a szimat után indul, a szimat pedig valószínűleg az igazságot deríti ki, a tiszta, változhatlan igazságot.

Éreztem és nyomról-nyomra követtem nagybátyám itt vázolt eszmemenetét. Éreztem, hogy a szálnalmas ember szeretné elmondani a kutyának, hogy ő, bár csak 200 korona születési ajándékot kapott a bárótól, mindazonáltal 350 korona vételért nevetségesen csekély összegnek tart egy olyan kincstért és jó barátért, mint amilyet Hoppyban tisztelhetni remél. Továbbá neje, Janka, született Szeremley-lány, közjegyző lánya, volt orsz. képviselő lánya! – és kérése támogatásul bátorkodik ezt is fölhozni.

A kutya egyelőre nem akart tárgyalásokba bocsátkozni. Jóllakott, lefeküdt a zongora alá és elaludt. Barnabásék suttogva beszélgettek, és lábujjhegyen jártak. El voltak ragadtatva a kutyától. Barnabás még azt is az előnyére magyarázta, hogy olyan lusta.

– Nemes állat. Kifárasztotta az utazás. Egy parasztkutya hetekig is elbírná az éhséget, szomjúságot és álmatlanságot. Minél finomabb az állat idegrendszere, annál hamarabb fárad. De azután rendkívüli erőfeszítésekre is képes!

Egy német könyvből fölolvasta a dogról szóló fejezetet. A cikkben érzékeny történetek voltak elmondva a dogról, nagyszerű lelki jóságáról, természetes humoráról és ritka hűségéről. Barnabás csaknem a könnyekig érzékenyült, midőn egy dog öngyilkosságát – urának vadászaton történt szerencsétlen halála miatt – fölolvasta.

Hoppy azonban nem volt ezek közül a dogok közül való. Másfél órai alvás után kiugrott a szoba közepére és ránkvicsorította a fogát, majd pedig éktelen ugatásban tört ki. Mindannyian halálra rémültünk, és önkéntelenül is újra székekre álltunk. Hoppy most kiegyenesedett borjúnyi nagyságában, egész hatalmas fogsorát bemutatta, és néhány szilajat ugrott. Úgy látszott, hogy nincs más célja, mint hogy mulasson a rémületünkön. Nagybátyám csöngetett az inasért, és megparancsolta neki, hogy hozza be az ostort.

– A kutyát nem szabad verni – magyarázta fogvacogva –, de egyelőre meg kell neki mutatni, hogy ki a gazdája. A szakkönyv is ezt ajánlja.

Az inas azonban nem mert keresztüljönni a szobán. Hoppy ostromzár alatt tartotta hadállásainkat. Végre úgy oldotta meg a dolgot, hogy az ostort átdobta nekem Hoppy fölött. Én elkaptam, és nagybátyámnak nyújtottam. Barnabás bácsi erre leszállott, és szertartásosan, gyengéden, Hoppy kiáltással egyet a kutyára csapott. Hoppy nem vette tudomásul az ütést, Janka nénihez rohant, és két lábát a vállaira tette. Janka néni mosolygott, és arcán a hideg veríték gyöngyei jelentek meg. Feledhetetlen látvány volt!

Hoppy valahogy mégis megbékélt, és én már éppen megelégteltem az izgalmakat. Hamarosan távoztam.

3.

Napok múlva hallottam, hogy sehogyse akar engedelmeskedni. Barnabásék szobalánya mesélte a kútnál Julisnak, hogy a kutya az asszonyt jobban kedveli, ellenben az úrra haragszik néha, és kimegy a szobából, ha ő bejön, mintha undorodna a látásától. Barnabás minden valószínűség szerint ezt a viselkedést szíve mélyén a felesége előkelőbb származásával magyarázta. Fájt neki Hoppy tüntető visszautasítása. Maga etette, rengeteg pénzt költött húsrá, a mészárosnál naponként külön velős csontokat rendelt. Ahányszor az apám találkozott vele, mindig véres csomagokat vitt Barnabás.

– A kutyának viszem – mondotta, és föllebbentette a papirost: nyers marhamáj, borjúvese, birkafej, ilyenfélék rejtőztek csomagjaiban.

Hetekig tartott, míg Hoppyt ki lehetett vinni a korszóra. Barnabás ez alkalommal kutyakorbácsot tartott a kezében, macskanadrágot húzott, és pörge kis vadászkalapját csapta a fejére betyárosan. Nem lehet tagadni, hogy Barnabásnak e stílus iránt határozott érzéke volt.

A korszón a dog nagy feltűnést keltett. Barnabás arca hízott a gyönyörűségtől. A főispán azt mondta, hogy a legszebb kutya a városban, s hogyha volna rávaló pénze, rögtön hozatna egy hasonlót, annyira kedvet kapott. A Szalay főhadnagyné pedig cukorért beküldte az urát a kávéházba, hogy megetethesse a szép, kesztyűs kezeiből a dögöt. (Nincsen jobb dolga!) Barnabás bácsi élvezte a népszerűség aranyos napsugarait, amelyek Hoppy jóvoltából reá sütöttek. De nem soká tartott az öröme. Hoppy makrancoskodott.

– Jöjjön, Hoppy – mondotta neki többször is Barnabás –, jöjjön! – De a kutya nem szerette a dirigáló köteléket. Elkalandozott oldalt a sétálók közé, belekeverte a szíjat az asszonyok szoknyájába, és megakasztotta a sétát. Barnabás bácsi szégyellte magát az erélytelenségéért, és kedélyeskedve társalgott a kutyával.

– Jöjjön, no, maga huncut, merre megy, arra, majd ad magának a százados úr! Erre csak szépen, erre!

Az ügyet azonban nem lehetett jól reparálni. Nagybátyámnak használnia kellett a korbácsot.

Nem tehetett mást. Nagyot vágott a kutya vékonyára. A Hoppy felüvöltött. Barnabás elsápadt. Hoppy szaladni kezdett, és magával vonszolta a gazdáját. Nagybátyámnak szaladnia kellett. Nem volt elég ereje, hogy a kutyát visszatartsa, de nem is merte. A dognak tetszett a multság. Szilajon, métereseiket ágaskodva szaladt tovább, mint egy paripa. Barnabás izzadva és fuldokolva követte. Végre mentő gondolata támadt. Egyszerre, amikor egy utcai karó mellett haladtak el, hirtelen rácsavarta a karóra a kötelet. A dog fogva volt. Nem tudott mozdulni. Barnabás lihegve törülgette a homlokát, és kétségbeesve pislogott maga körül.

A báró, a keresztapja lépett hozzá.

– Szervusz – mondotta –, a kutyád gyönyörű, de nem tiszta faj. A közjegyző is azt mondta, hogy tiszta dognak mondod. Nem tiszta dog. Németalföldi vérebke-reszteszés. A füléről látom. Miért nem kérdeztél meg. Engedetlen, komisz állatnak látszik. – Elvette Barnabás kezéből az ostort, és hatalmasakat vert a kutyára.

Hoppy üvöltött és ugrándozott, és úgy látszott, hogy a lecke használt neki. Nyugodtan és engedelmesen ment haza.

Másnap azonban megharapta a mosónőt, és ráugrott az inasra. A mosóné húsz koronát kapott fájdalomdíjul, és az inasnak föl kellett emelni a fizetését. Barnabás verte a kutyát egy darabig, de Hoppy olyan morcos volt napokig is, hogy abba kellett hagyni. Barnabás nem bírta el az állat néma bojkottját.

Hozzá közbejött a gróf erdőmesterének látogatása, aki kijelentette, hogy a kutya tiszta dog, fajkutya, és verni nem szabad. Nagybátyám túláradt a boldogságtól, és a kaszinóban így szólt a báróhoz.

– Kedves keresztapám, szakértőkkel vizsgáltattam felül a véleményedet, és azt mondták, hogy a kutya tiszta dog.

– Á la bonheur! – mondta a báró és osztott. De megharagudott Barnabásra, és azóta egyszer sem fogott vele kezét.

4.

Tegnap éjszaka szerencsétlen nagybátyámról álmodtam. Hoppyt egy nagy, sárga mezőben láttam bandukolni. Egykedvűen ugrándozott, mint egy elszabadult kóbor komondor. A nyakán egy kölönc lógott valami csomózott spárgán. A kölönc nagybátyám hullája volt. Kis fekete holttest. Valami esztergályozott sakkfigurának látszott. Hoppy megállt egy domb szélén. Egyedül volt a mezőn. Kinyújtózkodott. Megnőtt akkorára, mint egy ház. Végül feje már a felhőkbe ért, és nagybátyám – a kölönc – úgy lóbálózott a nyakán, mint valami apró parittyá. Hoppy borzalmas volt. Mintha azt mondta volna:

– Mi állatok is visszaadjuk olykor az embereknek a kölcsönt azért, amit tőlük elszenvedtünk. Csak persze megfelelő emberek szükségesek.

Egyébként Barnabás és neje egészségesek, de életükre ólomsúlyként nehezül Hoppy. Annyit eszik, hogy azon a pénzen két lovat lehetne etetni. A látogatókat végképp elriasztotta a háztól, és a cselédek megdrágítja.

Nem akar soha kimenni a szobából, komiszkodik Barnabásékkal, és állandó rettegésben tartja mindkettőjüket. Szeszélyes és vad. Nem javul, nem tanul semmit. Barnabásék meg fognak öregedni, és akkor fognak csak rájönni, hogy ezt a kutyát az első nap agyon kellett volna bunkózni.

GIMNAZISTA FANTÁZIÁK

SZÓKRATÉSZ

Szókratész utcaseprő volt Athénban. Öreg ember lehetett, ezt azonban biztosan nem állíthatjuk. Az utcaseprők mind egyformán járnak, rogyadozva, tempóra, görnyedten. Foglalkozásuk idővel semmi fáradságot sem okoz nekik. Sepernek, mint a gépek, félig lehunyva szemeiket. Ragyogó napban vagy erős szélben: mindegy nekik. Még alszanak is munka közben. A seprő meg jár a kezükben le, fel, jobbra, balra; a végén az ember imbolyog.

Szókratész utcaseprő volt – a javából. Összeforrt a mesterségével és annak szerszámával, a seprővel. Szerette a szemetet, a port; a finom fehéret, a szép barnát s közte a lehullott sárga leveleket őszkor, vagy a lehullott virágokat tavasszal.

Egy éjjel, egy nyári éjjel történt. Akkor is söpört. A hold zöldessárgára világított a porfelhőt, s a közepén mozgó árnyat, Szókratészt.

Egy fekete leány jött az utca végéről. Kissé ittas volt, csöndesen dalolt.

Mikor Szókratészhez ért, bolondos kedve támadt.

– Bácsi! – kiáltotta – engedj söpörni! – és kivette Szókratész kezéből a seprőt.

Az öreg felriadt.

– Mi, mit akarsz te, mit akarsz?

– Söpörni, bácsikám! Bácsi te, engedj söpörni!

Az öreg ránézett az ittas leányra. Nagy termetű, barna, szép görög leány volt. Csodálkozva nézte. Rég nem látott asszonyszépséget ilyen közlőről. Átkapta a leány derekát, nem habozott, mert meglehetősen mennyiségű bor volt benne is, és megölelte.

– Hogy hívnak?

– Zenóbiának – mondta a leány hahotázva.

Szókratész eleresztette és elkomolyodott.

– Nekem is volt egy leányom – motyogta – Azt is Zenóbiának hívták. Elment az anyjával Thesszáliába. Még kis korában. Nem láttam azóta.

Elfogta a ritka visszaemlékezéssel járó nagy érzékenység; könnyezve beszélt tovább.

– Nem is tudom, ki a férje. Milyen asszony lett. Talán már gyerekei is vannak. Vagy tán nem is él. Mégis, úgy hiszem, él, erős, egészséges szép kis lány volt. Én is meg az anyja is egészségesek voltunk.

A lány komolyan hallgatta.

– Te! – szólt csendesesen – lehet, hogy én vagyok az a lány. Tegnapelőtt jöttem a városba. Az anyám azt mondta, hogy az apám alighanem utcaseprő itten, ha még él. Szókratész a neve! Az a neved? No! Megölellek, hátha az apám vagy!

Az öreg elhúzódott, az jutott eszébe, hogy a leánya hetéra.

– Ne ölelj meg!

– Ne-e? – csodálkozott amaz, és mozdulatlanul állt az öreg mellett maga elé nézve.

Szókratész felvette a seprőt, és ostobán kavargatta maga körül a port. Majd meg elkéseredetten csapkodni kezdte a földet.

A hold most tiszta fénybe mosta a porfátyolt és benne Szókratészt meg Zenóbiát is.

Nemsokára azonban a porfelhő elült, a fátyol eltűnt, és tisztán lehetett látni, mint simulnak össze egymás nyakába borulva az öreg, poros szürke Szókratész és Zenóbia, a fekete lánya.

A PÁSZTOR

Az athéni temető kapujában koldusok ülnek. A lenyugvó nap sárga fényében fürdik ráncos arcuk. Beszélgetnek.

... Az én fiam pásztor volt egy gazdag kereskedőnél. A birkáit őrizte. És ott élt négy esztendeig a thesszáliai nagy legelőn, hol sok ezer birkanyáj legel ide-oda kalandozva. Olyan nagy ez a mező, hogy mindig van rajta fű, a nyájak legelnek, aztán a pásztorok továbbhajtják őket, s mire a másik pásztor odaér a birkáival, már friss füvet talál.

Itt legeltette az én fiam a kereskedő birkáit. Szeretett pásztor lenni, szerette a kutyáját, Ariost, szerette a nyáj bárányait és a fuvoláját. Barna volt a haja, szakállal, bajusza nem volt, s olyan szép volt az én fiam, mint a Hermész-szobor. A Praxitelészé.

Gyönyörűen tudott fuvolázni az én fiam. Fuvolázott, mikor éjjel a fehér és fényes csillagok hunyorogtak a messze terjedő kék éjszakába. Fuvolázott, ha feljött az égre a rózsaujjú hajnal, és fuvolázott, ha leszállott az árnyékos, méla alkonyat. Fuvolázott a bárányainak, a kutyájának – meg a síkon lakozó kentaur leányoknak.

Szép, szőke, szomorú lányok ezek, az alsó testük olyan, mint a fehér arabs ménéké. Szilaj csoportokban száguldozzák át a pusztákat éjjel, megkeresik a pásztort, megcsókolják, megölelik, híjják magukkal epedő, édes hangon.

Az én fiam fújta a fuvoláját, és hallgatták őt a fehér csillagok és a messze terjedő éjjel, s a hangjára a vad kentaur lányok messziről köréje gyülekeztek. A sötétségből csendes, topanó futásuk hallatszott; félelmetes, susogó dobogással. A fiam hallotta. És csak fújta a peant és a nászdalt, úgy, ahogy még sohasem.

Egyszerre megállott a háta mögött egy kentaur lány, megölelte a fiamat és megcsókolta. Vele maradt, hallgatta a fuvolájának szavát, míg el nem jött a nyájas nap. De hiába sietett fel Apolló az égre, többé nem hallhatta meg a fuvolaszót, mert a fiam otthagya a nyáját, és elnyargalt a kentaur leány hátán a többi vad, szerelmes lányok közé, kiknek az alsó teste olyan, mint a fehér arabs lovaké s a hajuk olyan, mint az őszi alkonyat színe és a válluk fehér, mint Aphrodité csillagának sugara...

Elment a végtelen pusztaságokba. Nem látta őt többé senki a pásztorok közül. Csak valami Demodes nevű hallotta messziről szólni a fuvoláját egy este, s azt is csak rövid ideig.

Elhívták a fiamat, hogy szeresse őket, fuvolázzon nekik, mert szép volt az én fiam, és senki úgy nem fuvolázott.

Ő is ott nyargal velük a messze terjedő kék éjszakában, és fújja fuvoláját, amikor hunyorgatnak a fehér és fényes csillagok... a fiam, aki szép volt, mint a Hermész-szobor, Praxitelészé.

A DOKTORNÉ

1.

Talán két év előtt, egy júniusi vasárnap délben találkoztam vele egy Teréz körúti ház kapuja alatt. Sebbel-lobbal szaladtam le az emeletről.

Siettem. Ő a kissé mély földszintről kapaszkodott fölfelé. Filigrán és mégis arányos alakja, amely az árnyékos lépcsőház homályából lassan bontakozott ki, arra késztetett, hogy alaposabban megnézzem. Elment mellettem, s a szemeim közé nézett. Csinos, huncut kis macskaszemek voltak. Erősen púderezett arc, piros, kedves ajkak, fitos orr, magas, kitömött frizura, és egy olcsó, de ízléses kalap. Bájos volt, de valami humoros hatást keltett. A járásában vagy a szájállásában volt valami komolykodó, nagyképűsködő. A kapu alatt, a lakók címtáblája előtt megállt, és valamit igazított a szoknyáján. Láttam, hogy a címtáblán semmi keresnivalója nincs, bár fontoskodva, összeráncolt szemekkel nézte.

– Így nem látni – mondtam (kissé csendesebben az illendőnél), és gyufát gyújtottam.

– Ahán, köszönöm – mondta, de rám se nézett. És elindult.

Udvariasságból utána mentem!

– Vízitelni volt a házban, nagyságos asszonyom? – kérdeztem az utcán.

– Nem, a házmesternél egy címet kerestem. Régi ismerősöm.

– No jó, de miféle címet?

– Egy varrónő címét, aki a házban lakott.

Nem hittem el, de véleményemet óvakodtam nyilvánítani. Rögtön tisztában voltam, hogy ennek az apró asszonnak egyetlen komoly ambíciója, hogy kis – bár szép – természetéhez és csacska hangjához képest bizonyos tiszteletben tartás. Elmondta, hogy a családi neve Kenessey Gabi, és a felesége volt egy orvosnak, de elváltak. Volt ura nevét nem akarta elárulni. De amikor a válási okot kérdeztem, indulatosan mondta:

– Rajtakaptam a gazembert!

Illendően szörnyülködtem, hogy egy ilyen szépséges asszony mellett valaki ennyire elvetemült lehet, azután kértem, hogy jelöljön ki időt és helyet a találkára, mert most sietős dolgom van.

– Melyik kávéházba jár?

– A Centrálba – feleltem.

– Mindennap?

– Igen.

– Mikor?

– Öt és hét között.

– No jó, holnap elmegyek!

Igazán bájos volt. Ahogy rám nézett, nem találtam többé rajta semmi komikust, de amint később megálltam és utána néztem, hangosan el kellett nevetnem magam. Hosszú, divatos, sötétkék Ferenc József-kabátjában, magas sarkú, sárga

cipőben, amint tovalebegett (valamelyest kacsázva) ellenállhatatlanul nevetésre ingerelt. De nem nézett vissza.

2.

Másnap türelmetlenül vártam a Centrálban; fél 8-ig vártam. Nem jött. Csaknem dühösen mentem haza. Elrontotta a napomat a hiábavaló várakozás.

– Lám, itt a bosszú a nevetésért, a mulatságért – mondtam magamban. Elvégre akármilyen komikus is egy apró elvált asszony, mégiscsak nő, és ha csinos, a reá való eredménytelen várakozás mindenesetre kedvetlenséget okoz!

Hiába, bele kellett nyugodnom.

Harmadnap, amikor már csaknem elfeledtem az egész ügyet, valaki a fülemnél megkopogtatta a kávéházablakot. Összereztem. Ott állt mosolyogva a nagy ablaküveg előtt, ugyanabban a kalapban, ugyanabban a kosztümben. Bejött. Kávét rendelt és külön egy csésze habot hozzá. Azután összeszedett egy csomó újságot. Divatlapokat, külföldi illusztrált újságokat, hazai vicclapokat, és evés közben azokat nézegette. Az egész elhelyezkedésében, ahogy az asztalra tette antilopbőrből készült láncos táskáját, ahogy kinyitotta a kabátját, ahogy tíz perc múlva levetette és a pincérrel a fogastra akasztatta, mindebben valami ellenállhatatlan, édes komikum rejtőzött számomra. Egyszer csak hangosan elnevettem magam. A szeme közé nevettem.

– Mit nevet? – kérdezte, és már ő is mosolygott.

– Eszembe jutott valami, nagyságos asszonyom... – mondtam, de az utolsó szavam már kacajba aprózódott szét.

– No jó – szólott –, hát mondja meg, mit talál rajtam nevetségest?

– Önön nevetségest, nagyságos asszonyom, hát hogy gondol ilyet?... – kérdeztem minden helyes hangsúly nélkül, és csorogtak a könnyeim.

Nem haragudott meg. Megvárta, míg lecsillapodom, azután csendesen a L'illustration egyik képét nézegetve, így szólott:

– Tudja, nem vagyok ahhoz szokva, hogy nevéssenek rajtam a férfiak. Nézze meg a jobb csuklómát. Itt golyó ment keresztül. Az uram rám lőtt. Kórházban vették ki. Képzelteri, hogy az a szegény ember sokat sírt, míg odáig vittem, hogy rám emelte a pisztolyt.

Megdöbbenve néztem a finom kis csuklót, ahol a felhúzott ruha alatt egy fillérszágú forradás éktelenkedett.

– És ne gondolja – folytatta –, hogy ez az egyetlen. A katonatiszt, akivel megszöktem az uramtól, fél év múlva szintén le akart lőni. Otthagytam azt a durva frátert. Azóta itt élek a nővéremnél. Az uram két hét alatt tíz ajánlott és express levelet írt, hogy menjek vissza. A katonatiszt személyesen fölutazott, kért, könyörgött. Nem megyek. Ha már visszamennék, az uramhoz mennék, mert jó ember, sokat költött rám, és biztos vagyok benne, hogy sohase tenne szemrehányásokat. Itt maradok Budapesten a nővéremnél. Tudja – folytatta vidámban –, ami nekem kell, azt nem adhatja a vidék. Kávéház, jó lapok, olcsó és nagy választék a divatcikkekben, szabadság, a Duna-part, a színházak!...

– Teljesen igaza van – mondtam –, de térjünk vissza az ön jobb csuklójára. Miért akarta az ura megölteni? – erre vagyok kíváncsi.

– No hiszen, azt úgylis gondolhatja – felelte szerényén és kedvesen. Majd csengetett, hogy fizetni akar.

– Hova siet annyira? – érdeklődtem.

– A főpostán van dolgom, egy utalványt adok fel. Elkísérhetne.

– Szívesen.

Néhány perc múlva már útban voltunk. A kis asszony társasága határozottan kellemesnek tetszett. Jó megjegyzései voltak a járókelők ruháiról és fiziognómiájáról. Sok pesti embert és pletykát ismert. Egy párszor azonban megint veszedelmesen közel jártam ahhoz, hogy hangosan elnevessem magam. Jóllehet, az élettörténete lényegesen megváltoztatta a róla való véleményemet. És okos dolgokat mondott.

A posta főkapuján bement, én künn vártam. Párszor elsétáltam az épület homlokzata előtt, azután hirtelen gondoltam valamit, és a hátulsó kapuhoz kerültem a mellékutcán. Bementem abba a helyiségbe, ahol a poste-restante leveleket adják ki. A szimatom nem csalt. A doktorné csakugyan ott volt. Éppen akkor vett át egy jó csomó, különböző nagyságú és színű levelet.

– Ne ítéljen el – mondotta, anélkül, hogy a legkevésbé is zavarba jött volna –, ez a kedvenc multságaim egyike. Olykor-olykor apróhirdetéseket adok fel valamelyik lapba, és a nővéremmel elolvassuk a válaszokat. Jókat mulatunk, és némelyikre írunk. Persze a megismerkedés kizárva. Sokkal komolyabb vagyok, semhogy efféle ismeretségek kötésébe belemenjek.

Beletette a sok levelet a tasakjába, és gondosan megnézte, hogy a csapózár jól működik-e.

– Bocsásson meg, nagyságos asszonyom – mondottam, és a torkomat újra csiklandozta a nevetés, mert ő fitos orrcimpáit egy grimasszal felhúzta – bocsásson meg, de ez sivár multság lehet!

– Próbálta már?

– Nem.

– Nahát, akkor ne mondjon ítéletet. Halló, Mariska! – egy hasonló apró asszony, mint a szélvész, suhogva rohant el mellettünk. – Halló, Mariska – kiabált a doktorné.

Mariska megállt. A két kis nő kacagva összecsókolózott, mint két kis egér, vagy mókus. Pár perc alatt hadarva elintézték a beszélőnivalókat.

Sejtelmem sincs, miről lehetett szó, olyan gyorsan beszéltek, és annyit nevettek közben. Majd viharos összecsókolózás következett, és Mariska folytatta az útját.

– Egy barátnőm – mondta útitársnőm, visszatérve hozzám.

– Szintén elvált asszony? – kérdeztem.

– Honnan tudja?

– Csak úgy látom, nagyon jól megértik egymást.

– Az igaz, a legjobb barátnők vagyunk.

– Sűrűn együtt vannak?

– Minden másnap. Holnap együtt megyünk uzsonnázni egy cukrászdába.

– És ha szabad kérdezni, mára mi a programja, nagyságos asszonyom?

– Megkérem magát, kísérjen el egy ékszerészhez, akinél a függőmet megcsináltatom.

– Hol van ez az ékszerész?

– A Sütő utcában.

– És mi baja a függőjének?

Kikapcsolta és megmutatta. Ki kellett tisztítani, és a zárókarikát, amely laza volt, megforrasztani. Miközben ezt én is konstatáltam, újra hangosan elnevettem magam.

– De hát mit nevet annyit, az Istenért? – szólott minden türelmetlenség nélkül.

– Nehéz ezt megmagyarázni – feleltem. – Mindenekelőtt azonban ismételve hangsúlyoznom kell, hogy én *nem* nevetem ki magát. Erről szó sem lehet. A tisztelet, amelyet ilyen rövid ismeretség után is érzek a személye iránt, megakadályozna ebben még akkor is, ha volna reá egyébként ok. De a nevetésem oka kézenfekvő. Az ön alakja, orrocskája, mozdulatai, egész élettörténete valami roppantul harmonikus, szinte esztétikai benyomást tesznek reám. Nemkülönben az ön szeretetreméltó kedélye, reális gondolkodása és az a mód, ahogy az életét berendezi. Nincs itten semmi hiba, semmi ellentmondás, semmi disszonancia. Annyira tökéletes és hibátlan a maga nemében, mint a felhőtlen, napfényes égbolt, amelyre felnézünk és – trüszentünk. Épp így megcsiklandoz a nevetés, valahányszor én önt látom és visszaemlékszem élettörténetére.

– Furcsa magyarázat.

– Nincs meglepődve?

– Nem nagyon.

– Úgy látszik, bocsásson meg a föltevésért, nem érti.

– No jó, mondjuk, hogy nem értem. De most megvár.

Bement egy ház kapuján. Nem tudtam kisütni, hol lakik itt ékszerész. Végre a kapu egyik sarkában megpillantottam egy cédulát, amely elárulta, hogy J. M. Werner a II. lépcső II. emelet 6. alatt ékszerjavításokat vállal.

– Honnan ismeri ezt az ékszerművészt – kérdeztem azután –, és miért viszi éppen hozzá a függőjét?

– Egy barátnőm ajánlotta. Becsületes, gyorsan dolgozik. Nagyon meg vagyok vele elégedve. Persze, maga ezt is nevetségesnek találja.

– Igen, azt, hogy nincs egy hang sem, amely kirína a maga személyének tiszta, harmonikus akkordjaiból.

– Fő a stílus – válaszolta a kis nő, de gépiesen.

Elkísértem még a kesztyűséhez, egy antikváriumba, sétáltunk egyet az Andrássy úton, végre azt mondta, hogy haza kell mennie vacsorázni, mert a nővére várja, és elbúcsúzott. Azt ígérte, hogy legközelebb újra a Centrálban ozsonnázik, és eltűnt a földalatti villamos kapujában.

3.

Nem tartotta be az ígéretét, nem jött be többé a Centrálba. Nem is nagyon vártam.

Mindössze háromszor találkoztam még vele.

Egyszer a Városligetben, egy őszi vasárnapon. Két más barátnője társaságában. A második Mariska volt, akit fölismertem, a harmadik egy hasonló apró, formás, de jóval kövérebb asszonyka. Esküt merek tenni, hogy szintén elvált asszony volt. A fényképészbódéból jöttek ki, és halálra kacagták magukat az arcképükön, amely, úgy látszik, éppen akkor készült. Azután bementek a lovardába, ahol, mint ki van írva, 40 fillér lefizetése mellett öt percig lehet lovagolni. Úgy látszik, ki akarták magukat mulatni, és nem lehettem kétségben felőle, hogy a tervük teljes mértékben sikerülni fog.

Második találkozásunkkor a doktorné egyedül, elgondolkozva ült egy negyedrangú, Baross utcai cukrászdában. Ez tavaszkor volt. Bementem, mert óhajtottam újra hallani a beszédét, amelynek rokonszenves és kellemes csengése volt. Kissé el volt szontyolodva. Hamarosan elárulta, hogy búcsúzik Budapesttől. Visszamegy az urához. Három vagy négy levelet keresett elő a tasakjából, és így szólt:

– Lássa ezeket a leveleket. Ezek miatt kell itthagynom Budapestet, ezt a drága, kedves várost, amelyről azt hittem, hogy a világ minden kincséért se tudnám itthagyni. Ezekből a levelekből látom t.i., hogy a szegény uram mennyire szeret még mindig. Azután a nővére is könyörög, hogy menjek vissza, mert a testvére egészen elbúsulja magát, iszik, a betegeit elhanyagolja. Még a ruházatát is. Tudja, ha látta volna azt az embert, mikor még együtt éltünk. Mintha skatulyából vették volna ki. Nem engedtem az utcára, míg jól körül nem néztem. Vissza kell mennem, ha nem akarom magam kitenni a lelkiismeretfurdalásoknak. Tudja, ez bánt legjobban, hogy toprongyos – és énmiattam. Vissza is megyek. Holnap vagy holnapután csomagolok és utazok.

Elgondolkodva nézegette magát a cukrászda kopott aranyrámájú tükrében, azután felkelt, egy süteményt keresett ki, tányérján elhozta, és folytatta a beszédet.

– Utazzék el holnap – tanácsoltam –, éspedig délelőtt.

– Nem tudom, még egy csomó elintéznivalóm van.

– A főpostán, a poste-restante osztályban, az ékszerésznél, a kesztyűsnél, ugye? – tréfálóztam.

– Igen – mondta komolyan –, és még másutt is, sok helyen.

– Hagyja ezeket – szóltam –, és siessen az urához. Ennek a derék embernek sürgős szüksége van a maga becses jelenlétére.

Nem felelt. Jóízűen majszolta a krémeslepényt és vörös, hegyes nyelvecskéjével nyalogatta a szája szélét. Olyan rettenetes nevetési roham vett erőt rajtam, hogy kisiettem a cukrászdából.

Ez az apró, könnyűvérű és korlátolt kis asszony a maga ellenállhatatlan kedvességével és rosszaságával életem egyik maradandó emléke. Ma sem tudnám pontosan megmagyarázni, miért találtam annyira mulatságosnak, hogy talán legjobb ízű nevetéseim az alakjához fűződnek. Azóta sok hasonlóval találkoztam. A főváros, mint a gombát, termeli e típust. De mindannyiszor felüdít a romlottságuk öntudatlanságának, gondolkodásuk egyoldalúságának bája.

Az utolsó találkozás a *doktornéval* nemrég a Nagykörúton ment végbe. Egy magas, jóképű ember karjába kapaszkodva pillantottam meg. Táguló orrcimpák-

kal figyelte szerteszét a kirakatokat, az embereket, a toaletteket. Mintha részeg lett volna a fővárosi zajtól és benyomásoktól. Bizonyosan híuen teljesítette hitestársi kötelességét, és férje – jutalmul – felhozta egy kis mulatságra, színházazásra. Ennek a kombinációnak, mert tényleg valószínűnek tetszett, őszintén örültem, és továbbmentem. A legközelebbi sarkon, mikor visszanéztem, azt láttam, hogy a kis nő egy kávéházba vonszolja be kísérőjét. Nekitámaszkodtam egy gázlámpaoszlopnak, és megadással, szenvedően átadtam magam a kacagásnak. Hamarosan azonban be kellett mennem egy kapu alá, mert az emberek csoportosulni kezdtek körülöttem.

PALI

1.

Apám még a vasútnál is lelkemre kötötte:

– Keress lakótársat!

Másnap kiírtam az egyetemen egy kis cédulán:

LAKÓTÁRS KERESTETIK. CÍM A KAPUSNÁL.

Harmadnap jelentkezett Misi.

– Krapek Mihály vagyok – mondta azzal a közömbösséggel, amely engem, a vidéki fiút Budapesten az első időben különösen megdöbbenett.

– Ön keres lakótársat?

– Én.

– Éppen kapóra. Ma jöttem.

– Van már lakás?

– Van. Viola utca hat.

– Nézzük meg.

Megnéztük. Ebédelni mentünk. Testvérpoharat ittunk, és délután elrendezkedtünk. Misi másodéves volt. Bár filozopter, ő ajánlotta föl a te-tu-t, és ő foglalta le a szekrényben a felső polcokat. Kipróbálta az ágyakat, és ott is a jobbat választotta.

Mindez akkor föl se tűnt.

Krapek Misivel határozottan szimpatizáltam. Imponáló volt például a tájékozottsága.

– Budapesten csak egy nagy trafik van – mondta – a Váci utcában, legjobb azonban a tizenhetes dohány. Igazi dohányos csak csavart dohányt szí.

Vagy reggel, amikor iratkozni indultam, így szólt:

– Ne menj iratkozni. Egészen céltalan, gólya-dolog tolakodni. Majd az utolsó napon késő este tartsd oda az orrod, és simán beiratkozatsz. A tyúkszemeid épek maradnak.

Tyúkszemeim nem voltak, de tényleg, bizonyos fölényes mosollyal gyönyörködtem másnap az egyetemi aulában nyüzsgő diákok tolongásán, akik az iratkozó helyiség vasajtáját botokkal döngették, és két óra hosszat is elvárakoztak a lélegzetfójtó, bordatörő tolongásban, míg bejuthattak. E pillanatban már tiszteltem Misit, jöllehet reggel bizonyos visszatetszéssel konstatáltam, hogy fogát nem mossa, nincs is fogkeféje, és gallérját, amely legalábbis négynapos lehetett, teljes lelki nyugalommal gombolja a nyakára.

Misi határozottan piszkos fiú volt. De mosdatlanságában valami filozófia rejlett, amit csak később ismertem meg egész teljességében.

Ha szennyesek voltak kézelői, rongyos a nyakkendője, és tisztátlanok a cipői, ez nem bántotta őt. Semmi érzékenységet nem volt a fiúban. Például amikor egy hét múlva hazulról elemózsiás csomagot kaptam és megkínáltam, így szólt:

– Ezt a húst estére tedd el, vacsorára. Elég lesz kettőnknek. De ne híj senkit, mert akkor éhen maradunk.

A rétesből azonban mindjárt kivett három darabot, s ezzel mintegy jelezte, hogy semmi kifogása, ha én is eszem. Azután leheveredett a kanapéra, és lassan csámcsogva ette a tésztát.

2.

Általában hozzászoktatott ahhoz, hogy a kanapé az övé. Eleinte tudniillik ebéd után mindig hazasietett, és okkupálta a fekvőhelyet. Később pedig, ha utánam is érkezett haza, úgy tűnt föl, mintha a kanapé a számára volna fönntartva. Ha nem keltem föl az első percben, hanyagul így szólt:

– Kérlek, engedj lefeküdni, nagyon fáradt vagyok. A Menzában ma megint gyalázatos ebéd volt.

Állandóan a Menzában étkezett. Segély után járni lusta volt, hát ebédjegyeket lumpolt az ismerőseitől; a néhány napra hazautazóktól, a fővárosban mulató rokonokkal ebédelőktől. Emellett szidta a kosztot, a kenyeret, a helyiséget. Ebédek után a Centrál Kávéházba ült be lapokat olvasni, hangosan kiabált, és mozgósította az egész pincértábor.

Hogy honnan szerezte a pénzt, nem tudom. Ő maga nem tanított és nem tanult. És semmi olyan tulajdonságát nem tudtam felfedezni, amivel e két munkálkodási ágon kívül pénzt szerezhetett volna. Az egyetemi hallgatók ugyanis, mint ezt kezdetben megállapítottam, vagy tanulnak, és e révén ösztöndíjakra pályáznak, vagy pedig tanítanak.

Misi egyiket se tette. Nyolctól tízig újságot olvasott az ágyban. Közben felkelt, mosdatlanul vajaskenyeret reggelizett...

Gyermekkorom óta belém csepegtették az elvet, hogy mosdatlan kézzel és szájjal reggelizni egyike a legkiválóbb ízléstelenségeknek –, nem lehet csodálni tehát, hogy Misire így szóltam:

– Hogy lehetsz ilyen malac?

Misi nem felelt, hanem miközben tele szájjal falta a vajaskenyeret, újat kent föl, hozzá az ablakból kiszedte a mézes-üvegemet, mézet öntött a vajaskenyérre és kijelentette, hogy ez a legjobb és legegészségesebb étel. Azután ragadós kezekkel visszafeküdt az ágyba.

Céltalannak tartottam minden további vitatkozást.

3.

Esténként, ha háziasszonyunk bejött ágyazni, Misi rendesen nem volt még otthon. A szegény öregasszony, aki elhagyottan és magányosan élt, ilyenkor fölhasználta az alkalmat, és elmesélte bajait és igénytelen életének szomorú folyását. A férje vesebaját, a temetést, a gyermekeinek hálátlanságát. Részvétellel hallgattam, mert nagy elhagyatottsága hasonlított az én magányomhoz, amely az idegen fővárosban jó ideig mintegy rámnehezedett, és most kezdtem megérteni, hogy az élet jórészt nem örömeiből és győzelmekből áll, hanem bánatból és küzdelemből.

Misi egy ilyen alkalommal hazajött, leheveredett a kanapéra és füttyült. Nem vett tudomást a szánalomra méltó tisztes öreg nőről. Viselkedése oly bántó volt, mintha azt mondta volna:

– Takarodjon ki!

Úgy látszik, a türelmes lakásadóasszonyt, aki Misi későn kelésével és nagy rendetlenségével szemben olyan elnéző volt, szintén felbosszantotta a viselkedése:

– Kedves Krapek úr – mondotta –, igaz, szükségem volna a pénzre. Azt tettszett mondani, hogy a héten fizet. Legalább a múlt hónapot fizesse ki!

– Milyen nap van ma? – kérdezte Misi hangosan, szinte támadólag.

– Hétfő – felelte az asszony.

– Szombaton megkapja! – kiabálta. – Most nem adhatok, mert sürgősebb fizetnivalóim vannak.

Az asszony szerényen köszönt és kiment.

– Te tartozol ennek a szegény asszonynak, és emellett mindennap kávéházba jársz? – kérdeztem csodálkozva.

– Így kell az ilyennel bánni – mondta Misi. – Szemtelenység! Ide bejön nyávogni, hazudni az ő bajairól és nyavalyáiról, azt hallgassam, és még fizessek is pontosan. Fizetek, amikor jólesik.

Bámultam Misit, és megvetettem egyszersmind. Otthon azt tanultam, hogy tartozni szégyen, és szegény embernek tartozni kétszeresen az. A fiú udvariátlan-sága kétszeresen visszatetszett.

– Ez a gyerek nem dolgozik, és a körülményekhez képest elég jól él. Ez kétségtelenül olyan valami, amihez tehetség kell.

Így okoskodtam, amikor hirtelen Misi a vállamra ütött.

– Pali – mondotta –, szombatig adj kölcsön tíz koronát.

– Kérlek alássan – mondtam, és átadtam tíz koronát.

– Savanyú pofát azonban ne vágj, mert a pénzedet vissza fogod kapni hiány nélkül szombaton.

Azzal zsebregyúrta a bankót, és az ablakban megvacsorázott a sonkából.

– Ne gondold – mondotta –, hogy ez mindig így lesz. Jövő hónapban nem fogod győzni az evést. Az édesanyám most kissé beteges, de ha meggyógyul, ellát egész esztendőre való elemőzsiával.

– Nem gondolok semmit – válaszoltam kissé hősileg –, természetes, hogy minden elemőzsia közös. – És magamban úgy latolgattam a dolgokat, hogy inkább egye föl Misi mindenemet, csak az én édesanyám maradjon egészséges.

Misi ezen a napon fokozott respektust keltett bennem. Hamarosan lefeküdt, te-lecigarettázta a szobát, azután kijelentette, hogy aludni kell, mert holnap nagy dolgai vannak. Sok volt a tanulnivalóm, nem feküdtem le hát, hanem tovább olvastam. Misi kisvártatva szó nélkül fölkelt az ágyból, s elfújta a lámpát.

– Értsd meg, hogy holnap sok dolgom van, és aludnom kell.

Ennyi szemtelenség valósággal megdöbbenített. Lefeküdtem tehát.

4.

Másnap Misi három fiúval jött haza.

– Barátaim – mutatta be őket.

Úgy tűnt fel, mintha a három „barát” egészen egyforma fiziognómia lett volna. Alacsony homlokú, cvikkeres fiatal emberek, pattanásokkal és rosszanyagú szőke hajjal. Leültek, lefoglalták az asztalt, kártyát vettek elő és kalábereztek. Bosszantották egymást, szemenszedett kártyás kifejezésekkel mint csatakiáltásokkal növelték a küzdelem érdekességét, és hangosan kiabálva vitatták meg az érdekesebb vagy kétes játszmákat. Telefüstölték a szobát, és hatalmas zajt csaptak. Szegény háziasszony riadtan nyitott be, és arra kérte „szépen Krapek urat, hogy kicsit csendesebben legyenek”.

– Ez hallatlan – mondta Misi felugorva, amikor az ajtó becsukódott – hallatlan arcátlanság, az én lakásomba be mer nyitni! Mi köze hozzá, hogy mit csinálók... Az én szobámba! No megállj, te vén utálatos banya!

Érthetetlen volt előttem, hogyan bosszankodhatik fel valaki ennyire efféle semmiségért. Misi valósággal tajtékozott. Még fél óra múlva, amikor már újra nyakig voltak a kártyázásban, közben fel-felkiáltott.

– No, majd adok én neked!

Sejtelmem sem volt, hogy mit akarhat. Elmentem hazulról, mert nem bírtam a zajt és ellenszenves lármás emberek társaságát, fölvonultam az egyetemi könyvtárba, levelet írtam apának, lefestettem Misi komiszságait, és hogy mennyire kellemetlen a vele való együttélés. A tíz koronáról azonban óvatosan hallgattam. Eszembe jutott t.i. apám egy régebbi figyelmeztetése:

– Megpumpolni ne hagyd magad. A pénzt ne verd a fogadhoz, mert ez utálatos, de azt se felejtsd el, hogy a balekot kinevetik.

5.

Aznap este Misi vacsora után felszedelőzködött. Egy cilindreskatulyát vett elő a szekrényből, az ablakpárkányra tette, majd így szólt:

– Pali, ehhez ne nyúlj!

Azzal elment. Az utcán azonban megállt, fölnyúlt az ablakba, levette a skatulyát és elvitte. Nem volt időm gondolkodni, hogy mindez miért történik, az analízis misztériumai foglaltak le.

Misi egy óra múlva visszatért a skatulyával.

– Hol voltál?

– Mi közöd hozzá? – felelte gorombán, és kotorászni kezdett a szekrényben.

Ezen az estén kissé fáradt voltam, szerettem volna beszélgetni pihenésképben. De Misi nem volt rá kapható. Nem felelt a kérdéseimre.

– Krapek – mondtam –, azt hiszem, nem mondok titkot, ha kijelentem, miszerint komisz ember vagy.

Misi nem felelt, szennyes fehérneműit dobálta ki a szoba közepére. Soha nem láttam hasonló gyűjteményt. Nem volt benne két egyforma darab. Minden ing, minden harisnya más és más színű volt, nagyrészt foltozottak, és lehetőleg elütő színű vászonnal, vagy pamuttal stoppolva. Azt gondoltam magamban, hogy Misi anyja okvetlenül hanyag és nembánom nő lehet, mert különben lehetetlen, hogy ennyire magára hagyja gyermekét a filozófikus piszokban. Utólag el kell ismer-nem, hogy ez a következtetés nem volt egészen jogosult. Misit t.i. azok közé az

emberek közé soroltam, akiket befolyásolni nehéz, akik a saját külön gusztusok szerint élik életüket.

Másnap ismétlődött a manipuláció a cilinderskatulyával. Harmadnap is. Negyednap is. Az ötödik napon így szólt Misi a háziasszonyhoz:

– A poloskák miatt két éjjel nem aludtam. Pedig maga azt mondta, hogy a lakásában nincsenek poloskák.

Az asszony majdnem sírva tiltakozott. Kijelentette, hogy nála poloska sohse volt, ő nem szokott hazudni, mutassanak neki egyetlenegy poloskát.

– Jó – mondta Misi –, az éjjel össze fogok szedni egy csomót, majd azután megmutatom, és gyönyörködhetik benne.

6.

Este egyik barátjával jött haza, megkínálta a sonkáimmal és almáimmal, megvacsoráztak, és kártyázni kezdtek, közben nagyokat nevettek. Nem avattak bele, hogy min mulatnak, és emiatt csaknem bosszankodni kezdtem.

Éjjel világosságra ébredtem. Misi gyertyafény mellett piszmogott az éjjeliszekrényen. Egy gyufaskatulyából szedett ki holmi apró tárgyakat, és gombostűre szurkálva egy dugóra tűzdelte őket. Föültem az ágyamban. Misi megremezt, és dühösen nézett rám.

– Vigyen el az ördög! – mondotta –, neked is most kell fölébredni.

– Igen – mondtam – most, mert nem érdektelen nézni, hogyan rendezed be a poloskagyűjteményedet.

– Remek példányok, mi? – szólt Misi, és megmutatta őket mintegy lekenyerezően.

– És még remekebb példány vagy te – mondtam ez alkalommal az idősebbet megillető tisztelet nélkül.

Tízet-húszat készített így ki Misi; vígan mozogtak a tűkön valamennyien. Aztán eloltotta a gyertyát, és hamarosan elaludt.

Reggel felöltözött. Fölhúzta az őszi kabátját, behítta a háziasszonyt a szobába, és a következő kis beszédet tartotta:

– Hallgasson ide. Maga azt mondta nekem, hogy itt nincs poloska. Azért vettem ki a lakást, mert reméltem, hogy egy ilyen megállapodott, öreg nő már nem hazudik, nem csapja be az embereket. Hát most nézzon ide. (És az asszony orra elé tartotta a gyűjteményt.) Ha én egy éjszaka ennyit fogok, mennyi lehet ebben az ágyban? Ezt le nem tagadhatja. Ezeket mind az éjjel fogtam. Ez a lakás egy poloskafészek. Én itt tovább nem maradok. És a lakáspénzt ki nem fizetem, mert becsapott. Zsákban macskát árult. Becsapott.

A szegény asszony olyan vörös volt a méregtől, mint a főtt rák. Kiabált.

– Hát tudja meg az úr, hogy amíg nem fizet, innen ki nem megy. A holmiját itt fogom tartani.

– A holmim – mondta Misi – tessék.

És kinyitotta a szekrényének az ajtaját.

A szekrény üres volt. Misi, mint aki pompásan rendezte a tablót – nagy lépésekkel távozott.

7.

Misivel nem sikerült találkoznom vagy egy hétig; pedig szerettem volna. Nem személye, hanem az összeg miatt, amellyel tartozott, s amelyre mindinkább szükségem lett volna. Végre összeakadtam vele a Kecskeméti utcában.

– Hol vagy – mondta –, ott lakol még annál az utálatos banyánál?

– Igen – feleltem –, és arra kérek, sürgősen add meg a pénzemet, mert ma nem fogok tudni ebédelni.

– Miféle pénzedet? – kérdezte Misi.

– Amit kölcsönadtam. A tíz koronát.

– Te nekem sohse adtál semmiféle pénzt. De nem is kértem. Van nekem elég. (Kivette az erszényét, és megmutatta, hogy egy húszkoronás kuksol benne.) Húsz korona! Minek nekem kölcsön? Sohse tartoztam én senkinek.

Erre már kijöttem a béketűrésből, és lassan szótagolva ezt mondtam:

– Kedves Misi, bámullak. Ekkora gazembert, mint te, még nem láttam. Örülök, hogy megismerhettelek.

– Én is örülök – mondta Misi –, mert ekkora Palit, mint te vagy, cirkuszban kéne mutogatni.

Aznap kölcsönpénzből kellett ebédelnem. De sokat gondolkodtam az esetről bosszankodás nélkül és igen komolyan. Rájöttem, hogy pompás leckét kaptam csekély tíz koronáért. Megírtam tapasztalataimat és tanulságomat apámnak.

Apám beleegyezett, hogy magam lakjam, és így *lassanként* tanulhattam meg az életnek azt a nehéz tantárgyat, amelyben első kiváló tanárom Krapek Misi volt.

NERVUS RERUM

Épp egy éve történt.

Egy szelesre váló, de gyönyörű októberi nap estéjén az Andrassy úton belém ütközött Huszár Sándor. Sándor sajátságos állapotban volt. Sohase láttam azelőtt ilyennek. Ez a vidám, kemény, élénk fiú most tétovázva lépkedett lecsüggesztett fejjel. A két keze – mint két súlyos vasnehezék – a felöltő zsebeiben. A kabátja nyitva. A gallér félig, rendetlenül fölhajtva. Az egyik cipőjének a szalagja kibomolva.

Az egész ember le volt horgasztva, be volt horpasztva, mintha egy láthatatlan óriás kéz felülről nyomta volna a fejét. A szemei kidülledten, megkínzottan bámulták az aszfaltot.

– Sándor – kiáltottam rá –, Sándor, mi lelt!

Megállt, rámnézett, nem felelt.

– Ne komédiázz – mondtam –, mi van veled, beszélj!

– Mi van velem – motyogta Sándor –, mi van velem... hát esz a fene. Hát nem látod rajtam, hogy esz a fene.

Az utolsó szavakat majdnem siránkozó hangon mondta. Nagyon megsajnáltam Sándort, bevittem a legközelebbi kávéházba, puncsot itattam vele. Körülbelül tíz perc alatt kifejtette a hatást az erős puncs, és Sándor beszélni kezdett.

– Barátom – mondta –, tudd meg, hogy egy szerencsétlen barmot látsz magad előtt. Szánalomra méltó, buta dolgot csináltam ma, egy olyan emeletes számárságot, helyrehozhatatlan együgyűséget, hogy sohase fogom kiheverni. Egész életemben bosszankodni fogok, és csikorgatni fogom a fogamat, hogy ilyesmi megtörténhetett velem.

Jól ismertem Huszár Sándort, közbeszóltam tehát:

– Látom már, öregem, hogy nő van a dologban.

– Igen – mondta Sándor – mi lenne más. Nő – és de még hozzá milyen nő.

Szegény fiú arca egészen eltorzult a fájdalomtól. Sűrgettem:

– Beszélj, beszélj, Sándor.

– Azt tudod, ugye, hogy a nyáron négy hétig lenn voltam Borszéken. A szüleim ott nyaraltak, és az idén az egész szabadságomat velök töltöttem. Azaz dehogy, csak velök akartam tölteni. Tudod, azzal utaztam el Pestről, hogy no most négy hetet pihenek, nem udvarolok, nem sportolok, lustálkodni fogok. Elhatároztam, hogy erőt gyűjtök az ügyvédi vizsgára, kedvébe járok az édesanyámnak, és még azt is megteszem, hogy politizálok délutánoként az apámmal. Az első két nap ment minden.

A harmadik nap azonban a reggelinél föltűnt a láthatáron ez az asszony, a lánynevén nevezem, Anna. Kegyetlenül hangosan dobogni kezdett a szívem, amikor megláttam. Mit magyarázzam neked: egy nő, akire a legnagyobb mértékben diszponáltam és diszponálok. Középtermetű, telt, de tökéletes forma. Kissé hosszú derék, de az egész asszony ruganyos, kemény, mint egy gumilabda.

Szőke haj, kék szemek, tudod, olyan lilába átmenő kék, amelyik este mindig könnyesnek tetszik. Rohantam a fürdőitkárhoz. Kitudtam róla mindent, amit lehetett. Férjes asszony, egy barátnőjével van, tegnap érkeztek, olcsóbb szobát vettek. A titkár még aznap délután bemutatott. Ettől kezdve én megszűntem jó fiú lenni. Mindig vele voltam. Két huncut kis kedves asszonyok voltak a barátnőjével. Még aznap annak is akadt udvarlója, és így egyedül lehettünk.

Külön meg kell neked említenem Anna hangját. Rendkívül érzéki, csiklandós hangja volt, csengő és lágy hang, valami sajátságos zamattal, ami a mélyről jó, a mellből, vagy tudom is én honnan. Bizonyosan ismersz ilyen hangú nőt.

Mit mondjak még neked róla? Bolondultam utána. Már a közelléte megmámorosított. Vágytam rá minden áron. Nem is volt nehéz megértetnem magam vele. Értelmes nő volt. Értette a szerelmet, érezte a vágyamat, és izgatták az én izgalmaim. De kijelentette, hogy az urát nem szándékozik megcsalni. A legőrültebb flörtölések után is nyomban víg volt, dalolt. Egy csókban egy pillanat alatt föl tudott forni, de rögtön kihűlt. Szóval, kérlek, értsd meg, hogy miért érdekelt engem ez a nő. Mert sajátságos, veszedelmes, bájos kis állat volt, akihez hasonlót se láttam soha. Unikum. A harmadik hét végén már imádtam a kétségbeesésig. A negyedik hét végén, amikor vissza kellett jönnöm Pestre, csaknem sírtam a vágytól és a dühtől. Mert hiába volt minden mesterkedés – nem akart az enyém lenni. Miért voltam dühös? Mert éreztem, hogy valami sohase pótolhatót, valami csodadolgot mulasztok el, és mert éreztem, hogy tetszem neki, hogy vágyik reám.

Nem szerettük egymást. Erről szó sem volt, nem is lehetett. De vágytunk egymásra olyan brutális nagy vággyal, amit csak a reggeltől estig szabadban való tartózkodás ad az emberbe. És ebben is volt valami szép. Semmi szellemi nem lehetett fölfedezni a viszonyunkban, merőben testi viszony volt.

Elváltunk. Az asszony vidéki. Elmondta, hogy Pesten nincsenek rokonai, az ura városi hivatalnok, semmi mód nincs rá, hogy találkozzunk, hacsak jövőre valami fürdőben nem. Mégis elkérte a lakásom címét. Esetleg megesik – mondta –, hogy Pestre kerülök.

Visszajöttem. Elmúlt az augusztus. Azokon a meleg pesti éjszakákon, amikor hazafelé bandukoltam Budáról vagy a Ligetből – a magános utcákon nemegyszer csengett a fülemben az Anna impertinens nevetése. Impertinens nevetése volt, tudod... mint amikor valakit csiklandoznak. Különben nem leveleztünk. Még egy kártyát sem küldtem neki. Az ilyenben fatalista vagyok. Ha a szerencse kedvezni fog, s ha még kelleni fogok neki – mondtam magamban –, majd találkozunk. Elmúlt a szeptember is. Már csak ritkán gondoltam rá.

És ma reggel, barátom, kopognak az ajtómon. Egy hordár lép a szobába. Anna küldte. Azt írta, hogy Pesten van, és hogy tíz órakor találkozunk a Baross téren, a Keleti pályaudvar előtt, biztosan vár, és az egész napot együtt töltjük. Erre, barátom, kiugrom az ágyból, és eszeveszetten öltözködni kezdek. A sógoromnál lakom. Elkövetem azt a mulasztást, hogy nem csinálok tervet, nem nézek órát, hanem vaktában sietek. Mikor fölöltözöm, elrohanok reggeli és cigaretta nélkül egyenesen a borbélyhoz. Ott rögtön megborotválnak. Az egész idő alatt siettetem és izgatam a borbélyt, aki természetyszerűen megvág. De ez semmi,

amint fizetek, kellemetlen meglepetés ér. Öt koronám volt mindössze és néhány nikkelpénzem. Gondolkozom magamban, mit csináljak. A sógorom már elment a hivatalba, a nővéremtől nem akartam pénzt kérni. Hiszen csak tegnap adott kölcsön húsz koronát. Meg nem is szeretek visszamenni. Babonás vagyok.

Legalábbis hetven koronára volt szükségem. Kocsi húsz korona, ebéd pezs-gővel minimum harminc korona, egyéb költségek húsz korona.

Fél tíz volt. Vissza kellett volna mennem, és a nénémől elkérni ezt az összeget. Mit tettem ehelyett? Nekiindultam a Váci utcának. Azt reméltem, hogy ismerőssel találkozom, akitől kölcsönkérem a pénzt, azután sietve kocsira ülök és kihajtok a pályaudvarhoz, és még ott találok; kire gondoltam, nem tudom, őrált voltam, tisztára megzavart ez a váratlan fordulat. Nézem az embereket, keresek egy ismerős arcot, nincs senki. Leérek az Eskü térig. Gondolom magamban, benézek az egyetemre. Bizonyosan lesz valaki az előcsarnokban. Ekkor néztem meg újra az órát, pont tíz óra volt.

Mit kellett volna most tenni? Konflisra ülni, hazahajtani, és a nővéremtől pénzt kérni. Nem, én ehelyett bementem az egyetemre, körüljártam a földszinti folyosókat, még a questurába is benéztem. Senki, senki. Gyilkolni tudtam volna. Pénz nélkül pedig nem lehet elindulni, tudniillik ez a rögeszme gyökerezett belém. Kijö-vők az egyetemről, végigmegyek a Kecskeméti utcán. Nézek, meresztem a szememet, szimatolok egy ismerős arcot. Nincs senki. Most jut eszembe az óram aranylánca. Erre futva, értsd meg ezt, futva visszaszaladok a Ferenciek terére a zálogházba. Négy ember volt előttem a becsüsnél. Legalább öt percet vesztettem. Végre rám került a sor. A becsüs azt mondta, negyvenkét korona. Én erre feldühösödök, hogy a drága láncomért, amelyért az apám százhusz koronát adott, csak ennyit akarnak adni, és szó nélkül kimegyek. Ez volt a második óriási hiba. Most belátom, hogy elvégre ezzel az összeggel is elég jól el lehetett volna rendezni a házasságtörést, de akkor lehetetlennek látszott, hogy ezt a csodálatos és ezerszer vágyott nőt – hogy úgy mondjam – ne első osztályú módon tegyem magamévá.

Most még mindig lehetett volna hazahajtani. Negyed tizenegy volt. Nem tettem. Elindultam a Kossuth utcán föl a Keleti pályaudvar felé. Azt gondoltam, hogy a Rákóczi út elég hosszú, biztosan találok ismerőst, és még idejében ki is érek. Azzal vigasztaltam magam, hogy az egész Rákóczi út tíz perc járás. De nem ám akkor, ha az ember az utca mindkét oldalát figyeli. Háromnegyed tizenegyre értem gyalog, rogyadozva az izgalomtól a Baross térre. A pályaudvar előtti tér üres volt. Világos, hogy már elment. Vártam tizenkettőig, de minden remény nélkül. Rettenetesen éreztem magam. Átmentem villamoson Budára, megfürödtem, megebédeltem, meg akartam menteni a napot, és meg akartam javítani a közér-zésemet, ami gyalázatos volt.

Újabb óriási hiba. Haza kellett volna menni. De csak délután négy óra felé kerültem haza. A néném fogadott:

– Mi az – mondta –, hogy egész nap csavarogsz, míg itthon minden félórán hordárok keresnek. Három nő levelet kaptál. – És ideadta a leveleket.

– Csak lassan – mondtam magamban – csak lassan.

A szobámba mentem, és ott olvastam el őket, és aztán sírtam, barátom, és ütöttem az asztalt. Ide nézz.

Sándor három levelet szedett elő. Kávéházi levélpapírosra voltak írva valami komisz, apró, rosszul faragott ceruzával, amilyeneket asszonyok rejtegetnek a kis kézi táskáikban.

Az első:

Vártam fél tizenegyig a Baross téren, és egyig a Pannónia étteremben fogom várni.

A második:

Kettő húszkor indul a vonatom a Keletiről, a váróteremben még talán találkozhatunk.

A harmadik:

Megyek haza, sajnos nem maradhatok tovább, kár, hogy nem láthattam, tíz perc múlva elutazom.

Háromszor is végigolvastam a leveleket. Nem vigasztaltam Sándort. Magam is majdnem el voltam keseredve.

HAJNALI ELBESZÉLÉS

A történetet, ami itt következik, Lukácstól hallottam, aki magánhivatalnok, és az éjszaka szakértője. Nem szeretem az éjszakai embereket. Örökösen a részleteken nyargalnak, és az unalmasságig bonyolítják a nekünk, nappaliaknak egyszerű lelki ügyeket. Lukács is, amikor együtt ültünk a kávéházban, előbb háromnegyed óra hosszat bámult bele a konyakos pohárba, és csak azután szánta rá magát a beszédre.

– Egy rossz, nyugtalan, elkeseredett éjszakámon – kezdte Lukács igen lassan – elmenekültem hazulról. A kávéházakat végigjártam már, s az eső is bekergetett a lányokhoz. Álmosak és dohányfüstszagúak voltak valamennyien. Ott végigheveredtem egy bársony pamlagon, s hunyt szemekkel úgy éreztem, hogy a hiába kergetett, a meghódíthatatlan csalfa szűzleány: az Álom, ölébe veszi a fejemet. A lányok tudták, hogy az „ő” szerelmes ölelése kell most nekem, hát rám se néztek. A túlfűtött, nehéz illatoktól terhes levegőjű szobába már beérkezett valahonnan a hajnalnak egy szürkén ezüstös, derengő sugara. A lámpák fáradtan pislogtak. A szoba túlsó sarkában valami félig berúgott ember öntötte ki a lelkét Micinek, az okos arcú, nyúlánk, fekete lánynak.

– Bizony, édes kis lányom, úgy van az. Te szereted az apádat, azt mondd, és minden reggel, mielőtt álomra hajtanád a kábult fejedet, imádkozol érte. Látnod, nekem nincs meg ez az örömem. Én gyűlölöm az apámat, pedig már meghalt. Rázod a fejedet – nem lehet? – lehet biz’ a’. Ki gondolhatná el, hogy miért? Hallgasd meg, kis okosom. Ez nekem olyan, mint amikor ti lányok karácsony estéjén egymásra borulva kisírájátok magatokat. De azzal azután ti készen is vagytok; én azonban nem. Az én sorsom az, hogy ilyen álmos, kilumpolt reggeleken panaszkodjak egy-egy fáradt, de jószívű kislánynak, hogy aztán megcsókolja a homlokomat, itt a közepén, igen itt, és könnyezve simogassa a kopasz fejemet, így szólván: szegény barátom!

A beszélő nagyokat és keserveseket nevetett, majd folytatta:

– Tedd meg, Mici, de majd csak a végén. Hát nézd, fiam, én úgy gyűlöltem meg az apámat, hogy ikerfia voltam neki. Az ikertestvérem meg én úgy hasonlítottunk egymáshoz, hogy az disznóság volt. Érted, egyszerűen disznóság! Az apám, egy vérmes, önző ember, csak Pistát szerette! Azzal a majomszeretettel, amellyel az ilyen heves természetű emberek megszeretik azt, ami nekik ösztönszerűleg jobban tetszik. Énvelem nem törődött. Én, a Béla, senki se voltam neki. Fájó szívvel néztem már apró gyerekkoromban, hogy milyen igazságtalanságok esnek a földön. Buta egy dolog, Mici, mi? De bizony komiszul szenvedtem, amikor láttam, hogy ebéd után az apám ölébe veszi Pistát és csókolgatja. Édesanyánk a mi születésünkbe pusztult bele, hát nem volt, aki engem ölbe vegyen. Az apám testvére, egy vénkisasszony gondozta a házat, de biz az nem szeretett senkit, csak a gyomrát. Kávézott mindig az istenadta. Szóval engem nem vett az ölébe senki.

Így haragudtam meg én Pistára, pedig ő jó testvér volt. Ezt mondta egyszer nekem:

– Te Béla, ne haragudj énrám, amiért az apa engem jobban szeret, mint téged; igazán, én nem tehetek róla!

Ott néztünk egymásra. Két piroskötös babszem gyerek. Egyik olyan, mint a másik. Nagy komolyságú dolgok kergetőztek a buksi nagy fejünkben. Én azt mondtam Pistának: Eredj, Pista! És elszaladtam tőle. Apánk akkor utazni járt. Sok pénzt hozott a termés. Félesztendeig se láttuk. Azt hiszem, hogy szerette a szép lányokat. Mert pirosképű, rövidnyakú, szép ember volt. Remélem, Mici, ebben még semmi különöset se találsz. De az már különös, hogy mire hazajött apánk, akkor már Pista halva feküdt künn a temetőben. Megszúrta magát a kertben valamivel, azután a nénink későn hítt doktort. Nem is volt ott a környékben, mert hogy mi künn laktunk a tanyánkon, fél mérföldnyire a várostól.

Mielőtt apa elé mentünk volna a vasútra, akit a néni hazasürgönyözött, de aki csak a temetés után harmadnapra tudott hazaérkezni, mert valahol Spanyolországban volt, nohát ezen a délután bevezetett a néni a szobájába, adott sok cukrot, megsimogatott, azután nagynehezen kibökte, mit akar.

Hát azt, hogy én legyek ezentúl Pista, minthogy úgyse tud bennünket senki egykönnyen megkülönböztetni. Érted, Mici, a dolgot? A néni azt sürgönyözte, hogy a Béla halt meg, hogy én haltam meg, és a koporsóra is az én nevemet írták. A néni nagyon féltette apámat, megüti a szél, ha meghallja, hogy a kedvenc Pista halt meg.

Az apa megjött, össze-vissza ölelt, csókolt engem. Én tudtam, hogy nem nekem szól a szeretete, de mégis jól esett, és örülni tudtam neki. De azután megfigyeltem az apámat. Nem fájt neki semmit, hogy én meghaltam. Látszott, hogy örül a sors szerencsés esélyének, hogy nem Pista halt meg.

Édes Mici fiam, te okos lány vagy, öregem. De mondd meg nekem tiszta szívedből, hogy nem vesztí-e el a kedvét az ember ettől a piszkos élettől, ha így kezdődik, mint az enyém? És én jól tudtam, hogy Béla el van temetve, hogy ez nem is olyan nagy baj, hogy, hálistennek, Pista él. A szerepemet azonban jól játszottam mindvégig. Amikor apa otthon volt, igyekeztem a kedvében járni. Egyszer az öreg be volt csípve, mint én most. Reggel jött haza. Én a kertben játszottam, túrtam a földet. Össze-csókol, fölkapott és beszélt nekem:

– Szegény Pista, nincs játszótársad, meghalt a Béla, és itthagyt téged. Szegény fiam, de ne búsulj, legalább a tied lesz az egész Tolcsvay-birtok, gazember. Egészben, te kis kutya. Egészben a tied lesz!...

Ezt mondta.

Ugye nem csodálkozol, kedvesem, amiért egy cseppet se örültem a birtoknak.

Ugye nem csodálkozol azon se, Mici, hogy egy könnyet nem ejtettem az apám temetésén.

És most csókolj meg, fiam, itt a homlokomon, és mondd: édes testvérem, sajnálalak téged!...

Mici megtette. Az elbeszélő morogva, álmosan, részegen zokogott. A lámpákat már eloltották. Mici vigasztalta a szomorú mese hőseit.

– Na, ne ess kétségbe! Aludd ki magad, hiszen be is vagy rúgva. Így ni, feküdj le...

Pár perc múlva Mici fáradozásait siker koronázta. Az embere elaludt.

– Én is szépen elaludtam – tette hozzá Lukács fontoskodva.

MUZSIKUSOK

(1913)

MUZSIKUSOK

A városban csak úgy beszéltek róluk: a muzsikusok. A nevüket senki sem tudta biztosan, összekeverték: Kulhanek, Manojlovics?! Nevettek rajtok, kicsit megvetették, és kicsit tisztelték őket. Ha vasárnap a nagymisén átzúgott a templom a trombiták hangja, úgy, hogy némelyik érzékeny gimnazista összeborzongott és belesápadt, ilyenkor a nép is bizonyos elismeréssel gondolt talán egy pillanatra rájuk, a muzsikusokra, akik eljöttek messze Csehországból, hogy az Úr méltó tiszteletben részesüljön olyan városban is, ahol senki, de senki se tud kottából trombitálni. De különben!? Ők maguk is jobban szerettek erről nem gondolkozni.

Idegenül érezték magukat a városban, és ha a kicsiny kőszínházban, ahol telen át az előadásoknál zenéltek, valamelyik hazafias darabban előkerült a Rákóczi-induló, mindig értelmetlenül és bizalmatlan hunyorgással néztek föl a zenekar mélyéből a közönségre. A közönség – a 90-es évekről van szó – kivétel nélkül hangos kiabálással és lármásan tapsolt. Ezt nem lehetett megérteni. Mert elvégre ők „taktmässig” eljátszották a darabot, és nagyobb hiba se történt – ha a pozaun irgalmatlanul recsegő hangjait hibának nem számítjuk –, de mivel különb ez a darab, mint a többi!? Ilyenkor viszont ők vetették meg egy kicsit a közönséget.

Már azért is, hogy a város, ahol a karmester ez irányban többször előterjesztést tett, nem akart vásárolni új „harsonát”. A régi rossz volt már, és Kumpert, aki mint kürtös került ide, semmit se tudott belőle kihozni. Kumpert nem volt szorgalmas ember, az ambíció meg éppen távol állott tőle, de a kis vörös orrú, félig kopasz cseh mégis többször hazavitte a hangszert, és babrált vele, hogy valamenynyire jobb legyen a hangja. Hiába volt minden fáradság. A pozaun éveken keresztül egyformán hamisan recsegett-ropogott lenn a zenekarban. Nem tehetett egyebet Kumpert, mint hogy megkérte az üstdobost, Suseket:

– Kérlek, ha észreveszed, hát csak dobolj bele, ahogy bírsz.

Valóban úgy segítettek a dolgon, hogy a szerencsétlen pozaun szereplésekor Susek mindig teljes erővel nekifeküdt a nagydobnak.

Az egész színházat betöltötte ez a kitűnő, tömör dobolás, és a kis zenekart tökéletesen elnyomta. Csak halvány cincogások hallatszottak és az ócska trombiták hangjainak töredékei. De ez imponált. Az iparosok, akik a földszinten ültek, összeszenéztek, és a város polgármestere, aki családjával a legtöbb páholyt foglalta el, konstátálta, hogy a zenekar nem is olyan rossz, mint a város zeneértői híresztelik.

Ami a muzsikusokat illeti, nekik erről a kérdésről nem volt határozott véleményük. Amikor a színházi előadások után a süllyesztők alatt kibotorkáltak az utcára, és nemsokára a kocsmában borospoharaik mellé ültek, ilyesmiről sohase esett szó. Kenyérkereseti ügy volt a szemükben a dolog, amiről nem szokás beszélni. De egyáltalán, lassanként leszoktak arról, hogy a muzsikáról beszéljenek. A környezet, amelyben éltek, a cigányokat tartotta a legtöbbre, és leszoktatta arról a gondolatról, hogy vannak emberek, akiknek életében a zene életbe vágó fontosságú intézmény. Pedig valamennyien, bár műveletlen emberek és egészen kis

képzettségű zenészek voltak, éreztek ilyesvalamit. Számukra a zene, a jó zene élvezet, izgalom és gyönyör volt. Néha a karmester, Stoczek, valamelyik felvonásközben Beethoven *Egmont*-ját vette elő. Csak néha: mert a színház igazgatója határozottan lármás valcereket és indulókat követelt. Ilyenkor felragyogott a szemük, összeszedték magukat, és már az első pár taktus után, teljes figyelemmel, érdeklődéssel, sőt lelkesedéssel játszottak. Valami homályos sejtelem és vágy ébredt föl bennük a nagy mester csodálatos szimfóniai iránt, melyekből künn, fiatal korukban, Prágában, Bécsben vagy Pozsonyban talán katonakorukban, egyet vagy kettőt játszottak már valamennyien. Az ifjúság vágyai és ábrándjai keltek életre az alkoholtól elzsírosodott szívekben. A sikerről, nagyszerűen világított hangversenytermekről, elsőrangúan felszerelt, teljes nagy zenekarokról, híres karmesterekről!

Hogy kerültek itt össze, ebben a nagy és műveletlen magyar városban, mi révén, mi okból, erről egyik se szeretett gondolkodni. Pedig nyilvánvaló volt. A technikai képesség hiányzott valamennyiükből. Közepes, sőt azon aluli volt, ameddig eljutottak. Az első hegedűsüknek, Beránnak, valahányszor az ötödik fekvésnél magasabbra ment a szólama, tanulgatnia kellett, mert elsőre lejátszani soha, kivételesen se tudta. A hegedűnek magas hangjai között mindenkor, mint ismeretlen vándor, bolyongott. Éppúgy, mint ahogy a magyar nyelvet se tudta soha megtanulni, jóllehet már húsz esztendeje lakott Magyarországon, és a házakban, ahol órákat adott, nemigen tudtak németül. Állandóan kínlódott, izzadt, hogy a tanítványai kinevetik az érthetetlen, komikus mondatait, mégse ment semmire. Szukop, a fuvalás meg nem tudott pontosan hangolni, és a felvonások végén – ha operettet adtak – rendesen majdnem fél hanggal magasabban volt, mint a hegedűk. És így tovább, mindnek akadt valami lényeges hibája, ami miatt tisztességes zenekarban használhatatlan lett volna. Ez hozta őket itt össze, távol a nagy német zenei metropolisoktól és a komoly versenytől, ez űzte, dobta ide valamennyiüket Magyarországra, ahol a jó zenészt nem tudja senki megfizetni.

Susek, a dobos, volt közöttük az egyetlen tehetséges ember. Valamikor komponált is, és a generálbasszust Prágában tanulta. Legalább így mondta, és el is lehetett neki hinni. Ő sohase vétette el a pauzákat, nem vágott bele idők előtt, megjátszotta a pianót és a fortét, amivel különben senki se törődött, s a karmester legkevésbé. És ahogy a cintányért, a kisdobot és a triangulát kezelte, abban volt valami előkelő könnyedség és nagy rutin. Tisztelték valamennyien, és kicsit irigyelték azért a megelégedettségért, amelyet számára a saját művészetének, készségének az élvezése szerzett. Remekül írta a kottát. Ő másolt a színháznak, és így többet keresett még Beránnál is, akinek pedig igen jó házai voltak. Az óraadás pusztítja, roncsolja a muzsikust. A kottairás ellenben élvezet és szórakozás annak, aki ért hozzá. Suseket határozottan konzerválta a kottairás.

A többiek sokat ittak. Volt okuk rá. Már maga a zene is kifinomítja és érzékenyvé teszi az idegeket. Viszont azonban ugyancsak a zenének kell, legalábbis részben, kárpótlást adnia a muzsikussá számára. Gyönyört, eksztázisokat, kellemes izgalmakat, és pedig naponta. Ők azonban ezt csak nagy ritkán kapták meg. Rendes körülmények között egyáltalán nem izgatta és nem érdekelte őket az, amit

játszottak. Különösen gyűlölték az angol operetteket és a magyar népszínműveket. A templomban unalmas és tehetségtelen német szerzők miséit kellett előadniuk. Nagy ritkán került elő Cherubini *Requiem*-je. Ezt jól játszották, csodálatosképpen hibátlanul ment. Talán azért, mert a hangneme szerint véletlenül éppen nem volt szükség az elrontott rézfúvók kellemetlen, hamis hangjaira. Egyébként minden muzsikálás fájdalom és elégedetlenség forrása volt számukra. Jól tudták, milyen hitvány, gyenge az egész produkciójuk. Tehát még többet kellett inniuk, mint például egy más muzsikusnak, aki ugyan hegedülni tanít, tehát rontja az idegeit, viszont azonban a jó zenében bizonyos kárpótlást kap. Ittak tehát elsősorban a szegény, nyomorult sorsuk miatt, másodsor a tehetséghiány érzése ellen, harmadszor az óraadás izgalmainak és fáradságának ellensúlyozására, negyedszer az elégedetlenség és kellemetlen érzések miatt, amiket a saját zenéjük hallgatása keltett föl.

Hatalmas adagokat vettek magukhoz. Kulhanek reggel három pohár snapszszal kezdte, délelőtt ivott két pohár sört, és azután éjfélig tíz-tizenkét spiccer volt a rendes adagja. Szukop aránylag még sokkal többet ivott, mert csak pálinkával és rummal élt, és felvitte naponkint nyolc-kilenc deciig. A karmesterükről, Stoczeokról, jobb nem beszélni.

Ő Budapesten tanult, mindenkinek azt mesélte, hogy Erkeltől, de abbahagyta. Az örültek házába került valami szerelem miatt, másfél évig be volt zárva, azután, mikor kiengedték, mindjárt pályázott. Állítólag, mikor a városba érkezett, egészen egészséges volt. Tele volt ambícióval, erővel, tervekkel, és egy szimfóniának a vázlatát hozta az útításkájában. Hónapokig járt a polgármester nyakára, hogy oboistát és fagottistát kapjon. Teljes zenekart akart, és arról beszélt, hogy be fogja tanítani a *Harmadik szimfóniá*-t. De az egész dolog megakadt. Az oboistát és a fagottistát nem kapta meg, és a hiányos zenekarral nem volt kedve vesződni. Egy év múlva már beszüntette a próbákat, és egyszeri lejátszás után előadott mindent. Két év múlva már sokat ivott, mindennap berúgott, és a zongoráját eladta. A harmadik esztendőben megvételre kínálta a *Tristan és a Lohengrin* drága, nagy partitúráit, amiket addig féltő gonddal őrizgetett otthon a szekrényében. Persze, senki se akadt, aki megvegye.

Az ötödik évben mintha újra nekiszánta volna magát valaminek. Írt egy kis *Adagio*-t hegedűre és zongorára, beküldte Budapestre, és kiadták. Örömnapp volt ez valamennyiüknek. A tanítványaiknak eldicsekedtek a nagy hírrel, és aki csak valamit tudott, azzal megvették a kottát. Wagner-utánezat volt persze, szerény, oktalan kis kompozíció, de mégis nyomtatott kotta. Ennek a nyomán a karmester új, fekete ruhát vásárolt, és újra jelentkezett a polgármesternél az oboista és a fagottista végett. A polgármester azt mondta, hogy a közgyűlés elé viszi. Fél év telt el, a közgyűlés leszavazta az indítványt, Stoczek ezek után szintén a pálinkára tért át.

És megmaradt mellette. Tíz esztendő alatt csinos májzsugorodást szerzett. Egy reggel vért hányt, és pár nap alatt vége volt. Állítólag hosszú vita folyt, hogy a temetésen a zenét maga a zenekar szolgáltassa-e vagy ne. Végre megállapodtak, hogy az önkéntes tűzoltók zenekarát, gyűlölt riválisukat, amelyről mindig csak

megvetés és lekicsinylés hangján szoktak beszélni, hívják meg. A koporsó körül ott álltak valamennyien: Berán, Kulhanek, Manojlovics, Szukop és a többiek. A szomorú alkalomra való tekintettel már mind hatalmasan tele voltak alkohollal, és jól láthatta bárki, hogy semmi bánatot, meghatottságot nem éreznek. A bor megővta őket attól a rettenetes gondolattól, hogy tulajdonképpen valamennyien saját sorsukat látják maguk előtt. Ettől pedig menekülniök kellett, mert igazán semmi mód nem kínálkozott reá, hogy az ivást abbahagyhassák. Ha jobb fizetést adtak volna nekik, ha törődtek volna velük, ha új rézfúvóshangszereket vásárolt volna nekik a város, ha kiegészítette volna a zenekart, ha érdemes lett volna nekik összeszedni magukat és visszatérni!... De így, lenézve, szegényen, átkozott rossz instrumentumokkal, amikkel csak macskazenét lehet üzni, így meg kellett maradniok sorsuk és végzetük mellett.

Stoczekről a helyi lap azt írta, hogy kiváló tehetség volt, és hogy a szerb király egy ízben kitüntette. Erről senki sem tudott, mint ahogyan nem is volt igaz, de Stoczek valamikor véletlenül részegen hazudta egy újságírónak. Ugyanez alkalommal megemlégtették hegedűre és zongorára írt *Adagio*-ját, mint értékes talentumának egyik bizonyítékát. Erre a cikkekre nagyon büszkéek voltak a muzsikuskok, és a temetés estéjén egy tanítóval, a zenekar egyik barátjával, németre fordították.

Stoczek után két hónapra, pontosan ugyanolyan körülmények között, mint a karmestere, eltávozott Kumpert is, a pozaunista. Vért hányt, vége volt.

Az új karmester egy fiatal, zömök és erőszakos ember, aki még hozzá nem is beszélt jól németül, elvégezte a többit.

Suseket elüldözte, mert az feleselni mert vele. Beránnak a feleségét elcsábította, és a tetejébe részegség címén lépten-nyomon felíratta a színháznál, úgy-hogy minden fizetése ráment. Neki is mennie kellett. A többieket nyugdíjaztatta. Alig kettőt-hármat tartott meg. Aztán keresztülvitte a városnál, hogy emeljék föl duplájára a muzsikuskok fizetéseit. Sikerült neki. Kapott oboistát és fagottistát is. Új hangszereket vásároltatott. Egy év múlva a városi színházban előadták a *Harmadik szimfóniá*-t. Az egész város határozottan ünnepelte az új karmestert. A régi muzsikuskok a karzaton hallgatták az előadást. Úgy érezték, hogy valami rettenetes igazságtalanság történt velük. Mert a muzsika jó volt, pontos és tiszta. Olyan, amilyenre annyi esztendőn keresztül homályos érzéssel, fájó szívvel vágytak.

Arra gondoltak, milyen jó volna előlről kezdeni, fiatalnak lenni, és ezzel a keményfejú, tehetséges, energikus karmesterrel együtt dolgozni. És a vastag zsírréteg alatt, amit a sör hosszú évtizedek alatt a szívük köré font, fájt, fájt a szívük.

Nem tudták, hogy tragédiájuk tulajdonképpen az volt, hogy a XIX. század második felében kerültek Magyarországra, egy műveletlen és szegény korszakban, amikor senkinek se volt kedve és ideje, hogy muzsikával törődjék. Az új nemzedék izgatott és telhetetlen vágya a szép és művészi iránt pedig csak a század utolsó esztendőiben ment át a társadalom vérkeringésébe. Stoczek éppen jókor halt meg. És a „muzsikuskok” is valamennyien pontosan erre az időre öregedtek meg és dőltek ki a pultok mellől. Nem tudták meg soha, hogy a cigányos, kulturálatlan Magyarország áldozatai voltak, hogy ez rontotta meg az életüket, ez vette el

tőlük a zene élvezetét, amihez csekély tehetségük mellett is joguk volt, ez rabolta el nemtörődömségével az ambíciókat, ez kényszerítette rá őket az ivásra, arra, hogy nyomorultul éljenek, és szegényen, csalódottan, nyomorultul haljanak meg.

ROZI

Rozira sokszor mondta az anyja:

– Ebből az lesz.

Nem az lett. Férjhez ment.

Szolgálni – Pestre jött. Itt ösmerkedett össze Molnár Jóskával. Már akkor sok más legényt is ismert. Egy famunkást, egy éttermi segédet, egy őrmestert. Valamennyi jóképű, jólkereső ember volt. Továbbá udvarolt neki a gazdája is, egy orvos és annak az unokaöccse is, egy jogászfiú, aki Rozi miatt gyakran feljött látogatóba. Rozi, eltérőleg sok parasztleánytól, akik nem tudják az ilyesmit megbecsülni, büszke volt rá, hogy ennyi embernek tetszik. Örült, ha ránézett az úr. Számon tartotta, mikor jön látogatóba az ifiúr. És vasárnap délutánonként találkái voltak: jól beosztva, a kőfaragóval, az éttermi segéddel és az őrmesterrel. De nem adta oda magát egyiknek se. Azt gondolta: majd asszony korában.

Jóskát kedvelte a legjobban. Ez az óriás termetű, vasizmú kőműves valami csiklandós rémületet és dacos, komisz vágyakat keltett benne. Félt tőle, és izgatta a gondolat, hogy mellette a hűtlenség vagy a rosszaság veszedelmes dolog lesz. Ösztönszerűleg vonzotta ez a veszedelem, a lehetőség, hogy kitekerik a nyakát, vagy félholtra verik, és érdekelte a feladat, bár erről számot adni magának nem tudott, hogy ezt ravaszul csókokkal, hízelkedésekkel, hazudozással elhárítsa – a férfi gyalázatának árán. Amikor Jóska kijelentette, hogy elvinné, nem gondolkodott egy pillanatig se.

A Bakács téri templomban volt az esküvőjük. Rozi ez alkalommal fehér kartonruhát, cérnakesztyűt viselt, és a haja csak úgy fénylett a rózsaolajtól. Fitos orrával, búzavirágkék, huncut szemeivel, fehér, úrias arcával, amit a nagysága, a doktorné is gyakran dícsért (persze csak a barátnői előtt), igen jól nézett ki. Nem hatotta meg a szertartás, és a művirágkoszorúnak a fején sem volt semmiféle ünnepélyes jellege. Jóskának majd elállt a lélegzete, amikor meglátta, de ugyanakkor beleütött a szívébe valami félelem– vagy rettegésféle.

Este megisméltódott ez az érzése. A Rozin tudniillik csupa finom, úri alsóruha volt. Hosszú, fekete selyemharisnya, vékony, csipkés ing.

– Ezt loptad! – rivallt rá az ifjú férj.

– Ugyan, menjen, kaptam a nagyságától, kérdezze meg! – kacagott Rozi, és csiklandozni kezdte Jóskát.

Vacsorára pörköltet hoztak a kocsmából és két liter bort.

Jóska mámoros volt és boldog. Jókedvvel füttyörészve dolgozott, és este örömmel vitte haza a keresetét. Négy-öt koronát keresett naponta. Az asszony kijelentette, hogy takarékoskodni kell, és gyűjteni fognak. Nem a gyerekeknek, mert gyerek neki nem kell, és ő tudja a módját, hogy ne legyen, hanem saját maguknak, hogy öreg korukra urasan élhessenek.

– Karosszékeket veszünk, és úgy üldögélünk, újságot olvasunk, és minden héten egyszer összejövünk az ismerősökkel kártyázni, beszélgetni, teát inni – így ábrándozott Rozi.

– Ne uraskodj! – mondta Jóska – nem szeretem az ilyet.

De nem soká tudott ellentmondani, és mikor a nő újra és újra hasonló ábrándokat tált föl, már hallgatott.

Az asszonynak öröme telt a hatalmában, amit a saját bája, kedvessége és szépsége szerzett meg neki. Visszaélt vele. Megtiltotta Jóskának, hogy a szakszervezetbe eljárjon, és a munkáslapot olvassa. Jóska engedelmeskedett. Érezte, hogy ez tulajdonképpen szégyellni való, nyomorult dolog, de nem tehetett mást. Sok minden egyéb is nem tetszett neki, és mégse tudott változtatni az állapotokon. A sok szagos szappan, amit Rozi összevásárolt. (Tele volt a szagukkal a szobájuk.) Az úrias, magas sarkú cipő, melyről azt mondta, hogy a volt asszonyától kapja ajándékba. A rikító selymekendő, amit olyan kackiásan viselt. A riszáló járása... És sok más egyéb dolog nem volt ínyére Jóskának. Tudta magáról, hogy szorgalmas, erős ember, és mégis olyasvalamit érzett, hogy az asszony nem fog kitartani mellette. Érezte, hogy okos dolog volna, de gyakran, amúgy alaposan elverni a nyugtalan nőt, de nem merte. Gondolta: uraknál szolgált, úrhatnám termésházat, majd még otthagyja. Ezt pedig nem merte volna kockára tenni.

Másfél éves házasságok voltak, amikor Rozi előállt vele, hogy házmesteri állás kínálkozik számukra. Lakást kapnak érte, az pedig nagy sor. Mennyivel többet tehetnek félre! Mennyivel hamarabb vásárolhatnak telket, házat Szentlőrincen vagy Pécelen! Mennyivel hamarabb lesznek urak!

Egy hónap múlva beköltöztek. Jóska tovább dolgozott, Rozi pedig ügyesen töltötte be a házmesterné méltóságát. Szerették a házban. Örömmel mutogatta a férjének a sok borraivalót, amit összeszedett. Jóska nem nagyon örült a dolognak. Az asszony majdnem annyit keresett, mint ő maga.

Ebben az időben már nem tudta eltitkolni féltékenységét. Egy este a vacsoránál, amikor nagyon fáradt volt a munkától, és viszont az asszony túl élénken sürgölődött, nótázott körülötte, hirtelen megszólalt:

– Azt mondom, meg ne tudjam, hogy valamelyik lakásban odabent elmaradsz, mert letöröm a derekadat.

– Már miért ne maradnék? – nyelvelt Rozi.

– Hallgass, nagyon jól tudod – kiabált a férfi, és ütötte az asztalt, ahogy csak bírta.

A következő héten meglátogatta őket Jóska sógora, egy kőfaragó munkás. Korra reggel érkezett, és egy éjjel náluk is aludt.

Aznap este, amikor Jóska hazafelé tartott, Rozi elébe jött, ami azelőtt sohase történt meg. Az asszony azt kívánta tőle, hogy majd vacsoránál ő is erősítse meg, amit a sógornak hazudott, hogy telket vettek kétezerötven forintért. Jóska valóssággal dühbe jött, és eleinte semmi szín alatt nem akart beleegyezni. Aztán Rozi könyörgésére mégis megtette. Megvolt az eredmény, a sógor sápadozott az irigységtől. Az asszony annyira örült ennek, hogy alig lehetett vele bírni.

Cserébe reggel, mikor a sógor továbbutazott, ezt mondta Jóskának:

– Szép feleséged van, és dolgoz asszony, de jobban vigyázz rá, mert bejárnak hozzá a házi fiatalurak beszélgetni. Nem jó vége lesz ennek!

Jóska munka közben egész nap erre gondolt. Nagyon bántotta a dolog. De este mégse tudott szólni. Szégyellte. Három vagy négy nap múlva rukkolt csak ki:

– Te, a szobába be ne engedj senkit, mert agyonütlek.

– Hiszen ide jön, aki keres, tudja, hogy itt van a mosókonyha kulcsa, padlás-kulcs!

– Tudom, de vigyázz, ha megtudok rólad valamit, az lesz, amit mondtam.

– Ugyan, menjen – nevetett Rozi, és énekelni kezdett.

– Jó, jó – dühöngött Jóska –, csak danolj, majd meglátod, mi lesz itten. El fogunk innen menni!

– Hiszen még csak az kellene! Én nem megyek.

– De jössz.

– Legyen esze, miből veszünk akkor házat. Elmegy a pénz a lakásra.

Jóska nem nyugodott meg. Sehogy se ment a munka. Állandó nyugtalanságban élt. Gyanakodott. Az asszony elhanyagolta. A kabátjára hetekig nem varrta fel a leszakadt gombokat. Nem várta este meleg levessel. Kifogásokat mondott, és hideg felvágottat tett eléje, ő maga pedig csak nézte. Nyilvánvaló, hogy előbb vacsorázott. Jóska nagyon idegenül, kutyául érezte magát. Nem tudta kisütni, mit kellene csinálni. Elballagott a sarki pálinkamérésbe, és megivott egy kupicával. Erre kissé megnyugodott, és jó mélyen aludt. A munka közben állandóan azon töprenkedett, hogy a felesége valakivel otthon mulatozik. Ösztönszerűen reggel is, délben is pálinkázott. És mindig többet. Emellett nem merte magát rászánni, hogy hazamegy. Biztosra vette, hogy ha megteszi, ott talál valakit az asszonynál. Tisztában volt azzal is, hogy ezt kellene tennie. Egy délelőtt otthagyni a munkát, hazanézni.

De halasztgatta, halasztgatta a dolgot.

Már hetek óta nem kapott csókot. Nem szóltak egymáshoz. Egy este mégis meg akarta ölelni az asszonyt. De Rozi nem engedte magához nyúlni. Jóska erőszakoskodott. Rozi meg rúgott, karmolt, vihogott. És a férfinak nem volt ereje, hogy erőszakos legyen. Keservesen, utálkodva, némán hagyta abba a küzdelmet.

Jó sokáig nem aludt el. Azután elhatározta, hogy holnap mégiscsak megteszi, hazajön.

Reggel egy egész deci pálinkát ivott meg. Tízíg dolgozott. Azután bejelentette a munkavezetőnek, hogy el kell mennie, és csak ebéd után jön újra a munkához. Reszkettek a térdei, fázott és fájt a szíve. Egy óriási kirakat tükörüvegében meglátta magát. Megijedt, olyan sápadt és szánalmas volt. Villamosra ült. Az út rettenetesen hosszúnak tetszett. Mintha már hajnal óta utazott volna. Elfelejtett leszállni. A villamos egy állomással tovább vitte. A sarkon még fölhajtott egy fityóka szilvóriumot. Azután nagy lépésekkel elindult a ház felé. Nem látta senki bemenni. A sötét oldalfolyosón, amely az ajtójukhoz vezetett, gyorsan és nesztelenül suhant át.

Az ajtó zárva volt.

És az ablak nagykendővel elfüggönyözve!

Gondolkodott, hogy betörje-e az ablakot. Ha ott megy be, valaki ezalatt kime-
nekülhet az ajtón, és ő a nagykendőtől nem is láthatja. Tehát az ajtóhoz lépett.
Nekivetette magát. Nem tudta betörni. Be volt reteszelve. Belülről zavart beszél-
getést hallott. Azután ide-oda futkosást, tevést-vevést. De egy hang se kérdezte,
hogy ki az.

– Nyisd ki – mondta Jóska rekedten.

Senki sem felelt.

– Nyisd ki, nem bántalak – ismételte most már hangosabban.

Hirtelen egy erős férfihang szólalt meg belülről:

– Nyissa ki, házmesterné asszony, mert még rosszat fog gondolni az ura,
Mondtam, hogy ne zárja be. Majd én kinyitom. De figyelmeztetem a házmester
urat, hogy ne merjen hozzám nyúlni, mert lövök. Értette? Revolver van nálam!

– Igen – hörögte Jóska bénultan.

– Értette, ha hozzám nyúl, lelövöm.

– Igen – ismételte Jóska gépiesen.

Az ajtó felnyílt. Egy nyúlánk, bajusztalan fiatalember nyitotta ki, a jobb kezé-
vel revolvert szegezett Jóskának.

– Lépjen el az útból – mondta ijedt és egyszersmind a félelmet palástoló hatá-
rozottsággal.

A munkás gépiesen utat engedett. A fiatalember a másik férfi mellének irány-
zott browninggal lassan ellépkedett. Mikor pedig a kanyarodóhoz ért, sietni kez-
dett.

Jóska akadálytalanul beléphetett a szobába. Megcsapta a füledt, nehéz, éj-
szakai levegő, melyben a felesége testének illata a szappanok szagával kevere-
dett. Az asszony az ágyban feküdt.

– Mit akar most itthon? – kiáltott Rozi begyesen.

– Mit akarok? – motyogta Jóska. – Mit akarok? – és leakasztotta a szegről a
bárdot.

Az asszony látta, hogy hiába beszélne, teljes erővel kiáltani kezdett:

– Segítség! Segítség! – És kiugrott az ágyból. De Jóska akkorra már ott ter-
mett, és fél kézzel lenyomta.

– Hogy mit akarok! – ismételte, és teljes erejével rávágott az asszony homlo-
kára.

Tompa reccsenés hallatszott.

– Hogy mit akarok! – ismételte Jóska, és még egyszer rávágott. A rózsaszínű
kockás dunyhát elöntötte a vér.

– Hogy mit akarok! – motyogta Jóska, és harmadszor is felemelte a bárdját.
De már nem ütött. Ebben a pillanatban a Rozi kék szemei ránéztek. Fájdalmasan,
fátyolosan, szenvedően. És azután egy nagyot sóhajtott Rozi, és lehunyta a sze-
mét.

Emberek tódultak a szobába, és a folyosókon, lépcsőkön szerteszét cselédek
és gyerekek rohantak a házmesteri lakás felé.

ERNA

Erna budapesti leány volt, természetesen.

– Csúnya lány! – mondták rá a barátnői.

És valóban csúnyának tartották Ernát. A fiúk azonban mind találtak benne valamit, és voltak napok, amikor így szóltak: milyen különös, finom pofácskája van! De leginkább csak magukban mondták, és Ernának különben is csak egészen kivételesen voltak ilyen jó napjai. Rendesen bizony nem volt szép, nem volt kedves és nem volt bájos. Jól tudta ezt Erna, sőt... még sokkal, sokkal csúnyábbnak, bájnélkülőbbnek, minden vonzó báj nélkül szűkölködőbbnek gondolta magát, mint amilyen a barátnői véleménye szerint volt.

Csak egy, csak egy valami volt rajta, ami föltétlenül megejtette a hozzáértőket. A szaga, vagy irodalmiabban szólva: az illata.

Csodálatraméltó parfümje volt a hajának és a nyakának. Egy alkalommal Asztalos ügyvédjelölt, egy elvetemült ember, amikor megérezte és átérezte ezt az illatot, így szólt magában:

– Nem bánnám, hogy csúnya, hogy csak három-négy hétben egyszer szép, hogy kicsi a hozománya, feleségül venném, csak a bokái lennének egy-két centivel vékonyabbak, és a cipője lenne két-három számmal kisebb!

Megjegyzem, hogy a lábtól és a cipőtől Asztalos bátran eltekinthetett volna. Erna parfümje tudniillik olyan csodás valami volt, hogy minden egyéb női kellék hiányaért is kárpótolni tudta volna a férfit.

Ezt Asztalos nem látta be, de belátta más. Erna zongoratanárja, egy kedves, tisztult ízlésű ember, aki sokkal tapasztaltabb volt a nők körül, mint Asztalos, és már tudta, hogy a nőnél nem sok minden: úgymint arc, termet, modor, hang, öltözködés a fontos, hanem csak egy valami, akár ezek közül is, de az azután fontos legyen.

Ez a komoly, szemüveges ember hosszú heteken át némán szívta magába naponta egy óráig Ernát. A másik hónap végén azután nyilatkozott. De csak az óra végén.

Előbb Erna végigjátszotta a rendes műsort. Játzott Czerny etűdjeiből, a *40 tágliche Übungen*-ből, azután pár gyakorlatot Bertiniből, amiket sohase tudott rendesen. Mindig abbahagyta a játékot, rángatta a vállait, affektált, adta a megfeszíthetetlen kis csikót, a leendő nagy nőt, Salomét, szóval tudta, hogy hogyan kell bánni a férfiakkal, De hadd mondok el az egész órát. Most következett néhány Bach-*Invencio*, először a kétszólamúakból, azután a háromszólamúakból. Ezek jobban mentek. Erna itt csillogtatni akarta polifonikus érzékét. Túlontúl kiemelte a fontosabb szólamokat, úgy, hogy a másik alig hallatszott... De hiszen tudják, hogyan zongoráznak a nők, ha óriási intelligenciáról akarnak tanúságot tenni.

Bach után néhány Chopin-darab következett. Itt Erna elővette a pedált, csalt, elsikkasztotta a futamokat, szédületes tempókat vett... Az ördög se bírt volna vele. A zongoratanár, név szerint Balázs István, közbeszólt, kopogott, meg akarta állí-

tani. Nem sikerült. Erna végigjátszotta a *Val/se*-ot. Balázs természetesen nem jött reá, hogy az adott esetben nagyot kéne ütni Erna kezeire, és a cél már el volna érve. A modern pedagógia – még a zenei pedagógia sem – nem engedheti meg a verést, és Balázs modern pedagógus volt.

Az óra végén a fiú megkérte Erna kezét.

Erna úgy érezte, hogy itt az idő, amikor a saját keserves, önbizalom nélküli napjaiért, a tükörbenézés sok elégedetlen percéért, amelyek együtt sok-sok szenvedést jelentettek eme alapjában igen finom – tehát igen hiú! – nő számára: kárpótlást vegyen magának. Az első másodpercben tisztában volt vele, hogy mit kell tennie: Vissza kell utasítania Balázst! Ha akárki volna is, ha a legelső fiú – akkor is.

– Nem – mondta –, nem lehet, kedves Balázs, igazán nem lehet, nagyon sajnálom – és rángatta a vállait, mintha azt akarta volna ezzel jelezni, hogy ő nem oka semminek, és nem érti, hogy került ebbe a kellemetlenségbe.

Tényleg nem volt oka semminek. Erna mindenre pályázott, csak arra nem, hogy beleszeressenek. Pályázott rá, hogy a barátnői így szóljanak: „különös lány”. Pályázott rá, hogy az anyja, egy igen kedves, kövér asszony, így emlegetse: „ez az Erna, ez egy bolond!” Pályázott rá, hogy a német kisasszonya a kolléganőinek kijelentse: „Ich kann’s nicht mit Ihr aushalten!” De nem tetszelgett. Egész különös viselkedését jól meg lehetett magyarázni azzal, hogy ő állandó félelemben élt. Attól félt, hogy valaki konstatálni fogja:

– Nini, még ez a csúnya kis lány is vágyik rá, hogy szeressék!

Ez a mondat, amelyet gondolatban többször meg is fogalmazott magának, elviselhetetlen volt neki. Innen megérthetjük Erna egész egyéniségét. Miért nem mert ő hosszabban beszélni a zsúrokon egyes fiúkkal, akik tetszettek neki, miért szaladt tovább, gorombasággal búcsúzva, miért csókolta barátnőit forrón és miért csipkedte véresre őket ugyanekkor. Az egész nőt a szerelmi visszautasítástól való páni félelem alakította olyanra, amilyen volt. Ezért kellett szegény Balásznak finom, szimatoló orrával, szép homlokával, amilyen csak egy harmincon túl levő férfi homloka lehet, kellemes, szürke szemeivel és borotvált arcával együtt hal-kan, feltűnés nélkül távozni Ernáéktól.

Erna pedig fölélegzett, ki akart ugrani a bőréből, mosolygott, hangosan nevetett, a tükörben nézegette magát, és énekelve kiöltötte saját magára a nyelvét, úgy, hogy a két nyelv, az igazi és a tükör-Erna nyelve összeért. Mit bánta ő most Balázst, aki messze, valahol az Andrassy út végében róta az utcát, és az orra tele volt Ernával és a szíve fájdalommal. A lényeg az volt, hogy mégis beigazolódtott az, amit nem remélt és nem hitt: hogy mégis van valaki, aki szereti, aki feleségül venné.

Ettől kezdve Erna rohamosan szépült. Lassanként megjött a kedve, hogy a ruha- és cipőpróbálásra is időt szenteljen. Mindig kevesebbet és mindig ritkábban alkalmazták rá az eddig oly sűrűn használt „slampet” jelzőt. Hogy mást ne mondjak: Erna pontosan ügyelt rá, hogy a blúzának és a szoknyájának összes kapcsai csukva legyenek, és sőt még a tükörből be is igazította a szoknyát a szimmetria

törvényeinek figyelembevételével. Egy cipő-művész bámulatos lábbelit készített neki. Asztalos, mikor meglátta benne Erna bokáit, így nyilatkozott:

– Nem tudom, mi történt ezzel a lánnyal. Más lábat csináltattak neki, vagy a régit átalakították, nem tudom, de az egész lány, most, ahogy van, elragadó, és megérdemli a legkényesebb ízlésű férfiak érdeklődését.

Asztalos persze saját magát is a „legkényesebb ízlésű férfiak” közé számította, és udvarolni kezdett Ernának: a Duna-parton, a jégen, Gerbaudnál, stb., ahogy Budapesten szokás. (Krisztusom! az élet rettenetesen sivár.)

Két héten belül Asztalos remekül vissza volt utasítva. Ernának, az önbizalmának szüksége volt erre, és a kislány helyes ösztönrel feláldozta a parthie-t, mely egyébként egészen megfelelt volna.

Külön említendő, hogy Asztalos a megkéréskor már a legszigorúbb flörtöt űzte Ernával, mert a modern iskola híve lévén elve volt, hogy csak azt a lányt szabad feleségül venni, akit az ember már körülményesen, apróra ismer. Erna a flörttől nem vonakodott, mert Asztalos tetszett neki, de a házasságra vonatkozólag nemet mondott.

Asztalos után még két-három fiatal úr jutott hasonló sorsra. Erna nem dicsekedett velük. Nem a barátnőinek az irigységére dolgozott, saját magát akarta csak rehabilitálni, saját maga előtt. És ez sikerült is.

Mi történt volna, ha történetesen a természet, egyéb fukarsága mellett, azzal az egyetlen tulajdonsággal sem kárpótolja Ernát. Ezt könnyű megmondani. 1. Balázs semmi szín alatt sem kéri meg a kezét, a visszautasítás tehát nem történhetik meg. 2. Erna, minden önbizalom híján, nem fordít gondot továbbra sem ruházatára, és nem keresi fel azt a kiváló mestert, aki számára a fenn említett csodálatos cipőt megalkotta. 3. Ilyenformán Asztalos és a többiek nyilatkozatai is elmaradnak. 4. Erna továbbra is kiállhatatlan spleenes leány marad, mint amilyen azelőtt volt. 5. Az ügy persze még súlyosbodik, mert amint Erna elhagyja a húszat, az egész komédia rosszabbul és rosszabbul fest. 6. Erna érzi, hogy terhére van a familiának, és kezdi magát a családban tűrhetetlenül rosszul érezni. Külföldi utat tervez. 7. Nem engedik el, sokat sír, hetekig nem beszél az apjával és az anyjával. 8. A papa és a mama igen diszkréten felléptetnek egy vőlegényt. (Harmincezer forint, mégis szép pénz!) Erna a vőlegényről csak a legnagyobb undor hangján nyilatkozik, de rövidesen megtartják az esküvőt. 9. Erna a második hónapban sűrűn kezdi emlegetni otthon a válást, mire pofont ígérnek neki. 10. A második év végén egy kisleánya születik. Igen rossz háziasszony, tehetségtelen anya, türelmetlen, örökösen makacskodó feleség. A férjet egészen elvadítja hazulról, aki bújában kártyázásnak adja a fejét, stb. stb. ... Szóval, ilyenformán alakulhatott volna Erna élete.

Tudjuk azonban, hogy másként történt, egy apró, de igen jelentékeny véletlen folytán. Az egész történet, a hozzáfűzött kombinációval együtt, tanulságos példája annak az igazságnak, hogy sorsunkat csakugyan apró véletlenek irányítják. Véletlen esetlegességen vagy apró körülményen fordulhat meg egész életünk boldogsága vagy boldogtalansága. Erna, a kiállhatatlan, utálatos kislány, aki örökösen

olyan volt, mint egy keserű grimasz, vagy egy alterált akkord, tehát zavart és disszonáns: bájos, egyensúlyozott lelkű lány lett.

Azt hiszem, hogy aki elvenné, egészen jól járna vele.

EGY VIDÉKI GIMNAZISTA NAPLÓJÁBÓL

1897. szept. 1.

Ma reggel elmentünk apával a gimnáziumba. Először voltam itten, eddig csak kívülről láttam ezt az épületet, ma végre belülről is megláttam. Bementünk az igazgatói irodába, és apa beíratott. Egy kicsit féltem, mert sok tanár volt az irodában. A tanár egészen más, mint a tanító. Sokkal komolyabbak, szigorúbbak a tanárok. Délután eljött Balla Pista, kimentünk a parkba és csatangoltunk. Arról beszéltünk, hogy mennyi rettenetes sok időnek kell majd elmúlni, amíg mi nagy emberek leszünk, föltéve persze, ha közben meg nem halunk. Vacsora után édesapám ideadta ezt a naplókönyvet, amelybe jelen soraimat írom, és rábeszélte, hogy ezentúl írjak naplót. Ezzel javul az írásom – és ez igaz is.

Szept. 4.

Ma volt a Veni Sancte. Templom után az iskolában felolvasták a szabályokat, és az osztályfőnök, Pertics János elrendezte a helyeket. Én a nyolcadik padban ülök. Balla Pista előttem ül a hetedik padban. Annak örültünk, hogy sikerült padszélre jutni és méghozzá ablaknál. Az én padomon szép faragások vannak, egy lófej és egy gőzhajó van bevésve. Délután Balla Pistához mentem, és az emeletről az udvarra szappanbuborékokat fújtunk, bár láttam, hogy Pista nagymamájának nagyon nem tetszik a játék. Tízszer is elmondta, „ezek a gyerekek le fognak esni!” vagy: „ne hajoljatok ki a korláton!” Nem értem, hogy a nagyok mindig irigykednek, ha az ember mulat. Nem éppen a Balla nagymamájára mondom, de általában sokszor tapasztaltam. Három év óta mindennap elolvasom a budapesti újságot, de soha nem olvastam, hogy a gyerekek a korláton kihajolva lebuktak volna.

Szept. 10.

Tanulom az első declinatíót, nem nehéz, de a latintanárt nem szeretem. Olyan rettenetesen kiabál egész órán, hogy nem merek mást tenni, mint hogy folyton figyelek, ez pedig nagyon fárasztó. Milyen más ember volt a kedves Péteri tanító úr, félkor jött be, elbeszélgetett velünk, mesélt, az ember örült neki, ha benn volt. De nem bánom, apa azt mondja, hogy a latinnal csak akkor lehet valamire menni, ha szigorú tanár tanítja.

Szept. 12.

Balla Pista ma jó dolgot talált ki. Azt mondta t.i., hogy még sohase rendeztek versenyt abból, hogy ki tud több vizet inni. Holnap délután nálunk kettesben rendezni fogunk egy ilyen versenyt. Alig várom már.

Szept. 13.

A versenyt nem tartottuk meg, mert ma nálunk szilvalekvárt főztek, és a kecsőcét nagyon szeretem. Pistát is elhíttam, latint tanultunk, azután duplexot játszottunk. Nálunk nem lehet megcsinálni az ilyen versenyt, szüleim mindent észrevesznek, nem akarom kitenni magamat, hogy megtiltsák, Pistáéknál – akinek az apja két év előtt meghalt – könnyen megy az ilyesmi. Pista el van kényeztetve, és

nem szólnak folytonosan bele a dolgaiba. Szeretek náluk lenni, nem hallja folyamatosan az ember: „ezt nem szabad”, „ezt megtiltom” és ilyeneket. Egészen más az élet ott, ahol nincs apa. Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Szept. 14.

Vízvási versenyben győztem. Tíz perc alatt kilenc tele nagy pohár vizet ittam meg. Balla Pista csak hetet bírt.

Szept. 30.

Ma Istenről beszélgettünk, én, Balla, Petrákovics és Pollák. Együtt voltunk a parkban, és estefelé Petrákovics kérdezte tőlünk, hogy hiszünk-e Istenben. Mindannyian azt feleltük, hogy igen. Erre ő azt mondta, hogy az ő bátyja, aki vegyész, nem hisz. Az ő bátyja t.i. azt állítja, hogy semmi más nincsen, mint amit érzékeinkkel fölfoghatunk, azaz amit láthatunk, hallhatunk, szagolhatunk, ízlelhetünk, tapinthatunk. Igen ám, felelte Balla, de az Istent többen látták, és le is festették. Példának említette a nagy templom plafonján lévő képet, hol Isten Jézussal és a Szentlélekkel le van festve. Petrákovics erre azt mondta, hogyha Isten csakugyan létezik, miért nem jelenik meg gyakran az embereknek, hisz akkor mindenki hívó lenne, és jó lenne, de a mai emberek közül senki se látta az Istent, és nem beszélt vele. Erre Pollák elmesélte, hogy az ő apja egy alkalommal Bécsben látta az Istent a városon kívül.

Künn a mezőn, egy malomkövön ült, de Pollák apja nem merte őt megszólítani. Petrákovics azt mondta, hogy mindenesetre beszélni kellett volna vele, és ez igaz is. Sokat gondolkoztam ezen ma, és bár jelenleg hiszek Istenben teljes mértékben – furcsának találok, hogy sohasem jelenik meg közöttünk. Ennek okát nem tudom kitalálni.

Okt. 6.

Ma volt az Önképző-Kör gyászünnepélye az aradi vértanúk emlékére. Mindannyian részt vettünk, és végighallgattuk a felolvasást, a szavalatokat, a gyászbeszédet és az énekeket. Egy Steiner nevű fiú a nyolcadikból remekül szavalta el *Az aradi tizenhárom* c. verset. Ebben a versben arról van szó, hogy a vértanúk emléke szent legyen mindig a magyarok előtt. Az jutott eszembe, hogy sokkal helyesebb volna, ha arról írnának verset, hogy az aradi vértanúk halálát meg kell bosszulni a kutya németeken. Megkérdeztem édesapámat, hogy ez miért nem történt meg. Azt mondta, azért, mert a magyar hitvány népség.

Okt. 14.

Ma délután az ebédlőben az asztalnál rajzoltam. Sakktáblához hasonló kockázatot kellett készíteni. Először kihúztam az egészet tussal, azután a kockákat ki akartam tölteni ecsettel. Ekkor odajött az asztalhoz Károly öcsém, és mivel nem látott jól, fölkapaszkodott, meglökött, és az egész rajz tönkrement, mert a tele ecset összemázolta. Dühömben Károlyt nagyon elvertem. Annyira sírt, hogy megsajnáltam, és kérlelni és simogatni kezdtem. De láttam, hogy ami egyszer fáj, azt nem lehet lesimogatni. A nyakonok, amiket adtam, meglehetősen erősek voltak. Egy ideig néztem szegény Károlyt, amint a földön fekvő bög. A kis zöld bőrkötője egészen össze volt gyűrve, és csak sírt, sírt. Nagyon-nagyon sajnáltam szegényt. Ő olyan jó fiú, és úgy szeret engem. Azután fogtam magam, bementem a

másik szobába, a kanapéra feküdtem, és sírtam én is vagy fél órát. Annyira bántam, hogy öcsémet megvertem. Este apa behítt engem az irodába (nem tudom, honnan tudhatta meg a dolgot), és azt mondta, hogy ne verjem meg a kisebbet, a gyöngébbet, mert az nem szép, és férfikoromban, majd ha elválunk, szétmegyünk a világba, és Károllyal csak ritkán látjuk egymást, nagyon meg fogom bánni, mert Károly nem fog engem szeretni. Beláttam, hogy ez nagyon igaz, és megfogadtam, hogy Károlyt többet meg nem verem.

Okt. 15.

Ma hirdették ki az első konferencia eredményét. Engem megróttak számtanból és megintettek latinból. Délben megmondtam, apa ideadta a bizonyítványt arról, hogy csakugyan megmondtam, és még az osztályfőnök délutáni órájára elvittem. Este azt mondta apa, hogy ezentúl korán kell fölkelnem, és a latint meg a számtant ismételni, nehogy karácsonykor megbukjak. Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Okt. 30.

Okt. 16. óta minden reggel 1/2 6-kor kelek, de nem haladtam még semmit az ismétlésben. T.i. reggel nem tudok tanulni. Az ébresztőóra csengetése után rendszeren elalszom, apa azonban fölébred, és ő fölkel. Rám szól, mit tehetek, föl kell kelni. Hiába mondom apának, hogy: apám, én reggel nem tanulok semmit, én nézem a betűket, nyitva van a szemem, de alszik az egész fejem – ő mindig azt mondja, hogy „az ész reggel fog a legjobban!” Ha ez igaz volna, akkor én már az egész latint legjobban tudnám az osztályban. Nagy kinnal öltözöm, eltart jó fél óráig. Kibotorkálok a sötétben a fürdőszobába, ott állok a kályha mellett, és megvárom, míg Ilka begyűjt, azután megmelegszen. A mosdásra annál nehezebben tudom magam elszánni, minél tovább melegszen. A kis kályha bűg és dübörög, és a plafonon is villog a fénye. El tudnám nézni napokig. Nem kívánnék semmit ilyenkor, még azt se, hogy nagy ember legyek, hogy megnőjek és parancsoljak – csak azt, hogy engem ne bántson, ne süssen senki, hanem nézhessem a plafont és a lángokat, ameddig tetszik. Sokszor kinézek ilyenkor a fürdőszoba kis ablakán, az ég a tűzfal fölött látszik egy kis darabon – ez a kis ég egészen sötét kékekesszürke még. A fürdőszobában is minden sötét, csak az asztal széle csillog, mint egy vöröses csík. Azután hirtelen ráhatározom magam, levetem az ingem, és a mosdótál elé állok. Csak a kisujjamat nyújtom be, várok tovább, állok és állok. Azon gondolkodom, hogy miért nincs a világ úgy berendezve, hogy ha nekem jól esik aludni, hát alhassam. Apa nem enged, azt akarja, hogy tanuljak, de hiszen nem tanulok. A házban mindenki alszik, hogyan lehet itt tanulni. Tanulok pár percet, elmondok magamban egy szabályt, azután az ablakhoz megyek. Nézem az utcát. Nézem, amint nyit a borbély, amint a borbélyinas kisöpor, amint a húsosok felállítják a sátrakat, és jönnek a mézárosok szamaras-talyigái a friss hússal. Mindez szép és érdekes, és szívesen elnézem, bár aludni jobban szeretnék, de tanulni reggel nem tudok. Délután vagy este félóra alatt, negyedóra alatt többre megyek, mint reggel másfél óra alatt. De nem is igyekszem, hogy ezt apámmal megértessem, ő mindig csak azt ismételné, hogy „az ész reggel fog legjobban”. Ő t.i. meg van győződve, hogy ez igaz, és mindenki, aki mást mond,

az hazudik. Biztosan tudom, hogy ezt a véleményét soha életében semmi pénzért meg nem változtatná.

Nov. 1.

A megholtak napja van ma. Délelőtt a temetőben voltunk, koszorút vittünk nagyapa és nagymama sírjára, mint tavaly is és minden évben. Délután olvastam Verne Gyulának *Utazás nyolcvan nap alatt a föld körül* című művét. Késő estéig olvastam, azután tanulni kezdtem a holnapi leckét. Apa nagyon összeszidott, hogy miért nem tanultam meg előbb a leckét, és miért nem olvastam azután.

Nov. 2.

Ma kiolvastam Verne könyvét, amely roppant érdekes regény. Nagyon jól mulattam rajta. Délután eljött Balla Pista, és malmoztunk egész vacsoráig. Boldog fiú ez a Balla Pista, tesz, amit akar, kimenőt kap, nem szekírozzák otthon, alhat fél 8-ig. Sohase tanulja a leckét, de amit egyszer olvasott, arról tud beszélni. Én, ha egyszer-kétszer magamnak föl nem mondom, meg se tudok mukkanni. Ballának csak az a baja, hogy nehezen ír és nagyon hibásan. Folyton helyesírási hibákat ejt, és rossz dolgozataival rontja a kalkulását. Ma ebédnél palacsinta volt, kedvenc ételem.

Nov. 9.

Ma új cselédet fogadtak, Ilka elment ma reggel, férjhez megy, holnap lesz az esküvője. Erzsi, az új szobalány, nagyon jó, szíves lány.

Nov. 12.

Ma Balla Pista harminc üveggolyót kapott egy bácsijától. Petrákovics megmutatta, hogyan kell klikkerezni. Igen mulatságos játék. Balla Pistával egész délután klikkereztünk. Este földrajzot tanultam.

Nov. 14.

Balla Pista sokkal jobban klikkerezik, mint én. Ma majdnem mind elnyerte a klikkereimet, amelyeket tegnap vettem. Édesanyám húsz koronát adott, amin húsz üveggolyót vettem. Azt hiszem, sohase fogok úgy megtanulni klikkerezni, ahogyan Balla Pista most tud, kétnapi tanulás után.

Nov. 18.

Ma új télikabátot kaptam. Nem tetszik nekem. Barna színű és kockás bélésű. Ez a bélés olyan színű, mint a favágók szövetinge. Olyan parasztos, csúnya. Nem akartam sokat kérni apát, a kereskedő rábeszélte őt, hogy ezt vegye, mert ez tartósabb, pedig volt ott egy másik télikabát, amely nem volt ilyen kiállhatatlan bélésű, és szép volt. Csak megnőnék már egyszer, és a magam ura lehetnék, magam választanám a télikabátjaimat, akkor kelnék fel, amikor jólesik, akkor olvasnék, amikor éppen kedvem volna, és akkor tanulnék, ha nekem tetszene. Ez az idő azonban borzasztó messze van! Ó, de milyen messze.

Nov. 22.

Ma szekundára feleltem számtanból. Pedig ma reggel is hatkor keltem. A rövidített osztás volt föladvá, de azt elfeledtem átnézni, ehelyett ismételtam a régebbi dolgokat. A Tamási helyre küldött. Nem sokat bánkódtam, a pad alatt olvastam Gulliver utazását. Ez a könyv eddig a legkedvencebb könyvem. Olyan örömet

okoz az olvasása, hogy mellette a korán kelés és a szekunda egész nap eszembe se jutott.

Nov. 23.

Ma a tisztelendő úr kijelentette, hogy mindenkinek meg kell tanulni a ministrálást, mert december elsejétől kezdve a templomba fogunk járni, és reggeli hétórai miséken névsorrendbe ministrálni fogunk. Ennek örülök, mert nem kell ez idő alatt számtant és latint tanulni. A ministrálást, mint a másodikok mondják, nem kell tudni, csak az első és utolsó szavakat, a többit pedig el lehet morogni. És az a jó van benne, hogy vörös ministránsruhát kapunk, sőt füstölővel is lóbálunk. Addig is be lehet járni a sekrestyébe, aki akar, a szertartásbeli sorrend megtanulása miatt. Holnap reggel, Balla Pistával megbeszéltük, mind a ketten ott leszünk. Ma befejeztem Gulliver utazásainak olvasását, és újra elkezdtem előlről.

Nov. 24.

Ma reggel voltam először a Terézia-templom sekrestyéjében. Nagyon különös hely ez. Félkör alakú szoba, színes üveglablakkal. Körül nagy faszekrény. Olyan nagy ez a félkör alakú szekrény, hogy az öreg sekrestyés – Szilveszter bácsi – bemegy az ajtaján, mint egy házba. Benne állanak a miseruhák, ingek, kelyhek és szalvéták. Benn láttam a püspöksüveget is, amit a prépost temetésen és nagymiséken visel. Ott volt benn a pásztorbot is, amely egy aranykampójú nagy bot, és azt jelzi, hogy a pap mestersége hasonló a pásztor mesterségéhez, a híveket egy csomóban tartja, mint a pásztor a birkákat. Kellemes tömjén- és borszag van itten. A szabad fal mellett feszület és térdeplő, és efölött latin imádságok berámázva. Jól be van fűtve. Egymás után jönnek a papok, felhúzzák a ruhát, az inget, a palástot, a stólat, felöltözteti őket a sekrestyés. Azután elővesznek egy misekönyvet, azt megfogja egy fiú, a sekrestyés odaadja a kelyhet a papnak, a ministráns csenget, és bevonulnak a megfelelő oltárhoz. Egy harmadikos, aki legjobban tud ministrálni, amennyiben az összes lehető templomi dolgot tudja, a pap választ is és a nagymisé is (a három pappal külön vagy az öt pappal külön – mert a mise szövege eszerint is változik) – ez a fiú elmagyarázta, hogy az összes mise napirendben föl vannak írva a falra. T.i. régen meghalt emberek sok pénzt hagytak a plébániának azon föltétellel, hogy lelkük üdvére bizonyos időközönként mise tartassék. A legrégebb misealapítvány 325 éves, ezért az emberért 1000 misét mondtak el idáig. De miért? Hiszen ha halálos bűnben halt meg az illető, akkor, mint a Katekizmusban írva van, úgyis a pokolra jut, és onnan ki nem lehet húzni semmi imádsággal. Ha a tisztítótűzben van, akkor, igaz, segít a mise, de nem sokat. Ha pedig a mennyországba jutott, akkor nincs szüksége misére. Megkérdeztem ezt apámtól. Ő azt mondta, hogy az egész a papok találmánya, és csak arra való, hogy megteljék a *papzsák*. Papzsák, papzsák, jó szó, olyan utálatos, mint egy telhetetlen, gágogó kacsa. Nem tudom, ki találta ki, de a mise mégis szép dolog. Míg tartott, nem imádkoztam ugyan egy percig se, de igen jól éreztem magam. Néztam a tisztelendő palástjának a cifra hátát, ami gyönyörű kézimunka, néztam az oltárképet, amely Jézus keresztelését ábrázolja, és hallgattam a kántor orgonálását. A dal, amelyet énekelt, gyönyörű volt, de a hangja igen rossz, mintha erőltetné a torkából a hangot, hogy erősebb legyen.

Mise után iskolába mentem, és azon gondolkodtam, hogy miért nem vettem eddig észre sohasem, hogy milyen szép a mise. Most már tudom. Mert mindig *tele volt a templom*, valahányszor ott voltam, a parasztasszonyok ordítottak, s általában teljes nappali világításnál semminek se lehetett látni a szépségét. Mióta Petrakovics említette, hogy amit nem lát, abban nem hisz – azóta én se hiszek úgy Istenben, mint azelőtt, de egyelőre nem törődöm ezzel a dologgal.

Nov. 29.

Apám ma nagyon összeszidott, azt mondta, hogy ne járjak templomba, hanem tanuljak. Mégis szemtelenség, mondta, hogy a gyerekeket elvonják a tanulástól csak azért, mert a harangozó fiúknak négy krajcár járna a ministrálásért, és azt meg akarják a pap urak maguknak takarítani. Délután kimentünk Pistával megnézni a jégpályát.

Most csinálják. Apa azt mondta, hogy két elégségesnek szabad lenni, ha több lesz, nem kapok új korcsolyát, és ha megbukom, akkor elveszi a régit is. Nem bánom, úgyse szeretek korcsolyázni.

Dec. 7.

Nagyon hideg idők vannak néhány nap óta. Reggel a felkelés borzasztó nehezen megy. Tegnap apa kijött, és rám kiáltott:

– Már hét óra is elmúlt, és te még meg se vagy mosdva!

Ott álltam a kályha mellett fél hat óta, és néztem a lángokat, nem tudtam elhátározni magam a mosdásra.

Odabent a következőt mondta édesanyámnak:

– Hallatlan, ez a kölyök milyen málészájú, fölkel fél hatkor, és ott ácsorog a tűz mellett nyolcig. Nem tudom, mi lesz ebből, lusta, vagy mi a csoda, nem tudom!

Édesanyám azt mondta, hogy énfelelőlem egészen nyugodt, én nem fogok megbukni. Megjegyzem, hogy én efelől nem vagyok nyugodt, de ebéd után özszeviessza csókoltam édesanyámat, alig tudott tőlem szabadulni. Holnaptól kezdve komolyan hozzáfogok a tanuláshoz. Nem akarom, hogy édesanyámnak ne legyen igaza.

Dec. 12.

Ma Petrakovics elhítt engem és Balla Pistát és Pollákat a folyosó végére és megkérdezte, tudjuk-e, hogyan származik az ember. Én azt mondtam, hogy születés útján, de hogy ez hogyan megy, azt nem tudtam. Pollák azt mondta, hogy a bábaasszony a hurkatöltő segítségével készíti a gyermekeket. Balla Pistán láttam, hogy a gólyadolgot akarta előhozni, de mégis jobbnak látta hallgatni. Erre Petrakovics elmondta a dolgot, amit nem akarok ide leírni, mert úgyse felejttem el soha életemben, s amelyet neki bátyja mesélt. Azt hiszem, ha gondolkodtam volna rajta, magamtól is kitaláltam volna. Mégis olyan furcsa!... nem találtam volna ki. Ma palacsinta volt ebédre – kedvenc életem.

Dec. 17.

Már csak egy hét választ el a Karácsonytól, és a szünet reményében most elég könnyen megy a fölkelés. Tegnap számtanból jóra feleltem, és ma latinból 2/3-ra. Még csak földrajzból kell javítanom, jelenleg t.i. 2/3-ra állok belőle, hogy új

korcsolyát kapjak. Ma olvastam Jókaitól a *Dekameron* című elbeszélésgyűjteményt.

Dec. 19.

Reggelre nagyszerű vastag hó esett. Délután már sok szánkó csilingelt az utcán. Egész délután az ablak mellett tanultam, és néztem a szánkókat, a bundába bújó embereket és a havat. Valószínűleg holnap fogok felelni földrajzból.

Dec. 20.

Feleltem, egyesre, szóval kettést fogok kapni. Iskolába menet már ma láttam, hogy árulják a karácsonyfákat. Károly öcsém borzasztóan várja a Karácsonyt és a Jézuskát, ő még nem tudja, hogy az egész csak komédia, és a játékokat a szülők veszik. Milyen boldog az ember még ebben a korban!

Dec. 23.

Ma kaptuk ki a bizonyítványt. Három elégséges volt benne. A földrajztanár a komisz, elégségest adott, bár kedden jelesre feleltem. Nem kapok új korcsolyát, de nem is bánom, szép fehér hó esik minden reggel, jól fagy, ennek sokkal jobban örülök, mintha új korcsolyám volna, és emellett fekete sáros locspocs volna az egész világ. Mától kezdve egy hétig semmit se fogok tanulni. Verne regényét, a *Jégszfinx*-et fogom olvasni, amelyet apa ajándéknak ígért. Örömben, hogy szép idő van, és a bizonyítványdolog is elég jól végződött, egész délután rajzoltam Károlynak. Eleinte kissé untam a dolgot, mert a legnagyobb butaságokat kívánta, hogy rajzoljam, de azután látva az ő örömét, örültem én is, hogy ő olyan jól mulat, és engem szeret, s jól elmúlt az idő egész estig.

Most újévig nem írok naplót.

IRÉN MAMA

Irén mamával vejénél, jó barátomnál, Sentei Sándornál ismerkedtem meg.

Az egyetemi esztendő után elszakadtunk egymástól, de sűrűn leveleztünk. Ő állandóan hívott, hogy látogassam meg. Én pedig évenként négyszer-ötször biztosra ígértem, hogy megyek. Mindig elmaradt. Rettegek az utazástól. A magyar vasutak lassan járnak és késnek. Néha keveset, csak húsz-harminc percet. És ez a húsz-harminc perc az, ami miatt a lehető legnehezebben tudom csak rászánni magam, hogy vonatra üljek. Telt-múlt az idő. Sándor megházasodott. Elküldte a felesége arcképét. Elküldte a kisfia arcképét... Végre egy szép októberi napon rászántam magam, hogy meglátogatom.

Nagyszerűen fogadtak. Szép lakásuk meglepett. A kisfiát elragadónak találtam. Csak a felesége ejtett gondolkodóba. Egészen sablonos csinos és sablonosan bájos kis vidéki nő volt. Merőben elűtött attól a női típustól, amelyért Sándorral diákkori beszélgetéseink alatt annyit lelkesedtünk, megállapodván: hogyha valaha megházasodunk, csakis e típusba tartozó nőt fogunk választani. Gyakorlott emberismerő – tehát aki következetesen figyel az ilyen dolgokra – az első pillanatra megállapíthatta volna, hogy az asszonykának semmiféle jelentékeny jó tulajdonsága nincs. Sőt, a jelentéktelenségében se volt stílus, formáság, báj, ami már nyilvánvalóan szintén jelentékennyé tehet egy asszonyt.

Csodálkoztam, Sándort nem tartottam olyan embernek, aki a házasságát elhibázhatja. Óvatos, tiszta eszű, alapos ember volt mindig, aki sohasem engedte magát pillanatnyi szeszélyektől elragadtatni.

Ebéd előtt sétára indultunk. Körüljártuk a kellemes kis hegyvidéki várost.

– Az ebédnél – mondta Sándor – találkozni fogsz az anyósommal, Irén mamával. Kíváncsi vagyok a véleményedre, mert én valósággal rajongok érte!

Csakugyan; már otthon találtuk Irén mamát. Egy magas, fehér bőrű, szürke szemű, kifogástalan alakú, szép asszonyt. Valósággal megirigyeltem Sándort, amikor szép, fekete hajú anyósát megölelte és összeecsókolta. Irén mama vidáman nevetett, odanyújtotta nekem is elefántcsont sárgásfehér, finom kis kezét, és rendkívüli bájjal és igazi érdeklődéssel kezdett kérdezgetni. A barátságunkról, hogy miért nem jöttem hamarabb, mennyire várt Sándor, és mennyire óhajtottak ők is megismerkedni.

Ebéd alatt az asztalfőn ült, és állandóan ő vitte a szót. Önkénytelenül is valamennyien átengedtük magunkat csodálatos dallamos hangja varázsának. Rögtön tisztában voltam, hogy Sándor házasságának a rugója nem a feleségében, hanem az anyósában keresendő. Apró dolgokról is érdekesen, okosan, férfias logikussággal és kislányos naivsággal beszélt. Formás és kellemes volt minden mondata. Nem esett abba a hibába, amelyet a talmi grande dame-oknál annyiszor látunk, hogy folyton előadnak, és nem hagynak másokat szóhoz jutni. Irén mama valamennyiünket bevont a beszélgetésbe. Jóízűeket kacagott, de nem hosszan. Nem élt vissza a kacagásának a szépségével, mint annyi nő, aki tudja,

hogy a nevetése kellemesen hangzik. Közben szó került a meghalt férjéről is, aki huszonhat éves korára özvegyen hagyta őt. Valamit elmondott róla. Egy vidám kis incidenst, amelyben a megboldogult egy jóízű kiszólással szerepelt. Irén mama mosolygott. Az arcán nyoma sem volt annak a műelkomolyodásnak, ami polgári asszonyoknál olyan bántóan hat. De a két szép szeme megtelt könnyekkel, és egy csepp legurult a fehér arcán a csipkés blúzára. Nem törölte meg a szemét. Érezte, hogy a zsebkendő használata percekre megzavarná a társalgást, és diszszonáns pauzát okozna. Tovább beszélt.

Teljesen új, meglepő és sohase látott jelenség volt számomra ez a negyvenéves nő. Maupassant, Stendhal és Balzac jutott eszembe. Az ő regényeikben olvastam ilyen csodálatos asszonyokról. De egészen eddig a napig nem hittem a létezésükben, mint ahogy az ember nem hiszi el azt, amit nem lát. Irén mama azonban élő bizonyíték volt a nagy francia írók igazsága mellett. – Figyeltem Sándor feleségét. Nem féltékeny-e az anyja nagy vonzóerejére? – Nem volt az. Jókedvűen vonult háttérbe, rajongással nézte Irén mama arcát, és látszott rajta, hogy örült, hogy ennyire jól érezzük magunkat az ebédjén. Azt hiszem, e fiatal nő legmagasabb lelki működése volt, hogy megértette és élvezte az idősebb lényét, a természetnek azt a nagy művészetét, amely annak a külsejében, hangjában, mozdulataiban megnyilvánult.

Ebéd után négykezeset játszottunk Irén mamával. Egy Beethoven-szimfóniát. Igen jól zongorázott. Itt-ott a futamokból kihagyott néhány hangot, de a ritmusérzéke tökéletesnek bizonyult, és a szólamokat teljes megértéssel emelte ki vagy szorította háttérbe. Szándékosan átengedtem neki a pedált. A lehető legdiszkrétebben, leghelyesebben kezelte. Emellett az egész muzsikálásra nem helyezett súlyt. Nem kérte magát, és nem örült jobban a dicséreteimnek, mint ez egy igazi nőhöz illik, aki nem ambicionálhatja magának, hogy a zene számára a mulatságnál sokkal több és fontosabb valami legyen. (Régi, közösen megállapított véleményünk volt ez Sándorral.)

Irén mama három óra tájban hazament, azt mondta, hogy valami nőegyleti megbeszélés lesz a lakásán, és rendkívüli kedvességgel búcsúzott el, nem mulasztván el megígertetni velem, hogy hamarosan újra ellátogatok. Öt órakor én is elutaztam.

Jó három hónap múlva Sándor hivatalos ügyben a fővárosba jött. Este együtt mentünk színházba és utána vacsorázni. Vacsora után kerítettem szót Irén mamára, és elragadtatva dicsértem ezt a feledhetetlenül bájos, nagyszerű asszonyt. Ekkor mesélte el Sándor a házasságának történetét.

– Mikor letelepedtem a városban, fél évre rá választottak meg a nőegylet ügyészének. Elnök már akkor is Irén mama volt. Hamarosan beleszerettem. Akkor már harmincnyolc éves volt. A legkülönösebb és a legteljesebb örömet adó szerelem volt ez, amit csak elképzelhetsz. Minden délután ott voltam nála. Ötör mentem teára. A feleségem akkor végezte az utolsó évét Pesten, az angolkisaszonyoknál. Zongoráztunk, beszélgettünk, hétkor, fél nyolckor elküldött. Nem gondoltam semmire. Minden vágyam annyi volt, hogy életem végéig minden délután eljöhessek ide, ehhez a bájos asszonyhoz, nézhessem az arcát, hallhassam

a hangját, és megcsókolhassam a kezét. Nem mondtam meg neki, hogy szeretem, ez teljesen szükségtelen volt. A tekintetéből láttam, hogy tudja, ért engem, érti, hogy miért szeretem, hogy gondolatban megköszöni a rajongásomat. Sokan jártak hozzá. Barátnők, leánykori imádók. Ezek közül egy esztendőn belül három kérte meg. Kosarat kaptak, és egyik sem először. De figyelj ide, egyik se neheztelt rá, továbbra is megjelentek a szombati ötórai teákon.

Egy ilyen alkalommal történt, hogy az utolsó vendégekkel távozva visszamentem a lakására. Először történt, hogy követelősen lépett fel bennem a vágy, hogy összecsókoljam, megöleljem és magamhoz szorítsam az asszonyt. Becsöngettem, és a sötét előszobában szó nélkül átöleltem, ideadta az ajkát. Figyelj ide. Olyan intenzív és mély boldogságérzés töltött el, amelyről eddig halvány fogalmam sem volt. Néhány nap múlva a szeretőm lett. Micsoda hónapokat éltem át, micsoda tökéletes szerelmi örömöket, erről nem tudok beszélni. Azonban aggodalmasan közeledett a nyár, amikor Sárának az intézetből haza kellett kerülnie. Nem haboztam egy pillanatig se. Fölszólítottam Irén mamát, hogy legyen a feleségem. Nevetett, és azt mondta, hogy ez lehetetlen. Egy tizenhét évvel fiatalabb férfinak a szeretőjévé lenni, ez még meg valahogy, de hogy ilyen nagy különbséggel feleségévé legyen, ez szerintem nagyon ízléstelen és kockázatos dolog. Ízléstelen, mert a házasság okvetlenül mindenféle szóbeszéd tárgyává lesz, és kockázatos, mert szerintem mindjárt érezni fogom a különbséget, mihelyt elválaszthatatlanul össze leszek vele kötve. Hiába kérleltem, hiába bizonygattam neki, hogy szerelmem fölötte áll minden efféle esélynek és hatásnak, hajthatatlan maradt. Hangoztatta, hogy eleget kell tenni anyai kötelességeinek. Be kell vezetni lányát a társaságba. Férjhez kell adni!... Kétségbe voltam esve. Úgy éreztem, hogyha a lány hazajön, vége fog szakadni a viszonyunknak, mert tisztában voltam azzal, hogy Irén mama sohase fogja kockáztatni a jó hírét azzal, hogy eljön a lakásomra. Egy kisvárosban az ilyesmi rögtön kitudódik. Másrészt pedig én most, miután egészen megismertem az ő szerelmének a mámorító, és mégis éterikus tűzét, nem tudtam volna többé megelégedni a kézcsókkal és a beszélgetésekkel. Mit tehettem?

– Nézd meg az anyját, vedd el a lányát! – szoltam közbe. (Mindjárt megbántam. Olcsó tréfa volt.)

– Igen – folytatta Sándor. – Nem volt más kibúvó. Sárka tényleg hazajött. És udvarolnom kellett neki. Szép lány volt, fiatal, virágzó. Nem volt nehéz a dolgom. De most érts meg. Ezután kezdtem csak bámulni Irén mamát. Hogy csinálta meg ő azt, hogy az egész manővernek nem volt manőverjellege, hogy nem volt aljas, ravasz, gonosz dolog, nem volt árulás. Hogyan intézte, hogy Sárka mindenképpen megkapja a magáét. Hogyan hagyott bennünket magunkra. Hogyan kerülte ki, hogy a lány észrevegyen valamit vagy féltékenykedjék. Hogyan osztott engem kétfelé, és adta az egyik feletem a lányának. Hogyan történt emellett, hogy tulajdonképpen mégis egészen az övé voltam?... Ezek olyan dolgok, amiket nem tudnék elmondani, mert hiányzik belőlem a képesség, hogy összeszedjem azt az ezer apró motívumot, amiből a jegyességnek és később a házasságnak ez a jellege kialakult. Ma is szeretőm, és jobban szeretem, mint valaha. Imádom. A

feleségem egy kedves, csinos, de jelentéktelen asszony, akihez mélyebb vonzalom nem fűz. És ez egy házasságban kellemes. Kellemes akkor, ha emellett bennünk él a tudat, hogy nem hibáztunk el semmit, nem vagyunk áldozatok, mint annyi ember, aki miután megunta a feleségét, reménytelenül sóvárog valami új, vonzó, érdekes szerelem és szexuális élet után! Miért? Mert a teljes boldogságban is részem van. Nem gyakran. Átlag kéthetenként...

Sándor elhallgatott.

Némán szívtuk a cigarettáinkat, és elnéztünk a levegőbe. Mind a ketten rá gondoltunk, Irén mamára. Egy pillanat alatt mintegy fohászban vagy sóhajtásban hirtelen újra átéreztem e ritka nő egész lényét. Magam előtt láttam az arcát. Az alakját. A gesztusát, amint a kezét nyújtotta. A mozdulatát, ahogy fölállt a zongora mellől, és megigazította a haját. Amint elöntötte a szemét a könny, mikor a férjéről beszélt.

– Sándor – mondtam halkán, meghatottan –, nem ismerek nálad boldogabb embert!

– Én is csak egy lehetőséget képzelek – válaszolta Sándor –, ha Irén mama, mint fiatal leány jutott volna nekem.

– Ebben tévedsz – feleltem. – Vannak esetek, ahol a kevés több, mint a sok. Ugyanaz a nő mint tilos szerelmi tárgy mindenesetre becsesebb, több, mint ha nem tilos.

Azután rövidesen mind a ketten megegyeztünk ebben.

A DÍSZOKLEVÉL

1.

Egy napon Zoltán, az unokatestvérem a tízpercben odajött hozzám. Csodálkoztam, mert ő egy osztállyal feljebb járt és egy hatodikos mindenestre kicsit szégyenli, hogy alsóbb osztályos barátai vannak.

– Jani – mondta Zoltán izgatottan – Jani, figyelj ide. Ma adják az *Ember tragédiájá*-t, kéredzkedj el, és gyere el színházba. Okvetlen.

– De kérlek – szabódtam –, hiszen én már láttam az *Ember tragédiáját*, remek darab, és nagyon tetszik nekem, de tudod, milyen nehezen engedik el az embert színházba, hát akkor, ha már megyek, inkább új darabot nézek meg.

– Nagyon kérlek, jöjj el. Megmondom, miről van szó – Zoltán mélyen elpirult. – Csegey Irmának nagy tapsot akarunk rendezni.

– Csegey Irmának? Talán neked tetszik? Egy vén skatulya!...

– Kérlek, hogy mondhatsz ilyet. Azért, mert az apád azt mondja, azért mondod te is. Láttad már utcán?

– Nem.

– Nohát, akkor ne beszélj.

Hosszú vita fejlődött beszélgetésünkéből, amelynek a vége az lett, hogy megígértem a klakban való közreműködést, melyet Zoltán Csegey kedvéért estére szervezett.

A dolog nehéz része még hátra volt. A szülők mindig valami nem természet, nem magától értetődő, nem erkölcsöst látnak abban, ha egy gimnazista színházba kéredzkedik, különösen akkor, ha ez a gimnazista az ő fiuk. Olyan valaminek tekintik a színházbajárást, ami jelentékenyen növeli a bukási esélyek számát. Érthetetlen az ő észjárásuk!

2.

Este mégis megjelentem a diákhelyen, a színház alsó karzatán. Kitűnő hely volt, kényelmes, családias. Sohase feledem el a folyosón lévő petróleumlámpák kellemes illatát. Az Opera parterjének parfümforgataga még csak nem is hasonlítható hozzá. Az a másik jobb volt, ő, sokkal jobb volt.

Zoltán már rendezkedett. Irult-pirult, szégyellte magát, hogy ennyire lelkesedik egy nőért, de mégis mindenkit megkért, tapsoljon vele mindig, amikor Csegey a színen lesz.

Csegeynek tényleg nagy sikere volt. Ahányszor a színen megjelent, legalább félpercnyi kemény, gyors tapsot kapott. Mindig fölnézett ránk és mosolygott. A közönség kissé bosszankodott, néhányan püsszegtek, az előadás mindig megakadt. De nem volt baj. Tényleg, amint jobban megnéztem Csegeyt a Zoltán látcsövével, láttam, hogy igen szép arca van, és korántsem vén skatulya, mint ahogy édesapám meg szokta jegyezni. (Csodálatos, hogy az ember milyen soká vakon aláírja, amit az apja mond, és eszébe se jut elkérni a látcsövet.)

Csegey nagyon szépen játszott. Mint Zoltán megjegyezte, „igazi Éva volt, nemének összes hibáival és erényeivel”. Ádám személyesítője: Marótréthy és Luciferé: Veres, szintén jól fogták föl szerepeiket. Különösen utóbbi nagyszerűen forgatta a szemeit, jelezve ezáltal lelkének gonoszságát. A „Marseillaise” is igen szépen sikerült a francia jelenetben. Teljes zenekar és énekkar adta elő. Háromszor megismételtettük, sőt dobogtunk is a lábunkkal, mire a rendőr mindjárt odajött. Szóval teljes sikerű, feledhetetlen est volt.

– No, mit szólsz hozzá? – kérdezte Zoltán, amikor hazafelé baktattunk.

– Nagyon szép – feleltem, és nagyon sajnáltam, hogy Zoltán már szereti Csegeyt, tehát én nem szerethetem.

3.

Zoltán nem hagyta ennyiben a dolgot. Másnap kijelentette, hogy Csegeynek alakításáért elismerő oklevelet kell átadni, amelyet mindenki aláír.

– Így legalább személyesen megismerkedünk vele – mondta Zoltán.

Bámultam a fiút. Én nem mertem volna ilyet gondolni. Az ő biztatására azonban kedvet kaptam, hogy a küldöttségben is részt vegyek. Beláttam, hogy Csegey csakis szívesen fogadhat bennünket, elvégre közönség vagyunk, akitől a tapsok, és így ő maga is, függenek.

Zoltán engem szemelt ki a díszoklevél megrajzolására. Vállalkoztam rá, és miután Zoltán gyűjtés útján arany- és ezüsfestékeket vásárolt, és azokat rendelkezésemre bocsátotta, megkezdtem a munkát.

A díszoklevél egy úgynevezett *ötös rajzlap* volt. Reá rajzoltam Madách fejét (igen jól sikerült), azután Ádámot, Évát és Lucifert.

Mindez két nap munkája volt. Háromszor kezdtem újra elmázolás miatt. Az elmázolás oka apa volt, aki elől ösztönszerűen eldugtam a készülő díszoklevelet. Eldugás közben történt az elmázolás. A középre Zoltán szövegét írtam:

„Csegey Irmának, a nagy művésznőnek hálás hódolatukat tolmácsolják a gimnázium tanulói”

Ezután az aláírások következtek tussal. Az egészet, a neveket, a Madách arc-képet és a főszereplők alakjait, mint keret foglalta össze egy babérkoszorú, amelynek levelei feketék voltak és bolygói pedig aranyszínűek, vastagon négy-szer átfestve. Egészen meg voltam elégedve a munkámmal, a fiúk, amikor meglátták, megéjleneztek. Úgy éreztem, hogy nincs semmi szégyellni való a dolgon, sőt halvány reménysugár kezdett derengeni a szívemben, hogy Csegey meg fogja kérdezni, hogy kié az oklevél rajza, s ezen a réven ki fogok emelkedni társaim közül. Talán a művésznő külön meg fog hívni magához, ki tudja...

Zoltán viszont beszédet tanult. Ebben Csegeynek többi nagy szerepeire is kitért:

Például: „a leggyengédebb Júlia, a legigazibb Desdemona, a legszebb Monna Vanna”.

Én magam benzinnel kitisztítottam néhány pecsétet a fekete ruhámból, miután, ha a szobalányt megkérem, ez föltűnő lett volna, azelőtt tudniillik sohase szoktam megkérni.

4.

És egy szép téli szombat délután elindultunk. Tizenketten-tizennégyen lehettünk. Csupa színházjáró fiú (egy része kívülről szavalt egész színdarabokat), és egy hetedik is.

Bíró Feri ott lakott nem messze Csegeytől. Ő mindig látta, mikor jön, megy. Ismerte az életrendjét. Rendesen kettőkor ment haza a próbáról, és otthon ebédelte a lakásadónéjával.

Azt gondoltuk, hogy leghelyesebb, ha öt óra tájban megyünk, ez az esti vizit ideje is, tehát a legelegánsabb. Hosszú vita volt arról, hogy be kell-e jelenteni a küldöttséget. Zoltán azt mondta, hogy nem. Azzal érvelt, hogy egy színésznőt, akit folyton ünnepelnek, az ilyesmi meg nem lephet. No, meg azután nem volt senki, akivel üzenhettünk volna. A küldöttség körülbelül fél négykor teljes számban együtt volt a főutcán. Az oklevél összecsavarva, a könyvkötőnél csináltatott sötétzöld vászontokba helyezve Zoltán belső zsebében pihent. Mindannyian izgattak és sápadtak voltunk, és affektáltunk egymás előtt, amint ez ilyenkor férfiak szokása. A lényeg ellenben az volt, hogy többé-kevésbé ki-ki szerelmes volt Csegey Irmába.

Mikor befordultunk a főtérrel a Bocskay utcába, a sarkon hirtelen találkoztunk az igazgatónkkal. Mindenki úgy érezte, hogy no, most egy pillanat, és vége az egésznek. Úgy éreztük, hogy az igazgató hirtelen meg fog állni, szigorúan ránk fog nézni, és így fog szólni:

– Hová mennek? Jól tudják, hogy az intézet fegyelmi szabályai tiltanak minden csoportos felvonulást, tüntetést és egylet alakítást. Oszoljanak szét, rögtön menjenek haza, és üljenek neki a holnapi leckének. Nemsokára itt a karácsony, és jól tudják, hogy a felelések ilyenkor sokat számítanak. Ha pedig ez még egyszer ismétlődik, tanári konferencia elé kerülnek.

De az igazgató nem szólt semmit. Kezeit a zsebeibe mélyesztve sietett el mellettünk, és alig fogadta félénk, riadt köszönésünket. Mintha valami nagy veszedelem suhant volna el felettünk, mélyen föllélegeztünk.

A Bocskay utcából befordultunk a Híd utcába, és ennek már egyenes folytatása a Jókai utca, ahol Csegey lakott. Zoltán megnézte az óráját.

– Még csak fél öt – mondotta –, várni kell, ilyen korán nem lehet menni.

Rövid vita támadt Zoltán kijelentése körül. Bíró Feri azt mondta, hogy igenis, most kell menni Csegeyhez, mert ő most ebéd után van, viszont később már bizonyára uzsonnázni szokott, és akkor vagy zavarnánk, vagy pedig úgy jönne ki a dolog, mintha meg akarnánk magunkat hívatni uzsonnára. A dologban volt némi igazság, legalább a többség így érezte, mert Zoltánt leszavastuk, és megállapodtunk, hogy rögtön be kell menni.

5.

Elsétáltunk az ablak alatt. A táblák már be voltak téve, csak egy vékony csík világított ki, jelezve, hogy a díva otthon van. Zoltán levetette a téli kesztyűit és fehér glasszé-kesztyűt húzott. Igen finom és egészen tiszta kesztyűk voltak, mindenkinek – kivétel nélkül – imponáltak.

A kapu félig nyitva volt, de miután egyikünk se tudta a járást, Zoltán becsukta és csengetett. A csengettyű legalább fél percig szólt – rugós, madzagos harang-

nak kellett lennie –, de nem jött senki. Vártunk vagy két percet. Ekkor Zoltán újra erősen megrántotta a csengőt. Soká csilingelt. Panaszosan, síróan, benn a sötét udvarban hangosan, mint egy kis gyerek, akit vernek. A dolog kezdett nekem nem tetszeni, de nem szóltam egy szót se. Ácsorogtunk, vártunk tovább. Nem jött senki. Mindenkinek úgy tűnt föl, mintha a csengettyű csak egy pillanat előtt szűnt volna meg csilingelni, és tulajdonképpen még mindig jöhet valaki kaput nyitni.

– Eh, menjünk – mondta végre Zoltán, és benyitott.

A sötét kapualjban hamar tájékozódunk. Mint bányászok körülszaglásztuk a terepet, és Bíró Feri ráakadt Csegey névjegyére. Egy rajzszeeggel volt odaerősítve a kopott sárga ajtóra. Most már nem lehetett halasztani a dolgot, be kellett hozzá csengetni. Az ő ajtaján villamos csengő volt. Igen erősen berregett, szinte megremültünk. Amint ott a sötét kapualjban lappangva, összebújva, szívdobogva leskelődtünk és vártunk – hogy tulajdonképpen mire, azt akkor igazában egyikünk se tudta –, összeesküvőkhöz vagy menekülőkhöz hasonlítottunk. Eszembe is jutott Arany János verséből, az V. Lászlóból a következő két sor:

*„Amott a vár alatt,
vonul egy kis csapat...”*

... És Shelley verse, *A menekülő*, Petőfi fordításában.

A csöngetés után hamarosan mozgolódás hallatszott a szobában. Azután benn ajtócsapkodás, halk beszéd, újra csend, óvatos ajtócsukódás, és végre kinyílt az ajtó. Egy természetes, vén, sápadt, rosszarcú nőszemély jelent meg gyertyával a kezében.

– Parancsolnak az urak?

– Kérem, itthon van Csegey kisasszony? – kérdezte Zoltán.

– Nincs itthon, kérem.

– Nincs itthon?

– Nincs.

– Hm, hm.

Rövid, de kínos szünet következett. Többen köhögtek.

– Mit mondjak a kisasszonynak? – kérdezte a cseléd.

– Azt, kérem, hogy itt voltak a gimnázium tanulói, és díszoklevelet óhajtottak neki átnyújtani.

– Igenis, kérem.

– És hogy holnap ilyen tájban tiszteletünket szándékozzuk tenni.

– Igenis.

– Alászolgája.

– Jó éjt kívánok.

6.

Az ajtó becsukódott, mi a sötétben maradtunk. Egyenként, csaknem lábujjhegyen osontunk ki az utcára, és a sarkon tanácsot tartottunk.

A többség szidta Zoltánt, hogy kilátásba helyezte az eljövételt. Zoltán védte Csegeyt és kijelentette, hogy a küldöttséget be kellett volna jelenteni. Én azt állítottam, hogy Csegey igenis otthon van, de nem akar bennünket fogadni, de Zoltán ezt kizártnak tartotta.

– Legegyszerűbb – mondta Bíró Feri –, ha megvárjuk, hogy kijön-e. Nemsokára úgyis mennie kell már a színházba. Ma játszik, tehát hat óra után bemegy!

Az indítványt elfogadtuk, és nem szép, ami nem szép, de meglestük Csegeyt. Hogyan loptuk el az utcán ezt az órát, hogyan győztük türelemmel kivárni az eredményt, mit csináltunk addig, miről beszélgettünk, miről gondolkodtunk, minderre halványan se emlékszem. De az a pillanat élénken bennem él, amikor Bíró Feri suttogva megszólalt:

– Jön.

Valóban jött. Az út túlsó oldaláról is jól láthattuk és megfigyelhettük. Ő volt, Csegey Irma. Egy századossal. A százados az úgynevezett kopott katonák fajtájából való volt. Kardbojtja fekete és rongyos volt, ruhájának zsinórzata pedig avult ezüstszínű. Nem néztek ránk, továbbmentek.

7.

Másnap nem mentünk el Csegeyhez. Erről nem beszélt senki többet egy szót se. Hogy miért, nem tudnám megmondani. És azt se, hogy hová lett a díszoklevél.